

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

HONLAPNÉZŐBEN: HOGYAN VÁLTOZTAK A MAGYAR
KÖNYVTÁRI HONLAPOK AZ ELMÚLT ÉVTIZEDBEN

KÖNYVTÁRI PROJEKTEK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

BIBLIOTERÁPIÁS MŰHELY: FOGLALKOZÁSOK BABAVÁRÓKKAL

OLVASÁS ÉS SZABADIDŐ – VIZSGÁLAT A BOLYAI FARKAS
ELMÉLETI LÍCEUM ÉS A REFORMÁTUS KOLLÉGIUM
11. OSZTÁLYOS DIÁKJAI KÖRÉBEN

SOK BESZÉDNEK SOK AZ ALJA:
A KÖNYVTÁRI LEVELEZŐ LISTÁK JEL-ZAJ VISZONYAI

WLASSICS GYULA SZEREPE A MAGYAR KÖNYVTÁRÜGYBEN
A SZÁZADFORDULÓT KÖVETŐ ÉVEKBEN 3. RÉSZ

KOVÁCS MÁTÉ ELMARADT ELŐADÁSA
AZ IFLA BUDAPESTI KONGRESSZUSÁN
„A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS RENDSZERE MAGYARORSZÁGON”

KOVÁCS MÁTÉ ERŐFESZÍTÉSEI A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS
MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉS FEJLESZTÉSE ÉRDEKÉBEN

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR „ELSŐ” KIADATLAN
ÉVKÖNYVÉNEK TÖRTÉNETE

40 ÉVES A FSZEK SZOCIOLÓGIAI GYŰJTEMÉNYE

A SZLOVÉN KUTATÓK INFORMÁCIÓS
VISELKEDÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

A NYÍLT HOZZÁFÉRÉS ELKERÜLHETETLEN

A MÚZEUMI TÁRGY MINT DOKUMENTUM

HIRDESSZEN

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2013/2

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2013/2

Ⓜ A DIGITÁLIS BÖLCSÉSZET ÉS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNY Ⓜ
FEJLESZTŐ BIBLIOTERÁPIA FIATALKORÚ FOGVATARTOTTAKKAL Ⓜ
A FOGVATARTOTTAK OKTATÁSA Ⓜ E-KÖNYVKÖLCSÖNZŐ
SZOLGÁLTATÁS A HAZAI KÖNYVTÁRAKBAN Ⓜ QR-KÓDOK
HASZNÁLATA A MAGYAR KÖNYVTÁRAKBAN Ⓜ FRISSÍTSD
A KÖNYVTÁRAD! Ⓜ WLASSICS GYULA SZEREPE A MAGYAR
KÖNYVTÁRÜGYBEN A SZÁZADFORDULÓT KÖVETŐ ÉVEKBEN. 2.
RÉSZ Ⓜ HATVANÉVES A VINITI Ⓜ ÚJ FEJLEMÉNYEK A KÖNYV-
TÁRAK ÉRTÉKELÉSÉBEN Ⓜ AZ INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉG VÁL-
TOZÓ SZEMPONTJAI 2.0-5 KUTATÁSI KÖRNYEZETBENⓂ

A TARTALOMBÓL:





23. (59.) ÉVFOLYAM, 2013. 2. SZÁM

FELELŐS SZERKESZTŐ: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

☼ **Szerkesztőbizottság elnöke:** Hegyközi Ilona

☼ **Szerkesztőbizottság:** dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

☼ **Borítóterv:** Gerő Éva ☼ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ☼ **Szerkesztőség:** OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ☼

Telefon: + 36-1-224-3795 ☼ **Fax:** +36-1-224-3875. ☼ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ☼ **Megjelenik:** negyedévente. ☼ **Egy szám ára:** 1500.-Ft + 5% áfa.

☼ **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ☼ **Külföldi előfizetés:** 100 euró ☼

Terjeszti: az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ☼ **Előfizet-**

hető: a szerkesztőség címén. ☼ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár ☼ **Felelős**

kiadó: dr. Sajó Andrea ☼ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác ☼ **Felelős vezető:** Szabó Gábor ☼ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (Wilson),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*



EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>



www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői: BÉRES Judit (Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), CSORBA-SIMON Eszter (Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), JÁVORKA Brigitta (Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Alkalmazott Bölcsészeti Kar, Könyvtártudományi Tanszék, Jászberény), KOVÁCS Ramóna (Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), KŐSZEGI Szilvia (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Bp.), MÁNDY Gábor (a FSZEK ny. munkatársa, Bp.), MOHOR Jenő (az ELTE BTK Központi Könyvtárának ny. igazgató-helyettese, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), PAJOR Enikő (SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Felnőttképzési Intézet, Könyvtári Tanszék, Szeged), PALLÓSNÉ TOLDI Márta (Berzsenyi Dániel Könyvtár, Szombathely), PRÓKAI Margit (II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Miskolc), TÓTH Máté (Könyvtári Intézet, Bp., Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), SIPOS Anna Magdolna (Pécsi Tudományegyetem FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), SONNEVEND Péter (ny. főiskolai tanár, Bp.), SZALACSI Alexandra (Pécsi Tudományegyetem, FEEK, Könyvtártudományi Intézet, Pécs), VARGA Zoltán (GloboServer Stratégia és Védelemkutatás Fejlesztő Kft., Bp.), VISZOCSEKNÉ PÉTERI Éva (a BME OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.).



Abstracts	243
-----------------	-----

TANULMÁNYOK

KOLTAY Tibor: A digitális bölcsészet és a könyvtár-tudomány	247
--	-----

BÉRES Judit – CSORBA-SIMON Eszter: Fejlesztő biblio-terápia fiatalokú fogvatartottakkal	251
--	-----

KŐSZEGI Szilvia – VARGA Zoltán: A fogvatartottak oktatása	269
--	-----

MŰHELY

SZALACSI Alexandra: E-könyvkölcsönző szolgáltatás a hazai könyvtárakban	277
--	-----

KOVÁCS Ramóna: QR-kódok használata a magyar könyvtárakban	283
--	-----

JÁVORKA Brigitta: Frissítsd a könyvtárad!	287
--	-----

MÚLTUNKBÓL

SIPOS Anna Magdolna: Wlassics Gyula szerepe a magyar könyvtárügyben a századfordulót követő évtizedekben 2. rész	293
---	-----

PERSZONÁLIA

Búcsúzás Takács Miklóstól (1933–2013) (<i>Pallósiné Toldi Márta</i>)	310
--	-----

KITEKINTÉS

- SONNEVEND Péter:** Hatvanéves a VINITI – és a jövő? 315
- POLL, Roswitha:** Milyen adataink vannak, milyenek lehetnének? Új fejlemények a könyvtárak értékelésében
(Töm.: Mohor Jenő) 322
- ŠPIRANEC, Sonia:** Az információs műveltség változó szempontjai a 2.0-ás kutatási környezetben (Ford.: Koltay Tibor) 332

KÖNYVSZEMLE

Korszerű bevezetés a könyvtártudományba

- BAWDEN, D. – ROBINSON, L.:** Introduction to information science. (London, Facet, 2012.) (Ism.: Koltay Tibor) 345

Tű a szénakazalban: ingyenesen letölthető e-könyv az iskolai könyvtárakról

- School libraries. What's now, what's next, what's yet to come. Eds. Kristin Fontichiaro, Buffy Hamilton, Smashwords, 2011. (Ism.: Koltay Tibor) 350

Könyvtárinformatikai kalauz

- DUDÁS Anikó – GUITMAN Barnabás:** Könyvtárinformatika – bölcsészettudomány. Elektronikus egyetemi jegyzet (Piliscsaba, PPKE BTK, 2011.) (Ism.: Hegyközi Ilona) 352

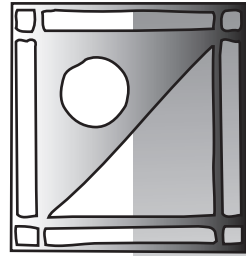
KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ

(REFERÁTUMOK)

- Könyvtár- és információtudomány 357
- Könyvtár- és tájékoztatásügy 362
- Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 371
- Munkafolyamatok és szolgáltatások 381
- Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek 398
- Vezetés, irányítás 400
- Felhasználók és használat 405
- Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés 414
- Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 417

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Feimer Ágnes, Murányi Lajos





STUDIES

Digital humanities and library science

KOLTAY Tibor

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.) 2013. no. 2. pp. 247-250.

In a broad sense, digital humanities apply IT tools to support research and education in literature (science), languages (linguistics), history (science), and philosophy. “Humanities and information science”, initially considered as an auxiliary science has become a discipline. It is present in LIS education for a master’s degree in Hungary: the output includes professionals whose knowledge of humanities and interdisciplinary approach enables them to display humanities-related content by modern technical means. From among the research topics of library science, many (e.g., information search, subject retrieval, digital libraries, open access etc.) are of interest for digital humanities as well.

Developmental bibliotherapy among juvenile prisoners

BÉRES Judit – CSORBA-SIMON Eszter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.) 2013. no. 2. pp. 251-268.

At the University of Pécs, Faculty of Adult Education and Human Resources Development Library Science Institute, a bibliotherapy workshop is operating under the leadership of Lecturer Judit Béres. Participants are students. Members of the

workshop have been conducting bibliotherapy sessions among people living with multiple disadvantages (e.g., prisoners, women living in transitional homes, etc.). One of them, Eszter Csorba-Simon, conducted bibliotherapy sessions for small groups at the Pécs Institute for Regional Juvenile Prisoners nine times during her practical training in summer. At these events, she received assistance not only from her professor, but also from the prison psychologist, and the educator of the detainees. Participation was voluntary, and the therapeutic goals of her programme included developing self-knowledge, patience, and tolerance, as well as developing communication and problem-solving skills through the discussion of literary works. The authors present texts used at the sessions, as well as plans of the relevant activities.

Training for prisoners

KŐSZEGI Szilvia – VARGA Zoltán

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 269-275.

This article complements a comprehensive analysis of the state of libraries in penal institutions by a review of training opportunities in prisons. Nowadays, prisons focus on ensuring convicts' social re-integration, developing their sense of responsibility, the recovery and conservation of their physical and mental health with their employment, general and vocational education, rehabilitation and leisure time activities as top priority. The education of prisoners – in concert with international trends – is directed to mediating general culture and expertise to improve their missing or lagging social integration first. In the Szeged Penitentiary and Detention Centre detainees have the opportunity to participate in higher education as well. The full text of the study (with illustrations) can be found in the e-version (<http://ki.oszk.hu/kf>).

WORKSHOP

The three studies presented in this section are the article versions of papers prepared for the BOB-CATSSS conference held in Ankara in 2013.

E-book lending in Hungarian libraries

SZALACSI Andrea

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 277-282.

The demand for lending e-books by libraries was raised by the mass appearance of e-books and e-readers. This demand is current, it is, however, difficult to meet due to the variety of interests authors, publishers, and libraries represent. In fact, libraries should devote more attention to the circulation of e-books. The author examined the possibility of e-book lending in Hungary with an online survey published both on Facebook and the librarians' listserv, Katalist. 102 responses were received. Answers indicate that some libraries in Hungary have been already engaged in experimenting with business models for e-book lending, but as of today, there is no solution acceptable to all.

Using QR codes in Hungarian libraries

KOVÁCS Ramóna

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 283-286.

Mobile Internet access and the proliferation of smart phones have made access possible to relevant information instantly, wherever you are. Due to changes in user needs, libraries need to increase their interactivity, and expand availability based on direct connections. Libraries may find a new path for themselves in many ways, e.g., using QR codes. QR codes can be used to link a variety of business and cultural content if you use a camera phone with downloaded or pre-installed application. The introduction of QR codes in libraries makes it possible to link the web to the physical world. The author conducted a questionnaire survey on a social networking site to which 130 people responded. The survey provides a picture about the awareness and use of QR codes in libraries, as well as about its reception among librarians.

Grow your library!

JÁVORKA Brigitta

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 287-291.

In the summer of 2012 a new Hungarian book exchange website, Rukkola.hu was launched to help

users renew their home libraries for almost free. They can upload the data of books they do not need, share them with others who make their choice and express their interest. In exchange for the books sent, users get and collect points that can be used for claiming books of interest from others. This website allows you to renew your home library by paying only the postage of the books sent. This new, emerging service means a new challenge for libraries. In September 2012, a questionnaire was elaborated and made available on Facebook. 659 questionnaires were filled in and returned. The findings show that such sites are real competitors of libraries. The answers to these questions have been compared with data about the users of the biggest Hungarian community website for booklovers named Moly.hu.

FROM OUR PAST

The role of Gyula Wlassics in librarianship in the decades after the turn of 20th century. Part 2. The years of stagnation, the signs of crisis and plans to deal with them (1908-1914)

SIPOS Anna Magdolna

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.) 2013. no. 2. pp. 293-309.

As President of the Council of Museums and Libraries (MKOT), Gyula Wlassics was instrumental in shaping Hungarian public collections in the years preceding the World War I, in particular for the development of librarianship. His efforts are presented through the council's annual reports, minutes of general meetings, publications in the *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, occasional publications, as well as archival sources on the council's activities. The reports indicate signs of the professional and financial crisis, which became later dominant, from 1908 on. Gyula Wlassics saw the solution to the ills in increased state funding and in strengthening public support. Although Hungarian libraries started to develop in the early years of the century as a result of government subsidies, they were considerably lagging behind their international counterparts in terms of both professional needs and requirements. Library development was considered part of social development aiming at increasing general culture, with a significant role devoted to public education outside the

school system. Wlassics fitted the new public library provision concept into the process of the free education movement and establishing culture centres. He proposed that the law on free education, under preparation, should include a provision on libraries.

PERSONALIA

Farewell to Miklós Takács

PALLÓGINÉ TOLDI Márta

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.) 2013. no. 2. pp. 310-312.

Miklós Takács (1933-2013) was the director of the Berzsenyi County Library (Szombathely) from 1954 to 1994. His activities have been recognized with numerous state awards. In addition to his professional work as library director, he was also engaged in teaching at the LIS School of the Szombathely College, edited the Bibliography of Vas County, and initiated and co-edited the series Biographical bibliographies in Vas County. His main work on local history is the bibliography of Szombathely.

FROM ABROAD

Sixty years of VINITI – and the future?

SONNEVEND Péter

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.) 2013. no. 2. pp. 313-321.

In 2012, VINITI, the All-Union Institute for Scientific and Technical Information (Moscow) of the Soviet Union celebrated its 60th anniversary. The overview briefly presents the objectives of the institution, as well as the imposing data characteristic of the first phase of its operation (e.g., in 1977, 20 million abstracts were published in VINITI's various publications). In the eighties and nineties, adjusting to computerisation, 241 bibliographic databases were produced, part of them provided abstracting services. However, direct access and copying services could be offered only to a limited audience. VINITI's institutional transformation cannot be avoided in the future – the author outlines three possible scenarios.

What kind of data do we have and what could we have? New developments in the evaluation of libraries

POLL, Roswitha

(Summary by Jenő Mohor)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 322-331.

The paper gives an overview of new developments in library evaluation, focusing on those methods that have been defined in international standards. Based on current changes in the tasks and activities of libraries, library statistics have to admit new definitions and data collection methods. The same happens in performance or quality measurement, where the indicators have to be adapted to new developments in libraries and in the information world. Statistics show the quantity of input and output in libraries; performance measures assess the library's products and services in terms of user-orientation, speed, accuracy, reliability, or efficiency. But today there is a general demand on public institutions to prove their value for society. For libraries this means providing evidence that people benefit when using a library. Impact or outcome assessment tries to identify the effect of library services on users and on society. Methods for such assessment will be described in a new ISO standard. (Original abstract)

Shifting facets of information literacy in research 2.0 environments

ŠPIRANEC, Sonia

(Translated by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 332-342.

New research environments, which are a result of technological innovations initiated by the Web 2.0, have the potential to change the very principles of science and research. These principles are characterized by new patterns of generating, managing and using scholarly information, necessitating complementary changes in information literacy (IL) as well. The author analyzes shifting aspects of IL training for researchers who operate in research environments pervaded by Web 2.0 tools and social media. Although the use of new tools and media generate a range of issues in all areas of human endeavour,

domains like research and scholarship encounter specific challenges resulting from the use of Web 2.0 tools and services. Based on literature review and analysis of issues caused by "Research 2.0 trends", the paper highlights main features of shifts in conceptualizing IL training for researchers. (Original abstract)

BOOK REVIEWS

BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: *Introduction to information science* London, Facet, 2012.

(Reviewed by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 345-349.

School libraries. What's now, what's next, what's yet to come

Eds. Kristin Fontichiaro, Buffy Hamilton. *Smashwords*, 2011.

(Reviewed by Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 350-351.

Library and information issues: a guide for students

DUDÁS Anikó – GUITMAN Barnabás: *Könyvtárinformatika – bölcsészettudomány, társadalomtudomány (Egyetemi jegyzet) PPKE BTK*, 2011.

(Reviewed by Ilona Hegyközi)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 352-355.

FROM FOREIGN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (ABSTRACTS)

Könyvtári Figyelő (Library Review), vol. 23. (59.)
2013. no. 2. pp. 357-417.



A digitális bölcsészet és a könyvtártudomány

KOLTAY Tibor

Mi a digitális bölcsészet?

A tág értelemben vett digitális bölcsészet (*digital humanities*) információtechnológiai eszközöket használ az irodalom(tudomány), a nyelvek (nyelvtudomány), a történelem(tudomány) és a filozófia területén folyó kutatás és oktatás támogatására.¹ A digitális bölcsészet történetének talán legismertebb eseménye az *Index Thomisticus* (<http://www.corpusthomicum.org/>), azaz *Aquinói Szent Tamás* művei konkordancia-jegyzékének 1946-ben megindult létrehozása volt. A kezdetekkor alacsony presztízssű technikai segédtudománynak tekintett „*bölcsészeti informatika*” mára már valódi intellektuális erőfeszítéssé vált.² Ismeretelméleti magját az interpretáció digitális eszközei alkotják.³ Látóköre különösen a World Wide Web megjelenése óta tágul, miközben nem feledkezett meg a kezdetek óta meglévő céljairól, így továbbra is érdekli a szöveg.⁴ Első hulláma kvantitatív volt, viszont második hulláma kvalitatív és értelmező természetű.⁵ Úgy is tekinthetünk rá, mint ami az azokból a változásokból táplálkozik, amelyeket a digitális technológiák eredményeznek a humán tudományi kutatás számos területén.⁶ Idehaza is jelen van már mesterképzési szakként. A szak célja olyan szakemberek képzése, akik megszerzett bölcsészettudományi

ismereteik, nyitott, interdiszciplináris szemléletük birtokában képesek arra, hogy bölcsészeti tartalmakat modern technikai eszközökkel megjelenítsenek, és digitális erőforrásokat hatékonyan aknázzanak ki.⁷

Hasonlóságok és különbségek

Ha egy szakterület nem tudja jól meghatározni önmagát, önazonossága és önállósága csökken. Ilyen esetben a nem-szakmabeliek jelentős mértékben járulhatnak hozzá fejlődéséhez, vagy „rabolhatnak el” tőle kutatási területeket.⁸ Úgy tűnik azonban, hogy az ilyen típusú verseny nincs jelen a könyvtártudomány és a digitális bölcsészet viszonyában, miközben (vagy talán éppen azért, mert) mindkettő (még mindig) keresi identitását.

A digitális bölcsészet gyakorlatorientált szakterület.⁹ Gyakorlati hasznossága és az, hogy más tudományterületekről „kölcsonöz” módszereket gyanússá teszi az „igazi” humán tudományi kutatók körében, annak ellenére, hogy számos humán tudományi területet forradalmasított és tett hasonlóvá a természettudományokhoz.¹⁰ Ezt a tényt tovább árnyalja, hogy a humán tudományi kutatók szkeptikusak a kvantitatív és az empirikus kutatási módszerekkel szemben: inkább az értelmezést, a kétértelműséget és az érvelést részesítik előnyben. Többre értékelik tehát a társalgás kultúráját, mint a problémamegoldást.¹¹ Közben tudjuk, hogy a digitális bölcsészet a humán tudományok, a társadalomtudományok és az alkalmazott tudományok határterületét jelentő korpusznyelvészettel együtt fejlődött.¹²

A könyvtártudomány is importál tudást és módszereket más szakterületről, Igaz, exportál is, például a számítástudományba és a menedzsmentbe. Szemlélete mérnöki jellegűnek is nevezhető, viszont „javíthatatlanul kulturális természetű” maradt, ezért a kvantitatív megközelítéseket mindig is csak segédtudományokként használta.¹³ Eközben több részterülete a humán tudományok kérdéseit vizsgálja, sokszor azok

módszereit alkalmazva.¹⁴ (Gondoljunk csak a relevanciára, amelynek vizsgálata elképzelhetetlen volna a nyelvfilozófia és a szemantika eredményeinek felhasználása nélkül.¹⁵) Mindazonáltal a társadalomtudományok körébe tartozik,¹⁶ miközben a többi tudományághoz fűződő viszonya számos tekintetben tisztázásra vár.¹⁷

Bár felsorolásunk korántsem lesz teljes, a könyvtártudomány kutatási témái közül a következők számíthatnak részben vagy egészben a digitális bölcsészet érdeklődésére is:

- ☉ az információ-visszakeresés¹⁸
- ☉ a tartalmi feltárás,¹⁹
- ☉ az eleve digitális dokumentumok,²⁰
- ☉ a digitalizálás és a digitális megőrzés,²¹
- ☉ a digitális könyvtárak,²²
- ☉ a nyílt hozzáférés,
- ☉ az új média.²³

Az információépítészet olyan elemei, mint az interfészek és a használhatóság, megjelennek a digitális bölcsészetben,²⁴ és a könyvtártudomány szempontjából sem érdektelenek.²⁵

A digitális bölcsészet és a társadalomtudományok (köztük a könyvtártudomány) szempontjából is érdekes lehet a számítástechnikai fordulat gondolata. A számítástechnikai megközelítés lehetne ugyanis a digitális bölcsészet harmadik, kísérleti hulláma, amely megmutatja, hogy milyen hatással volt a technológia digitális összetevőjének középpontba kerülése arra, ahogyan a 21. század tudása információvá alakul. Ennek tágabb kontextusa az arról való gondolkodás, hogy a média változásai miként hatnak a megismerés változásaira.²⁶ Felmerülhet azonban az a kérdés, hogy nem késő-e egy ilyen fordulatról beszélnünk, amikor a számítástechnika mindenütt jelen van.²⁷

Fordulat alatt egyébként olyan elmozdulást értünk, amelyet valamilyen kognitív törés jellemez, amely a kutatási hagyományban bekövetkező, többé-kevésbé alapvető változásokban ölt testet. Az ilyen változást nemcsak fordulatnak, hanem új paradigmának, új perspektívának vagy új nézőpontnak is nevezhetjük. A fordulat metaforája a gondolkodás új útjaira világít rá,

viszont nem jelenti a korábbiaktól való elfordulást.²⁸

Az bizonyos, hogy a könyvtártudomány eddig számos fordulatot élt meg. A történeti fordulat az önazonosságának keresését jelentette.²⁹ A nyelvészeti fordulatot a *filozófia diszkurzív*, a nyelv funkcióit újraértelmező megközelítése hozta magával. A kognitív fordulat a nyelvi aktusról az információ használóinak gondolkodási, megismerési folyamataira irányította a figyelmet, majd követte a társadalmi fordulat.³⁰ A társadalmi-kognitív paradigma alapja a szakterületi elemzés, amely azt a – már említett és széles körben elfogadott – nézetet erősíti meg, amelyik szerint a könyvtártudomány társadalomtudomány. Ez a paradigma szakít az információ felhasználóinak individualisztikus és szubjektív felfogásával.³¹ A fenti fordulatok és paradigmák mellett beszélhetünk rendszerparadigmáról, felhasználói paradigmáról, viselkedési, az információs és bibliometriai paradigmáról is.³²

A számítástechnikai fordulat leginkább a társadalmi-kognitív paradigmához kapcsolódhat, hiszen a tudás hálózati megosztásáról szól. Egy ilyen kapcsolódás jó lehet arra, hogy a két tudományterület között együttműködés vagy akár szövetség jöjjön létre.

A kérdés azonban az, hogy – akár számítástechnikai fordulat révén – a hálózati közösségi média szoftverei és a számítógépes kódjai olyan valódi együttműködéshez járulnak-e hozzá, amely továbbmegy a blogbejegyzéseken és hasonlókon, lehetővé téve az új gondolatokhoz, elméletekhez és gyakorlathoz vezető kritikai gondolkodást.³³

Következtetések

Ha egyetértünk azzal, hogy a digitális bölcsészeti kutatás fontos része a technológia és az ember viszonyának vizsgálata,³⁴ akkor a könyvtártudománynak is ez az egyik célja.

Nehéz megjósolni, mi lesz a digitális szövegek széles körű elterjedésének a hatása. A humán

tudományi kutatók próbálnak kritériumokat találni arra, hogy miként használják a technológiát a humán erőfeszítések eszméinek fenntartására, és megértsék, hogy milyen hatással lesz a digitális infrastruktúra a humán tudományok tudáslétrehozási szerkezetére.³⁵ A könyvtártudomány művelőinek ilyen irányú erőfeszítéseit hosszú lenne felsorolni. Mindenesre érdemes megszívlelnünk *Weingart* figyelmeztetését, hogy a hálózatokat minden kutatásban használhatjuk, de ritkábban és kevesebb okból kellene ezt tennünk, különösen, ha kutatásainkat nem kísérik alapos elméleti és filozófiai megfontolások.³⁶ Ez egyaránt érvényes a digitális bölcsészetre és a könyvtártudományra.

Ha pedig látjuk, hogy a digitális bölcsészet fejlődését nagyban meghatározta a technológiai determinizmus, a technológia demokratizáló hatásába vetett hit³⁷, a könyvtártudományt óvnunk kell attól, hogy ebbe a csapdába essen.

Jegyzetek

- LITTLE, G.: We are all digital humanists now = *Journal of Academic Librarianship*, 37. vol. 2011. 4. no. 352–354. p.
- KIRSCHENBAUM, M.: The remaking of reading: data mining and the digital humanities. In: NGDM 07: National Science Foundation Symposium on Next Generation of Data Mining and Cyber-Enabled Discovery for Innovation, 2007 <http://www.csee.umbc.edu/~hillol/NGDM07/abstracts/talks/MKirschenbaum.pdf> (2013. március 28.)
- DALBELLO, M.: A genealogy of digital humanities = *Journal of Documentation*, 67. vol. 2011. 3. no. 480–506. p.
- SCHREIBMAN, S. – SIEMENS, R. – UNSWORTH, J.: The digital humanities and humanities computing. An introduction. In: *A Companion to Digital Humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, XXIII–XXVII.
- SCHNAPP, J. – PRESNER, P.: Digital humanities manifesto 2.0, 2009 http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf (2013. március 28.)
- FITZPATRICK, K.: The humanities, done digitally = *The Chronicle of Higher Education*, June 5, 2012 <http://chronicle.com/article/The-Humanities-Done-Digitally/127382/> (2013. március 28.)

7. Digitális bölcsészet. Szakleírás. FELVI, 2012.
http://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szakleirasok/szakleiras_konkret?szak_id=697&kpzt=2&kepzes=M (2013. március 28.)
8. NOLIN, J. – ÅSTRÖM, F.: Turning weakness into strength: strategies for future information sciences = *Journal of Documentation*, 66. vol. 2010. 1. no. 7–27. p.
9. DALBELLO i. m.
10. FRISCHER, B.: Art and science in the age of digital reproduction. From mimetic representation to interactive virtual reality = *Virtual Archaeology Review*, 2. vol. 2011. 4. no. http://varjournal.es/doc/varj02_004_06.pdf (2013. március 28.)
11. KIRSCHENBAUM i. m.
12. FRY, J.: Scholarly research and information practices: a domain analytic approach = *Information Processing and Management*, 42. vol. 2006. 1. no. 299–316. p.
13. BUCKLAND, M. K.: What kind of science can information science be? = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63. vol. 2012. 1. no. 1–7. p.
14. CRONIN, B.: The sociological turn in information science = *Journal of Information Science*, 34. vol. 2008. 4. no. 465–475. p.
15. BUDD, J. M.: Relevance: Language, semantics, philosophy = *Library Trends*, 52. vol. 2004. no. 3. 447–462. p.
16. HARRIS, M. H.: The dialectic of defeat. Antinomies in research in library and information science = *Library Trends*, 34. vol. 1986. 3. no. 515–531. p.
 BAWDEN, D. – ROBINSON, L.: *Introduction to information science*. London: Facet, 2012.
 BUCKLAND i. m.
17. ROBINSON, L. – Karamuftuoglu, M.: The nature of information science: changing models = *Information Research*, 15. vol. 2010. 4. no. paper colis717, <http://InformationR.net/ir/15-4/colis717.html> (2013. március 28.)
18. HARRIS, K.: Explaining digital humanities in promotion documents = *Journal of Digital Humanities*, 1. vol. 2011. 1. no. <http://journalofdigitalhumanities.org/1-4/explaining-digital-humanities-in-promotion-documents-by-katherine-harris/> (2013. március 28.)
19. SPERBERG-MCQUEEN, M.: Classification and its Structures. In: *A Companion to Digital Humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 161–176. p.
20. LITTLE i. m.
21. DEEGAN, M. – TANNER, S.: Conversion of primary sources. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 488–504. p.
- SMITH, A.: Preservation. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 576–591. p.
22. BESSER, H.: The past, present, and future of digital libraries. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 557–575. p.
23. RIEGER, O.: Framing digital humanities: the role of new media in humanities scholarship = *First Monday*, 15. vol. 2010. 10. no., 2010 <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/3198/2628> (2013. március 28.)
24. KIRSCHENBAUM, M.: „So the colors cover the wires”: interface, aesthetics, and usability. In: *A companion to digital humanities*. Oxford, Blackwell, 2004, 523–542. p.
25. MORVILLE, P. – Rosenfeld, L.: *Information architecture for the World Wide Web*. 3rd ed. Sebastopol, CA: O’Reilly, 2006.
26. BERRY, D.: The computational turn: thinking about the digital humanities = *Culture Machine*, 12. vol. 2011 <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewArticle/440> (2013. március 28.)
27. HUI, Y.: The computational turn or a new” weltbild” = *Junctures*, 6. vol. 2010. 4. no. <http://www.junctures.org/index.php/junctures/article/view/6/4> (2013. március 28.)
28. NOLIN, J.: What’s in a turn? = *Information Research*, 12. vol. 2007. 4. no. paper colis11, <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis11.html> (2013. március 28.)
29. NOLIN i. m.
30. CRONIN i. m.
31. HJØRLAND, B. – ALBRECHTSEN, H.: Toward a new horizon in information science: domain-analysis = *Journal of the American Society for Information Science*, 46. vol. 1995. 6. no. 400–425. p.
32. BAWDEN – ROBINSON i. m.
33. BERRY i. m.
34. FRABETTI F.: Rethinking the digital humanities in the context of originary technicity = *Culture Machine*, 12. vol. 2011, 1–22. p. <http://www.culturemachine.net/index.php/cm/article/viewDownloadInterstitial/431/461> (2013. március 28.)
35. DALBELLO i. m.
36. WEINGART, S.: Demystifying networks, Parts I & II. = *Journal of Digital Humanities*, 1. vol. 2011. 2011. no. 1. <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/demystifying-networks-by-scott-weingart/> (2013. március 28.)
37. DALBELLO i. m.

Beérkezett: 2013. április 4.



Fejlesztő biblioterápia fiatalok fogvatartottakkal

BÉRES Judit – CSORBA-SIMON Eszter

A Pécsi Tudományegyetem FEEK Könyvtártudományi Intézetében Béres Judit adjunktus vezetésével biblioterápiás műhely működik olyan informatikus könyvtáros és könyvtárostánár szakos hallgatók részvételével, akik elköteleződtek a fejlesztő biblioterápiának. E műhelymunka gyümölcsei a hallgatók kiváló biblioterápiás szakdolgozatai és OTDK-dolgozatai, valamint a könyvtárakban, iskolákban, óvodákban, idősök otthonában és a büntetés-végrehajtásban általuk tartott foglalkozások, illetve azok közös elemzése, értékelése. Folyóiratunk következő számaiban a pécsi műhely tapasztalatai nyomán a speciális célcsoportoknak szánt fejlesztő biblioterápia különböző aspektusairól lesz szó: szólunk a krízisintervencióban (anyaotthonban), a hátrányos helyzetű, tehetséges középiskolások körében, valamint a babaváró kismamák és kispapák körében végzett biblioterápia lehetőségeiről. Elsőként Csorba-Simon Eszter¹ informatikus könyvtáros MA szakos hallgató fiatalok fogvatartottak körében tartott biblioterápiás munkáját mutatjuk be, hogy támpontot, ötleteket nyújtsunk azoknak, akik igényt tartanak a szakmai-módszertani tapasztalatcserére.

Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy a pécsi Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében tartott foglalkozássorozat tapasztalatai alapján bemutassuk a fejlesztő biblioterápiás szemlélet büntetés-végrehajtási (a továbbiakban bv.) intézményi környezetben való alkalmazásának lehetőségeit, korlátait, tanulságait. Nemzetközi gyakorlat, hogy a fejlesztő biblioterápiás módszert leggyakrabban könyvtárosok, pedagógusok és mentálhigiénés szakemberek alkalmazzák. Ugyan a biblioterapeutának nem kell könyvtárosnak lennie, feltétlenül érdemes lenne ösztö-

nözni a fejlesztő biblioterápiás programok hazai könyvtári szolgáltatások közé való beemelését, és a könyvtárosok ebben való intenzívebb szerepvállalását.

A fejlesztő biblioterápia fogalma a bv. célok tükrében

Az olvasás alapvető mentálhigiénés szerepe közismert: az olvasmányok hozzásegíthetik az olvasót az értelmi és érzelmi egyensúly megtalálásához és megőrzéséhez, tehát az olvasásnak spontán módon is létezik egy olyan funkciója, amellyel a biblioterápia dolgozik.

A biblioterápia hatásmechanizmusa arra épül, hogy az olvasmány segítséget adhat az olvasónak más szemszögből látni a problémáit, lehetővé teszi, hogy következmények nélkül átgondolhasson különféle megoldásokat, megismerjen más értékeket és életutakat, aminek következtében árnyaltabbá (és a fogvatartottak esetében nagyon fontos, hogy egyben proszociálisabbá) válhat a vilásképe, az ember-, élet- és értékszemlélete. Mindez a fogvatartottak reszocializációja szemszögéből alapvetően fontos és komoly potenciált hordozó jellemző.

A biblioterápiás foglalkozásokon folytatott beszélgetések lényege (és nemcsak a fejlesztő, hanem a klinikai típusú terápiás foglalkozások esetében is) az adott témához kapcsolódó „saját élmény” előhívása, amelynek kimondásával és megbeszélésével a résztvevő olyan önmagáról szóló tapasztalathoz jut, amely motorja lehet a személyiség és az életút pozitív irányú változásának.

A fejlesztő biblioterápia narratívumokkal dolgozó, lazán strukturált terápiás módszer, elsődleges terápiás célja az általános személyiségfejlesztés. A fejlesztő terápia tehát az önismeret elmélyítésével és az egészséges személyiség legfontosabb ismérvei közé tartozó faktorok (pl. általános alkalmazkodóképesség, kompetens interperszonális viselkedés, érzelmi és motivációs kontroll, szociális készségek, integráltság) fejlesztésével foglalkozik. A másodlagos fejlesztési célok között említhetjük az olvasás népszerűsítését, az anyanyelvi műveltség fejlesztését, a műveltség és az esztétikai érzék gyarapítását. A másodlagos célok különösen fontosak olyan csoportokban, amelyeknek tagjai lemaradtak e területeken (pl. írási és olvasási nehézségekkel küzdenek, nincs meg az általános iskolai alapvégzettségük, hiányos a műveltségük – ahogy ez a fogvatartottak nagy részére jellemző). A fiatalok fogvatartottak esetében iránymutatónak vehetjük a *Beth Doll* és *Carole Doll* szerzőpáros magyarul is olvasható könyvét, melyben a személyes belátáshoz segítséget, az önismeret növelését, az érzelmi nevelést, a problémamegoldási és szociális készségek fejlesztését, a periférikus

helyzetűeknek való információforrás-adást, valamint a rekreációt említik a biblioterápia elérendő céljaként.²

Amerikai gyökereinek megfelelően a biblioterápia fogalma általában olvasmányokkal való személyiségfejlesztő tevékenységet jelöl. A terápiás munka kiindulópontját képező narratívum a szépirodalmi műveken kívül még nagyon sokféle lehet (népmese, bibliai történet, terápiás történet, újságcikk, napló, szakkönyv, lektűr stb.). A hazai gyakorlat azonban a fejlesztő biblioterápiának csak egy részterületére, az irodalomterápiára koncentrált. A pécsi műhely tanulmányai ezzel szemben arra mutatnak rá, hogy fontos lenne kiterjeszteni a biblioterápiás gyakorlatot az irodalomterápián túlra is. A pécsi Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében végzett foglalkozások esetében efelé mutat a dalszövegek terápiás munkába való beemelése. A fejlesztő biblioterápia jó eszköz az énkép és az identitás központi elemeinek felderítésére is, ami fontos információkkal szolgálhat a foglalkozásvezető és/vagy a börtönpszichológus számára a fogvatartottakkal végzendő további fejlesztő munkához. Ennek alapjául *Norman N. Holland* pszichoanalitikus művészetbefogadás-elméletéből eredeztethető felismerés szolgál, mely szerint az esztétikai válaszokat az identitás lenyomataként kezelhetjük, s a befogadott műre, szövegre adott személyes válasz nagyban függ az egyéni identitástémától, személyiségjellemzőktől, az egyéni élettapasztalatoktól, az átélt élményektől.³

A terápiás csoport résztvevőivel nem műelemzést végzünk, nem rögzített jelentéseket keresünk, hanem az előbbieken felsoroltak által befolyásolt egyéni olvasatokra, illetve azok okaira vagyunk kíváncsiak. Esetünkben is megfigyelhető, hogy a fiatalok fogvatartottak élethelyzete és személyiségjellemzői miként befolyásolják a jelentéstulajdonítást, s egyáltalán a terápiás foglalkozáson végigvihető beszélgetés fő csapását.

A fejlesztő biblioterápia alkalmazása bv. intézményekben

A modern bv. rendszerekben a hangsúly – a ki-rekesztés helyett – az elítéltek társadalomba való beilleszkedésére tevődik át⁴, ezért a bv. intézetekben igyekeznek olyan csoporttevékenységeket (sport, oktatás, könyvtár) szervezni, melyeknek fejlesztő és terápiás hatása lehet.

A fejlesztő biblioterápia börtönprogramokba való beemelése azon a felismerésen alapszik, hogy az elítélt társadalmi kudarcaiban kulcsfontosságú személyiségének fejletlensége, érzékelési, észlelési képessége. Ahogy minden hátrányos helyzetűekkel végzett szocioterápiás és művészetterápiás foglalkozás a résztvevők "érzékenyítését" tűzi ki célul, a fogvatartottnál is remélhető, hogy a módszer segítségével sikerül javítani azokon a részben vagy teljes egészében hiányzó készségeken és képességeken, amelyek a társadalom számára elfogadható formában gyakorolt életvitelhez és az egészséges személyiséghez szükségesek. Ha a fogvatartott megtanulja differenciáltabban szemlélni az őt körülvevő problémákat és lehetőségeket, akkor a percepció, kognitív és szociális készségeiben is változás megy végbe. A terápiás foglalkozások sokat segíthetnek ebben a változási folyamatban, de csodát nem tehetnek, hiszen egy kialakult személyiség mindenestül aligha változtatható meg. Mégis hiszünk abban, hogy a személyiségstruktúra hangsúlyai átrendezhetőek, és ez már elég lehet az egyén normális (tehát nem deviáns) életvitelének és társadalmilag is elfogadható célokra és a jövőre való irányultságának kialakításához. A terápiás folyamat során olyan értékeket, viselkedési mintát és látásmódot közvetítünk a fogvatartottak elé, amelyekkel felvértezve képessé válhatnak arra, hogy szabadulásuk után pozitív irányban változtassanak sorsukon. Rajtuk (is) múlik, hogy tudnak-e élni ezzel a lehetőséggel.

A biblioterápia alkalmazása a bv. intézményekben nem új keletű. Egyik sikeres külföldi példajaként a CLTL (Changing Lives Through

Literature) elnevezésű amerikai program említhető, mely 1991-ben indult⁵ Massachussetsből az amerikai igazságszolgáltatási rendszer azon szükségletére, hogy alternatív megoldást keresenek a bebörtönzésre. Látva a bv. intézmények sikertelenségét az elítéltek viselkedési szerkezetének megváltoztatásában, *Robert Waxler* professzor és *Robert Kane* bíró az irodalom felhasználásának speciális módjait javasolták a bűnözés visszaszorítására. Kísérletükben nyolc elítélt vett részt, akik között többen még általános iskolai végzettséggel sem rendelkeztek. A résztvevőknek el kellett végezniük egy irodalmi szemináriumot, melyet Waxler professzor vezetett. Az olvasottak megvitatásával az elítéltek különböző nézőpontokból vizsgálták meg egymást és a saját helyzetüket. A beszélgetések hatására türelmesebbé váltak és megtanultak jobban figyelni a másokra. A sikeren felbuzdulva, 1992-ben női csoportot is indítottak, 1994-től pedig más államok is átvették a módszert. Jelenleg hat államban alkalmazzák a CLTL-programot, és a filozófiáját megértő intézmények sora folyamatosan bővül.

Hazánkban sajnos kevés publikáció foglalkozik a szakemberek bv. intézetekben szerzett biblioterápiás tapasztalataival. Ritka példaként említhető a veszprémi börtönpszichológus, *Kovács Zsuzsanna* munkája, aki *Ervin D. Yalom* egzisztenciális pszichoterápiás módszerét kísérlete meg összekapcsolni a fogvatartottakkal végzett irodalomterápiás csoportfoglalkozásokkal. *Kovács Zsuzsanna* kísérlete arra a felismerésre épített, hogy a fogvatartottak olyan léthelyzetben vannak, amelyben különösen fontos a létben gyökerező félelmek leküzdésére való összpontosítás. A beszélgetéseken a lét alapvető kérdéseivel foglalkoztak: például, hogy mit kezdjen az egyén a sorsával, hogyan lehet felelősséggel viselni a döntések következményeit, ki vagy mi mellett érdemes elköteleződni, mi az élet értelme. E terápiás munka alapvető célja az egyén saját világának és élettörténetének átkeretezése a létből fakadó bizonytalanság stabil alapokra helyezése által. Az irodalomterápia eszköze ehhez többek között a létösszegző művekkel (pl. *Arany János*:

Epilógus, Kosztolányi Dezső: Boldog, szomorú dal, József Attila: Eszmélet, Berzsenyi Dániel: Az élet dele) való munka, ami arra készítheti a fogvatartottakat, hogy életükre teljes egészésként gondoljanak, s levonják a megfelelő következtetéseket, illetve összehasonlítsák eddigi életüket azzal, ami még rájuk vár. Mivel a múlt már nem változtatható meg, az okok, miértek keresése vált a csoportfoglalkozásokon hangsúlyossá, melynek során különösen a családi körülmények és a neveltetés szerepét emelték ki a résztvevők, illetve olyan kellemetlen emlékeket idéztek fel, amelyeket legszívesebben elfelejtenének. A bűnelkövetéssel és büntetéssel, illetve a felelősségvállalással kapcsolatban felmerült a szerencse és a balsors szerepe, a tisztesség relativitása, a magány és az érzelmi elhanyagoltság, valamint a kirekesztettség problémája is. Kovács úgy összegez, hogy egzisztenciális helyzetük átgondolása egy kis lépés a fogvatartottak számára ahhoz, hogy nagyobb odafigyeléssel és felelősséggel vegyenek részt saját életükben, és hogy ezáltal a társadalom számára ne veszélyt, hanem biztos pontot jelentsenek szabadulásuk után.⁶

Természetesen a fogvatartottak olvasás általi reszocializációjáért végzett munka nemcsak a biblioterapeuta és/vagy a börtönpszichológus feladata, ugyanezért a célért a bv. intézetekben működő könyvtárak és könyvtárosaik is sokat tesznek. (Figyelemfelhívó és továbbgondolásra ösztönző *Amberg Eszter* Könyvtári Figyelőben megjelent tanulmánya a hazai fogvatartottak olvasási és könyvtárhasználati szokásairól.)⁷

A biblioterapeuta és a könyvtáros egyaránt fontos szerepet tölthet be a fogvatartottak olvasási szokásainak alakításában. Befolyásolhatja a témaválasztást, személyre szabott olvasnivalókat ajánlhat, segíthet az olvasottak tanulságainak megbeszélésében és értelmezésében. Mindketten úgy tehetik meg az első fontos lépést, ha az olvasóval bizalmi viszont sikerül kialakítaniuk. Ugyanakkor nem szabad megfélemlíteni arról sem, hogy a könyvtáros és a biblioterapeuta egyfajta mintát képvisel munkavégzése során. Képzettsége, tájékozottsága, segítőkészsége tekintélyt vív ki és elismerést vált ki az olva-

sók többségéből, de a mintakövető viselkedés kiváltásához szükség van megfelelő kommunikációra, kétoldalú beszélgetésekre is, melyek során el kell kerülni a kioktató jellegű vagy erőszakos tudásátadást, s meg kell találni a módját, hogy az olvasás és a személyiségfejlődés iránt fennmaradjon a fogvatartottak érdeklődése. A meggyőző közlés, a készséges és empatikus odaforulás, az őszinte véleménynyilvánítás szorosan hozzátartozik mindehhez. Csakis az ilyen attitűdökkel rendelkező szakemberek képesek viselkedésükkel azonosulásra, modellkövetésre biztatni⁸, és elősegíteni a fogvatartottak személyiségének gazdagodását, fejlődését, végső soron reszocializációját.

A könyvtáros és a biblioterapeuta, ha törekvésük ellenállásba vagy érdektelenségbe ütköznek, gyakran szélmalom harcot vívnak. Csak azoknak a fogvatartott fiataloknak tudnak segítséget nyújtani, akikben van hajlandóság az önmegismerésre és a változásra, akik hajlandók ezért megdolgozni, energiát befektetni, és képesek az együttműködésre.

Kulturális programok a fogvatartottak körében

A pécsi Fialakorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében végzett fejlesztő biblioterápiás csoportfoglalkozások hatékonyságát és jellegét leginkább meghatározó háttértényező, hogy a részt vevő fogvatartott fiatalok társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdő, deviáns magatartást tanúsító egyének. Viselkedésük és személyiségük alapvető sajátossága az alkalmazkodóképesség hiánya, az önértékelés zavara, a kapcsolatteremtő képesség visszafogottsága, az alacsony kudarctűrő képesség, az indulatoság és agresszivitás.

Vagyis ennek a célcsoportnak különösen nagy szüksége van azon készségek és képességek fejlesztésére, amelyeket a korábbiakban a fejlesztő biblioterápia céljai között kiemeltünk.

E csoportnál az olvasáshoz és a könyvtárlátoga-

táshoz való viszony eleve problémás. Amberg már hivatkozott elemzésének tükrében azt mondhatjuk, hogy a helyzet igen elszomorító: a pécsi bv. intézetben büntetésüket töltő fiatalok száma negyven–ötven fő, de közülük csak négyen, öten látogatják rendszeresen a könyvtárat. A könyvtárosi munkakört ellátó nevelő szerint leginkább az előzetes büntetésüket töltők használják a könyvtárat, pedig az intézményben működő könyvtár állománya országos összehasonlításban az átlagosnál jobb színvonalúnak mondható. Az állomány gyarapítását a pécsi Csorba Győző Könyvtár biztosítja. A börtönkönyvtári állomány 2007-ben épült ki az NKA támogatásának köszönhetően⁹. A pályázat arra irányult, hogy a megyei könyvtárak, valamint a FSZEK letéti rendszerben könyveket juttathasson el a megyék és Budapest területén lévő bv. intézetek könyvtáraiba. A pécsi fiatalok fogvatartottak börtönkönyvtára akkor 240 000 Ft értékben kapott könyveket, zömmel kötelező szépirodalmat. Az állománygyarapítás azóta is folyamatosnak mondható: 2008-ban 180 000 Ft értékben bővítették a meglévő állományt képeskönyvekkel, a *Mi Micsoda?* sorozattal és a Bibliával. 2009-ben 100 000, 2010-ben 240 000 Ft értékben gyarapodott a letétben lévő könyvek száma, főleg szótárakkal, CD-vel, KRESZ-könyvekkel. 2011-ben 300 000 Ft-ot kaptak az NKA-tól. A gyarapítás kibővült az első és második világháborús, illetve az 56-os forradalommal kapcsolatos történelmi könyvekkel, filmes könyvekkel (Filmklub, 1001 film, amit látnod kell, mielőtt meghalsz stb.), illetve zenei és sport témájú összefoglalókkal (pl. *Futballtörténelem*), életrajzokkal (Nagy Feró, Frei Tamás, Stohl András, Havas Henrik, Csernus könyvei), sci-fi és fantasy könyvekkel, továbbá albumokat és képregény formában feldolgozott klasszikusokat is adományozott a könyvtár a börtönnek.

Természetesen tudjuk, hogy nemcsak az állomány színvonala a döntő a bv. könyvtárak kihasználtságában, hiszen az egyes társadalmi rétegek olvasási szokásait eleve befolyásolják iskolai végzettségük, szociális és kulturális viszonyaik.¹⁰ A pécsi intézményben fogvatartott

fiatalok többségben roma származású, alacsony iskolázottságú, komoly olvasási problémákkal küzdő egyén, ezért nehéz megtalálni a megfelelő motivációs erőt, hogy olvasásra bírják őket. A nevelő egyik módszere, hogy tematikus foglalkoztatásokat tart, melyek keretében felhívja a figyelmet egy-egy könyvre és íróra, ezzel is serkentve a fogvatartottak érdeklődését.¹¹ Legutóbb Leslie L. Lawrence könyveit próbálta meg népszerűsíteni, a krimik ugyanis rendkívül népszerűek közöttük. Az alapvető probléma mégiscsak az, hogy akit nem érdekelnek a könyvek, vagy nem tud olvasni, azt nem lehet belevonni ezekbe a programokba, ezért a foglalkozásokon is többnyire az a néhány elítélt működik aktívan közre, akik egyébként is rendszeres használói a könyvtárnak.

Amberg írása is azt támasztja alá, hogy a Bibliát és Lőrincz L. László műveit sokan kölcsönözték, és népszerűek voltak a kötelező olvasmányok és a verseskötetek. Ez utóbbi adatok arra utalnak, hogy a fiataloknál az olvasás nem feltétlenül szabadidős tevékenység, hiszen a kötelezőket iskolai kereteken belül olvasták.

Az intézmény könyvtára által biztosított lehetőségeken kívül többféle kreatív program szolgálja a fogvatartottak fejlődését. Ezek közé a kulturális programok közé tartozik a kézműves foglalkozás és a színház. Utóbbi keretein belül a fogvatartottak különböző beszéd- és helyzetgyakorlatokat tanulnak, valamint olyan érintési technikákat ismernek meg, melyekkel agresszió nélkül fejezhetik ki érzelmeiket. Ezenkívül fontos megemlíteni a Pécsi Szín-Tér Egyesület Murál Morál Mező Csoportja által tartott közösségépítő és személyiségfejlesztő programot, mely ugyancsak a közösségi tudat és az önkifejezés erősítésére, az alkalmazkodó, kooperációs és kommunikációs készség fejlesztésére törekszik. A foglalkozások véleménynyilvánításra, gondolataik kifejezésére és érvényesítésére ösztönzik a résztvevőket. Ezenkívül a program művészi önkifejezést is biztosít, és bármelyik korosztály számára siker- és közösségi élményt ad, méghozzá úgy, hogy a kreativitásra, a saját vizuális fejlettségnek megfelelő kifejezési mód-

ra helyezi a hangsúlyt. A módszer segítségével a résztvevők kompetenciái nemcsak közösségi szinten bővülnek, hanem egyénileg is fejlődnek, önismeretük, önbizalmuk, problémamegoldó képességük és lényeglátásuk finomodik, a világról szerzett ismereteik, egymásról és önmagukról kialakított képük bővül. A társadalmi és egyéni problémákról való beszélgetések, témafeldolgozások után pedig közösen létrehoznak egy óriási falfestményt is, amely azután a bv. intézmény köztéréinek falát díszíti.¹² Nem fogvatartott csoportoknál (pl. hátrányos helyzetű gyerekeknél) ugyanezzel a módszerrel a város köztéréinek falaira kerülnek társadalmi problémákat feldolgozó falfestmények.

A fogvatartottaknál különösen fontosak az ilyen jellegű programok: a zárt falak között szabadon használhatják a fantáziájukat, beszélgethetnek, kötetlenül alkothatnak.

Az ilyen jellegű programokon való részvétel hátterében több ok állhat. A fogvatartottakat motiválhatja a tudat, hogy új embereket ismerhetnek meg és kötetlenül kommunikálhatnak. Ezenkívül fontos tényező az új élmények keresése és az az esély, hogy kiléphetnek a zárkák ingerszegény világából. Persze nem elhanyagolható az a motiváló erő sem, hogy az aktív magatartás és jó magaviselet, plusz pontokat von maga után, amit a későbbi ítéleteknél, előre hozott szabadulásnál beszámítanak.

A pécsi biblioterápiás foglalkozások tanulságai

A *Bartos Éva* által összeállított biblioterápiás olvasókönyv már a nyolcvanas években felhívta a figyelmet arra, hogy ha a könyvtáros „külső terepen” (pl. kórházakban, szociális intézményekben) és főként saját szakmai kompetenciáit meghaladó, speciális igényű célcsoportokkal dolgozik, mindig egy szakmai team tagjaként tegye.¹³ Esetünkben is emiatt volt szükség a börtönpszichológussal és a nevelőkkel való együttműködésre. A foglalkozásvezető hallga-

tói mivoltából következően pedig szükség volt a biblioterápiát gyakorló mentorra is.

Az egyetemi hallgató foglalkozásvezető 2012-ben a nyári szakmai gyakorlat keretében, önkéntes munkában, kilenc alkalommal tartott zárt kiscsoportos foglalkozást a pécsi Fiatalokorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében (a sikernek köszönhetően azóta folyamatosan indulnak újabb csoportok). Munkájához sok segítséget kapott *Koncz Katalin* nevelőnőtől és *Juhász Szabolcs* börtönpszichológustól, akiknek ezúton mondunk köszönetet. A börtönpszichológus végig jelen volt a foglalkozásokon, konzultálni lehetett vele pszichológiai kérdésekben, és szükség esetén információkat adott a résztvevők személyes problémáit, élethelyzetét, személyiségmintázatát illetően, illetve ha kellett, segített a megtervezett tartalom csoportigényekre szabásában.

A biblioterápiát és a pedagógiát érintő kérdésekben *Béres Judit* egyetemi oktató biztosított konzultációs lehetőséget és mentorálást, és segített a tervezésben, valamint a problémák, tapasztalatok feldolgozásában is.

A program elsődleges terápiás céljai között szerepeltek a résztvevők önismeretének fejlesztése, a türelem és az egymással szembeni tolerancia kiépítése, a kommunikációs készség, a problémamegoldó képesség és a kreatív gondolkodás fejlesztése. Másodlagos céljai pedig az olvasás népszerűsítése és megszerettetése, az olvasási és szövegértési készségek fejlesztése voltak. A program során az a feltételezés vezette a biblioterapeutát, hogy az irodalomról való beszélgetés lehetőséget ad a színvonalas eszmecsere, ami fejlesztő, motiváló hatású az alacsonyabb iskolázottságú fogvatartottak számára is. Feltételezte, hogy a résztvevőkben tudatosul, hogy ugyanazzal a témával kapcsolatban számos eltérő vélemény létezhet egymással párhuzamosan, ami erősítheti a különböző álláspontokkal szemben mutatott toleranciát. Másrészt a résztvevők szembesülhetnek azzal, hogy a szövegre adott reakcióik a saját személyiségükről és világlátásukról, értékítéletükről árulkodnak. Önismeretük erősítésével hibáikon és pozitív tu-

lajdonságaikon egyaránt elgondolkodhatnak. Megismerve a csoporttagok tanulási, magatartási és olvasási problémáit, szociális és kognitív készségbeli hiányosságait, világossá vált, hogy az általános biblioterápiás célok kitűzhetőek ugyan, de a folyamat sikere érdekében módosítani kell a munkamódszereken, a feladattípusokon és a feldolgozott szövegek jellegén, és a résztvevők aktuális szintjéhez kell igazítani ezeket.

Első lépésként vizsgáljuk meg, milyen kihívásokkal szembesült a biblioterapeuta a fiatal fogvatartottak speciális célcsoportjánál. A fogvatartottakkal és a „civilből”, vagyis a többségi társadalomból kikerülő olvasókkal végzett biblioterápia közötti legnagyobb különbség a fogvatartottak átlagosnál jóval alacsonyabb műveltségi szintjében nyilvánul meg, ami szorosan összefügg a fogvatartottak olvasási nehézségeivel és tanulási problémáival. A pécsi foglalkozásokon megjelent egyének jelentős része teljesen vagy funkcionálisan írástudatlan. Ez az olvasással, szövegekkel való munkálkodást jelentősen korlátozó tényező a biblioterápiás módszerek és eszközök újragondolását tette szükségessé.

A fiatal fogvatartottak foglalkozásokon való viselkedését meghatározó másik fontos tényező a résztvevők hiperaktivitása volt, ami figyelemzavarral és impulzivitással jár. Ez többek között azt jelenti, hogy teljesítményhelyzetekben az alany nem figyel a részletekre és igyekszik elkerülni a tartós értelmi erőfeszítést igénylő feladatokat.¹⁴ A hiperaktívakat úgy lehet értelmes és normális tempójú aktivitásra serkenteni, ha éreztetjük velük az elfogadást és megtapasztalják a jó tulajdonságaik kiemelését, továbbá, ha egyszerű, jól átlátható szabályrendszerre épülő feladatokat kapnak.¹⁵ Mindez nagyban meghatározta, hogy milyen módon lehetett a csoporttal dolgozni a foglalkozásokon, illetve részben magyarázta az összetettebb jelentésrétegekkel bíró, nehezebben dekódolható művek megértését igénylő beszélgetések, feladatok elutasítását is.

Ehhez a problémakörhöz tartozik, hogy a biblioterápia általános felfogása szerint a biblioterápiás foglalkozás nem pedagógiai helyzet,

és a foglalkozást vezetőnek kerülnie kell az erre utaló szituációk kialakítását, vagyis lehetőség szerint egyenrangú félként, demokratikus típusú vezetőként kell fellépnie. Figyelembe véve a börtöncsoport összetételét (17–19 éves viselkedészavaros, hiperaktív fiatal férfiak) elkerülhetetlen volt, hogy bizonyos esetekben a biblioterapeuta nevelőként lépjen fel, és rendet teremtsen. Ehhez hozzáadódik, hogy a fogvatartottak a bv. intézetben hozzászórtak ahhoz, hogy beosztják a napjukat, parancsokat és utasításokat hajtanak végre. Ha a terapeuta felnőttként igyekszik őket kezelni, azzal gyakran visszaélnék, s úgy reagálnak, mint a kisgyerekek – próbálkoznak, meddig mehetnek el.

A fogvatartottak viselkedését nem csupán individuális személyiségi struktúrájuk, hanem a többi elítélttel való kapcsolatuk is meghatározza. A börtönközösséghez való alkalmazkodás a szubkulturális szabályok, értékek, szerepek, nyelvek, szokások, rituálék betartását jelenti.¹⁶ Ez a szubkultúra gyakran olyan erő lehet, amely szemben áll a rehabilitációs intézményrendszerrel. A biblioterapeutának ismernie kell a szubkulturális, íratlan szabályokat, mert ezeket szem előtt tartva tud hatni az elítéltekre. Ugyanakkor számítani kellett arra, hogy a fogvatartottak társadalmi szükségleteiben is érvényesülnek a Maslow-féle keretek: ha az alsóbb szintű igények (étel, meleg, biztonságérzet) kielégítetlenek, minimális érdeklődés mutatkozik a magasabb rendű szellemi szükségletek és a kultúra-fogyasztás iránt. A foglalkozásvezetőnek meg kellett küzdenie azért, hogy a csoport tagjait kulturált kommunikációra és értelmes aktivitásra bírja. Az egyik legnehezebb feladat a közös hang megtalálása volt. A helyzetet az is nehezítette, hogy magázódnia kellett, mint ahogy a börtönpszichológus sem tegezte a csoporttagokat. Ám némi humorral és közös érdeklődési pontokkal (a terapeuta pár év különbséggel egykorú a fogvatartottakkal, ismeri azokat az együtteseket, előadókat, illetve érdeklődött azok után, akiket példának hoztak) sikerült elérnie, hogy a fiatalok nyitottabban álljanak hozzá, valamint az általa közvetíteni kívánt értékekhez. Az, hogy a

fiatal a fiatal leghatékonyabb segítője, akinek a segítségét az jobban elfogadja, nem ismeretlen technika: a prevenció munkában kortárs segítőknek nevezik az így dolgozókat.

Nem meglepő, hogy a fogvatartottakkal végzett foglalkozásokon problémaként merült fel a biblioterapeuta neve is. Egy női csoportvezetőnek, mint esetünkben, számolnia kell azazal, hogy mivel az elítéltek fogvatartásuk alatt alig találkozhatnak nővel, ilyen irányú vágyaikat és hiányaikat rá fogják vetíteni, s pusztán női mivolta is kihívást fog jelenteni számukra, illetve elvonja a figyelmüket a foglalkozás valódi céljáról. Ehhez szorosan kapcsolódik egy másik probléma, amely a csoport résztvevőinek kulturális háttéréből, a roma kultúrában való szocializációból adódik: a nők hagyományosan alárendelt szerepet töltenek be ebben a társadalomban, ill. a családi (bár édesanyját a többség tiszteli) és párkapcsolati életben. Ezzel szemben női biblioterapeutánk mint kívülről jövő, de a börtön berkein belül dolgozó hivatalos személyként jelent meg, ráadásul egy másik tekintélyszemély, a börtönpszichológus jóváhagyó társaságában. Első lépésként tehát ki kellett alakítani a biblioterapeuta felé irányuló bizalmat és megbecsülést. A terapeuta nem illett abba a képbe, amit a fogvatartottak a nőkről gondoltak, ezért nehéz volt elérni, hogy tiszteljék, hallgassanak rá. Többször előfordult például, hogy az általa feltett kérdésre a mellette ülő pszichológusra nézve válaszoltak. Ez azonban a csoportfolyamatok természetes része, hiszen a terápiás foglalkozáson mindig sokat elárul egy-egy csoporttag személyiségéről a terapeutával szemben való verbális és nonverbális viselkedésmódja.

A munkamódszer megválasztásával kapcsolatban is akadt egy kihívás: kiderült, hogy a viselkedészavaros csoporttagok figyelme aligha köthető le maradéktalanul és hosszú időre pusztán receptív biblioterápiával. A biblioterapeutának önkritikát kellett gyakorolnia, s engednie kellett a csoportigényeknek, belátva, hogy szükség van olyan aktivizáló feladatokra is, amelyek más módon foglalkoztatják, s indirektebb módon vonják be a közös terápiás munkába a résztvevő-

ket: ide sorolható a játék (pl. dramatizálás), ami ellen először többen tiltakoztak, azután viszont a lehangosabban tiltakozó követelte leginkább a folytatást. A másik aktivizálási mód olyan tevékenységforma bevezetése volt, amely egyébként is előkelő helyet foglal el a korosztály kedvelt napi szabadidős tevékenységei között: ez a zenehallgatás, s ilyen módon kis kegyes család azzal, hogy a fogvatartottakat érdeklő dalszövegekből lettek a beszélgetést indító szövegek.

Két csoport biblioterápiás munkájának összehasonlítása

Az első csoportban hét fő vett részt (közülük azóta hárman már szabadlábon vannak). Az általuk elkövetett bűncselekmények: lopás, rablás, garázdaság, zsarolás és testi sértés voltak. Iskolai végzettségük szerint ketten elvégezték a 9. osztályt, hárman 8 általánost végeztek, egy fő csak a 7., egy pedig a 6. osztályt végezte el. Családi háttérüket tekintve a hétből hatnak elváltak a szülei, az egyiküknek pedig már gyermeke is van. A csoport tagjai erős egyéniségű, domináns személyiségű emberek, ebből fakadóan gyakoriak voltak a hatalmi harcok, ami egymás szóbeli sértegetésében és fenyegetésében nyilvánult meg.

A második csoport munkájában hatan vettek részt, úgy, hogy az egyik fogvatartott párhuzamosan mindkét csoportba járt. Ezt a második csoportot a pszichológussal egyetértésben azért hoztuk létre, hogy az első csoportban felmerült viselkedési problémát az érintett elítélt kiemelésével oldjuk meg. Az egyik fogvatartott ugyanis állandóan nézeteltérésbe keveredett a társaival, és azt kérte, ne kelljen részt vennie a foglalkozásokon. Amikor átkerült a másik csoportba, kezdetben ott is folytatódottak a veszekedések. Egy alkalommal, amikor a fiatalember nem volt jelen, a társai elmesélték, hogy hajlamos a „vamzerkodásra”¹⁷ és a nagyotmondásra, tehát magának köszönhetően vált újra és újra indultok céltáblájává. Tartottunk attól, hogy innen

is ki fog lépni, de végül nem így történt. Részt vett az összes foglalkozáson és mivel visszafogottabban viselkedett, a személyes kapcsolatai is javultak. A mindkét csoportba járó elítélt a második csoportban sokkal felszabadultabban és természetesebben viselkedett, bátrabban beszélt az érzéseiről és a gondolatairól. Neki volt a legtöbb érzéke az irodalomhoz, maga is írt verseket, s odáig jutott a bizalmi viszonyban és feltárulkozásban, hogy egy nap megmutatta az írásait is a foglalkozásvezetőnek.

A második csoportba olyanok kerültek, akik alapvetően visszahúzódó, nehezen megnyíló személyiségek, így adva lehetőséget nekik arra, hogy ők is kifejezhessék gondolataikat.

A csoport tagjai által elkövetett bűncselekmények: nemi erőszak, rablás, zsarolás, csalás voltak. Iskolázottságuk szempontjából hasonló volt a helyzet, mint az első csoportban: hárman végezték el a 9. osztályt, ketten rendelkeztek 8 általánossal és egynek pedig csak 6 osztálya volt. A tanuláshoz, olvasáshoz és a szellemi munkához való hozzáállásuk az első csoportéhoz hasonló volt.

Bár a csoport fele keveset és nehezen beszélt a gondolatairól, ketten azonban a hetek teltevel egyre magabiztosabbak és bátrabbak lettek. Ennek hátterében az állt, hogy ők ketten rendelkeztek a legnagyobb háttértudással, amivel hajlamosak voltak visszaélni a többiek hátrányára.

A foglalkozásokon alkalmazott szövegek

Az első csoportnál felhasznált művek a következők voltak: *Örkény István: Ki mit tud, Petőfi Sándor: Az álom, Tömörkény István: Vita a kutya miatt, Somlyó György: Mese arról, ki hogyan szeret*, valamint dalszövegek (például *Váradi Roma Café, Killakikitt, Tibbah, Ogli G, Kamikaze, Caramel*).

Az első csoportnál a negyedik alkalom után dalszövegekkel kezdtünk dolgozni. Dalszövegek használata nem ismeretlen a magyar nyelv és irodalomtanítás hazai pedagógiai gyakorlatában sem. Nem egy olyan magyartanárról tudunk, aki

a mai fiatalokat azzal próbálja (sikerrel) rávenni az olvasásra és a szövegekről való gondolkodásra, hogy a kötelező olvasmányok mellett, versek gyanánt ismert, népszerű együttesek (pl. *30Y, Ágnes Vanilla, Ganxta Zollee, Hobo, Kispál és a Borz* stb.) dalszövegeit is feldolgoztatja. Egy másik érv, amely a dalszövegekkel való munka helyénvalósága mellett szól, a fejlesztő biblioterápia azon alapelve, miszerint a terápián résztvevőket mindig olyan tartalmakkal, szövegekkel lehet sikeresen megközelíteni és részvételre bírni, amelyek aktuális adottságaikhoz, szellemi szintjükhez, műveltségükhöz mérten már befogadhatóak, feldolgozhatóak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy hosszú távon le kell mondjunk az ízlésformálásról és az igényes olvasmányok olvasójává való nevelésről. A dalszövegek (és tulajdonképpen minden nem szépirodalmi szöveg) alkalmazásakor mindezt azzal a belátással tesszük, hogy figyelembe vesszük a művészeti alkotások, vagyis a szépirodalmi értékű szövegek esetében a befogadási folyamatban a személyiségformáló befogadói élmények keltésére alkalmas elemek, jegyek, tartalmak, rétegek többletét, s tisztában vagyunk vele, hogy nem számíthatunk olyan mértékű és jellegű bevonódásra (pl. azonosulás, katarzis) sem, mint a műalkotásoknál. Ez azonban messze nem jelenti azt, hogy ne lehetne személyes és mély beszélgetéseket folytatni a többi típusú szöveg apropóján is.

A felhasznált szövegek kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy legyenek alkalmasak a célcsoport sajátos élethelyzetéről, problémáiról való személyes tartalmú beszélgetés beindítására. A másik szempontunkat a művészetterápiától kölcsönözzük, nevezetesen, hogy nem esztétikai, hanem terápiás értékeket közvetítünk. Ilyen értelemben egy rapszöveg vagy egy újságcikk legalább olyan jó alapot szolgáltat, mint egy magas esztétikai értékkel bíró szépirodalmi mű, ha az adott szöveg egyébként alkalmas a résztvevők aktivizálására, és lehetővé teszi a korábbiakban felsorolt elsődleges terápiás céljaink elérését. Esetünkben a dalszövegek előnyben részesítésének az volt a fő oka, hogy a résztvevők nehe-

zen értették meg a szépirodalmi művek mélyebb összefüggéseit, és korábbi tanulási tapasztalataikból, kudarcaikból fakadóan egyfajta ellenálást is tanúsítottak az ilyen művek olvasásával szemben. Ezért a terapeuta, a zenés biblioterápia munkamódszeréből merítve, de nem a szó szoros értelmében vett zeneterápiával¹⁸ kombinálta a foglalkozást, és a felhasznált műveket a résztvevőkhöz közelebb álló nyelvezetű és tematikájú dalszövegekre cserélte. A zenei repertoárt (többnyire rap és cigányzene) a csoport határozta meg, ami jó alapot biztosított a beszélgetésekhez. Sikerült olyan légkört kialakítani, amelyben a fiatalok meg mertek nyílni, és vállalták gondolataikat olyan témákkal kapcsolatban is, mint a rasszizmus, előítélet, párkapcsolat vagy a drogozás stb.

A második csoportban alkalmazott művek: *Lázár Ervin: A kék meg a sárga, Juhász Magda: De jó lenne, Karinthy Frigyes: Találkozás egy fiatalemberrel, Szabolcsi Erzsébet: Pozitív, József Attila: Én nem tudtam, Choli Daróczy József: Dal, Jónás Tamás: Hallgatás helyett, József Attila: A bűn*, valamint dalszövegek (pl. *Caramel, Killakititt, Kamikaze*).

Ennek a csoportnak a tagjai fogékonyabbak voltak a versekre, novellákra, ami lehetővé tette a szépirodalmi szövegek nagyobb arányú feldolgozását, vagyis a hagyományos biblioterápiás csoportokéhoz hasonló munkaformát. Ami pozitív előrelépést jelentett, hogy a fogvatartottak elfogadták azt a felajánlást, hogy ők olvassák fel a műveket, így a foglalkozás bensőségesebbé és személyesebbé vált. Nehezítő tényező volt viszont a csoporttagok közötti személyes ellentét, és a különböző hatalmi küzdelmek. Elsődleges célként azt lehetett kitzúzni, hogy a csoport tagjai megtanulják végighallgatni és elfogadni a másik véleményét, és merjék megosztani egymással a gondolataikat.

Foglalkozási terv

A továbbiakban bemutatjuk egy-egy foglalkozás tervét és megvalósult menetét, a csoport legtípikusabb reakcióival, és az ebből levonható következtetésekkel.

Az első csoport első foglalkozására *Örkény István: Ki mit tud* című egypercesét választottuk. A legelső alkalomra célszerű könnyedebb témájú és hangvételű szöveget vinni, mert egy humoros szöveg oldani tudja a feszültségeket és a kommunikációs gátlásokat. Ilyenkor még mindenki számára új a helyzet, a foglalkozás vezetője is igyekszik felmérni, megismerni a csoportot.

A beszélgetést irányító kérdések a következők voltak: Mi a véleményük a műben szereplő férjről? Van-e olyan tulajdonságuk, képességük, amelyről a társaik nem tudnak? Mennyi idő alatt lehet megismerni valakit? Mit tartanak fontosabbnak: a belső értékeket vagy a külsőségeket? Mi alapján döntenek el, hogy kivel barátkoznak? Az elhallgatás hazugságnak számít-e? Kinek a hibája, hogy nem derült fény erre a tudásra? Mennyire tartják megfelelőnek a kommunikációt a házaspár között? Miért nem beszélt a nő a tehetségéről? Mi a különbség az elhallgatás, a hazugság és a füllentés között? Hazudtak-e már, és ha igen, miért?

A foglalkozások tervezésekor fontos, hogy a foglalkozásvezető végiggondolja, milyen kérdéskörök alapján szeretne haladni a beszélgetés során. Bár a valóságban többnyire nem kerül sor valamennyi eltervezett kérdés megbeszélésére, de sokat segítenek a beszélgetés továbblendítésében az előre feljegyzett kérdéssor ötletei. A cél természetesen nem az, hogy csak a terapeuta által fontosnak tartott, tervezett kérdésekről, témákról essen szó, hanem hogy a csoporttagok saját érdeklődésük, jellemző élethelyzetük és az életüket aktuálisan meghatározó problémák felől olvashassák a bevitt szöveget, és emberi üzenetéből azt és annyit fogadjanak be, ami az adott pillanatban leginkább nekik szól és hasznosítható. Előfordul, hogy a foglalkozásból egészen másfajta beszélgetés kerekedik ki, mint amit a terapeuta végigvezetni szándékozott. Noha történt előzetes tájékoztatás a foglalkozásról és arról, hogy mit csinál egy ilyen csoport, az új szituáció, az ismeretlen foglalkozásvezető és módszer miatt a résztvevők viselkedése kezdetben elutasító, passzív, érdektelen volt. Kis idő elteltével oldottabbá vált a hangulat, és a kérdésekre

beindult a beszélgetés. Abban mindenki egyetértett, hogy a belső értékek fontosabbak, mint a külsők, és, hogy bárki meg tudja játszani magát, olyan tulajdonságokat mutatva, amik nem felelnek meg a valóságnak. Fontosnak tartották, hogy ne a látszat alapján ítéljenek, hanem igyekezzenek kiismerni az illetőt. Hogy ez mennyi időt vesz igénybe, már nem volt olyan egyértelmű. Egyesek szerint rögtön lehet látni valakin, hogy milyen ember is valójában (ez viszont ellentmondásban állt azzal, amit korábban állítottak), mások szerint évek elteltével is okozhatnak egymásnak meglepetést az emberek – utalva ezzel a történetben szereplő házaspárra.

Az elhallgatás, a füllentés és a hazugság közötti különbségeket is nagyon finoman tudták árnyalni. Úgy gondolták, hogy míg az előbbi kettővel sokszor a másikat akarjuk megkímélni egy számára fájdalmas információtól, vagyis jót szeretnénk tenni neki, addig a hazugsággal saját érdekeinket védjük, figyelmen kívül hagyva azt, hogy ezzel kit sértünk meg. Így a hazugságot elítélték, bár azt nem tagadták, hogy hazudtak már számukra fontos személynek. A füllentést és az elhallgatást elfogadhatónak tartották, olyan cselekvésnek, melyet akarva-akaratlanul, de mindenki elkövet. A műben szereplő házaspár közötti kommunikáció problémája elvezetett a bizalom kérdéséhez, a férfi-nő kapcsolat (különös tekintettel arra, kinek milyen „kötelezettsége” van, vagy milyen cigány-magyar ellentétek vannak) témájához. Az eszmecesteréből a foglalkozásvezető is sokat tanult: mivel a csoport kétharmada roma származású, „első kézből” kapott nagyobb rálátást a cigány hagyományokra és szokásokra, illetve arra, milyen mértékben befolyásolja a gondolkodásmódjukat a környezetük, ahol felnevelkedtek. Érdekes volt megfigyelni, hogy az eltérő kultúra milyen mértékben befolyásolta véleményüket a nők jogairól és a párkapcsolatról. Bár az is egyértelmű, hogy a háttérben nem annyira a személyes tapasztalat és tudás dominál, hanem az otthon látott szokás továbbviteléről van szó. Azokra a kérdésekre, hogy adott szituációkban miért viselkednek az adott módon, nem tudtak egyértelmű választ

adni, nem tudták megindokolni. Ezt látták a környezetükben, ezért így helyes. Az emberek önkéntelenül tovább viszik a környezetükben látott jó és rossz példákat, bár nem ismerik a hagyományok gyökerét és okait.

Noha a résztvevők viszonylag aktívvá váltak, nehezen vonatkoztattak el a történet kitalált részeitől, viszont elmondták saját tapasztalataikat, élményeiket a felmerült kérdésekről, bár azt kevésbé vették figyelembe, hogy ezzel olykor egymás szavába vágunk, megsértik, vagy nem hallgatják végig a másikat. Az itt tapasztaltakat figyelembe véve célul lehetett kitűzni a csoportnak, hogy a foglalkozássorozat végére legyenek türelmesebbek egymással, figyeljenek jobban a másokra, hallgassák végig azt, aki beszél.

A második alkalommal *Petőfi Sándor: Az álom* című versének megbeszélése következett, mert a foglalkozásvezető úgy gondolta, hogy az álom témaköre nagyobb gondolati szabadságra ösztönzi a résztvevőket, hiszen alapvetően az egy, valóságtól elrugaszkodott állapot.

Az orientáló kérdések ezek voltak: Szoktak-e álmodni? Miről? Mit tesznek/tennének meg álmodni, amit ébren nem mernek? (Akár negatív, akár pozitív az adott cselekedet, tovább lehet vinni a témát abba az irányba, hogy miért nem teszik meg, mi tartja/tartotta vissza őket.) Mi a helyzet a rémálmodásokkal? Ki emlékszik a rémálmodásaira, mik volt azok? Mi a különbség álom és álom között? (Itt beszélhetünk arról, hogy egy-egy álom jövőbeli vágyakat, célokat is jelenthet, pl.: az az álma, hogy lássa az Eiffel-tornyot.) Mit tehetünk azért, hogy elérjük az álmainkat? Milyen tulajdonságok kellene hozzá?

A foglalkozáson ellentét alakult ki a „fogházas” és a „börtönös” elítéltek között, ezért a beszélgetés előtt előbb ezen a konfliktuson kellett túllendülni. A beszélgetés során kiderült, hogy a fogvatartottaknak nincs konkrét jövőképük (vagyis akkor még nem igazán akartak beszélni róla), s leginkább olyan általánosságokat fogalmaztak meg, hogy szeretnének egy biztos munkát, családot, házat. Hogy a csoportvezető egy kicsit felkeltse az érdeklődésüket, megkérdezte tőlük, számukra milyen az álom: ismét meg-

bizonyosodhattunk róla, hogy mennyire eltérő elképzelésük van a férfi-női kapcsolatról. Az egyik elítélt leírása alapján az álmnő okos, szép és visszafogott életet él. Erre társa úgy reflektált, hogy ez tényleg álom, mert nincs olyan nő, aki ennek a három feltételnek megfelelné. Ebből a kijelentésből további viták alakultak ki, majd a félreértések megbeszélése után a következőre jutottak (szinte valamennyi foglalkozáson felmerült ez a téma): a nőnek otthon van a helye, el kell végeznie a házimunkát és a gyereknevelést, és nem járhat el csak úgy, az esetleges megcsalás pedig megbocsáthatatlan. Ellenben ha férfiről – vagyis róluk – van szó, akkor teljes szabadságban részesülnek. Többször tett fel nekik a terapeuta provokatív kérdéseket, például hogy ez a szemlélet valóban minden nőre vonatkozik-e, hogy minden nő rosszéletű-e, beleértve az édesanyjukat is. Ez vitát keltett, volt, aki szerint igen, minden nőre vonatkozik, valaki felháborodott, hogy az ő édesanyja természetesen kivétel – amiből szóváltás is lett. A kilenc hét alatt észrevehetően árnyaltabbá vált a véleményük a kérdésben, mert a későbbiekben már hozzátették, hogy persze akadnak kivételek, például a jelenlévők.

Aznap hamarabb fejeződött be a foglalkozás, mert a csoport sokkal türelmetlenebb és dekoncentráltabb volt, mint korábban. Távozásakor az egyikük elmondta a véleményét, miszerint „ez a beszélgetősi elég dedós”, és sokkal jobb lenne, ha lenne valamilyen feladat. Ezt figyelembe véve a következő alkalomra egy szituációs játék is került a novella mellé, így a foglalkozást fél óra játékra és fél óra beszélgetésre osztottuk fel. Második alkalomra a kilenc fő hétre csökkent: az egyik fiú munkát kapott, egy a másik pedig úgy döntött, hogy nem szeretne többet jönni, mert nem érzi jól magát a csoportban.

A negyedik alkalomra *Somlyó György: Mese arról, ki hogyan szeret* című rövid novelláját terveztük. A szeretet mint téma bármilyen emberi kapcsolatra levetíthető, így megfelelő beszélgetési alapot nyújthat.

Az irányadó kérdések a következők voltak: beszéljük meg a hasonlatokat: milyen az országútra

tévedt nyúl/milyen az oroszlán stb. Ki melyik példával tud azonosulni? Elégedettek-e azzal? Melyik példával értenek egyet, és szerintük melyik nem vezet semmi jóra? A saját ismeretségi körükből tudnak-e olyan példát mondani, amivel nem értenek egyet? Mi a szeretet? Hogyan lehet kimutatni? Milyen szerepet kap az életükben a szeretet? Hogyan mutatják ki, ha valakit szeretnek?

A szituációs játékot ugyanolyan intenzitással vitték végig, mint korábban, de szét volt csúszva a csoport, nyugtalanok voltak, és a téma sem igazán érdekelte őket. Az irodalmi szöveggel kapcsolatos ellenérzésük továbbra sem csökkent. Látva a passzivitásukat, a terapeuta megkérte őket, hogy emeljének ki egy-egy olyan hasonlatot, amely megfogta őket. Kiderült, hogy a szeretet kimutatása és az arról való beszélgetés a bv. környezetben számukra egyfajta tabu. Ha kimutatják az érzelmeiket, azzal gyengének tűnhetnek, amit ebben a közegben nem engedhetnek meg maguknak. S bár indirekt módon válaszoltak a kérdésekre, egyértelmű válaszokat nem adtak. Mivel a passzivitás egyre nőtt, a terapeuta megkérte őket, hogy mindenki mondjon egy dalt, amit szeret. Úgy gondolta, hogy ha a hozzájuk közelebb álló zene és szöveg kerül megbeszélésre, talán sokkal nyitottabbak lesznek olyan témákkal kapcsolatban, amelyeket a szépirodalmi szövegek kapcsán elutasítanak. A zenés program meglehetősen felcsigázta őket, és az ezzel kapcsolatos előzetes remények részben megvalósultak, részben további problémákat szültek.

A csoportnál felhasznált dalok között elsősorban rap és cigányzene található, illetve néhány elektronikus és popzene. A fogvatartottak meglepődtek azon, hogy a foglalkozásvezető valóban elhozta nekik a kért dalokat, és a dalszövegeket is megkapták kinyomtatva. Azt mondták, korábban is ígértek nekik hasonlót, de nem lett belőle semmi. Jó hangulatban kezdődött a foglalkozás, mindenki örült, amikor a saját zenéje következett, illetve megtalálta a dalszöveget a kiosztott papírokon. A problémát a zenei ízlésben mutatkozó különbségek áthidalása jelentette. Volt köz-

tük, aki a cigányzenét szereti hallgatni, és volt, aki a rapszámokat részesítette előnyben, egy másik pedig mindkettőt meghallgatja, de csak mértékkel, és csak az általa kedvelt előadótól. A fő probléma ez alkalommal a másik eltérő véleményével, ízlésével szembeni tolerancia hiánya volt. A „rap-tábor” a cigányzenéknél háborgott, a romazene-pártiak a rapszámoknál hóbörögtek. Idővel azonban ráébredtek, hogy fontos érték az egyéniség, nem kell mindenkinek ugyanazt szeretnie, de megtiszteljük a másikat azzal, hogy meghallgatjuk azt a dalt, amit választott. Néhány nézeteltérést leszámítva a zenés beszélgetésre sokkal jobban reagált a csoport, mint a szépirodalmi művekre. Főleg a rap szövegekből lehetett építő jellegű beszélgetést indítani, hiszen azok sokszor társadalomkritikát fogalmaznak meg, alvilági életformáról szólnak, a résztvevők jelenlegi helyzetéről, vagy olyan dolgokról, amelyek közel állnak hozzájuk, mint például a graffitizés. A zenével való munka még a legproblémásabb csoporttagot is meg tudta nyerni és mélyebben el tudta gondolkodtatni. Az egyik fogvatartott nagyon magába zárkózott *Paul Kalkbrenner Sky and sand* című dalánál. Kiderült, hogy eszébe jutott néhány emlék, amelyekről tudja, hogy soha többé nem lesz lehetősége átélni őket. Ez az érzés egyszerre volt számára elszomorító és nosztalgikus. Érdekes, hogy egy idegen nyelvű dal is mekkora hatással tudott lenni a fogvatartottakra. A szám meghallgatásának ideje alatt teljes volt a csend és a figyelem, s bár nem értették, miről szól (kérték a foglalkozásvezetőt, hogy fordítsa le), megnyugodtak, kikapcsoltak.

A cigányzene az érzelmi többleten kívül nyelvit is hozott: ezekben a dalokban sokszor roma nyelven is énekeltek, így ez esetben a fogvatartottak fordíthatták le a szövegeket. Eleinte zavarba jöttek ettől a feladattól, nem bíztak annyira a tudásukban, hogy azt nyilvánossá tegyék, de többszöri kérésre hajlandóak voltak elmondani, mit jelentenek a cigány nyelven írt sorok, s így talán maguk is jobban elgondolkodtak a tartalom.

A második csoportnál az elsőként bemutatott könnyedebb mű *Lázár Ervin A kék meg a sár-ga* című története volt, mely alkalmas volt arra,

hogy a terapeuta felmérje a csoport képességeit. Az orientáló kérdések a következők voltak: Hogyan beszél egymással a két szín? Miért nem kedvelik egymást? Fontos az udvariasság? Miért? Kivel udvariasak? Mi a véleményük a tiszteletről? Kinek adják meg a tiszteletet? Két ellentétes jellemű ember működhet-e jól együtt? Egyetértenek azzal, hogy az ellentétek kiegészítik egymást?

Az a fogvatartott, aki párhuzamosan járt mindkét csoportba, élénkebben, felszabadultabban viselkedett ebben a közösségben, mint az előzőben, mert itt nem volt olyan domináns egyéniség, akitől tartania kellett. A beszélgetés során a résztvevők nagyon jól ráéreztek a tolerancia problémakörére, és gyorsan rátértek a cigány-magyar ellentétekre, illetve, hogy etnikai hovatartozásuk miatt milyen bántalmazás, megkülönböztetés érte őket. Az ellentétekről egyikük elmesélte, hogy van egy skinhead ismerőse, akivel komoly nézeteltérések után lett jó a kapcsolata, annak ellenére, hogy két merően eltérő (szub)kultúrát képviselnek. Abban mindenki egyetértett, hogy nem kell mindenben hasonlítani, de kell lennie közös értékeknek és érdeklődési köröknek ahhoz, hogy két ember valóban megértse egymást.

A tisztelet és az udvariasság kérdése elgondolkodtatta a fogvatartottakat. Többen azon a véleményen voltak, hogy azzal illemtudóak, aki irányukban is megfelelően viselkedik, illetve úgy fogják fel a tiszteletadást, mint egy mankót, amely segít az életben és az előrébb jutásban. A mű kapcsán szóba került a házasság, a gyerekek és a család témája, amely lehetőséget adott a jövőképpel (esetleg annak a hiányával) való szembesülésre. Többek határozottan kijelentették, hogy biztos háttérrel szeretnének, mielőtt családalapításra szánnák magukat. Mások azonban éppen ellenkezőleg állnak e kérdéssel, rendkívül motiválatlanok, leginkább csak sodródni, nincsenek terveik a jövővel kapcsolatban.

A következő foglalkozáson *Karinthy Frigyes: Találkozás egy fiatalemberrel* című novelláját alkalmaztuk a beszélgetés kiindulópontjául. Többen is szóltak, hogy elsöre nem teljesen értik

a szöveget, a csoport másik fele viszont megértette, ezért kezdésként a terapeuta megkérte őket, mondják el a többieknek a saját szavaikkal, számukra, mit jelentett a történet.

Az orientáló kérdések ezek voltak: Hogy látják magukat tíz év múlva? Mit mondanának tízéves önmaguknak? Ki, mi szeretne lenni? Milyen jövőképük van?

A csoport tagjai nem igazán tudták megfogalmazni, hogy hol fognak tartani tíz év múlva, mivel fognak foglalkozni, de többen említették, hogy megpróbálnának beszélni kiskori énjükkel, bár nem fűztek hozzá sok reményt, hiszen mégis csak egy felnőtt próbálná kioktatni őket. Elmondták, hogy tízévesen próbálták őket viszsztatartani a rossz dolgoktól, és attól, hogy bajba kerüljenek, de nem igazán hallgattak az intésekre. Szóba került az is, milyenek voltak kisgyerekként, sok régi emlék és anekdota került elő, ami jó hangulatot teremtett. Többnyire rendkívül rossz vagy magának való gyermekként írták le magukat.

A jövőbeli tervekkel kapcsolatban érdekes volt, hogy hárman katonák vagy rendőrök szeretnének lenni, de a körülményeket figyelembe véve ez már csak álom marad. Ezért olyan foglalkozások is előkerültek, mint szakács, asztalos, pincér. Megdöbbenő volt annak az elítéltnak a terve, aki a családi vállalkozást szeretné átvenni, és lányokat futtatna, valamint lovakat tartana. Itt ismét előkerült, milyen mélyen gyökerezik az a szemléletmód, amit a közvetlen környezetüktől tanultak. Volt, aki azt tervezte, hogy szabadulása után csatlakozik az idegen légióhoz, mert férfiasnak és bátor dolognak tartja a háborúzást, és a harcot.

A negyedik alkalomra egy kortárs versre került sor, *Szabolcsi Erzsébettől a Pozitív* című műre. Ezzel az alkotással az volt a cél, hogy a fogvatartottak megfogalmazzák a reménnyel és az újrakezdéssel kapcsolatos gondolataikat, félelmeiket, illetve, hogy a szabadulás utáni talpra állás nehézségeit, lehetőségeit megbeszélhessék.

A beszélgetést segítő kérdések a következők voltak: Mit jelent számukra a pozitív? Miről szól-

hat a vers? Mikor, miért reménykedik az ember? Mit gondolnak az újrakezdésről?

A foglalkozás elején az egyik elítélt elmesélte, hogy szerelmi bánata van, ami erősen befolyásolja a pillanatnyi gondolkodásmódját. Amikor a terapeuta megkérdezte, hogy miről szólhat a vers, ő azt mondta, hogy a szerelem hiányáról szól, és ez egy vágyakozó vers. Mivel meglepő volt ez a kijelentés, megkérték, hogy indokolja. Itt vitába került egyik társával, aki rámutatott arra, hogy a saját életét vetíti ki a versre, miközben ez a vers a reményről szól és, hogy mindig van egy újabb esély. Egy másik társuk közbevetette, hogy ez a börtönről is szólhat, a jelenlegi helyzetükről. Itt ismét véleményütközés volt a résztvevők között. Egyikük szerint a börtön ennél sokkal monotonabb, míg másikuk azon az állásponton volt, hogy itt is van reménykedés, hiszen másként nem igazán lehet túlélni az eltöltött hónapokat, éveket. A vitájukba a csoportvezető nem szólt bele, végül is mind egyikük álláspontja igaz volt és helyt állt az érvelésük szempontjából. Azért is volt érdekes a párbeszédük, mert addig azt lehetett tapasztalni, hogy nagyon jól kijönnek és többnyire egy véleményen voltak. Ezenkívül kellemes csatlakozás volt, hogy képesek voltak megfogalmazni a gondolataikat és árnyaltabban előadni, mint korábban tették. Eltérve a témától, szóba került a vallás és az evolúció kérdésköre is, amelyben a felszólalók meglepően tájékozottnak bizonyultak. Noha nem tudományos és szakszavakat használtak, tisztában voltak a folyamatokkal és a különböző elméletekkel.

Ezen a foglalkozáson is főszerepet kapott a nőideál témaköre, szóba kerültek az egyéjszakás kalandok és az ehhez fűződő személyes tapasztalatok. Elhangzott egy roppant találó horgászhalász hasonlat, miszerint a halász merít egy nagyot, de abba ki tudja, mi kerül, míg a horgász a tökéletes példányra hajt. A terapeuta kérdésére, hogy ki minek tartja magát, azt a választ kapta, hogy ez helyzettől függ, de inkább horgászok. Ebből arra lehetett következtetni, hogy szeretnek kérkedni a hódításaikkal, de mégiscsak fontos számukra, hogy kiben bíznak meg. Majd a biza-

lom és a féltékenység jelenségéről beszélgettek. Megosztottak a vélemények, de azzal zárták le a témát, hogy „Ha mi nem bízunk meg a nőben, ő hogyan bizzon meg bennünk?”.

A hatodik foglalkozásra *Choli Daróczi József Dal* című versét vitte be a terapeuta. Erre a versre azért esett a választás, mert az előző foglalkozáson szóba kerültek a cigány származású költők, és kiderült, hogy nem nagyon ismerik őket.

Ez alkalommal nem voltak irányadó kérdések, mert arra voltunk kíváncsiak, mik lesznek az első reakciók, hogyan reagálnak a cigány költészetre. A beszélgetés azzal kezdődött, hogy röviden összefoglaltuk a költőről a legfontosabb tudnivalókat. Előzetes várakozásainkkal szemben a vers nem tetszett nekik, átlagosnak és régimódinak tartották. Ezenkívül úgy gondolták, hogy lehangoló, nem tudtak azonosulni a megfogalmazott szituációkkal. A beszélgetés során azonban elismerték, hogy van benne pozitív gondolat is, hiszen azt fogalmazza meg, hogy milyen nehéz és sanyarú élete volt, de próbál rajta változtatni. Érdekes volt ez az elutasítás, hiszen a jelenlévők közül mindenki cigány származásúnak vallotta magát. Arra számítottunk, hogy a származás miatt elfogultak lesznek és majd védeni, igazolni próbálják azokat a dolgokat, amelyeket a költő megírt. Ám ennek az ellenkezője történt.

A következő alkalomra egy kortárs cigány költő művét választotta a csoportvezető, *Jónás Tamás*-tól a *Hallgatás helyett* című verset. A koncepció ugyanaz volt, mint az előző alkalommal. A reakciók most is hasonlóak voltak. Amit már az elején észrevettek, hogy a vers egyfajta bemutatkozás, és látszik, hogy cigány az alkotó. A terapeuta megkérte őket, hogy fejtsék ki a véleményüket, mert érdekesnek tartotta a kijelentést, noha benne nem merült fel hasonló gondolat a mű olvasása közben. Ám nem tudták megindokolni a nézetüket, azzal érveltek, hogy ez érezhető. Hozzá tették, hogy a költő flegmának és nemtörődömnek tűnik, és nem is értik, miért írt verset, ha nem akarja, hogy olvassák. A vers túl modern számukra, és nem feltétlenül értik az utalásokat és összefüggéseket, szó szerint próbálják értelmezni a költő által megfogalmazott

gondolatokat. Visszatérve a bemutatkozó versjellegre, megkérdeztük tőlük, hogyan mutatnák be saját magukat. Kiderült, hogy ez megint egy olyan téma, amiről nem akarnak, vagy nem tudnak beszélni, nem tudják megfogalmazni a saját magukról kialakított képüket. Egyikük el is mondta, hogy ő nem biztos abban, hogy ismeri önmagát, ezért nem is tudná leírni, hogy milyen ember. Az ilyen mértékű önkép-zavar állhat többek között azon deviációk (mint alkoholizmus, drogfogyasztás, bűnözés) hátterében, melyek miatt az elítéltek többsége börtönbe került. Fontos lenne ezekben a fiatalokban kialakítani az egészséges önbizalmat és egy olyan reális önképet, amelyet a környezetük és a társadalom pozitívan tud visszaigazolni.

Az utolsó előtti alkalomra *József Attilától A bűn* című vers került. Ez a foglalkozás rendhagyó volt abból a szempontból, hogy a verset az egyik elítélt választotta.

Irányadó kérdések ez alkalommal nem voltak, mert a vers témáját tekintve a bűnről és a válásosságról szólt, és a felmerült kérdések már szóba kerültek (mi a bűn, mit gondolnak róla, próbálták-e őket megvédeni a bűnözéstől). Így arra helyeződött a hangsúly, hogy a fogvatartott miért ezt a művet választotta, illetve hogy társai mit szóltak a választásához. Kimerítő elemzést kaptak arról, hogy a költő miért írta ezt a verset, amit a fogvatartott elmondása szerint egy életrajzi könyvben olvasott. Arra a kérdésre, hogy szerinte miért íródott a vers, nem tudott válaszolni. Az már szóba került, hogy egyikük sem vallásos, a beszélgetésekben mégis többször kapott központi szerepet a vallás, ez most sem volt másként. A terapeuta megkérdezte tőlük, szerintük miért lehet fontos a vallás. A kérdéshez rendkívül kritikusan és objektíven álltak hozzá, amikor azt mondták, hogy a vallás leveszi az emberek válláról a felelősséget, ad egyfajta biztonságot és megnyugvást, ami segít beletörödni a megváltoztathatatlanba. Ezt egészítették ki azzal, hogy a gyónással is feloldozást szeretnének az emberek, bár szerintük nem a pap vagy a lelkész adja a felmentést. De az emberek számára

fontos a külső megerősítés, így végső esetben az egyházra támaszkodnak.

Beszélgetés indult arról, hogy ha ők maguk nem vallásosak, nem gyónnak, akkor kitől kapnak feloldozást olyan esetben, amikor érzik, hogy rosszat cselekedtek. A válasz egyszerű és elgondolkodtató volt: saját maguktól. Elsősorban azt tartották fontosnak, hogy az ember meg tudja bocsátani önmagának, illetve adott esetben annak, aki ellene követett el valamit.

Az utolsó alkalommal jutalomként és pihenésképpen kötetlen zenehallgatás várt a csoportra. Sajnos, az első két dal után nézeteltérés tört ki két fogvatartott között, ami odáig fajult, hogy egyikük kiment a foglalkozásról. Érdekes módon két visszahúzódó társuk próbálta békíteni a vitázókat, ami azért számított nagy előrelépésnek, mert addig egyikük sem beszélt sokat, és ez a határozott véleménynyilvánítás rendkívüli fejlődés volt náluk. A pszichológus szerint ezzel a vitával az utolsó alkalom miatti feszültségeket igyekezhetek levezetni a fogvatartottak, noha ezzel a foglalkozás hangulatát is megpecsételték, később azonban elnézést kértek a viselkedésükért, ami megint nagy eredmény.

Összegzés

Összegzésképpen elmondható, hogy a pécsi fiatalok bv. intézetében elindított fejlesztő biblioterápiás foglalkozások beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. A biblioterápia jó módszernek bizonyult a fogvatartott fiatalok személyiségfejlesztésének, reszocializációjának elősegítéséhez. A foglalkozássorozat hatásának, valódi hasznának megítélése azonban nehéz. Sok az esetleges tényező, ami további tervező és elemző munkát kell maga után vonjon. Ilyen probléma az, hogy a résztvevők olvasási és szövegértési nehézségei miatt a biblioterapeuta nem mindig lehetett biztos abban, hogyan hatott az olvasott szöveg, hogy maradéktalanul feltáruktak-e a benne hordozott értékek, üzenetek, s milyen gondolatokat indítottak el a csoporttagokban az olvasott sorok.

A viselkedés és a személyiségstruktúra változásának megítélése is csak a külső jelek, reakciók alapján, vagyis felületesen történt, ez kiegészítendő lenne valamiféle méréssel, teszttel (pl. a pszichológus által felvett és értékelt személyiségteszttel, vagy a biblioterapeuta számára egyszerű tetszés-nem tetszés visszajelzést adó, néhány kérdéses kilépőkártyával).

A klinikai és a nem klinikai terepen tartott biblioterápia és művészetterápia esetében problémaként szokott felmerülni, hogy elég hosszú-e a terápia időtartama, illetve a néhány hét vagy egy-két hónapos foglalkozás után az eredeti környezetbe visszatérve, vajon mennyire lesz megőrizhető az elért változás. Noha kilenc hét valóban nem elég hosszú idő arra, hogy egy fiatalok addig berögzült viselkedését, gondolkodásmódját megváltoztassuk, de apró jelekből és a résztvevők viselkedése és visszajelzései alapján úgy tűnik, sikerült hatást elérni a kitűzött céloknak megfelelően. A foglalkozássorozat vége felé a fogvatartottak többször egymásra szóltak, hallgassák végig a másikat, illetve a számokat, s egymást is sokkal ritkábban ugratták, biztálták. A legnagyobb egyéni fejlődést talán annál a csoportagnál sikerült elérni, aki a rap világát kedvelte, így a cigány- és egyéb zenék hallgatásánál nagyon türelmetlen volt. Az utolsó alkalomkor már ő is csendben végighallgatott majd nem minden dalt, és sokkal kevesebb kritikus megjegyzést tett. A megfogalmazott célok közül sok megvalósult (a tolerancia és empátia fejlesztése, az érdeklődés felkeltése, a kommunikáció fejlesztése). Az a törekvés, hogy népszerűsítsük az olvasást, nem valósult meg maradéktalanul, hiszen sok fogvatartottnál először a funkcionális analfabétizmus problémáját kellene megoldani, ami nem a biblioterapeuta, hanem az oktatás feladata. Ám ha a program során a résztvevő kellő motiváltságra tesz szert, felmerülhet az igénye arra, hogy e téren is fejlessze önmagát, vagy külső segítséget fogadjon el a fejlődéséhez.

Kérdéses, hogy a foglalkozások által megismert új szemléletmódok meddig hatnak a résztvevők személyiségére. Ahogy *Csalay András* kriminológus is megfogalmazta, a változáshoz szükséges

a résztvevők fejlődni akarása és nyitottsága az újdonságok felé. A biblioterápia segítséget nyújthat az olvasónak, hogy a tudatos szférába hozza eltemetett érzelmeit és élményeit, lehetőséget ad arra, hogy képzeletben kísérletezzen különböző viselkedési módokkal, valamint növelheti a személy tudatosságát és szociális érzékenységét, de csupán a kezdő lökést adhatja meg. A további viselkedési mechanizmusok azon múlnak, hogy az egyén mennyire került tisztába saját értékeivel, mennyire tudatosult benne a változtatás lehetősége és az arra irányuló vágy.

A Doll-szerzőpáros ehhez azt a nagyon fontos megállapítást teszi hozzá, hogy a fiataloknak bizonyos készséggel már rendelkezniük kell ahhoz, hogy hasznosítani tudják a biblioterápiás programot. Rendelkezniük kell például alapvető társas problémamegoldó készségekkel ahhoz, hogy a biblioterápia során nyert felismeréseiket hasznosítani tudják. Az egyszerű problémamegoldó készségek közé tartozik a probléma világos megfogalmazásának, a többféle megoldás elképzelésének és a szóba jöhető megoldások szisztematikus értékelésének képessége – félő azonban, hogy hiányos tudásuk, elégtelen családi és iskolai szocializációjuk miatt ezeknek sokan nincsenek birtokában. Pedig ezek tennék lehetővé a fiatal számára, hogy az olvasmányokban fellelt problémákat, megoldásokat és következményeket személyes cselekvési tervbe foglalják. Ehhez céltudatosságra is kell törekedniük a tekintetben, hogy saját viselkedésüket az újonnan elkészített cselekvési terv szerint alakítsák. Ha a fogvatartott fiatalok nem képesek személyes célokat kitűzni és elérésükért dolgozni, a biblioterápia során nyert felismeréseik kiaknázatlanok maradnak.¹⁹

Távoli terveink közé tartozik, hogy az új értékek megerősítésére szolgálhatna egy felvevő csoport létrehozása, ahová visszajárhatnának azok, akik erre igényt tartanak. A csoport funkciója az lenne, hogy az elítéltek szabadulásuk után is részt vehessenek olyan foglalkozásokon, ahol segítséget kapnának az önfejlesztéshez, illetve egy alternatív és a pozitív változásokat megerősítő elfoglaltságot biztosítanának számukra. Továbbá

pozitív visszajelzést kapnának arra nézve, hogy gyökeresen próbálják meg átalakítani életüket és addigi felfogásukat. E terv megvalósítását a pszichológus és a nevelők támogatják, ám nehezíti a véghez vitelét az a tény, hogy a fogvatartottak az ország minden pontjából érkeznek Pécsre, szabadulásuk után pedig elhagyják a várost és vonzáskörzetét. Ezért országos szinten kellene együttműködést kialakítani a bv. intézetek, a könyvtárak és a biblioterápiás foglalkozások vezetői között, így biztosítva a szabadult elítéltek fejlődésének nyomon követését.

Természetesen sem a fejlesztő biblioterápia, sem más szocio- és művészetterápiák nem jelenthetnek önmagukban teljes körű megoldást minden felmerülő problémára, hanem inkább kiegészítő terápiaként hatnak. Remek kiindulási pontot jelenthetnek azok számára, akik többet szeretnének megtudni magukról és embertársaikról, akik változni szeretnének, de nem tudják a mikéntjét, akik valamilyen lelki problémával küzdenek, illetve valamilyen speciális élethelyzetben, életszakaszban, esetleg kényszerpályán vannak. Ebben az értelemben a bv. intézetben végzett biblioterápiás munka rokona az olyan speciális célcsoportoknak szánt foglalkozásoknak, amelyeket például időseknek (otthonban vagy klubformában), hátrányos helyzetű fiataloknak, vagy várandósoknak tartanak a könyvtáros kollégák, s amelyekből remélhetőleg egyre több lesz a jövő hazai könyvtári kínálataiban. Mindegyik esetben arról van szó, hogy egy-egy speciális problémával rendelkező, a klinikumban azonban meg nem jelenő csoport fejlesztő terápiáját végezzük, a speciális igényeknek megfelelő módszerekkel és tartalommal.

Úgy tűnik, hogy a biblioterápiának, mint sok más művészet- és szocioterápiának, van létjogosultsága és nagyon fontos szerepe lehetne a bv. intézmények világában, ahogy jól érzékelhető az ilyen szolgáltatásokra való igény más, speciális élethelyzetben lévő egyéneket gondozó intézmények, mint például szociális otthonok, átmeneti otthonok részéről is. Ugyanakkor anyagi keret nem biztosított rá – vagyis a szakember önkéntesként dolgozhat, ameddig tud, akar, bír. Nyilvánvalóan ezen is változtatni kellene annak

érdekében, hogy több elhivatott könyvtáros vagy más szakember vállalja a biblioterápiás kiképződést, és végezze ezt a nagyon szép és nehéz munkát.

Jegyzetek

1. CSORBA-SIMON Eszter hasonló témában írt A könyvtár(os) lehetőségei a börtönben című dolgozatával 2. helyezést ért el az idei OTDK-n. A hallgató konzulense dr. Béres Judit, a PTE FEEK Könyvtártudományi Intézet adjunktusa volt.
2. DOLL, Beth – DOLL, Carole: Fiatalok biblioterápiája. Könyvtárosok és mentálhigiénés szakemberek együttműködése. http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/biblioterapia_gyermekeknek_es_serduloknek_0.pdf 16–19. p.
3. HOLLAND, Norman N.: Tranzaktív beszámoló a tranzaktív irodalomtudományról = Helikon, 1990. 2–3. sz. 247–256. p.
4. AMBERG Eszter: Könyvtárak a peremhelyzetben élők szolgáltatásban. Börtönkönyvtárak 2006–2010 = Könyvtári Figyelő, 58. évf. 2012. 2. sz. <http://ki.oszk.hu/kf/2012/06/konyvtaraka-peremhelyzetben-elok-szolgalataban-bortonkonyvtarak-2006%E2%80%932010/>
5. Changing Lives Through Literature <http://cltl.umassd.edu/home-flash.cfm> (2012.11.11.)
6. KOVÁCS Zsuzsanna: Egzisztenciális szemléletű biblioterápia fogvatartottakkal. Magyar Irodalomterápiás Társaság, 2011. <http://www.irodalomterapia.hu/publikaciok/yalom.pdf> [Megtekintve: 2013. január 7.]
7. AMBERG Eszter: Fogva tartott képzelet? A fogvatartottak olvasási és könyvtárhasználati szokásairól = Könyvtári Figyelő, 58. évf. 2012. 4. sz. 691–712. p.
8. GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret. Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Budapest : Tankönyvkiadó, 1980. 389–390. p.
9. NAGY Attila: Az olvasás mint kiváltság? Adatok és töprengés a Nagy Könyv akció ürügyén = Magyar Tudomány, 2006. 9. sz. 113. p.
<http://www.matud.iif.hu/06sze/10.html> [Megtekintve: 2013. január 1.]
10. CSORBA-SIMON Eszter: Olvasási szokások és könyvtárhasználat két magyarországi börtönben. [Szakdolgozat] Pécs: PTE FEEK, 2012. 41–43. p.
11. Murál Morál Mező <http://magyar.muralmoral.hu/> (2013. 01. 03.)
12. Lásd erről Murál Morál Mező válogatás 2011 <http://www.youtube.com/watch?v=umh2aek8bDc> (2013. 01.03.)
13. BARTOS Éva (szerk.): Olvasókönyv a biblioterápiáról. Bp.: OSZK KMK, 1989. 124 p.
14. DOLL i. m. 55–57. p.
15. FARKAS Margit: Hiperaktivitás és figyelemzavar. <http://fejlesztok.hu/hasznos-olvasmanyok/18-fejlesztos/74-hiperaktivitas-es-figyelemzavar.html> (2013. 01. 07.)
16. LEDVINOVÁ, Jitka: A börtönkönyvtárak helye a nyugati világban és Csehországban. 2.rész = Ctenár, 57. roc. 2005. 2. no. 64–65. p.
[http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/\[in=ref1.in\]/?05/232*51412](http://w3.oszk.hu/manscr/wwwi32.exe/[in=ref1.in]/?05/232*51412)
17. A börtönszengben a besúgás megfelelője.
18. MEZŐ Tibor: Zenés biblioterápia. Művészetterápiás Világkongresszus, 2003.
http://harmoniakert.hu/eloadas_zenes_biblioterapia_1.htm (2012.11.11.)
19. DOLL, i.m. 26. p.

Beérkezett: 2013. május 5.



A tudományos eredmények jobb hozzáférhetősége

Pálinkás József, az MTA elnöke bejelentette, hogy a nyílt hozzáférés (Open Access) elvei szerint ezentúl mindenki számára elérhetővé válnak az MTA közpénzből finanszírozott tudományos eredményei. Pálinkás szerint az Open Access megvalósulásával a hazai tudományos kutatások eredményeinek nyilvántartására az Akadémia által létrehozott Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) tudják tárolni és hozzáférhetővé tenni a tudományos munkákat.

(Forrás: Magyar Narancs, 2013. március 7. 7. p.)



A fogvatartottak oktatása

KÓSZEGI Szilvia – VARGA Zoltán

Lapunk 2012. 2. számában jelent meg Amberg Eszter összefoglaló írása a büntetés-végrehajtási intézetek könyvtárainak helyzetéről. Az írás kiegészítéseként most a büntetés-végrehajtási intézetekben folyó képzésekről kapunk gyorsfényképet. Az alábbiakban a tanulmány rövidített szövegét adjuk közre, teljes terjedelemben a Könyvtári Figyelő elektronikus számában olvashatják a <http://ki.oszk.hu/kf> címen.*

Magyarország 28 büntetés-végrehajtási intézetében¹ 2012 októberében 17 639 fogvatartott töltötte szabadságvesztését vagy várta előzetes letartóztatásban az ítéletét.

A napjainkban uralkodó szemlélet szerint a büntetés-végrehajtási (továbbiakban bv.) intézményekben a fő cél nem a fogvatartottak átnevelése, hanem az, hogy képessé tegyék őket önmaguk megváltoztatására. Elérendő célként fogalmazódik még meg az elítéltek reszocializációja, felelősségérzetük kialakítása, fizikai és szellemi egészségük megőrzése, helyreállítása is. A bv. intézetekben folyó nevelés elsősorban „pozitív irányú befolyásolást” jelent, amelybe beletartozik az elítélt megismerése, foglalkoztatása, képzése, rehabilitációs és szabadidős tevékenységének szervezése, szükség esetén jutalmazása, illetve fegyelmi felelősségre vonása, a családi és

társadalmi kapcsolatok támogatása. A nevelés kiemelkedő fontosságú területe a foglalkoztatás, mely a testi és mentális egészség fenntartásán túl a szabad társadalomban felhasználható alap- és szaktudás megszerzését is biztosítja, normális életvitelhez szoktat, és segít elkerülni a kényszerű semmittevés okozta agressziót vagy depressziót.

A bv. intézeti nevelés középpontjában – összhangban a nemzetközi tendenciákkal – az elmaradt vagy hiányos szocializáció pótlására irányuló általános- és szakműveltséget nyújtó képzés áll. Célszerűvé vált olyan oktatási keretek kialakítása, amelyek az értelmi funkciókon túl lehetővé teszik az elmaradt készségek és képességek fejlesztését, például az ún. készségtárgyak oktatásba emelésével.

* AMBERG Eszter: Könyvtárak a peremhelyzetben élők szolgálatában. Börtönkönyvtárak 2006–2010 = Könyvtári Figyelő, 22. 58. 2012. 2. sz. 241–254. p.

A fogvatartottak iskolai végzettsége mindenhol a világon alacsonyabb, mint a társadalmi átlag, ami azt is jelzi, hogy a bűnelkövetők többségénél a szocializációs folyamatokban alakult ki zavar. Kézenfekvőnek tűnik, hogy a szabadságvesztés büntetés ideje alatt a bv. intézetek pótolják az elítélteknél ezeket a hiányosságokat, ezáltal is csökkentve a visszaesés lehetőségét. A nemzetközi ajánlások szerint az oktatás és művelődés elemeit nem lehet ráerőltetni a fogvatartottakra, tiszteletben kell tartani az elítéltek választási szabadságát, és biztosítani kell számukra a szabad választás lehetőségét.

A fogvatartottak végzettség szerinti megoszlása

Megnevezés	Fő	%
Analfabéta	153	0,8
Ált. iskola 8 osztály	8066	45,8
Szakközépiskola	2512	14,2
Szakközépiskola	753	4,3
Gimnázium	576	3,3
Főiskola	288	1,6
Egyetem	188	1,0

Az oktatásba bevont fogvatartottak számának alakulása az elmúlt tíz évben

Tanév	Általános iskola	Középiskola	Szakképzés	Összesen
2001/2002	811	137	1238	2186
2002/2003	904	190	1191	2285
2003/2004	991	240	889	2120
2004/2005	889	383	1350	2622
2005/2006	878	457	648	1983
2006/2007	789	497	950	2236
2007/2008	908	451	651	2010
2008/2009	974	781	495	2250
2009/2010	896	933	362	2191
2010/2011	1020	878	479	2377
2011/2012	1159	920	606	2685
2012/2013	787	836	361 ²	1984

Megnevezés	Fő	%
Egyéb	5103	29,0
Összesen	17 639	100,0

Évek óta általános követelmény, hogy a bv. intézetekben lévők társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a szabadságvesztés tartama alatt az általános iskolai oktatást és szakképzést, OKJ-s képesítést adó képzési programokat, valamint egyéb felnőttképzési szolgáltatásokat kell szervezni. Amennyiben a hagyományos oktatás megszervezése nehézségekbe ütközne, magántanulóként is részt lehet venni az oktatásban. Fiatalkorúaknál az iskolai oktatásban való részvételnek lényegesen fontosabb szerepe van, mint felnőtt társaik esetében. A fiatal fogvatartottak általában gyengén fejlett személyiséggel, alacsony neveltségi szinttel, sérült szocializációs folyamattal kerülnek a bv. intézetekbe. A kinti életben gyakran sem a lehetőségük (pl. családi környezet, mintahiány), sem a motivációjuk nem volt meg, hogy komolyan vegyék az iskolai tanulást. 2012-ben 364 fő 18 év alatti tanköteles fogvatartott töltötte büntetését a bv. intézetekben, közülük 270 főt, azaz 74%-ukat bevonták az oktatásba.

A 2012. szeptember 1-jén hatályba lépett új közoktatási törvény úgy rendelkezik, hogy 2013. január 1-jétől az állam veszi át az önkormányzattól az iskolákat, és hogy a tankötelezettséget 18-évről 16-évre csökkenti.

Az *Eurydice Hálózat*³ felmérése alapján Európa legtöbb országában a kötelező oktatás hosszának növekedése figyelhető meg tendenciaként, összhangban azzal a céllal, hogy minimalizálják a korai iskolaelhagyást, és hogy minden tanuló számára biztosítsák az általános iskolai bizonyítvány megszerzését. Igaz, hogy tíz országban (köztük Lettorszában és Magyarországon) két évvel csökkentették a kötelező oktatás időtartamát, tizenhárom országban viszont kitölték a kötelező nappali oktatás időtartamát egy vagy két évvel (Portugáliában három évvel).

2011-ben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (BVOP) Fogvatartási Ügyek Főosztálya annak érdekében, hogy az elítéltek felismerjék az oktatás morális értékét, és ne a pénz legyen az elsődleges motiváló tényező, javaslatot tett a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 132. §-ának módosítására a következők szerint: „Az alapfokú, középfokú oktatásban, valamint szakképzésben részt vevő elítéltet a képzés ideje alatt a tanulmányok megkezdésekor, valamint a fél és év végi vizsgák/képzés sikeres befejezése után az alapmunkadíj egyharmadának megfelelő pénzbeli térítés illeti meg. A tankötelezett fogvatartottakat ez a térítés nem illeti meg.” (Ez az ösztöndíjnak is nevezett illetmény 2012-ben 8667 Ft volt.)

A 2011/2012-es és a 2012/2013-as tanévben a bv. intézetekben nappali tagozatos általános és középiskolai képzésre, a felnőttképzés keretében szakképzésre, magántanulói viszonyban általános, közép és felsőfokú képzésekre volt és van lehetőség. A büntetések letöltésére kijelölt bv. intézetek mindegyikében biztosították, hogy a fogvatartottak önkéntes jelentkezés alapján általános iskolai tanulmányokat folytathassanak nappali tagozaton.

A bv. intézetek szerződéses kapcsolatban állnak az oktatási intézményekkel. Az elmúlt két évben a bv. intézetek 16 önkormányzati, illetve alapít-

ványi iskolával dolgoztak együtt. A dunaújvárosi székhelyű *Pannon Oktatási Központ* például arra törekedett, hogy javítsa a képzési körülményeket: segítséget nyújtottak a tantermek, oktatási helyiségek felújításában, a tanulók felszerelésének bővítésében, az informatikai szaktantermek karbantartásában, az informatikai szemléltető eszközök és a tankönyvek beszerzésében. A baracscai *Bella István Gimnázium Általános és Szakképző Iskola* pedig átvállalta a beiskolázott fogvatartottak ösztöndíjára szánt összeg 20%-ának előteremtését. Az együttműködésből származó segítség elengedhetetlen a képzések színvonalának fenntartásához.

Az Eurydice Hálózat vizsgálatai azt is megállapították, hogy az európai országok többségében az oktatás finanszírozása az elmúlt évtizedben nagyjából változatlan volt, és hogy a gazdasági válság következtében romló helyzet miatt égetően szükségessé vált a hiányzó források pótlása.

Képzések

Általános iskolai képzés

A 2011/2012-es tanévben 1159 fogvatartott kezdte meg általános iskolai tanulmányait, akik közül 1003 sikeresen elvégezte az adott osztályt. A 2012/2013-as tanév oktatási időszakának megkezdésekor a fogvatartottak összlétszámának növekedése ellenére csak 787 fő került alapfokon beiskolázásra. A visszaesés a fiatalok elítéltek számának csökkenésével magyarázható.

Középiskolai képzés

A középfokú képzésekre évről-évre egyre többen iratkoztak be, a jól megszervezett és minden letöltő házban elérhető képzésnek köszönhetően, de a 2012/13-as tanévben már itt is csökkenés mutatkozott. Míg a 2011/2012-es tanévben 920 főt sikerült bevonni az oktatásba és 83 fogvatartott készült érettségi bizonyítványt szerezni, addig a 2012/13-as iskola évben 836-an ültek be a középiskolai padokba, és 69-en készültek az érettségi vizsgára.

A csökkenés okaira a KSH adataiból kaphatunk választ: Magyarországon a 2011/2012-es tanévben az általános iskolai tanulók létszáma kevesebb lett az előző évekhez képest. Nappali képzésben 748 ezren tanultak (ebből 0,15%-uk a büntetés-végrehajtás rendszerén belül), kilencszerrel kevesebben, mint egy évvel korábban. A kedvezőtlen demográfiai tendenciák hatása a középfokú oktatásban is érzékelhető volt: az érintett korosztály apadása következtében a középfokú, nappali rendszerű képzéseken tanulók száma is csökkent. A 2011/2012-es tanévben összesen 567 ezren iratkoztak be a középfokú oktatási intézmények valamelyikébe (ebből 0,16% a bv. intézmények keretein belül), vagyis közel 11 ezer fővel kevesebben, mint az előző évben. A szakmai képzést nyújtó intézmények (szakiskolák, szakközépiskolák) szakképző évfolyamain

160 ezren tanultak (0,4%-uk a bv. intézetekben), ami 8,6 ezerrel haladja meg az előző tanévi létszámot. A növekedés szinte kizárólag a szakiskolai szakképzésben jelentkezett, hasonlóan a büntetés-végrehajtásban tapasztaltakhoz.

Szakképzés

A bv. szervezet alapfeladatai közé tartozó betanított- és szakmunkásképzés anyagi hátterét a képzőintézmények pályázati forrásokból biztosították, eredményességükhöz nagymértékben hozzájárultak a kialakult együttműködések és társadalmi kapcsolatok. Itt kell említést tenni a TÁMOP 5.6.2 kiemelt projektről is, melynek keretében az elmúlt két év alatt 378 fogvatartottat sikerült bevonni OKJ-s végzettséget adó szakképzésbe.

Bv. intézet	A szakképzés típusa	A bevont fogvatartottak száma (fő)
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	Hegesztő-vágógép kezelője	12
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	Targoncavezető	15
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	Festő-mázoló	16
Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézet	Számítógépes adatrögzítő	13
Heves Megyei Bv. Intézet	Takarító	15
Heves Megyei Bv. Intézet	Takarító	16
Somogy Megyei Bv. Intézet	Ingatlanfenntartó, karbantartó	15
Somogy Megyei Bv. Intézet	Térburkoló	17
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet	Targoncavezető	18
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet	Targoncavezető	19
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet, Szirmabesenyő	Ingatlanfenntartó, karbantartó	18
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet, Szirmabesenyő	Térburkoló	20
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézet	Számítógépes adatrögzítő	14
Baranya Megyei Bv. Intézet	Ingatlanfenntartó, karbantartó	17
Baranya Megyei Bv. Intézet	Térburkoló	18
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	Konyhai kisegítő	20
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	Bútorkárpitos	20

Bv. intézet	A szakképzés típusa	A bevont fogvatartottak száma (fő)
Tolna Megyei Bv. Intézet	Ingatlanfenntartó, karbantartó	17
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	Takarító	19
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézet	Konyhai kisegítő	16
Tiszalöki Országos Bv. Intézet	Szobafestő	15
Tiszalöki Országos Bv. Intézet	Gyógy- és fűszernövény-termesztő	16
Tiszalöki Országos Bv. Intézet	Takarító	12
Összesen		378

A fogvatartottak 45,8%-a rendelkezett a szakképzés megkezdéséhez szükséges 8 általános iskolai osztállyal. Bár az össz-fogvatartotti létszám közel 450 fővel növekedett az egy évvel korábbi állapotokhoz képest, a szakképzésbe bevonhatók köre 0,6%-kal csökkent. 2011/2012-ben 37-féle szakképzésen 606 fogvatartott tanult és szerezhette bizonyítványt. Jelenleg tíz bv. intézet 18 fajta képzésén 361-en folytatják tanulmányaikat.

A képzéseken túl kiemelt jelentőségűek voltak a megszerzett ismeretek szinten tartását, pótlását elősegítő szakkörök, kiegészítő programok, tréningek is. Ugyancsak a TÁMOP 5.6.2 reintegrációs projektnek köszönhetően készség- és képességfejlesztő tréningekbe összesen 810 fogvatartottat vont be a 11 kijelölt bv. intézet.

Felsőfokú képzés

Megkezdett felsőfokú tanulmányok folytatására is lehetőség volt a bv. intézetekben, ha ezt az elítéltek kérésére a parancsnokok engedélyezték. A felsőfokú tanulmányokban résztvevők száma a 2011/12-es tanévhez képest 2012/13-ban stagnált, bár a korábbi évekhez viszonyítva még háromszoros volt. A 2012/13-as tanévben 38 fő fogvatartott kezdhetette meg felsőfokú tanulmányait⁴, közülük *öten könyvtár szakos hallgatók voltak*. A felsőfokú tanulmányokat folytatók levelező képzési formában vehetnek részt. A legnépszerűbb szaknak a 27 fő elítélte gondol-

kodásra és elmélkedésre inspiráló teológia számított, de gépészmérnökként, ifjúsági segítőként, logisztikai szakmenedzserként, idegenforgalmi, valamint gazdálkodási menedzserként is szerezhettek diplomát.

A felsőfokú képzés alakulása a Szegedi Fegyház és Börtönben

A Szegedi Fegyház és Börtön az ország talán legismertebb és a civil társadalom szerint a legkeményebb büntetés-végrehajtási intézmény. A „Csillagként” elhíresült börtön 127 éve épült, átadásakor Európa egyik legkorszerűbb intézete volt. A történelem évtizedei folyamán több ezer elítélt töltötte itt büntetését, köztörvényes és politikai foglyok egyaránt. A Csillagbörtön napjainkban a súlyos bűncselekményt elkövetett fogvatartottak végrehajtóháza, az ország egyik legszigorúbb fegyházintézete.

2012 októberében 1131 börtönlakó töltötte a rácsok mögött napjait, átlagéletkoruk 34 év, átlagos büntetési idejük 15 év volt. Hosszú időt töltenek itt az elítéltek, nevelésükről és őrzésükről hétszázan gondoskodnak. A munka, a tanulás és a szabadidős tevékenységek a börtön utáni életre készítik fel az elítélteket, hiszen – a Csillagban őrzött húsz tényleges életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt kivételével – egyszer mindenki kikerül e falak közül.

2012 szeptemberében 109-en kezdték meg az általános iskolát, 114-en a középiskolát. Jelenleg logisztika szakképzés folyik 2 csoportban, 41 fő részvételével.

Szeged egyetemváros, és a börtönnek mindig jó kapcsolatai voltak a város oktatási intézményeivel. Mostanában „továbbtanulási boomját” éli a Csillag: ilyen sokan még nem tanultak a börtönlakók közül a szegedi felsőoktatásban, mint a 2012/13-as tanévben, amikor 32 fogvatartott kezdte meg a tanulmányait a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar társadalomtudományi szakán, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Szent Pál Akadémia teológus szakán, az egri Eszterházy Károly Főiskola informatikus-könyvtáros szakán, valamint a Sola Scriptura Teológiai Főiskolán. A felsőfokú tanulmányokat folytató elítéltek nap közben dolgoznak – például a könyvtárban, az asztalosműhelyben vagy a konyhán, és keresetükből fedezik tanulmányaik költségeit.

Informatikus – könyvtáros szakon tanuló elítéltek

Mivel minden börtönben működik könyvtár, a szegedi börtönben pedig 30 ezer kötetes nagykönyvtár van, kézenfekvő volt, hogy ez a tanulási lehetőség is felmerült az érettségivel rendelkező, tanulni szándékozó elítéltek előtt. A felsőfokú könyvtárosképzésben való részvétel a Szegedi Fegyház és Börtönben 1997-ben kezdődött, amikor négy elítélt nyert felvételt a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola informatikus könyvtáros szakára. Képzésük levelező formában történt önköltséges alapon.

A Csillag könyvtárában ma már könyvtár szakot végzett fogvatartott dolgozik napi 8 órában, és szakmája követelményeinek és a szabványoknak megfelelően feldolgozza és szolgáltatja a dokumentumokat az olvasni vágyó elítélteknek.

2000-ben mind a négy könyvtár szakos hallgató eredményes államvizsgát tett, egyikük pedig 2005 és 2007 között a mesterképzésben is részt vett. Mivel időközben szabadult, parancsnoki

engedéllyel visszajárt tanulmányai befejezésére a büntetés-végrehajtási intézetbe.

2005-ben újabb négy főt vettek fel az informatikus-könyvtáros szakra, 2008-ban hárman közülük eredményesen levizsgáltak. A képzés költségeit ők diákhitelből fedezték. Ebből az évfolyamból azóta egy fő elvégezte a mesterképzést is.

2008 szeptemberében újabb négy elítélt jelentkezett egyetemi szintű informatikus-könyvtáros szakra, de az egyetem év közben bejelentette, hogy nem tudja vállalni a levelező képzés fenntartását, és egy év halasztásra kérte a hallgatókat. 2009-ben nem sikerült a képzést akkreditáltatni, de a tanszék egyeztetett az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolával, hogy átadja a hallgatókat. Az egri főiskola végül távoktatási képzésre átvette őket, így a négy hallgató átjelentkezhetett és folytathatták a tanulmányaikat. Ők jelenleg is a főiskola hallgatói. Érdekesség, hogy egy közülük párhuzamosan felvételt nyert a Sola Scriptura Teológiai Főiskolára is.

Könyvtár szakra legutoljára 2010-ben felvételizett egy elítélt, aki most az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolán tanul. Összesen öten várják, hogy tanulmányaik elvégzése után egyszer diplomás könyvtárosok lehessenek.

Sajnos, a büntetés-végrehajtásnak nincs lehetősége a szabadulók utánkövetésére, ezért a börtönévek alatt diplomát szerettek jövőjének alakulásáról nem rendelkeznek túl sok információval.

Egy könyvtár szakos fogvatartott gondolatait idézzük: *„Egyrészt jó érzés, hogy hasznosan tölthetem a benti időt, gyorsabban mennek a napok, és a tanulás lelkiileg is könnyebbé teszi az elzártságot. Másrészt a főiskolán használható tudást gyűjthetek, így remény van arra, hogy ezt a tudást majd kint is kamatoztatni tudom. Lassan végzek, ám a diplomavédésre már a rácsokon kívül fog sor kerülni. A jövőt illetően bizakodom, ez a szakirány nemrég tört be a köztudatba, és a könyvtároosság egy új, XXI. századi válfaját képviseli. Elképzelése persze mindenkinek van a könyvtárosi szakmáról, [például, hogy] könyveket kell ide-oda rakni, tehát semmi olyan, amit*

most tanulok. Van viszont egy olyan szakirány, az információbróker, amire az iskola szerint olyan nagy az igény, hogy nem bírnak annyi szakembert képezni, amennyire szükség lenne. Tehát akár egy teljes életet rá lehet építeni erre a tanulmányra, és én is látok benne lehetőséget. A diploma megszerzése a mai világban elengedhetetlen dolog, és a tanulással karban tudom tartani az agyamat. Sok információ jut el hozzánk, és fontos az is, hogy ez egy otthonról is végezhető munka. Így van esély arra, hogy ehhez a munkához nem kérnek erkölcsi bizonyítványt, és így a diploma megszerzése nemcsak hasznos időtöltés, de tényleges lehetőség is egy új élet elkezdéséhez.”

Összegzés

Sok elítéltben megvan a vágy, hogy tovább képezze magát, és ehhez a büntetés-végrehajtási intézetek megpróbálják megtalálni a különböző megoldásokat. Mára már a felsőoktatási intézmények keresik meg a börtönöket különféle képzési lehetőségeket kínálva.

Victor Gähwiler, Zürich kanton büntetés-végrehajtási parancsnokának szavait idézzük:

„Napjainkban semmi sem válik olyan gyorsan elavulttá, mint az ismeretek. Ezért mi sem volna kényelmesebb, mint elvégezni a kötelező alapiskolát, beiratkozni egy középiskolába, kitanulni egy szakmát, vagy egyetemi tanulmányaink befejezése után birtokába jutni egy diplomának. Az információs társadalom azonban ennél sokkal többet kíván, aminek értelmében át kell alakítani oktatáspolitikánkat, de egész életünket is. Az oktatás és a felnőttoktatás új koncepciója az, hogy ismereteinket folyamatos tanulással egész életünk során állandóan meg kell újítanunk, ösz-

szekapcsolva a társadalomban való aktív részvételünkkel.”

Az Európai Unió középtávú fejlesztéspolitikai célkitűzéseit a lisszaboni folyamatként ismert gazdasági, szociális és a göteborgi környezetvédelmi reformok tartalmazzák. A stratégia legfőbb célja, hogy az Unió a világ legversenyképesebb, legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává váljék. A fenntartható gazdasági növekedés a kutatások fejlesztésén, az innováción, az információs és kommunikációs technológia széles körű alkalmazásán keresztül a tudásalapú gazdaság bázisán érhető el. E célkitűzés – az egész életen át tartó tanulás stratégiájába illeszkedően – kiemelten kezeli a képzés és oktatás gazdasági igénynek megfelelően koordinált fejlesztését, az innovációt és az emberi erőforrásokkal kapcsolatos feltételeknek a kialakítását.

A büntetés-végrehajtás az alapfokú oktatás általános biztosításával, a szak - és betanított képzések elérhetővé tételével járul hozzá ahhoz, hogy a fogvatartottaknak esélyük legyen a munkaerőpiacon értékesíthető tudással megjelenni.

Jegyzetek

1. A tanulmányban szereplő adatok a 2012. októberi állapotot tükrözik.
2. A tanév folyamán változhat a szakképzésbe bevontak száma.
3. Az Eurydice Hálózat információt szolgáltat, és elemzéseket készít az európai oktatási rendszerekről, szakpolitikákról.
4. 32 fő a Szegedi Fegyház és Börtönben, 3 fő a Kalocsai Fegyház és Börtönben, 1 fő az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, 2 fő a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.

Beérkezett: 2013. január 29.



Kenyéri Kornélia (1948–2013)

Életének 65. évében elhunyt Kenyéri Kornélia, a Néprajzi Múzeum könyvtárának nyugalmazott vezetője.

Könyvtár–történelem szakos végzettségével számos könyvtári területen (szakszervezeti, megyei, ill. felsőoktatási könyvtárban, tudományos gyűjteményben) és helytörténészként is maradandót alkotott. 1997 és 2009 között a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című folyóirat szerkesztőbizottságának is tagja volt.

Sajtótörténetet oktatott, helyismereti kiállításokat szervezett, jelen volt a helyismereti mozgalomban, számos igényes publikáció őrzi a nevét. Aki ismerte, szerette és becsülte, és nem csak elmélyült tudásért, szorgalmáért, a könyvtárügyért érzett felelősségéért, de mindig higgadt, megfontolt stílusáért, fanyar humoráért, halk szavú, de észrevétlen sosem maradó jelenlétéért. Kornélia sosem állt a középpontban, ám mindig érdemes volt odafigyelni halk és rövid megjegyzéseire, tanácsaira. Most fájdalmas hiányával küzdünk, és őszinte szívvel gyászoljuk.

(Katalist, 2013. május 23. Mezey László Miklós híre)



Juhász Jenő (1937–2013)

2013. május 21-én elhunyt Juhász Jenő, az Országos Idegennyelvű Könyvtár nyugalmazott főigazgatója. Az ELTE BTK történelem–könyvtár, majd népművelés szakán szerzett diplomát. Szakmai pályáját Székesfehérváron kezdte történelemtanárként, majd szakszervezeti könyvtáros lett, később a Fejér megyei Szakszervezetek Megyei Tanácsának Központi Könyvtárát vezette. 1973 és 1988 között a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályán dolgozott főmunkatársként, majd az osztály vezetőjeként. 1988-tól az Állami Gorkij Könyvtár (Országos Idegennyelvű Könyvtár) főigazgatója volt, ahonnan 2004-ben vonult nyugdíjba. Nevéhez fűződik az intézmény teljes körű felújítása. Meghívott előadója volt az ELTE BTK könyvtártudományi tanszéknek; írásai, publikációi elsősorban a Könyvtárosban és az OIK évkönyveiben jelentek meg. Munkásságát számos díjjal, kitüntetéssel ismerték el: Szinyei József-díj, Munka Érdemrend Ezüst Fokozat, Szocialista Kultúráért Díj, Kiváló Népművelő.

(<http://www.whoiswho-verlag.ch/versionnew/ungarn/verlah/63.php?txt>)



dr. Román Lászlóné Pócz Mária (1929–2013)

2013. április 15-én elhunyt dr. Román Lászlóné, aki 17 éven át az Egyetemi Könyvtárban dolgozott, 1978-tól nyugdíjazásáig pedig a Baranya Megyei Könyvtár igazgatója volt. Könyvtárosi tevékenységének legjelentősebb eredménye a Pécsi Egyetemi Könyvtárban a szakreferensi rendszer megszervezése, valamint a Baranya Megyei Könyvtár vezetőjeként végrehajtott reformok. Ez utóbbi elismerését jelentette, hogy a Megyei Könyvtár – közművelődési könyvtárként – tudományos könyvtári minősítést kapott. Tagja volt az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak, az MKE megyei ellenőrző bizottságának, és – egyebek mellett – a Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságának is. Tevékenységét többek között a Munka Érdemrenddel és a Szabó Ervin-díjjal ismerték el. (Forrás: <http://www.baranyanet.hu/kikicsoda/2001/r/roman.htm>)

Munkatársai a 2012 novemberében, a megyei könyvtár fennállásának 60. évfordulóján készített videóval (<http://baralib.hu/video/22826>) emlékeztettek rá.

(Katalist, 2013. ápr. 22. Szabolcsiné Orosz Hajnalka híre alapján)



Gulyás Miklós (1938–2013)

Elhunyt Gulyás Miklós Svédországban élő író, könyvtáros, aki 1956 óta élt választott hazájában. Ott szerzett könyvtáros diplomát, majd később maga is tanított a svéd könyvtáros iskolában. A svéd könyvtárügyben változatos pozíciókat töltött be: vezetője volt Säffle város fiókkönyvtárának, és sokat tett a bevándorlók könyvtári ellátásáért. Aktívan részt vett az IFLA munkájában, és többször is résztvevője volt a határon túli magyar könyvtárosok magyarországi találkozóinak. Számos önéletrajzi művet is írt, melyek közül néhány (Óbudai utcák, Gyűlevész történetek) Magyarországon is megjelent.

Életrajza, fotók: http://www.kaiserotto.hu/gulyas_miklos

(az IFLA-HUN, 2013. jún. 10. híre alapján)



E-könyvkölcsönző szolgáltatás a hazai könyvtárakban

SZALACSI Alexandra

szandy474@gmail.com

A könyvtárosok és információs szakemberek évente megtartott nemzetközi konferenciáján, a népszerű BOBCATSSS-en – melyre idén januárban Ankarában került sor – magyar részről jelen voltak a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar Könyvtártudományi Intézetének hallgatói is: Jávorka Brigitta, Kovács Ramona és Szalacsi Alexandra tanáruk, Tóth Máté vezetésével. Mindhárom hallgató napjaink könyvtári világának egy-egy aktuális kérdéséről (az elektronikus könyvek kölcsönzéséről, a QR-kódok könyvtári szerepéről és egy könyvcserét támogató weboldal használatáról) készített felmérést, és vizsgálataik eredményeiről beszámoltak a konferencián. Műhely rovatunkban most e dolgozatok cikkésített változatát mutatjuk be.



A szerzők köszönetet mondanak tanárunknak, Tóth Máténak kutatásaihoz nyújtott segítségéért, a kérdőíveket kitöltő könyvtárosoknak az együttműködésért, az egyetemi karnak és a Kari Hallgatói Önkormányzatnak, valamint a Balassi Intézet Campus Hungary programjának, hogy anyagilag is támogatták tanulmányútjukat.

Bevezetés

A 2012-es amszterdami BOBCATSSS konferenciára készült dolgozatomban a magyar egyetemi hallgatók e-könyv olvasási szokásait vizsgáltam. A tavalyi eredmények és a téma népszerűségé-

nek növekedése miatt úgy gondoltam, érdemes lenne e területen további kutatásokat végezni, de egy másik aspektusból vizsgálva a kérdést. Ezért a 2013-as konferenciára készített tanulmányomban az e-könyvek könyvtárból vagy könyvtárakon keresztül történő kölcsönzésére fókuszáltam.

A könyvtárak és könyvtárosok mindennapi életében az elmúlt év során egyre hangsúlyosabb szerephez jutott az e-könyv. Külföldön és Magyarországon is egyre több kiadó és terjesztő jelent meg a piacon (például *Book&Walk*, *Publio*, *Multimediapláza*, *Amazon*, *Smashwords* stb.), és egyre több könyvtáros fórumon és blogon lehet olvasni e-könyvekkel kapcsolatos információkat (pl.: *Könyvkonktor*, *E-könyv olvasó blog*, *Könyvtár MA*). 2012 tavaszán megalakult az *Egyesülés az e-könyvekért* szervezet azzal a céllal, hogy összehangolja a kiadók és a könyvtárak érdekeit. Az egyesülés rendszeresen szervez konferenciákat, összejöveteleket, ahol a könyvtárügy és a könyvpiac szereplőinek lehetőségük van nyilvánosan kifejezteni az e-könyvekkel kapcsolatos nézeteiket. Mostanában készült el az Egyesülés az e-könyvekért honlapja (<http://ekonyvegylet.hu>), ahol bemutatják az Egyesülés tagjait, és folyamatosan tudósítanak az Egyesülés munkájával kapcsolatos eseményekről.

A Könyvtári Intézet 2012 nyarán indította *E-könyves infotár* (<http://ki.oszk.hu/ekonyvek>) nevű szolgáltatását, ahol az e-könyves eseményekről adott információk mellett sok másról is, például az e-kiadók terveiről, ingyen letölthető e-könyvekről, jó könyvtári példákra stb. lehet tájékozódni.

Az e-könyvekkel és az e-könyvkölcsönzéssel kapcsolatban most már eljutottunk arra a pontra, amikor a magyar könyvtárosoknak is lépniük kell, és minél hamarabb meg kellene találniuk azt a szolgáltatási, üzleti modellt, amellyel az olvasók szükségleteit kielégíthetik.

A fejlettebb országok könyvtárainak többségében (USA, UK, skandináv országok) az e-könyvkölcsönző szolgáltatás már hosszabb ideje működik, míg a fejlődő országokban, és Magyarországon nincs még olyan könyvtár, ahol teljes egészében megvalósult volna az e-könyvkölcsönzés, bár több nagykönyvtár (például az OSZK, a BME OMIKK, FSZEK, néhány megyei és egyetemi könyvtár) tett erre kísérletet. Az OSZK-ban pl. helyben olvasásra van lehetőség, kölcsönzésre nincs.

Kutatásomat megelőzően viszonylag kevés pub-

likáció foglalkozott Magyarországon az e-könyvek könyvtári megjelenésével és kölcsönzésével. A téma fontosságát jelzi, hogy a Könyvtári Intézet 2012 őszén országos méretű, reprezentatív felmérést készített, amelyben a felhasználók igényeit és szükségleteit összevetették a könyvtárak mobil és e-könyv szolgáltatásra optimalizált gyakorlatával (Tóth, 2013).

Én azt mutatom be, hogy vizsgálódásom szerint a válaszoló könyvtárosok miképp képzelik el az e-könyvkölcsönzés megvalósítását. Kutatásom nem reprezentatív, csak pillanatképet mutat a magyar e-könyvkölcsönzésről való vélekedésekről. Szeretném bizonyítani, hogy az e-könyvekre van igény, és jelentős szerepet játszhatnának a könyvtárak mindennapi életében.

Kutatási módszer, demográfiai adatok

Kutatásom kérdőíves felméréseken alapszik, melyet különböző típusú könyvtárakban dolgozó könyvtárosok töltöttek ki. A kérdőívet a „*Könyvtáros*” Facebook oldalon és a szakmabeliek által gyakran használt, népszerű kommunikációs platformon, a *Katalist* levelezőlistán tettem közzé. A kérdőívet két hét alatt 102 könyvtáros töltötte ki.

A kitöltők többsége (75%) nő volt, ami összefüggésben áll azzal, hogy a magyar könyvtáros közösségre a női dominancia jellemző. A válaszadók 44%-a 35 év alatti fiatal volt. A legfiatalabb válaszoló 21, a legidősebb pedig 65 éves volt. A válaszadók 45%-a közkönyvtárban, 31%-a egyetemi könyvtárban, 11%-a szakkönyvtárban, 10%-a iskolai könyvtárban dolgozik. Az OSZK-ból két könyvtáros válaszolt, továbbá 8%-uk nem adott meg könyvtártípust (valószínűsíthető, hogy ők egyetemi oktatók, illetve az IT szektorban dolgozó könyvtárosok).

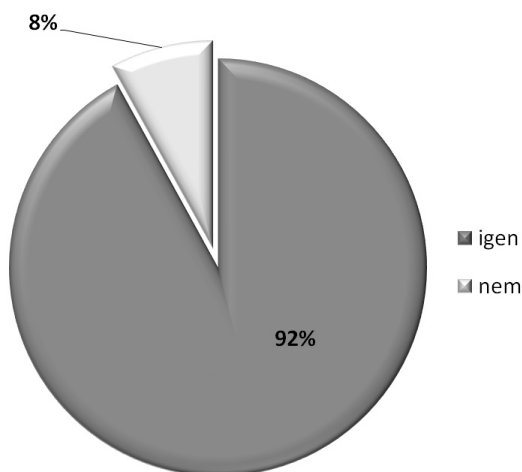
Eredmények

A kérdőív első kérdése arra vonatkozott, tudják-e mi az elektronikus-könyv, melyre szerencsére

valamennyien igennel válaszoltak. A kitöltők 42%-a rendszeresen olvas e-könyvet. A következő kérdéseimre (van-e helye az e-könyveknek a könyvtárban; bevezetné-e az e-könyvkölcsönző szolgáltatást saját könyvtárában) mindössze 1% eltéréssel 93%-ban igenlő válaszokat kaptam (1. és 2. ábra).

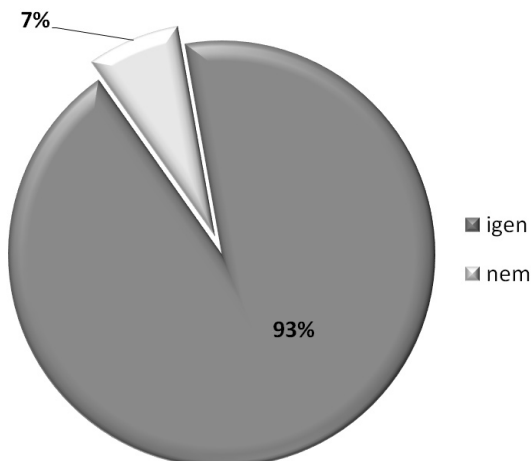
1. ábra

Ön szerint az elektronikus könyveknek helye van a könyvtárban?



2. ábra

Ön szerint a könyvtári szolgáltatások közé érdemes lenne-e beépíteni az elektronikus-könyvkölcsönzést?



Ezt követően egy nyitott kérdésre bővebben is megindokolhatták a véleményüket. Nézzünk meg néhány érdekes választ:

„Haladni kell a XXI. századi információs társadalom lehetőségeivel, így az e-book alkalmazása elengedhetetlen a jövőben.”

„Egyre több a mobil eszköz, egyre jobb eszközök vannak digitális tartalom olvasására, egyre többen fedezik fel, hogy nem is olyan rossz dolog ez. Papírkímélés, költségcsökkentés, és ráadásul sok irodalomra, szakirodalomra csak időlegesen van szükségünk.”

„A nyilvános könyvtárnak minden "hagyományos" felhasználói igényt ki kell elégíteni, ám fontos, hogy haladjon a korrál, és az újszerű információhordozók is elérhetőek legyenek általa.”

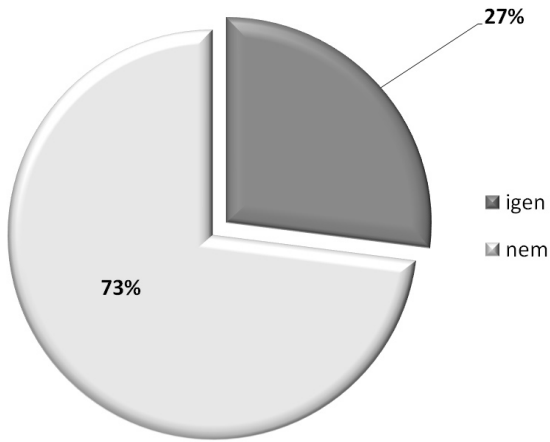
„A könyvtárunk elég specifikus, ezért nálunk nemigen lenne lehetőség rá - sem infrastruktúra, sem keret, és bizonyos szinten túl igény sincs rá. Tapasztalataink alapján a hallgatók inkább lemondanak egy-egy cikk olvasásáról, ha azért fizetniük kell, ugyanakkor előnyben részesítik az elektronikus változatot, ha az "ingyen" (pl. EBSCO, JSTOR a saját diákjainknak ingyenes) elérhető. Használóként nagyobb közművelődési könyvtárakban vagy azok online felületéről elérhető szolgáltatásokat igénybe venném, különösen itthon papír alapon hozzá nem férhető külföldi dokumentumok esetében, de a szolgáltatás ára fontos tényező.”

„Butaság lenne nem tudomást venni a technika fejlődéséről és az igények megváltozásáról. Ez azt eredményezné, hogy a könyvtár kívül rekedne a társadalmon. Inkább fel kell venni a kesztyűt és megfelelni az új kihívásoknak.”

Jóleső érzés volt a válaszokat olvasni, hiszen a kitöltők többsége visszaigazolja a téma aktualitását és fontosságát, holott csak 27%-uk könyvtárában van lehetőség e-könyvek olvasására számítógépeken és előfizetett adatbázisokon keresztül (3. ábra). A válaszolók 87%-a vélte úgy, hogy a könyvtárhasználóknak nincs igénye e-könyv kölcsönzési szolgáltatás kialakítására (4. ábra), amit a Könyvtári Intézet reprezentatív felmérésében Tóth Máté is megerősített (Tóth, 2013).

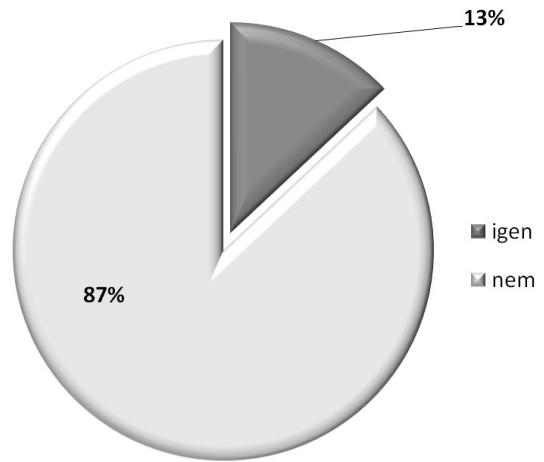
3. ábra

Az Ön könyvtárában van-e lehetőség e-könyvek olvasására?



4. ábra

Ön szerint a könyvtárhasználóknak van-e igényük az elektronikus könyvkölcsönző szolgáltatásra?

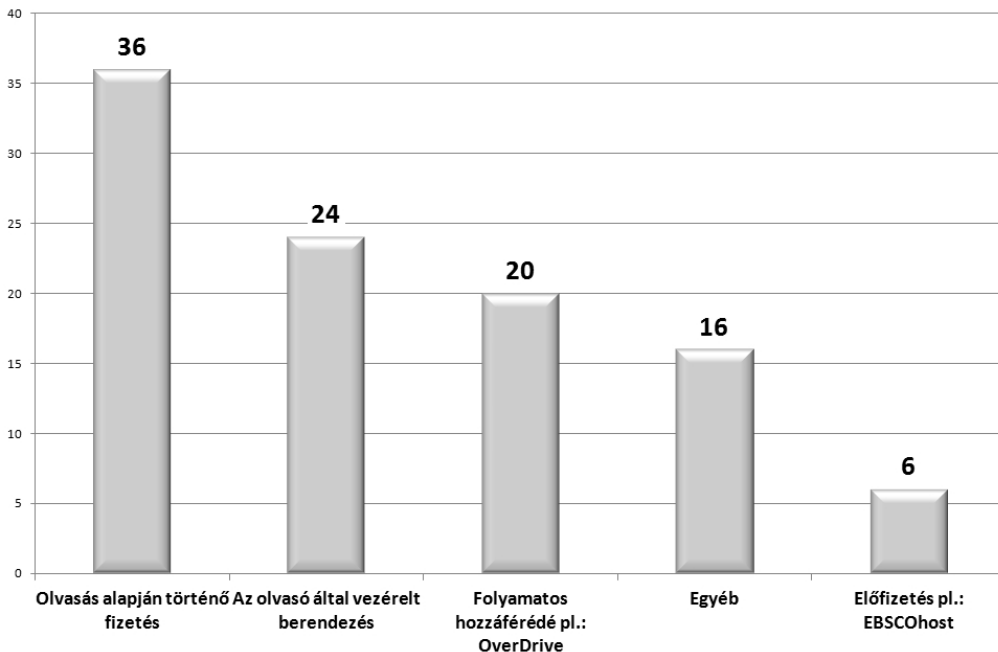


Az utolsó két kérdés arra vonatkozott, hogy milyen formában tudná elképzelni az e-könyvkölcsönzési szolgáltatást a könyvtárban, és miben látja legfőbb akadályát a szolgáltatás bevezetésének. Mindkét kérdés esetében több lehetőség közül választhattak, pl. az elsónél különböző

típusú üzleti modellek közül (olvasás alapján történő fizetés, olvasó által vezérelt beszerzés, folyamatos hozzáférés, előfizetés, egyéb) lehetett választani. Amerikai könyvtárakban az említett üzleti modellek mindegyikét használják (Etnis, 2012).

5. ábra

Ha igen, milyen formában, hogy tudná elképzelni az e-könyvkölcsönző szolgáltatást?

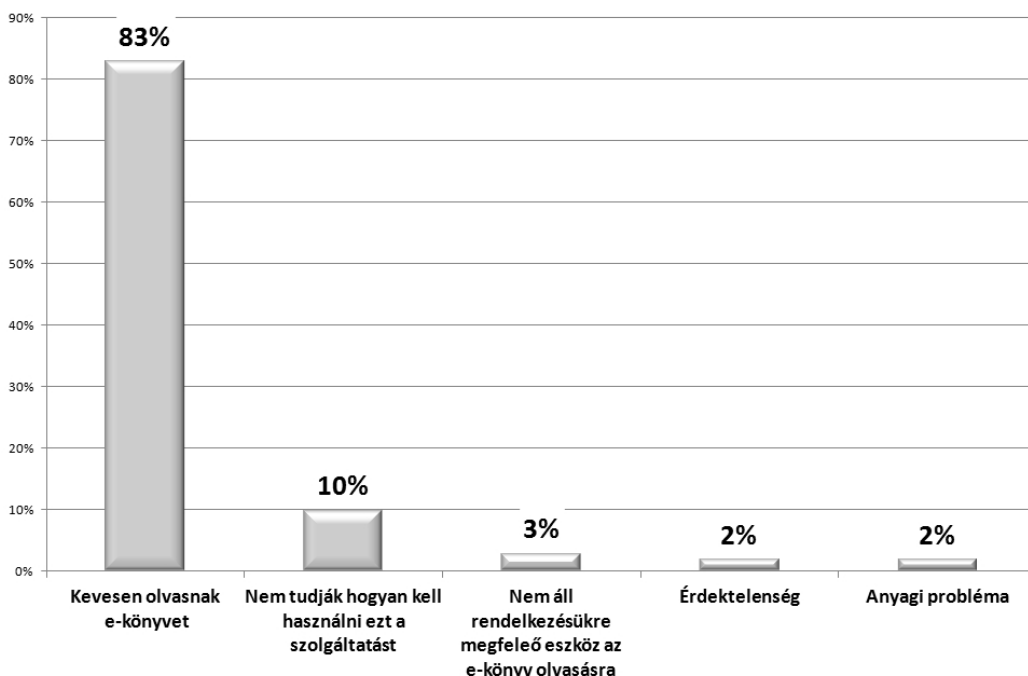


A megvalósításról és az akadályokról – ahogy az 5. és 6. ábra diagramjai mutatják – a könyvtárosok 83%-a gondolta, hogy bár kevesen olvasnak e-könyvet Magyarországon, a használók igényelhetik az e-könyvkölcsönző szolgáltatást, bár 10%-uk szerint a könyvtárhasználók nem tudnák használni ezt a szolgáltatást. Akadályozó tényezőként az e-könyvolvasó eszköz hiányát 3%-ban, érdektelenséget és az anyagiak hiányát 2–2%-ban említették válaszolóink.

százaléka rendelkezik e-könyvolvasó eszközzel, és milyen gyakorisággal olvasnak e-könyvet. Az eredmények az e-könyvet olvasók számának folyamatos növekedéséről szólnak (Hoffmann, Bertot, Davis, 2012).

Tudjuk, hogy a magyarországi könyvtárak többsége anyagi nehézségekkel küzd, és ha pénzhez jutnak, előbb vesznek papíralapú könyvet, mint elektronikus. Az anyagiakon kívül e könyvek kölcsönzésénél a szerzői jogi kérdéseket is ke-

6. ábra
Ha nem, akkor miben látja akadályát?



Statisztikák és becslések

Az e-könyvet olvasók számáról nincsenek biztos statisztikai adataink, de léteznek különféle becslések: pl. a Magyar Elektronikus Könyvtár ingyenes digitális tartalmainak napi 10–20 ezer látogatója is van, egy másik becslés szerint a hazai e-könyvvásárlás a teljes könyvpiaci forgalom egy százaléka körül van. Az angol és amerikai eredmények szerint náluk már 10% körül jár a e-forgalom (Könyvkonnetor, 2012, Thy, 2012, Kerekes 2011). Vannak viszont statisztikák arról, hogy az Egyesült Államok lakosságának hány

zelní kell, ugyanis ma már a könyvtáraknak nem a technikai megoldás jelenti a nehézséget, mint inkább az, hogy milyen formában birtokolják az e-tartalmakat, és hogyan történjen a kölcsönzések ellenőrzése (Kerekes 2011).

Összefoglaló

Összegzésként elmondható, hogy a magyar könyvtárügy új kihívás előtt áll, és mielőbb szükséges lenne kidolgozni egy jól működő üzleti modellt. Egyelőre nincsenek adataink a ma-

gyar könyvtárak e-könyv használatáról (például hogyan történjen a kölcsönzés, eszközt vagy tartalmat kölcsönözzenek, licencet vegyenek vagy a helyhez kötött offline-line történjen a használat stb.), sem a használók igényeiről, elvárásairól.

Fontos lenne, hogy a magyar könyvtárügy lépést tartson az e-könyvkölcsönzés tendenciájával, és ezért célozom további kutatásokat végezni ebben a témában, mert vannak még vakfoltok e területen.

Irodalom

HOFFMAN, Judy – BERTOT, John Carlo – DAVIS, Denise M.: Libraries connect communities. Public Library Funding & Technology Access Study 2011–2012. Digital supplement of American Libraries magazine, 2012. June. <http://viewer.zmags.com/publication/4673a369> [2013. május 15.]

KEREKES Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlés-, textlízing-konstrukciók megjelenése =

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. évf. 2011. 5. sz. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5496&issue_id=526 [2013. május 15.]

Könyvstatisztika, te csalfa! = Könyvkonnektor, 2012. szept.29. <http://konyvkonnektor.hu/?p=2419> [2013. május 15.]

ENIS, Matt: The ebook elephant in the room: ALA Annual 2012 = Library Journal, 2012, June 25. <http://lj.libraryjournal.com/2012/06/shows-events/ala/the-ebook-elephant-in-the-room-ala-annual-2012/> [2013. május 15.]

THY: A jövő elkezdődött: jön a kölcsönözhető e-könyv: Minden, amit az e-könyvről tudni akartunk, de nem mertük megkérdezni = Magyar Nemzet Online, 2012. július 17. <http://mno.hu/grund/a-jovo-elkezdodott-jon-a-kolcsonozheto-e-konyv-1092486>

TÓTH Máté: „Mobilized” library services – What do we offer? What do our users want? = Ankara, 2013. Proceedings of the XXI. International BOBCATSSS Symposium.

Union for E-book’s website from <http://ki.oszk.hu/ekonyvek/tag/egyesules-az-e-konyvekert>

Beérkezett: 2013. március 21.



Horváth Tibor digitális életműve

Elkészült és bekerült a Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK) *Horváth Tibor (1935–2011)* cikkeinek és rövidebb írásainak gyűjteményes kötete *Könyvtári írások* címen.

Megtekinthető: <http://mek.oszk.hu/11600/11654>

Horváth Tibor életművének digitális közzétételét *Sonnevend Péter* kezdeményezte a szerző özvegyének engedélyével, támogatásával. A kiadványok többségét a Könyvtártudományi Szakkönyvtár bocsátotta a MEK rendelkezésére, a szkennelést *Vajda Henrik* készítette, a korrektúrát az egeri Eszterházy Károly Főiskola Humáninformatikai Tanszékének könyvtár szakos hallgatói végezték. Az elkészült anyag szerkesztője *Sonnevend Péter*, a végső technikai formába öntés *Drótos László* munkája. Az önálló ISBN-nel ellátott elektronikus kiadványt az OSZK adta ki. Horváth Tibor többi, nagyobb lélegzetű műve már megtalálható a MEK-ben, a Videotoriumban pedig megtekinthető *Vajda Kornél* Horváth Tiborral 2002-ben készített beszélgetése is (http://videotorium.hu/recordings/details/4775.Horvath_Tibor_interju

(OSZK intranet, 2013. jún. 5. *Moldován István* tájékoztatásából)



Fügedi Péterné – kollégáinak, barátainak és tisztelőinek: Joli – 85 éves

Ő annak a mára legendássá vált *Sebestyén Géza-csapatnak* a tagjaként érkezett a nemzeti könyvtárba, amely a legtöbbet tette 1958 után a Széchényi Könyvtár, és az egész hazai könyvtári szakma megújulásáért (különösen a nemzeti bibliográfiai rendszer, az országos központi szolgáltatások terén), mi több: emberi arculatáért. Véleményével, visszaemlékezéseivel ma is a szakma mérvadó tekintélye.

Isten éltesse sokáig jó egészségben! (S.P)



QR-kódok használata a magyar könyvtárakban

KOVÁCS Ramóna

Bevezetés

A modern technológiák villámgyors ütemben fejlődnek: az elmúlt néhány évben a „kicsi” és az „okos” vált az új találmányok legfontosabb jellemzőjévé. A mobiltelefonok egyre fontosabb szerepet játszanak mindennapi életünkben, kifinomult funkcióikkal pedig hatékonyabbá és kényelmesebbé teszik életünket.

Az okostelefonokban két ragyogó funkciót találhatunk: a beépített digitális fényképezőgépet és azt a lehetőséget, hogy az internetet bárhol és bárholnan elérhetjük. A mobil internet-hozzáférés és az okostelefonok széles körű elterjedése lehetővé tette, hogy ha releváns információra van szükségünk, legyünk bárhol, azonnal elérhetjük, és nem csak az otthoni vagy munkahelyi gépeink használatával.

Ha egy könyvtár nyitott szeretne maradni a fejlő-

désre, erősítenie kell az interaktivitását. *Ashford (2012) szerint a „QR-kód [alkalmazása] kényelmes módja, hogy összekapcsoljuk a virtuális világot a fizikaival, és hogy hasznos tartalmakat biztosítsunk, ha erre szükségünk van. A QR-kód mára teret nyert Európa nagy részén: számos helyen, egyetemi könyvtárakban és felsőoktatási intézményekben fedezték fel a benne rejlő lehetőségeket.”*

A kamerás telefonok elterjedésével megnőtt a kétdimenziójú vonalkódok alkalmazása. A QR-kódok (Quick Response = gyors válasz) ugyanúgy működnek, mint a vonalkódok, de több információt tartalmaznak. A QR-kód olyan mobiltelefonnal olvasható kód, amely vízszintes és függőleges irányban egyaránt tartalmaz információt, szemben a vonalkóddal, amely csak egy irányban. Bármelyik okostelefon képes arra, hogy egy megfelelő alkalmazás segítségével

felismerje és beolvassa a kódokat. A QR-kódok általában egy webhely URL-címét, e-mail címet vagy telefonszámot tartalmaznak. A fekete-fehér képpontokból készült négyzet alakú képfeliratok manapság szinte mindenhol felbukkannak: nemcsak üzleti vállalkozások, hanem magánszemélyek és kulturális intézmények is használják a kódokat, például, hogy hirdeteiket online tartalmakkal kössék össze. *Lisa Carlucci Thomas* szerint: „a könyvtárak létrehozták egyéni mobiltelefonra optimalizált honlapjaikat, az igényekhez igazodó információikat és önkiszolgáló funkcióikat, és a QR-kódok révén kiterjesztették e-könyveiket és eszközeiket, valamint jelenlétüket a közösségi médiában, növelték interaktivitásukat a Facebookon, Twitteren, Youtube-on, Foursquare-en, Tumblr-en és más mobil közösségi platformokon.”

Figyelembe véve a mobil eszközök népszerűségét és elterjedtségét a fiatal könyvtárhasználók körében, érthető, hogy mind több könyvtár próbálkozik a QR-kód bevezetésével, hogy szolgáltatásait felhasználóbaráttá és gyorsabbá tegyék általa. Amerikai, angliai és ausztráliai könyvtárak széles körében használják ezt a technikát videók, filmajánlók, webhelyek, különféle kutatások, teljes szövegű folyóiratok linkeléséhez, de egyéb különböző célokra is.

A QR-kódok általános térhódítása kapcsán kíváncsi lettem, hogy a hazai könyvtárak felismerték-e a kód előnyeit, és hogy a marketing új eszközeként, jól használható új típusú szolgáltatásként tekintenek-e rá?

Módszerek

Elemzésem arra az online felmérésre épült, amelyet egy közösségi oldalon terjesztettem, és 130 könyvtárost kérdeztem meg. A felmérés nem tekinthető reprezentatívnak, inkább csak pillanatképet ad a kód könyvtári elterjedtségéről és a könyvtárosok hozzáállásáról. A 17 kérdést tartalmazó kérdőívből négy a személyes adatokra vonatkozott, a többi a kóddal volt kapcsolatos. A válaszolók többsége (71%) egyetemi és városi

könyvtárban dolgozó nő volt. A kérdések közül négy nyitott, 13 pedig zárt típusú kérdés volt. Először is az érdekelt, hogy hány könyvtárban használják a QR-kódot, hogy rendelkeznek-e a könyvtárak az ehhez szükséges technikai felszereltséggel, ha alkalmazzák, akkor milyen célra, illetve, hogy van-e „okoskönyvük” is? Megkérdeztem azt is, mi motiválja őket, amikor beolvassák a kódokat.

Eredmények

Az első kérdés arra irányult, ismerik-e egyáltalán a QR-kódot. A válaszolók 80%-a ismerte a technikát, ami igen magas aránynak számít, és az is kiderült, hogy csak 18%-uk nem rendelkezett okostelefonnal. Mivel a kitöltés önkéntes volt, feltételezhetjük, hogy elsősorban azok töltötték ki a kérdőívet, akiknek volt okostelefonjuk, ezért lehetett ez az adat jobb, mint az országos átlag. *Tóth Máté* (2013) reprezentatív vizsgálatának eredményei ugyanis az ellenkezőjét tárták fel, nevezetesen azt, hogy az okostelefonok elterjedtsége alacsony a könyvtárosok között.

Az igennel válaszolók többféle opciót is megjelölhettek arról, hol találkoztak a QR-kódokkal: 67% -ban kereskedelmi reklámokban, 65%-ban magazinokban, 60%-ban plakátokon látták a QR-kódokat, és csak 25%-ban említették, hogy könyvtárakban, múzeumokban látták. Úgy tűnik, ez a megoldás inkább a reklámokban és az üzleti szférában használatos.

A következő kérdésem az volt, hogy mi motiválja őket, amikor beszkenelik, azaz használják ezeket a kódokat. Kiderült, hogy bár tudják, hogy mire használható a QR-kód, a válaszoló könyvtárosok 73%-a még soha nem olvasta be őket. Akik beolvasták, inkább csak kíváncsiságból (9%), illetve 8%-uk azért, hogy információt szerezzen egy adott termékről vagy szolgáltatásról, és mindössze 1%-uk használta arra, hogy a segítségével kapcsolatot szerezzen.

Azt is megkérdeztem, hogy munkahelyük használja-e ezeket a virtuális kódokat. A legtöbb könyvtár még nem vezette be, mert úgy gon-

dolták, nincs elég emberi és anyagi erőforrásuk, és nehéz lenne a kódokat a könyvtár típusának megfelelően hasznosítani. Csak akkor használnák, ha a kiadók QR-kóddal együtt adnák ki a könyveket. A könyvtárak 23%-ában használták a QR-kódokat a következőkre: szórólapokon reklámozták szolgáltatásaikat, QR-kódot nyomtatnak a könyvbe, beépítették az online katalógusba, interaktív térképet készítettek, és kiragasztották a könyvespolcokra. A kisebb könyvtárak úgy gondolták, hogy pénzügyi nehézségek miatt nem tudják bevezetni. Szeretném hangsúlyozni, hogy a kisebb könyvtárak szűkösebb költségvetéssel is létrehozhatnak vonzó szolgáltatásokat, kihasználva az ingyenes használatú online eszközöket, a személyzet tudását és lelkesedését. A megkérdezettek több mint a fele (54%-a) nem tudta, hogy ingyenesen is létre tud hozni QR-kódot egy online felületen, és a többségük soha nem is készített ilyen kódot.

Az „okoskönyv” (smartbook)

A QR-kódok megjelenhetnek magazinokban, névjegykártyákon, lényegében bárhol, ahol további információkra lehet szükségünk. Mivel leolvasásuk hatékony módja, hogy összekössük a virtuális világot a fizikai valósággal, a technológia alkalmas arra is, hogy népszerűsítsük kulturális örökségünk (múzeumok, kiállítások, műemlékek) kincseit.

Sokszor van úgy, hogy amikor olvasunk egy könyvet, szeretnénk látni és hallani is, hogy miről ír a szerző. A QR-kódot a könyvkiadásban azzal a céllal vezették be, hogy interaktív élményt kínáljanak az olvasóknak. Felmérésem adatai szerint bár kevés könyvtár használja a QR-kódot, de a technika már ismert a könyvek világában. 2012-ben a Kossuth Kiadó és az Európai Kommunikációs Ügynökség bemutatott egy Magyarországon korábban nem ismert hazai fejlesztésű kiadványtípust, az „okoskönyv”-et (smartbook). Az okoskönyv lényege, hogy QR-kódok segítségével összeköti a nyomtatott médiát – könyvet – az online tartalmakkal és elér-

hetővé teszi a legelterjedtebb mobileszközön, az okostelefonon. Az „okoskönyvek” látnivalókról szóló információit az internetről lehet letölteni a QR-kódra irányított okostelefon-kamerával. A Kossuth Kiadó nemrégiben három könyvet – két útikönyvet és egy mesekönyvet – jelentetett meg ebben az innovatív formában. A *Budapest okoskönyv. A 20 legszebb látnivaló című* összeállítás turisták számára tartalmaz hasznos információkat a fővárosról. A kiadványban megtalálható a belváros térképe, ahol számok jelölik a látnivalókat, amelyekhez QR-kódok tartoznak. A könyv használatához mobil internetre vagy wifi-kapcsolatra van szükség. Ha a csatlakozás megvan, egy hang röviden ismerteti az adott környék látnivalóit. Hallgathatjuk az idegenvezetőt, ahogy bemutatja a látnivalókat, miközben színes képeket nézegethetünk.

A Kossuth Kiadó mesekönyve is (*Rendetlen nyulak a benzinkúton. Okoskönyv*) az új formához igazodva készült, és szerteágazó, 21. századi mesét kínál. Felmerül a kérdés, szüksége van-e a gyerekeknek ilyen jellegű okoskönyvekre? Mivel már a kisebbek is jól értenek a mobiltelefonokhoz, értékes tartalmat viszont nehéz találni, mert inkább csak játékokat találnak, az okos mesekönyv megoldás lehet erre a problémára. A bemutatott mese hat fejezetből álló interaktív történetre épül, összesen két óra terjedelemben. Egy fejezet meghallgatása után a hallgató dönti el, hogyan, milyen irányban folytatódjék a történet, és a QR-kódok jelölik a választható irányokat. A mesélő elmondja a történetet, közben pedig akvarelleken láthatók az elmondottak.

Összegzés

Felmérésem adatai azt mutatták, hogy a hazai könyvtárakban még nem jelentős a QR-kódot használók aránya. Mi lehet ennek az oka? Elsősorban az, hogy a könyvtárak azt hiszik, nem rendelkeznek megfelelő anyagi forrással az új szolgáltatás bevezetéséhez, hogy nincs megfelelő műszaki felszereltségük. Kiderült, hogy alig használják ki a web 2.0-ás szolgáltatások

előnyeit. Alapvető probléma a könyvtárosok tartózkodó hozzáállása az új dolgokkal szemben, és a többségük azt is gondolja, pl. beolvasni is nehéz a kódokat, mert kizárólag jó fényviszonyok szükségesek hozzá. Attól is tartanak, hogy a hackerek ellopják a felhasználók adatait.

A megoldás útja a magas szintű IT-szakértelem és a könyvtárosok folyamatos továbbképzése lehetne.

Mindezek ellenére ne feledkezzünk el *Rapp* tanácsáról: „Csak akkor használjuk ezeket a kódokat, ha hozzáadott értékükkel leegyszerűsítik az összetett folyamatokat, ne pedig azért, mert menő vagy trendi. Egy jó QR-kód értékes virtuális élményt nyújt, amit a kód előtt állva még nem is sejthetünk.”

Jegyzet

ASFORD, R.: QR codes and academic libraries. Reaching mobile users = College & Research Library News, 71. vol. 2010. 10. no. 526–530. p.

THOMAS, L. C.: The state of mobile in libraries 2012 = The Digital Shift, 137. vol. 2012. no. 2. 26–28. p.

RAPP, David: LJ virtual tech summit explores how libraries use tech to connect with patrons = The Digital Shift, 2011. Dec 12.

TÓTH Máté: Mobilized" library services – What do we offer? What do our users want? In: Proceedings of the XXI. International BOBCATSSS Symposium, Ankara. 2013.

Beérkezett: 2013.március 21.



Mobilelérés

A tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtár honlapja és katalógusa ezentúl androidos okostelefonra és táblagépre optimalizálva is elérhető.

Országosan egyedülálló, hogy nemcsak weboldaluk kisebb képernyőre alkalmazott változatát készítették el, hanem kifejlesztettek egy interaktív katalógus-alkalmazást is. A "JAMK ADI" nevű alkalmazás ingyenesen letölthető a GooglePlay webáruházból, segítségével az androidos okostelefonokon és táblagépeken a nap bármely szakában, kényelmesen és gyorsan, felhasználóbarát felületen végezhető a katalógusban keresés és egyéb olvasói tranzakció: előjegyzés, hosszabbítás és akár személyes adatmódosítás is. Beállítható, hogy lejárat előtt a határidőkről vagy tartozásról figyelmeztetést küldjön az alkalmazás.

A honlap mobileszközön elérhető a www.jamk.hu címen.

A JAMK droid-projekt a „TÁMOP-3.2.4.A-11/1-2012-0053 Megyei Könyvtár az értő olvasásért” pályázat keretében valósult meg.

(Katalist, 2013. márc. 26. Vitéz Veronika tájékoztatása alapján)



40 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szociológiai Gyűjteménye

1973. július 1-jén kezdte meg működését Remete László vezetésével a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új szervezeti egysége, a Szociológiai Dokumentációs Osztály. A Szociológiai Gyűjtemény nevet 2000 óta használja a könyvtár többi szakgyűjteményi osztályának mintájára. Az évforduló alkalmából a könyvtár virtuális Emlékkönyvet jelentetett meg, amelybe szociológusok, társadalomkutatók és a Gyűjtemény régi munkatársai írták meg emlékeiket. A könyvtár honlapján a gyűjtemény történetéről is olvashatnak (http://www.fsze.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/bemutakozas/a_gyujtemeny_tortenete).

(Katalist, 2013. május 22. Karbach Erika tájékoztatása alapján)



Frissítsd a könyvtárad!

JÁVORKA Brigitta
javorka.brigitta@gmail.com

Bevezetés

Felmérésemben a *Rukkola.hu* 2012 nyarán indult könyvcserélő weboldal használatára voltam kíváncsi, mely megjelenése után nemcsak hogy villámgyorsan népszerűvé vált, hanem a hazai könyvrájonokok életét, szokásait is befolyásolta.

Az innovatív ötlet magánkezdeményezésként indult hódító útjára, mára pedig már több kiadó is segíti az oldal szerkesztőinek munkáját. A Rukkola.hu dinamikusan fejlődő weboldal: a statisztikák szerint 81 nappal az oldal indulását követően már 11 100 regisztrált felhasználója volt, 81 000 könyvet lehetett elérni és 54 000 kötet talált új gazdára. A kezdeti időszakban a szerkesztőknek nem származott bevételük a weboldalból, de három hónappal az indulás után megjelentek a reklámfelületek, és a több ezer felhasználós weboldal üzleti vállalkozássá vált. Nem ez a vállalkozás az első olyan hazai pró-

bálkozás, amely lehetővé teszi, hogy az emberek elcseréljék felesleges könyveiket. Budapesten korábban *Könyvcseré-piac* néven működött egy olyan projekt, ahová bárki beadhatta feleslegessé vált könyveit, és újakat hozhatott el helyettük. A könyvek értéke nem volt fontos, csak a száma. A megmaradt könyveket egy iskolai könyvtárnak ajánlották fel.

*BookCrossing.com*¹ néven nagy nemzetközi weboldal működik. Ebben a rendszerben minden könyvnek egyedi azonosító száma van, amelyet a könyvbe kell ragasztani és amivel a következő tulajdonosa azonosítani tudja. A könyvet tovább kell adni valakinek vagy el lehet hagyni valahol a városban. Aki megtalálja, illetve rövid ideig birtokolja a könyvet, jelzi a weboldalon, ezáltal mindenki számára nyomon követhető a könyv útja. *Daniele Dalli* és *Matteo Corciolani* az oldalon kialakult közösségekről készített felmérésükben megállapították, hogy a BookCrossing mérsékelt ugyan, de képes befolyásolni a könyvpiacot és a felhasználók szokásait.²

A BookCrossing magyar változata a „Vesíts el egy könyvet!”³ akció. A vállalkozás hazai „anyaoldala” a *Könyvtár.hu* lap, amelyet az Országos Széchényi Könyvtár üzemeltet, jelezve, hogy ebben a projektben a könyvtárak is szerepet vállaltak. A könyvelvesztő játéknak a Rukkola.hu-hoz viszonyítva szerényebbek az eredményei, mivel a magyar „játékosok” csak a töredékét veszítették el azoknak a könyveknek, amiket inkább elcserélnének az új weboldalon. A Rukkola.hu olyan feltörekvő szolgáltatás – amely újfajta könyvbeszerzési forrásnak is tekinthető, és amely kihívást jelenthet a könyvtárakkal, ill. azok katalógusaival szemben.⁴

A Rukkola.hu működése

Hogyan is működik a Rukkola.hu? Ha van olyan könyvünk, amelyre már nincs szükségünk, egyszerűen feltölthetjük az oldalra és megmutathatjuk a Rukkola.hu használóinak. Ha valaki jelzi, hogy szeretné megkapni a könyvünket, a mi feladatunk, hogy eljuttassuk hozzá. A weboldallal tehát úgy frissíthetjük fel a könyvtárunkat, hogy mindössze az elküldött könyvek postaköltségét kell kifizetnünk. Bár a csere virtuális térben történik, nem elektronikus könyveket cserélünk, hanem hagyományos, nyomtatott példányokat. Létezik néhány szabály arra vonatkozóan, hogy milyen könyveket lehet feltenni az oldalra: pl. a felajánlott könyvnek épnek, teljesnek és eredetinek kell lennie, ill. nem kerülhetnek fel fénymásolatok sem.

Az elküldött könyvért cserébe pont jár, amelyeket összegyűjtve új könyvek szerezhetők be a többi felhasználótól. A legnépszerűbb könyvek – ha több mint 25 használó vetett szemet rá – kiemelt kategóriát képeznek. Keresett könyv felajánlásért viszont több pont jár. Az oldal pontrendszere az 1. táblázatban látható.

1. táblázat
A Rukkola.hu pontrendszere

Tevékenység	Pontok
Megszerezni egy könyvet	5 pont
Feltenni egy könyvet az oldalra	1 pont
Továbbítani egy könyvet valakinek	4 pont
Feltenni egy népszerű könyvet az oldalra	2 pont
Továbbítani egy népszerű könyvet	8 pont

A Rukkola.hu-t nem tekinthető sem klasszikus weboldalnak, sem web 2.0-ás alkalmazásnak, hiszen nem tudunk hozzászólásokat írni, fájlokat feltölteni vagy adatokat rögzíteni benne. A szerkesztők az oldal keretrendszerét biztosítják, de az egész rendszer működésképtelen, ha a felhasználók nem jelölik, hogy mit szeretnének megszerezni vagy továbbadni.⁵ A Rukkola.hu-nak van egy „testvéroldala”, a *Moly.hu*, ami viszont tipikus web 2.0-ás alkalmazás és egyben a legnépszerűbb magyar könyves közösségi oldal. A két weboldal szoros kapcsolatban áll egymással: a könyvek adatai a Moly.hu-ról érkeznek, a Rukkola.hu használói pedig ott tudják a különböző tartalmakat hozzárendelni a könyvekhez (pl. hozzászólásokat, értékeléseket, címkéket). Nehezebb a válasz arra kérdésre, hogy közösségi oldalnak számít-e a Rukkola.hu. A válaszuk, hogy igen is, meg nem is. Nem tudjuk ugyan egy másik felhasználó aktivitását követni, hozzászólásokat sem tudunk hagyni és nem lehet másokkal beszédbe elegyedni, mégis hatalmas közösség áll a weboldalak mögött. Az oldal népszerűsége azzal magyarázható, hogy szerkesztői nagyon professzionális módon használják a legismertebb közösségi oldalakat, a Facebookot és a Twittert, így ezeken a felületeken alakul a felhasználók közötti kapcsolat (valamint e-mailben, mivel a könyvek átadása ilyen módon kerül egyeztetésre).

A felmérés

2012. szeptember 15-e és 21-e között végeztem egy felmérést az oldal felhasználói között. A Rukkola.hu Facebook oldalára kitett kérdőívet összesen 659-en töltötték ki. Vizsgálatomban a következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Kik az oldal felhasználói?
2. Általában milyen típusú könyveket szereznek be az oldalról, és milyen más könyveszerzési forrásaik vannak a Rukkola.hu mellett?
3. Megváltoztak-e a könyvvásárlási és a könyvtárba járási szokásaik, amióta a Rukkola.hu-t használják?

A kapott válaszokat összehasonlítottam a legnagyobb magyar könyves közösségi oldal, a Moly.hu felhasználóinak adataival.⁶

Demográfiai adatok

A Rukkola.hu felhasználóinak többsége, azaz 86%-a nő. Az adatok a Moly.hu esetében is hasonló arányt mutattak, a női válaszadók 83,4%-os többségben voltak. A Rukkola.hu felhasználóinak átlagéletkora 28 év volt, ebből 290 válaszadó volt 21 és 30 év közötti fiatal. A legfiatalabb kitöltő 12 éves, a legidősebb pedig 71 éves volt. A Moly.hu felhasználók átlagéletkora 27,4 év volt, a legfiatalabb kitöltő ott is 12, míg a legidősebb szintén 71 éves volt. A Rukkola.hu használók 35%-a fővárosban vagy annak agglomerációjában él, és ugyanez jellemezte

a Moly.hu használóit is (a használók 40%-a élt a fővárosban vagy környékén). Mindkét oldal felhasználói között többségben voltak a felsőfokú végzettségűek.

A Rukkola.hu felhasználóinak többsége (66%-a) használja a Moly.hu oldalt is. Feltételezhetjük, hogy létezik egy olyan stabil réteg, amely szereti a könyveket és szeret olvasni, de halad a korral, és az internetet az olvasmányaival kapcsolatos dolgok megszerzésére használja.

A weboldal felhasználóinak szokásai

Bár a válaszadók rendelkeztek házi könyvtárral (a Rukkola.hu felhasználóinak 46%-a válaszolta, hogy 500-nál több könyve van otthon), ritkán választanak onnan régi könyveket, mert a Rukkola.hu weboldal megváltoztatta olvasmányválasztási szokásaikat. A „Mióta a Rukkola.hu felhasználója vagy, honnan szerzed be az olvasmányaidat?” kérdésre a kitöltőknek egy ötfokú skálán kellett jelölniük, hogy az olvasni kívánt könyveket milyen gyakran választják ki a megjelölt forrásból, ahol az egyes jelentette a „soha-t” és az ötös a „mindig-et”. A válaszok a 2. táblázatban láthatók. 2010-ben a Moly.hu felhasználóitól kérdezték meg ugyanezt, de a Moly.hu használói számára szinte valamennyi alternatíva fontosabb volt, mint a Rukkola.hu felhasználóinak. Kivételt jelentett az internetről való letöltés, ami magyarázható az e-könyves kultúra iránti érdeklődés erősödésével. Azok, akik a Rukkola.hu-t használják, olvasmányaik általában a weboldaltól beszerezhető könyvek közül választják ki.

2. táblázat

A Rukkola.hu felhasználóinak olvasmányforrásai

	Moly.hu felhasználók (2010)	Rukkola.hu felhasználók (2012)
Saját könyvtárból választ	4,05%	3,71%
Könyvtárból kölcsönzi	3,43%	2,71%
Kölcsönkéri	2,94%	2,82%
Megvásárolja könyvesboltban/antikváriumban	3,94%	3,08%
Megvásárolja az interneten	3,44%	2,64%
Letölti az internetről	2,12%	2,37%
Rukkola.hu-n szerzett könyvet olvas	-	4,12%

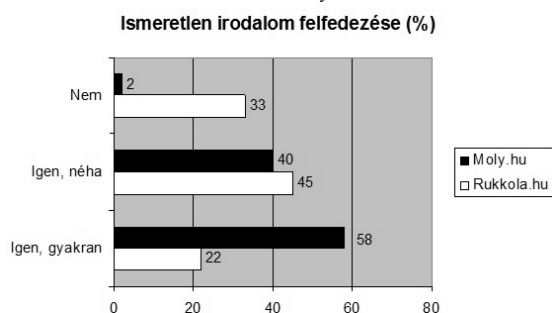
A Rukkola.hu felhasználói tehát kevesebb könyvet vesznek és kölcsönöznek, mint a Moly.hu tagjai, és kevesebbet költenek könyvre, mint korábban (leszámítva a Rukkola.hu weboldallal kapcsolat költségeket), és nem használják intenzíven az internetet sem olvasmányaik megrendelésére: ritkán töltenek le e-könyveket vagy vásárolnak webáruházakban. A válaszolók 55%-a állította, hogy a Rukkola.hu használata óta kevesebbet költ könyvre, 19%-uk pedig egyáltalán nem vásárolt könyvet, mióta a weboldalon regisztrált. Az adatok szerint tehát magas azoknak az aránya, akiknek az oldal használata óta változás állt be a könyvvásárlási szokásában.

A könyvcsere épülő weboldalak tehát a könyvtár versenytársainak számíthatnak. Bár a Rukkola.hu felhasználóinak 58%-a mondta, hogy beiratkozott tagja legalább egy könyvtárnak, ami magasabb, mint a magyar átlag, ugyanakkor az oldal használata óta 31%-uk kevesebbet jár könyvtárba, mint korábban. A legtöbb válaszoló (659-ből 442 fő) azt állította, hogy ugyanannyit jár könyvtárba, mint az oldalon való regisztrációja előtt, de mivel közülük 173 fő nem volt tagja egyetlen könyvtárnak sem, így az ő esetükben ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy „korábban sem, és most sem”.

A Rukkola.hu felhasználói célirányosnak tűnnek. Az oldalon található könyvek közül leginkább azokat próbálják megszerezni, amelyeket már régóta szeretnének elolvasni. Ez a legfontosabb érve a kitöltők 79%-ának. Ha a weboldalról sikerült megszereznünk egy könyvet, de nem akarjuk megtartani, visszatehetjük. A felhasználókat azzal kapcsolatban is megkérdeztem, milyen gyakran raknak vissza könyvet: kiderült, hogy több mint a fele (55%) még sosem tette ezt meg. Tehát a használók azokat a könyveket próbálják beszerezni a weboldalról, amelyeket valóban birtokolni akarnak, ezért fordul elő, hogy a keresők többsége ritkán találkozik új és ismeretlen irodalommal a Rukkola.hu-n. Az 1. ábrán láthatjuk az adatok összehasonlítását a Moly.hu felhasználóinak eredményeivel. A Moly.hu-t fontos információforrásként is használják a felhasználók, a Rukkola.hu-nál ez a funkció kevésbé jellemző.

1. ábra

Milyen gyakran találunk új irodalmat a felhasználók a Rukkola.hu és a Moly.hu oldalon?



Az oldal egyéb lehetőségei

A Rukkola.hu felhasználói többnyire kortárs vagy klasszikus irodalmat cserélgetnek egymás között, de sok tankönyv is megjelenik a weboldalon. Készítettem egy körképet a weboldalon megszerezhető könyvekről a Pécsi Tudományegyetem Deák Ferenc Gyakorló Gimnáziuma és Általános Iskolája tankönyvlistáját felhasználva, amelynek alapján megállapítható volt, hogy a gimnazistáknak sem az első, sem a második, sőt még a harmadik évben sem feltétlenül szükséges tankönyvet vásárolniuk, mert mindent be tudnak szerezni a Rukkola.hu-ról. A negyedik évfolyam diákjai is jelentős összeget takaríthatnak meg az oldal használatával. Egyedül a nyelvkönyvek nem elérhetőek, mivel ezek mindegyike kiemelt könyvnek számít. A nyelvtanulás fontos dolog a magyar könyvszerető réteg számára, de a nyelvkönyvek beszerzése továbbra is költség marad.

Az oldal ezenkívül lehetőséget kínál a könyvpiacra ismeretlen *elsőkönyves íróknak*, hogy népszerűsítsék műveiket a weboldalon. Jó példa erre *Horváth György*, aki az *Estvér* című könyvét népszerűsítette az oldalon olyan sikerrel, hogy több mint 160 példányt juttatott el az olvasókhöz az oldalon keresztül. A Rukkola.hu felhasználók többsége már ismeri a nevét és a könyvét, vagyis elmondható, hogy a weboldal marketing célokra is jól használható.⁷

Konklúzió

A Rukkola.hu használói sokban hasonlítanak a Moly.hu használóira, nem véletlenül, hiszen párhuzamosan mindkét oldalra regisztrálnak. Megállapítható az is, hogy a könyvcserés weboldalnak erős hatása van a könyvvásárlási és könyvtárlátogatási szokásokra: az oldal használói ugyanis kevesebb könyvet vesznek könyvesboltban, és kevesebbet kölcsönöznek könyvtárból, mint korábban.

Hozzá kell tennünk, hogy a felmérés idején az oldal még nagyon „fiatal” volt. Ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk, a felmérést később meg kell ismételni. A jövőben a hatások erősödhetnek vagy gyengülhetnek. Lehet, hogy tovább erősödik a Rukkola.hu szerepe a magyar könyvrajongók életében, de bekövetkezhet, hogy az újdonság varázsának elmúltával és a felesleges, felajánlható könyvek elfogyásával már senki sem fogja használni. Minden a szerkesztők találmányán múlik.

Jegyzet

1. <http://www.bookcrossing.com/> [Megtekintve: 2013. május 13.]
2. DALLI, Daniele –CORCIOLANI, Matteo: Collective forms of resistance: the transformative power of moderate communities: Evidence from the BookCrossing case = International Journal of Market Research, 50. vol. 2008. 6. no. 757–775. p.
3. <http://veszitsel.konyvtar.hu/> [Megtekintve: 2013. május 13.]
4. SPITERI, Louise F.: Social discovery tools: extending the principle of user convenience = Journal of Documentation, 68. vol. 2012. 2. no. 206–217. p.
5. O'REILLY, Tim (2005): What Is Web 2.0, <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html> [2013. május 13.]
6. AUDUNSON, Ragnar –TÓTH, Máté: Websites for booklovers as meeting places = Library Hi Tech, 30. vol. 2012. 4. no. 655–672. p.
7. JÁVORKA Brigitta: Olvasómozgalmak a Moly.hu könyves közösségi oldalon = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 60. évf. 2013. 1. sz. 4–18. p.

Béérkezett: 2013. március 21.



Könyvelhagyó hétvége – "Veszíts el egy könyvet!"

Könyves flashmobról számolt be könyvtári blogjában Buzai Csaba, az orosházi Justh Zsigmond Városi Könyvtár igazgatója, melyet a „Veszíts el egy könyvet” akció ötödik évfordulójának megünneplése alkalmából szerveztek. A hideg márciusi hétvégén csaknem négyszáz könyv veszett el, megnyílt a strandkönyvtár Gyopárosfürdőn, a Rukkola.hu pedig töretlenül adta a bónuszpontokat arra érdemes tagjainak. A könyvelhagyó programba a könyvelhagyók mellett támogatóként részt vett néhány kiadó, a Rukkola.hu, továbbá számos budapesti és vidéki könyvtár is.

(Katalist, 2013. március 25. Buzai Csaba híre alapján)



Digitalizálás az örökkévalóságnak az Osztrák Nemzeti Könyvtárban

Az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) az elmúlt években több mint 450 ezer fotót és portrét digitalizált, évente csaknem kétmillió törvényszöveget és újságot digitálisan, és kb. 12 millió művet tett elérhetővé digitálisan. A Google képviselőivel kötött együttműködési szerződés keretében 2025-ig az ÖNB teljes könyvtárállományát digitalizálni szeretnék, bár ehhez az kell, hogy megreformálják a szerzői jogi szabályozást. A digitalizálás költségeit a Google fizeti. A program keretében digitalizálják a zenei és a papírszterkeres-gyűjteményt is. A könyveket szkenneléskor karakterfelismerő programmal dolgozzák fel, így a digitális kiadványokban is lehet keresni. Az ÖNB kutatás-fejlesztéssel foglalkozó munkatársai a digitális hosszú távú adattárolással és a nagy adatmennyiség feldolgozásával kapcsolatos kérdésekkel is egyre intenzívebben foglalkoznak.

(http://www.sg.hu/cikkek/96587/digitalizalas_az_orokkevalosagnak - 2013. ápr. 15. Barta Sándor írása alapján)

Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben

2013. május 30-án mutatták be a FSZEK-ben a *Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben* című tanulmánykötetet, melynek szerkesztője az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet igazgatója, tanszékvezetője, *Kiszl Péter*, írói, szerzői pedig a tanszék könyvtáros mesterképzésben tanuló hallgatói.

A kötet négy fejezetben (Kommunikáció, Képzés, Pályázatok, Ráadás) mutatja be a 2009–2010-ben szemináriumi dolgozatként a „hol vagyunk, és merre tartunk” kérdésre választ kereső, szemináriumi dolgozatként született elemzéseket. A kötet, melyet *Voit Krisztina* nyugalmazott tanszékvezető emlékének ajánlottak, jó példáját adja a tehetséggondozásnak és jelzi az intézetben folyó sokoldalú, gyakorlatorientált kutatómunkát. A tanulmánykötetet *Bakos Klára*, az *MKE elnöke*, *Barátné dr. Hajdu Ágnes*, az *EMMI Könyvtári Akkreditációs Szakbizottságának elnöke* és *Kóródy Judit*, az *Infodok Kft.* vezetője méltatta.

A kötetről bővebb összeállítás: <http://lis.elte.hu/konyvtar/rendek2013>

(Lapunkban rövidesen bemutatjuk a kötetet.)

(*Katalist*, 2013. jún. 4. *Köntös Nelli híre* alapján)



Kettős kötés – Tiszteletkötet Balogh Mihály 70. születésnapjára

Balogh Mihály, az OPKM nyugalmazott főigazgatója, könyvtáros-tanár és helytörténész a napokban töltötte be a hetvenedik életévét. Néhány barátja, tanítványa és egykori kollégái közreműködésével készült ebből az alkalomból egy 208 oldalas kötet, amely korábbi könyveiből és cikkeiből válogat, de közli pályája főbb állomásait és műveinek válogatott bibliográfiáját is. A könyv címe arra utal, hogy munkái egy része a könyvtárak világáról, míg más részük szülőhelye és otthona, Kunszentmiklós és vidéke múltjáról szól.

A kiadvány bemutatására 2013. június 10-én 17 órakor került sor Kunszentmiklóson, a városháza nagytermében. A bemutatót *Bódi Szabolcs* polgármester nyitotta meg, közreműködött *Tölgyesi József* egyetemi docens, a kötet szerkesztője és *Tóth Péter* tanár, versmondó, valamint a szerző maga.

(M.L.)



Új internetes adatbánya a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapján

Budapesti cím- és lakjegyzék, 1880–1928

A főváros hivatalos címtára 1880 és 1928 között, összesen 29 alkalommal jelent meg. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elkészítette és az interneten is közzétette a sorozat digitális, kereshető változatát.

Az adatbázis páratlan adatforrás nemcsak a szakembereknek, hanem mindenki számára, aki például családjá, lakóhelye múltjára kíváncsi. Egyebek közt tartalmazza Budapest korabeli ház- és telekjegyzékeit a tulajdonosok nevével, a hivatalos szervek adatait, az egyesületek, a vállalatok és különböző foglalkozáscsoportok jegyzékeit, az iparosok, kereskedők és egyéb szolgáltatásokat végzők listáit; továbbá a fővárosban élők betűrendes lakcíkjegyzékét.

Az elektronikus változatban a könyvsorozat kiegészül a részben hasonló adatokat tartalmazó *Adressen-Kalender von Pest, Ofen und Altofen* című kiadványnak száznegyven évvel ezelőtt, 1873-ban, Budapest egyesítésekor megjelent kötetével. Így az adatbázisban összesen 50.523 oldalnyi szövegben lehet böngészni.

Az adatbázis a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma támogatta. A digitalizálást több fővárosi közgyűjtemény is segítette. A fejlesztés az Arcanum Adatbázis Kft. munkája.

Megtekinthető a könyvtár honlapján az adatbázisok gyűjteményében,
vagy a db.fsze.hu/cimtar címről közvetlenül.

További információ: *Sándor Tibor* osztályvezető (FSZEK Budapest Gyűjtemény): santib@fszek.hu

Múltunkból



Wlassics Gyula szerepe a magyar könyvtárügyben a századfordulót követő évtizedekben

2. rész*

A stagnálás évei, a válságjelek és tervek a kezelésükre (1908–1914)

SIPOS Anna Magdolna

A közgyűjteményekkel foglalkozó szakemberek előtt a huszadik század első évtizedének végére világossá vált, hogy országszerte túlságosan nagy a lemaradás ahhoz, hogy a hiányokat rövid időn belül pótolni tudják. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsáról szóló forrásokban 1908-tól kezdődően egyre gyakrabban jelentek meg a később dominánssá váló szakmai és finanszírozási krízis jelei. A felismert hiá-

nyosságok csökkentése érdekében folyamatosan keresték a megoldást; a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* oldalain is több alkalommal megjelentek olyan írások, amelyek a munka jobbítását célozták, és amelyek végrehajtásához nagyobb mértékű állami finanszírozásra és társadalmi támogatottságra lett volna szükség. Az ezeket a gondolatokat tükröző első írást *Wlassics* fogalmazta meg 1908-ban a Múzeumi és Könyvtári

* A tanulmány első része a Könyvtári Figyelő 2013. 1. számában jelent meg.

Értesítő 1909. 1. számában, és az 1908. évről szóló éves jelentésben is közzétettek. Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez szóló *Emlékiratának*¹ kiindulópontja az volt, hogy a Tanács és a Főfelügyelőség nem csupán a múzeumok és könyvtárak alapításában, illetve fejlesztésében érdekelt, hanem az ún. közművelődési célú társadalmi feladatok segítésében is. Az elnök különösen hangsúlyosnak tartotta ezt a kérdést akkor, amikor Apponyi Albert kultuszminiszter megindította az iskolán kívüli oktatás nagyszabású tervét, és létrehozta a koordinálásához szükséges szervezetet. Wlassics meggyőződése volt, hogy a könyvtárak az iskolán kívüli oktatás legfontosabb eszközei, mivel az iskolán kívüli oktatás révén keltett művelődési igényeket csak jó olvasmányokkal lehet folyamatosan ébren tartani és gyümölcsöztetni. Felhívta a figyelmet arra is, hogy az örvendetesen kibontakozó névelési mozgalom is újabb könyvtári igényeket támaszt. Wlassics elismerte, hogy a múzeumok és könyvtárak ügyében az elmúlt években sok minden történt, hiszen a *Magyar Minerva* 1904. évi kötete már másfélezer könyvtárat regisztrált, de még mindig komoly lemaradása volt a magyar könyvtárügynek mind a külföldi könyvtárakhoz, mind az igényekhez és a szakmai követelményekhez képest. Wlassics szerint létezik Magyarországon is igény a korszerű könyvtári szolgáltatásokra: könnyen megközelíthető, tágas és kényelmes olvasó- és dolgozótermek, délután és este is nyitva tartó könyvtárak, a folyóiratok olvasását lehetővé tevő folyóirat-olvasótermek, megfelelő segédkönyvtárak iránt. Ám a legfontosabb mégis az, hogy a hazai és a külföldi irodalom legújabb termékei a lehető leghamarabb és a legnagyobb teljességgel kerülhessenek be a könyvtárakba. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a könyvtárak esztétikai, kényelmi, egészségügyi követelményei éppen olyan fontosak, mint a színházaké, a hangversenytermeké vagy a múzeumoké. Ennek ellenére a könyvtárak többsége meg sem közelíti azok kényelmét és felszereltségét, ellenkezőleg: a könyvtárak elhelyezési körülményei olyan méltatlanok, hogy gyakran lehetlenné teszik

használatukat, és a kölcsönzés sem pótolhatja a hiányzó olvasótermeket. Fájdalmasnak tartotta azt is, hogy nem merik új könyvtárak építését kezdeményezni, pedig a régi könyvtárak is igen gyászos körülmények között működnek, és az újonnan építetteknel sem mindig a célszerűséget tartják szem előtt. Az emlékirat kitért a vidéki könyvtárak sanyarú helyzetére is, és javaslatot tett új modelljük meghatározására. E szerint vidéken háromféle könyvtártípust lenne érdemes létrehozni: A-típusút a legnagyobb városokban, ahol jelentős felsőfokú végzettségű szakember és tudós él, B-típusút a vármegyei székhelyeken és a törvényhatósági jogú városokban és C-típusút a községekben és gyártelepeken. Az A-típusú könyvtárak leginkább a public library modellhez hasonlítottak volna, a B-típus is megőrzött valamit abból, de ez esetben már az ún. népkönyvtári „szűkösség” is megjelent. A C-típusú könyvtár lényegében a népkönyvtárat helyettesítette volna, ám annál jobb minőségű olvasmányokkal.² A jelentés részletesen foglalkozott a népkönyvtárak adatainak leírásával, és újdonságként a könyvtárak forgalmi statisztikáját is közölte. Ezek szerint 1908-ban 136 572 olvasó fordult meg a népkönyvtárakban, és összesen csaknem hatszázezer (572 830) kötetet kölcsönöztek.

1908-ban a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége (MKOSZ) éves közgyűlését október 11-én, Szombathelyen tartották.³ A rendezvénynek sajátos hangulatot adott, hogy tízéves lett a Tanács (MKOT) és a Főfelügyelőség (MKOF). Természetes volt, hogy Wlassics beszédében⁴ jelentős helyet foglalt el az e testületek megalakulásáról történő megemlékezés és az eltelt évek eredményeinek és problémáinak számbavétele. A megemlékezésnek volt még egy másik apropója is: a múzeumok és könyvtárak ügyében elévülhetetlen érdemeket szerző későbbi miniszterelnök, *Széll Kálmán* Vas megyei kötődése.⁵ A Wlassics-féle összefoglaló a felsorolás szintjén mutatta be a Tanács által végzett munka legfontosabb eredményeit:

„Tanácsunk [...] évről-évre fokozottabb mérvben, céltudatos terv alapján az ország minden részében

*nép- és vándorkönyvtárak felállításában buzgólkodik. De ezen felül könyvtárakat küldtünk a kívándorló hajókra is, a Julián Egyesület segítségével pedig a Horvát-Szlavon társországban levő magyarság megmentésére könyvtárt könyvtár után állítunk föl. Fölkerestük még a külföldön élő honfitársainkat is és Konstantinápolyba, New-Yorkba, több amerikai magyar telepre küldtünk könyvtárakat. Bevontuk működési körünkbe a katonai és a kórházi könyvtárakat, sőt alapját vetettük meg a vakok könyvtárának is. A földművelésügyi minisztérium népkönyvtárainak egy részét elláttuk szépirodalmi könyvekkel és a szépirodalom révén az olvasási kedvet emelve, a közönséget észrevétlenül vezetjük át a komolyabb gazdasági ismeretterjesztő olvasmányokra. Mindannak daczára nincs közöttünk senki, a ki eddigi munkánkat egyébként tekintené, mint a munka letelejének. Sőt ki kell mondanom, hogy a törvényhozásnak és kormányának gondoskodnia kell, hogy az eddiginél sokkal nagyobb arányú munkakört ölthessünk föl. És pedig az idők jele gyors lépéseket követel.*⁶

Wlassics értékelő és a további utat meghatározni szándékozó beszédéből egyértelműen kiolvasható az előző évi emlékiratban is megfogalmazott szándék: az állami művelődéspolitikának – megtartva a társadalom széles körű támogatását – sokkal nagyobb mértékben kell szerepet vállalnia a könyvtárak létrehozásában. Az elnök kitért a Tanács által megfogalmazott igények indoklására is: a könyvtárak létesítésének és fejlesztésének igényeit a szociálpszichológiában akkoriban megjelent új tudományos kutatási terület „a tömeg”, „a tömegesedés” jelenségével,⁷ illetve ezekkel kapcsolatosan a könyvtárakra háruló feladatokkal indokolta:

„Csak ezeken a nyomokon járnak azok, kik, ha a jelen század tartalmának és nagy küzdelmeinek összefoglaló jellemzését keresik, ezt a műveltség kiterjesztett szárnyain fölemelkedő népben, a sokaságban találják meg. A XX. század hőse nem egyesek, nem is egyes osztályok, de az egész nép leend. Ha a körülöttünk zajló társadalmi, gazdasági és szellemi kulturális átalakulás tényezőit kutatjuk, semmi kétség, hogy annak gerinczét az emberek megduzzadt nagy száma képezi. Ott, a hol – mint Nyugat-Európában – száz évvel ezelőtt 150 millió ember élt, ma 400 millió”⁸

Wlassics és a Tanács helyesen mérte fel, hogy

a tömeg jelenségével a kultúrában is számolni kell:

„parancsoló szükségé vált, hogy a sokaság szellemi és erkölcsi igényei is oly kielégítést nyerjenek, hogy a műveltségi különbségeket, melyek a mai társadalom rétegeit még egymástól elkülönítik, egymás megértését, az okok kapcsolatának helyes fölismerését akadályozzák, az igények, jogok és kötelességek összhangját diszharmonikussá teszik, lehetőleg csökkentjük. Föl kell ismernünk, hogy a nagy tömegek jegyében álló XX. század fejlődésének útjában a legnagyobb ellenséget a legnagyobb csapást a nagy népsokaság tudatlansága jelentené.”⁹

A tömegek műveltségi színvonalának emelésében – Wlassics és számos korabeli művelődéspolitikus, többek között Apponyi Albert¹⁰ véleménye szerint is – nélkülözhetetlen szerepe van az iskolán kívüli népművelésnek. Az elnök számos külföldi példa citálásával igyekezett állításait alátámasztani. Megemlítette az Angliában meghonosodott University Extensiont, a Working Men’s College-okat, a Toynbee-Hallokat, a közművelődési mozgalmakat és a Németországban működő sokféle művelődési egyletet és társaságot, különösen a Zentralverein für das Wohl der arbeitender Classen, a Gesellschaft für Vorbereitung von Volksbildung, a Comeniusgesellschaft, a Humboldt-Akademie, valamint az Urania-Gesellschaft tevékenységét. Hasonló pozitív példákat hozott a skandináv államokból, Franciaországból, továbbá az Egyesült Államokból is. Ezt követően Wlassics röviden áttekintette a szabadtanítási mozgalom magyarországi hagyományait, prominens személyiségeit, megemlítette az e téren tevékenykedő legfontosabb intézményeket, majd rátért annak taglalására, amit az előző évi emlékiratban is megfogalmazott:

„csaknem mindenki elismerte, hogy az iskolán kívül folyó tanítás, vagy inkább tanulás leghatalmasabb eszköze, sőt ennek gerincze a könyvtár. Ki ne ismerné közülünk Pelissonnak azt az állítását, hogy könyvtár nélkül az iskolán kívül adott tanításnak nem lehet sem teljessége, sem állandósága. Carnegie-nek, a nagy amerikai mecénásnak következő jelszava pedig szállóigévé vált: «Mi a legjobb, a legnagyobb ajándék, a mit a köznek adhatunk? Legelsőbbben is

*a közkönyvtárak. » [...] Ha mi az iskolán kívül eső tanítás szervezetét a maga egészében akarjuk megoldani, akkor a hazai könyvtárügyre kell első sorban a legnagyobb figyelmet fordítani és a legerélyesebb lépéseket megtenni.*¹¹

Wlassics áttekintette a hasonló célokkal indult magyarországi mozgalmakat¹² és a hozzájuk kapcsolódó személyeket.¹³ Azért is foglalkozott viszonylag hosszasan az iskolán kívüli művelődési programokkal, mert egyrészt egyetértett azokkal,¹⁴ másrészt pedig olyan lehetőséget látott az állami kultúrpolitikában is nagy támogatottságot kapott közművelődési mozgalomban, ami megerősítheti a közkönyvtári ellátás szükségességét, jelentősebb állami és társadalmi támogatottságát:

*„Most, midőn a közoktatásügyi kormány az iskolán kívül eső oktatás ügyét a maga egészében föl akarja karolni, midőn a legkisebb falut is be akarja vonni a felnőttek oktatásának szervezetébe, természetes, hogy nélkülözhetetlenné válik az, hogy az a falu, melyben iskolán kívül eső tanítást szerveznek, könyvtár nélkül ne maradjon. Az ügynevezett szabad vagy iskolán kívül eső tanítás eredményei, szerény nézetem szerint, könyvtár nélkül csaknem teljesen meghiúsulnak.*¹⁵

Azt remélhette, hogy az iskolán kívüli népművelési mozgalom eszméjének kibontakozása és intézményesülése elősegítheti a Magyarországon hiányzó, ám ugyanakkor a fejlett könyvtári kultúrával rendelkező országokban meglévő és ott az egész ügy fejlődésében meghatározó szerepet játszó könyvtártípusok hazai meghonosodását. Annál is inkább fontos lett volna ez a változtatás, mert közismert volt ugyan a magyar könyvtárak és gyűjteményeik viszonylag nagy száma, ugyanakkor e könyvtárak szétaprózottsága és alacsony teljesítőképessége is, amit Wlassics sem hallgatott el:

„A Magyar Minervában olvasható az eddig létező könyvtárak elég szép száma. Hogy a mi kimutatott könyvtáraink minő jellegűek, az osztályozás ezen doktrinális kérdéseibe nem bocsátkozom. Az angol-amerikai Public-library típusa igazolja, hogy a tudós és közkönyvtárak összeolvadása kezd uralkodóvá lenni. Annyit azonban bátran mondhatok, és ebben

*legjelesebb szakférfiaink véleményének adok kifejezést, hogy Magyarországon ma a legtöbb könyvtár jelentékeny reformra szorul. – Vagy a nyilvánosság jellegét nélkülözik, vagy a könyvkészlet, vagy az olvasóhelyiségek berendezése nem elégíti ki a jogos igényeket.*¹⁶

Wlassics foglalkozott még az Eötvös József kultuszminisztersége idején Szász Károly által kidolgozott önálló, nyilvános, nagy állami (országos) könyvtár létrehozása eszméjének* aktuális helyzetével és értelmezésével is, ám a több mint három évtizeddel korábban megfogalmazott szakmai igényt most sem tartotta megvalósíthatónak. Ugyanakkor hangot adott annak a meggyőződésének is, hogy a nagy állami (országos), nyilvános könyvtár és az ahhoz kapcsolódó fiókhálózat lényegesen előbbre vihetné a tömegek könyvtári ellátását. Az adott körülmények között azonban mindössze annyit látott megvalósíthatónak, hogy a Nemzeti Múzeum épületének elkészültével a nemzeti könyvtár – korábbi szűkös lehetőségeit kibővítve – általános gyűjtőkörű nagykönyvtárrá alakuljon. A városok könyvtári ellátása legfőbb feladatának azt tartotta, hogy az egymástól elszigetelten működő és különböző fenntartók által üzemeltetett gyűjteményeket nagy, városi, nyilvános kollektívákba szervezzék, jóllehet pontosan tudta, hogy az egyesítést nem lehet hatalmi szóval elrendelni. A magyarországi könyvtári helyzet legnagyobb problémájának azonban azt tartotta, hogy a települések nagy részében semmiféle könyvtár nem működött, ezért szerette volna elérni, hogy a készülő szabadoktatási törvénytervezetbe bekerüljön a könyvtárakról szóló rendelkezés is:

*„Ha pedig a társadalom, a község, a megye nem lenne képes kötelességét teljesíteni: akkor nekünk sem szabad amaz igazság hirdetése elől sem elzárkóznunk, hanem nyíltan ki kell mondani, hogy az iskolán kívül eső tanítás nagy országos szervezetében a könyvtárak ügyét a törvényhozásnak biztosítania kell, mert a legtökéletesebb iskolán kívül eső tanítás is a legteljesebben kifejlett könyvtárszervezés nélkül kockázatos munkát jelentene.*¹⁷

* SZÁSZ Károly: Közkönyvtáraink s az egy országos könyvtár = Könyvtári Figyelő, 47. évf. 2001. 3. sz. 437–448. p.

Wlassics újbóli elnökké választására a szombathelyi közgyűlésen került sor, mivel az előző ötéves ciklusa lejárt.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának 1909-ről szóló jelentése¹⁸ tulajdonképpen a testület szokványos munkájáról számolt be. Ha felidézük e tanulmány első részében szereplő, a MKOT számára juttatott államsegélyeket ábrázoló grafikonokat*, emlékezhetünk rá, hogy az államsegélyek összegében 1909-ben az 1908-as évhez viszonyítva csökkenés mutatkozott; ez volt az egyetlen év, amikor az 1903-tól meredeken emelkedő görbén törés figyelhető meg. Ennek okát még nem sikerült kideríteni, de feltehetően összefügg a belpolitikai válság jelenségeivel. Ugyanakkor a másik ábrán, ami a MKOT hatáskörébe tartozó közgyűjtemény grafikonját ábrázolja, azt látjuk, hogy a gyűjtemények számának növekedésében nem érzékelhető ez a törés. Ebből arra következtethetünk, hogy az államsegély csökkenését nem a könyvtárak számának gyarapításában érvényesítették, hanem más költséghelyeken takarították meg. A beszámolás időszakában 34 új népkönyvtárat és 42 új vándorkönyvtárat létesített a Tanács, amelyeknek összköltsége valamivel meghaladta az 57 ezer koronát. A közművelődési és egyéb egyesületek által fenntartott könyvtárak összesen 68 helyen megközelítőleg 54 ezer korona értékben részesültek az államsegélyből. A gazdasági népkönyvtárak szépirodalommal és ifjúsági irodalommal történő kiegészítésére 3600 koronát fordítottak, további 2700 koronát pedig a meglévő népkönyvtárak kiegészítésére, az elhasználódott művek pótlására és dologi kiadásokra juttattak. A Julián Egyesülettel közös akciójuk keretében Szlavóniába hét 500 koronás kollekciót küldtek. A Bosznia-Hercegovinában élő magyarságnak Sarajevóba, a Magyar Kör számára egy 1000 koronás, az isztriai Rovignóba, a 24. számú császári és királyi tábori vadász zászlóalj legénysége számára pedig egy 500 koronás gyűjteményt adományoztak. Foly-

tatták a világ különböző helyein élő magyarság számára történő könyvadományozást is. Ebben az évben Grazba, az ottani Magyar Egyesület számára, Pittsburgh-be a közkórház magyar betegeinek, Philadelphiába az első magyar műkedvelő egyesületnek, továbbá a newarki Szent István Betegsegélyező és Társalgási Egylet számára küldtek 200–400 korona közötti segélyt magyar nyelvű könyvek vásárlására.

Az előző évben, 1908-ban elhatározott és *Gulyás Pálra* bízott, a népkönyvtárak kezelésére vonatkozó kézikönyv, valamint az újabb népkönyvtári listát tartalmazó jegyzék, amelynek kiadását 1909-re tervezték, csak részlegesen készült el. A népkönyvtárak kezelésének útmutatója megjelent, ám az új katalógus szerkesztésével még nem végeztek, annak munkálatai folytatódtak. Ebben az évben, 1909. szeptember 26-án Nagyenyeden tartották a szövetségi közgyűlést. A helyszín megválasztását az motiválta, hogy tisztelegjenek Erdély kulturális hagyományai, a magyar kultúra gondozásában és megőrzésében játszott szerepe, valamint a századfordulón is pezsgő szellemi élete előtt. Wlassics rövid, Erdély történetének legfontosabb elemeit bemutató beszédében azt a kulturális és szellemi kapcsolatot emelte ki, ami a Partes Transsylvaniae-t, Ultra Sylvaniae-t minden történelmi korban szorosán az anyaországhoz kötötte: a keresztény eszmeiséget, a vallási türelmet, az önálló fejedelemségnek a magyar kultúrát megőrző szerepét, az irodalomban, a művészetekben, a tudományban és a kulturális élet területén elért eredményeket, a politikai unióból eredő értékeket. Wlassics külön foglalkozott az Erdélyben meghatározó kulturális tevékenységet végző, mind a könyvtárak, mind pedig a múzeumok ügyében meghatározó szervezetek, az Erdélyi Múzeumegyesület, az Erdélyi Irodalmi Kör, a kolozsvári egyetem és könyvtára, valamint a számos történelmi, régészeti és természettudományi egyesület, továbbá a régióban működő múzeumok és könyvtárak magyar kultúrát, a lakosság magyar identitását

* Ld. SIPOS Magda: Wlassics Gyula szerepe a magyar könyvtárügyben a századfordulót követő évtizedekben. 1. rész. Könyvtári Figyelő, 59. évf. 2013. 1. sz. 91–114. p. A grafikonok a 97. és 99. oldalon találhatóak.

megőrző és védő szerepével. Az elnök beszédében fontos helyet foglalt el a nemzetiségi kérdés, pontosabban szólva a nemzeti és a nemzetiségi kultúra kapcsolata, egymáshoz való viszonya. A témával való foglalkozást ezeknek az éveknek a köztörténeti és politikatörténeti eseményei, az egyre élesedő nemzetiségi problémák indokolták.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának 1910. évre szóló beszámolója továbbra is a mindennapok szorgalmas munkájáról tesz tanúbizonyságot.¹⁹ A Tanács részére juttatott előző évi állami támogatás csökkenését kiküszöbölték, az államsegély összege több mint százezer koronával haladta meg az előző évit; mintegy egyharmados volt a növekedés mértéke. Tevékenységük lényegében a megszokott mederben zajlott: folytatódtak a könyvtártelepítések és a könyvtári segélyezések; a hatáskörébe tartozó közcélú könyvtári gyűjtemények száma ekkor haladta meg az ezres nagyságot. 42 új népkönyvtárat hoztak létre, és 40 új vándorkönyvtárat létesítettek. A Julián Egyesület hatáskörébe tartozó területekre öt 500 koronás vándorkönyvtári gyűjtemény került, és az anektált Bosznia-Hercegovina tartományba, Bikenbe egy 400 koronás legénységi könyvtárat juttattak el az egyesületen keresztül a 44. császári és királyi gyalogezred 4. zászlóalja számára. A katonai legénységi könyvtárak fejlesztésének további eredménye volt, hogy a pólai császári és királyi „matrózhadtestnek” 400 koronás könyvtár jutott. A világ különböző részein élő magyarság számára ebben az évben is jelentős könyvadományozás történt: 150 és 500 korona közötti gyűjtemény került a lipcsei magyar körhöz, a párizsi bajtársi szövetséghez, az Ohio állambeli Lorain önképzőköréhez, valamint a South Norwalk-i könyvtárba

A testület két területen végzett olyan munkát, amely nem a mindennapi tevékenységek körébe tartozott. Az egyik, és ez mind az akkori, mind pedig a mai könyvtárügy számára fontos esemény, hogy a Budapesten létesítendő közművelődési közkönyvtár ügyében a Tanács 1910. február 21-én emlékiratot intézett a főváros ve-

zetőjéhez, *Bárczy István*hoz,²⁰ a másik fontos munka a népkönyvtári katalógus elkészülte, ami imprimatúra készülségi állapotában volt, és 1911 márciusára prognosztizálták megjelenését.

A beszámoló a könyvtárak összesített gyűjteményére, használatára vonatkozó adatokat is közölt. Ezek szerint a tanács segítségével eddig 701 könyvtárat hoztak létre, amelyek gyűjteményében összesen közel háromszázezer (292 924, könyvtáranként átlagosan 418) kötet található. E könyvtárak összesen 666 019 kötetet kölcsönöztek, amelynek döntő részét, több mint ötszázezer kiadványt tett ki a szépirodalmi művek száma. A MKOSZ 1910. szeptember 27-én Szegeden rendezte meg hatodik közgyűlését. E városra azért esett a választás, mert az előző években polgárai különösen sokat tettek a közművelődés érdekében. Két szervezetre külön is hivatkozik Wlassics a beszédében: az 1892-ben létrejött Dugonics Társaságra és az 1897-ben, a millennium alkalmából a múzeummal közösen új épületet kapott Somogyi-könyvtárra. Az elnöki megnyitó beszéd fókuszában ismét a kulturális decentralizáció, valamint a kultúra nemzetépítő és a nemzeti összetartozást erősítő tényezője szerepelt. Mindezek mellett Wlassics külön szólt a tudományok, a tudományos műhelyek, az egyetemek fontosságáról,²¹ a világszerte nagy ütemben fejlesztett egyetemek oktatási és kutatási feladatairól, továbbá az egyetem tudományos és közművelődési kisugárzásáról, hasznosulásáról. A közgyűlés egyik fontos feladata volt, hogy az előző évben elhunyt, közismert és nagytekintélyű Rákóczi-kutató, *Thaly Kálmán* alelnök helyett új tisztségviselőt válasszon: a feladatra a ciklus végéig: 1912-ig *Ferenczi Zoltánt* választotta meg a szövetség. Thaly Kálmán személyét azonban nem csupán a szövetségben, hanem a Tanácsban is pótolni kellett a szintén elhunyt *Katona Lajossal* együtt. Jogi felhatalmazása alapján a szövetség Szász Károlyt és *Varjú Elemért* választotta tagjai közé.

A Tanács 1911. évi munkájáról már nem csupán nyomtatásban megjelent dokumentumok állnak rendelkezésünkre, hanem – ha töredékesen is,

de – fellelhetőek arról eredeti iratok is a Magyar Nemzeti Levéltár anyagaiban. Az iratok többségét a népkönyvtárak létesítése iránti kérelmek, illetve a már létrehozott intézmények köszönő levelei, továbbá a Tanács működésével, belső ügyeivel kapcsolatos, forrásértékű dokumentumok teszik ki. A megmaradt iratok között szerepel többek között a Szatmár vármegyei Gacsály Ifjúsági Egyesületének népkönyvtár adományozására vonatkozó kérvénye. A kérelmezők írásos nyilatkozatban vállalták, hogy a könyvtár kezeléséről gondoskodnak, továbbá hogy a népkönyvtárak használatára vonatkozó tanácsi utasítást betartják. Hasonló kérvény található a kossuthfalvi (ma Pesterzsébet) Községi Ifjúsági Körtől is.

Az ifjúsági egyesületeken túl a felnőtt korosztály részéről is megjelennek hasonló igények az ország különböző részeiből: a Marossárpataki Gazdakör, a kisalföldi Téli Iparoskör, a Mátranováki Polgári Olvasóköri, a Martonvásári Állami Iskola.²² A kérvények indoklásaiban olvasható sorok azt bizonyítják, hogy az 1910-es években már a társadalom különböző csoportjai számára közzismert volt, hogy a MKOT-hoz lehetséges ilyen kérésekkel folyamodni. Ugyanakkor az is kiolvasható belőlük, hogy a századforduló éveiben pezsgő élet zajlott a különböző művelődési célú egyesületekben, körökben, ám a helyi anyagi lehetőségek nem adtak mindenre megoldást, és a Tanácstól ezek kibővítését várták. Szemléltetésül álljon itt a marossárpataki kérvény indoklása:

„Népünk gazdasági, szellemi és erkölcsi életének fejlesztése céljából alakítottuk meg községünkben a gazdakört s építettük a magas Kormány támogatásával a népházat.”

Ám a népház megépítése kimerítette a pénzügyi lehetőségeiket, saját erőből nem tudnak könyvtárak létrehozni, ezért kérik a tanács támogatását.²³ A kérelmek benyújtásához a Tanács formanyomtatványt rendszeresített, amelyen fel kellett tüntetni a könyvtár működésének tervezett körülményeit, a könyvtárkezelő személyét, és vállalni kellett, hogy a tanácsi szabályzatnak megfelelően működtetik a kapott gyűjteményt.

A beérkezett kérelmeket a MKOT minden év tavaszi ülészakán megtárgyalta, és döntött azok támogatásáról vagy elutasításáról. Amennyiben a kérelmező igényét támogatták, abban az esetben egy teljesen „kulcsrakész” könyvtárat kapott a szervezet, amelyről átvételi elismervényt kellett kiállítani. Az egyik ilyen átvételi irat megmaradt; érdemesnek tartjuk és módunkban áll bemutatni, hogy mik szerepeltek a vándorkönyvtári csomagban:

„Elismervény: 1 db. vándorkönyvtári szekrényről, 1 db. Athenaeum Rt. könyvtárt, 1 db. naplót, 1 db. pénztárkönyvet, 3000 db. kölcsönzőlapot, 500 db. betűsoros jegyzékkel, 2 db. üveg tintatartóval, 1 db. könyvtári bélyegzővel átvettem a külsőfeketeszéli áll. elemi népiskola részére. Szeged-alsótanya, 1912. január 10. Kéri Lajos állami tanító.”²⁴

Minden esetben a csomagok részét képezte a könyvtárak működési szabályait, valamint az olvasmányok ismertetését, minősítését tartalmazó és a Gulyás Pál nevével jegyzett kiadvány.²⁵ A Tanács iratai között 1911-ből csupán töredékes 17 darab átvételi elismervény maradt meg: Zagyvarékas, Zrinska – Julián Egyesület, Óriszentpéter – Polgári Kör, Szokolovac – Julián Egyesület, Makó, Endréd, Bacsa, Szabadkai Általános Ipartestület, Nagymaros Állami Elemi Népiskola, Derecske Önálló Gazdasági Népiskola, Apa község, Csapi Autonóm Katolikus Kör, Szoti Vándorkönyvtár – Julián Egyesületi Népiskola, Rábatamási Római Katolikus Hitközség Iskolaszéke, Nagymarosi Állami Elemi Népiskola, Vasvári Iparoskör, Niczk.

Érdemesnek tarjuk azt is megmutatni, hogy kik voltak és mely rétegekből kerültek ki a könyvtárak átvevői, akik egyben azok kezelői is voltak. Jóllehet az átvételi elismervényeken nincs minden esetben feltüntetve az átvevő tisztsége, ám ennek ellenére a tendenciák jól kiolvashatók: tanítók, lelkészek, plébánosok, jegyzők voltak az átvevők, vagyis a települések írástudói.²⁶ A könyvadományok kezelésén, adminisztrációján kívül érdekes bepillantást kaphatunk a tanács egyéb ügyeibe, a testület működésébe és kapcsolataiba is. Az egyik ilyen tartalmú irat,²⁷ amelyben az Erzsébet Népakadémia megköszönte a részére juttatott 900 korona államsegélyt, és egy-

ben engedélyt kért arra, hogy a keretet az alábbi könyvek beszerzésére fordíthassa: Abonyi Lajos munkái – 20 kötet, Ambrus Zoltán munkái – 16 kötet, Eötvös Károly munkái – 24 kötet, Klaszszikus Regénytár sorozat – 60 kötet, Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkái – 36 kötet, Rákosi Viktor munkái – 16 kötet. Az iratok között megtalálható a tanács által rendelt és leszállított könyvszekrények számlázása is. A könyvszekrényeket Mahunka Imre császári és királyi udvari bútorgyáros készítette: ebben az évben összesen 24 db nagyméretű és 33 db kisebb méretű népkönyvtári szekrényt rendelt a tanács.²⁸

A Tanács mindennapi ügyeinek intézéséről is maradtak fenn iratok, mint például a tengerentúli könyvszállítmányok célba juttatásában partner Adria m. kir. Tengerhajózási Rt. (Fiume) levele. A társaság arról értesítette a tanácsot, hogy – kérésüknek megfelelően – a loraini önképzőkör számára küldött könyvadományt nem a pittsburghi, hanem a clevelandi cs. és kir. osztrák-magyar konzulátus címére továbbítják majd. A levél címzése szerint a tanács postacíme ekkor a VIII. kerületben, a Szentkirályi utca 7. szám alatt volt.²⁹ Ha töredékesen is, de néhány hivatalos dokumentum megmaradt a tanács testületi üléseiről, döntéseinek folyamatairól is. 1911-ben az egyik ilyen jellegű irat, amelyben a nyitrai székhelyű Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület elnöksége a kiemelkedő tevékenységet végző könyvtárosok évente rendszeresen visszatérő és a tanács által finanszírozott jutalmazására tett javaslatot. Összesen öt fő³⁰ munkájának elismerését javasolta az elnökség, akik általában már 10–12 éve kezelték a könyvtárakat. A javasolt személyek többsége itt is pedagógus, illetve jegyző. Az iratgyűjtőn az alábbi bejegyzés olvasható: a tanács tárgyalta: 11.11.23. II. szakbizottság; elint. l. 7966/1911., aláírások: Mihalik, dr. Gulyás.

Szintén megmaradt a Tanács 1911. évi november 23-án a Magyar Nemzeti Múzeumban tartott ülésének jegyzőkönyve,³¹ amelyen négy témát tárgyaltak meg; elsőként az 1911-ben megjutalmazandó könyvtárkezelők ügyét (a napirendet a II. sz. szakbizottság előzetesen már tárgyal-

ta, és az általa javasolt személyek jóváhagyása megtörtént). Ezen az ülésen döntöttek arról is, hogy 1912-től 500 koronás jutalmat kapjanak a kiemelkedő munkát végzők. Másodikként jóváhagyták az 1911. évi könyvtári látogatásokról szóló beszámolót. A Tanács ellenőrzési, módszertani segítő feladatát rendre személyes látogatások révén is gyakorolta. A felügyelők évente több alkalommal is látogatásokat tettek azoknál a kollektívoknál, amelynek működéséhez, gyűjteményéhez a tanács anyagi segítséget nyújtott. Ebben az évben Mihalik József, Gulyás Pál és Ferenczi Zoltán járt különböző települések könyvtáraiban, illetve tudományos gyűjteményeiben. A napirend harmadik elemeként az ingó műemlékekről szóló törvényjavaslat szerepelt, ám ez ügyben a Tanács nem hozott döntést, a határozat szerint a téma fontosságára való tekintettel külön ülést kívántak e témában összehívni. Negyedik témaként aktuális ügyek tárgyalására került sor. A folyó ügyekben döntés született többek között arról, hogy a kolozsvári volt jogakadémiai és a csíksomlyói ferences könyvtár állami felügyelet alá veszik. Ez ügyben a téma előadója, Ferenczi Zoltán felhatalmazást kapott arra, hogy kezdje meg a tárgyalásokat az egyházzal és a főfelügyelőséggel. A Szabadoktatási Tanács arra kérte a testületet, hogy delegáljon a létrejött szervezetbe képviselőt. Az elnök javaslatára Mihalik Józsefet választották képviselőül. A folyó ügyek alatt még egy fontos kérdés szerepelt, a tanács hivatali helyiségeiben lévő ifjúsági és szépirodalmi munkák szétosztása. Ez ügyben a Tanács népkönyvtári szakbizottsága azt javasolta, hogy a könyveket ajánlják fel a fővárosi könyvtár kollektívájának megalapozására.

A könyvtárak fejlesztésével kapcsolatosan a beszámolóban csupán az összesített adatok szerepelnek. E szerint 34 népkönyvtár és 42 vándorkönyvtár létesítettek, a közművelődési és egyéb egyesületek által fenntartott könyvtárak segélyezésére pedig 69 alkalommal összesen mintegy 53 ezer koronát fordítottak. A testület folytatta a gazdasági népkönyvtárak szépirodalommal történő kiegészítését csakúgy, mint a Julián Egyesület tevékenységének könyvekkel

történő támogatását. Ebben az évben összesen egy kétezer koronás és 23 darab ezer koronás és 40 darab ötszáz koronás új könyvtárat hozott létre. A külföldön élő magyarok támogatására ebben az évben inkább pénzsegélyt adtak: a New York-i public library, a clevelandi és a pittsburghi Carnegie-könyvtár, a cattarói Szt. Ferenc rend kolostora, a westlevelandi Magyar Református Ifjúsági Egyesület, a buffalói magyar kolónia, az akroni közművelődési kör, a pólai cs. és kir. tengerészeti fogháza és a southbeni magyar önképzőkör és dalkör könyvtára kapott 500 és 1000 korona közötti pénzbeli segélyezést.

Ebben az évben szintén közölték a Tanács támogatásával működő könyvtárak legfontosabb statisztikai adatait. Összesen 872 könyvtárban mintegy 353 ezer kötet könyv található; az éves könyvforgalom több mint 725 ezerre rúgott, és még mindig magasán a szépirodalom kölcsönzése volt a legnépszerűbb; ebből közel 580 ezer kötetet tett ki a belletrisztika. A könyvtárak nyitva tartása általában heti vagy kétheti 1–2 napra korlátozódott, de a nagyobb városokban esetenként a hét minden napján elérhető volt a szolgáltatás, mint ahogyan az is megtörtént, hogy megfelelő helyiség vagy könyvtárkezelő hiányában a forgalom egész évben vagy időszakosan szünetelt.

Ebben az évben a szövetség a hetedik országos konferenciáját tartotta. A rendezvény helyszínéül Szent László városát, Nagyváradot választották, időpontjául pedig 1911. október 8-át. Wlassics elnöki megnyitóbeszédét a hely szellemisége, vagyis a história témája ihlette. Mindezekon túl azonban Wlassics részletesebben azokkal a századfordulós jelenségekkel és kortünetekkel foglalkozott, amelyek jól érezhetően egyre gyorsabban és egyre agresszívebben alakították át a korábbi értékrendet, életérzést és életmódot. Beszédei közül talán ez sikerült a leginkább filozofikusra. Mintegy összefoglalta a századforduló, mint vég és egyben kezdet korszellemét és kortünetét, és mintha előre látta volna a XX. század szélsőséges jelenségeit:³²

„Hogy azonban a mi korunk nagy vajúdas korszaka, azt ma minden gondolkozó ember tudja, érzi. Hogy a

mi korunk a nemzetek jövő sorsát elhatározó időszak, hogy itt nem apró-cseprő csatározások folynak, de világfelforgások harcolnak egymással, azon ne kételkedjünk, ellenkező hittel ne árnítsuk magunkat. [...] ma a szélsőségekben mozgó világnézeti áramlatok heves összecsapásban keresztezik egymást. [...] A nemzeti és keresztény világnézet küzd a nemzetközi és materialista fölfogással. Marx tanainak egy részét saját hívei tagadják meg. Egyik tábor a liberalizmust, melynek a politikai és gazdasági szabadság az eszménye, örök ellentétben látja a szocializmussal, mert ha a szocializmus politikai szabadságot nyújt is, de elejti a gazdasági szabadságot. Mások ép[p]en ellenkezőleg azt hirdetik, hogy a szocializmust csak a liberalizmus és ezt csak a szocializmus tarthatja fönn. [...] Vannak, kik a haladás büszke jelszavával hadat üzennek a keresztény civilizációnak, mire mások az felelik, hogy a haladás lüktető ereje ma is a keresztény kultúra.”³³

Wlassics azt vallotta, hogy ezek ellen a szélsőséges ideológiák ellen csak megfelelő tudással lesznek képesek az emberek védekezni, a félműveltség egyenes táptalaja a tömeges lélekrontás lehetőségének. Felfogása szerint – amelyet már korábban többször is hangsúlyozott – az iskolán túli tudás megszerzésének legfőbb eszköze az olvasás, a könyv és legjobb színtere a könyvtár. Itt mindenki számára rendelkezésre állnak azok az eszközök, amellyel a tudást bővíteni lehet: a könyvtár – mint University Extension – képes folyamatosan és az egyén igényeihez igazodva a folyamatos tanulást segíteni:

„Régen a könyvtárban a könyvek megőrzésének helyét látták. A modern könyvtárnak azon kell dolgoznia, hogy minél szélesebb körbe jussanak el könyvei és könyveivel el is érhesse az igazi általános művelődés fölemelő hatását. Ezért oly élénk ma a könyvtártudósok és könyvtárpolitikusok törekvése; megtalálni a módját annak, hogy az olvasási kedvet fokozzák és mindenkinek azt nyújtsák, a mivel lelki műveltsége valóban gyarapodik és sohase nyújtsanak a betűkben lélekölő mérget.”³⁴

Beszéde további részei arról tanúskodnak, hogy Wlassics igen nagy jártassággal bírt a korszak nemzetközi könyvtárügyi, könyvtárpolitikai kérdéseiben, pontosan és aprólékosan ismerte a hazai állapotokat, ám mellette pontosan látta

azt az irányt is, amerre a magyar könyvtáraknak fejlődniük kell. Követendő példaként ismét a public library modellt vázolta fel, kiemelve, hogy az olvasás, a könyv megszerettetésének legeredményesebb műhelye lehet, ha az iskola és a könyvtárak közösen dolgoznak azon, és a gyermekek olvasási szokásait már az iskolai években közösen alapozzák meg.

Külön szól az iskolai könyvtárak fontosságáról is. Az amerikai példákon kívül bőségesen idézi azokat a kezdeményezéseket, amelyek az európai országokban ugyanezt a célt szolgálták, mint például Angliában, Ausztriában, Franciaországban, Németországban. Ugyanakkor Wlassics beszéde azt is mutatja, hogy teljes egészében tisztában volt a magyar helyzet elmaradottságával. Az elnök beszédében erőteljesen hangsúlyozta, hogy a megnövekedett nemzetnevelési feladatok ellátására az addigi magyar könyvtári ellátás igen alacsony fokú és elmaradott. A korszerű könyvtári feladatokat csak egy új könyvtárpolitikai felfogás eredményeként lehet megvalósítani:

„a könyv nevelő értékének fölismerésével lépést kell tartani a könyvtári közigazgatási tan, a könyvtári igazgatási szervezet nagy reformjának is. A nemzet egészét, annak minden korú tagját felölelő modern nemzetnevelés új és nehéz föladatak elé állítja a könyvtárt. A régebben kialakult könyvtári igazgatási szervezet a nagy nemzetnevelő problémával szemben elavult. Ettől az elavult könyvtári igazgatási szervezettől csak csodát lehetne várni. Ne ezt várjuk, hanem hozzá kell fogunk a nagy kezdeményező munkához, hogy a könyvtáros meg is felelhessen annak a nagy föladatnak, mi reá a huszadik században a nemzetnevelés munkájában vár. Ne tekintse a közfölfogás a könyvtárosi foglalkozást legtöbbször pusztán díjtalan vagy igen csekély díjra érdemes mellékfoglalkozásnak [...] ez a föladat egész embert, nagy tudást és elsőrangú pedagógiai érzéket követel. [...] Elérkezett az idő, hogy a köztudat kezdjen megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy a szabad tanításhoz fűzött nagy nemzetnevelő érdekek a könyvtári kapcsolat és a könyvtári közigazgatás szervezetének alapos reformja nélkül kockán állanak.”³⁵

E beszédében Wlassics bemutatta azoknak a reformoknak a legfontosabb céljait és felada-

tait, amelyekkel ezekben az években és majd a későbbiekben a tanács alaposan foglalkozott, és amelyek kidolgozásában Wlassicson túl a korábban már többször említett Mihalik József tevékenyen részt vett. A reformokra vonatkozó elképzelések, illetve azok részletező ismertetése pedig megjelent a Múzeumi és Könyvtári Értesítő oldalain.³⁶ Az új koncepció merőben más szerkezeti, szervezeti, szakmai irányítási keretekben gondolkodott, mint a korábbi gyakorlat. Wlassics beszédéből és a témában a Tanács kidolgozásában megjelent írásokból egyértelműen kiderül, hogy a könyvtárak működéséért felelős szakemberek jól és pontosan érzékelték: a korábbi állami segélyezési és feladatvállalási rendszert, az ad-hoc jellegű, eseti fejlesztések következtében a századfordulót követő években megtorpanó magyar közkönyvtári fejlesztéseket új pályára kell állítani.

„Szükséges, hogy a nyilvános közkönyvtárak szervezeteikkel teljesen a nemzetnevelés céljainak és eszményeinek keretébe illeszkedjenek. Ez nem jelent kevesebbet, mint a könyvtári közigazgatási tan és könyvtári közigazgatási szervezet újjáteremtésének korszakát.”³⁷

Érdeemesnek tartjuk itt azt is idézni, amit Wlassics a korábbi népkönyvtári telepítésekkel kapcsolatosan vallott. Már csak azért is, mert az eddigi történeti feldolgozások különösen szívesen érveltek a századforduló könyvtárügyének kritikája során azzal, hogy a tanács és a főfelügyelőség úgymond szűkkeblűen bánt a köz érdekeit szolgáló könyvtárakkal, a népkönyvtári telepítéseket a Szabó Ervin szavai nyomán „szellemi népkönyhá”-nak minősítik.

„Mi sohasem hittük azt, hogy a mi szerény könyvszekrényeink, melyeket az ország minden részében elhelyezünk, egyjelentőségűek azzal a hatással, amit egy jól berendezett könyvtárteremmel el lehet érni.”³⁸

Wlassics elképzelése szerint az új közkönyvtári ellátási koncepció a nemzetnevelési, a szabadoktatási, szabadtanítási mozgalom, a közművelődési házak létesítésének folyamatába illeszkedve újulhatna meg, és a könyvtári ellátás fontos színtereinek képzelte az iskolákat, amelyekben mind a gyermekeket, mind az ifjúságot, mind pedig a felnőtteket kiszolgáló olvasótermek lét-

rehozását javasolta. Szintén az oktatási rendszerre alapozta a rendkívül égető könyvtárosképzés megindítását is.

„A memorandum egyúttal kiterjeszkedett arra is, hogy miképpen volna gyakorlatilag keresztülvihető a népkönyvtárak kezelőinek kiképzése. Ebből a célból ajánlja a miniszternek, hogy ez a kiképzés a polgári és elemi tanítóképzők keretében volna elérhető. Ezeknek az intézeteknek a tanárai megfelelő államsegélyvel az Országos Főfelügyelőség által rendezni szokott rövidebb szünidei tanfolyamokra volnának berendelhetők, de be volnának hihatók a fontosabb népkönyvtárak kezelői is.”³⁹

A Tanács 1912. évi tevékenységéről megmaradt iratok többsége a szakbizottságok üléseit rögzítő jegyzőkönyvek és határozatok körébe tartozik. Ám az 1912. év talán legjellemzőbb eseménye volt, hogy Wlassics Gyula ekkor lett 60 éves, és ebből az alkalomból 1912. március 22-én 17 órakor szerény keretek között, a tanács rendes napirendjei előtt a Magyar Nemzeti Múzeumban köszöntötték az elnököt. *Fraknói Vilmos* főfelügyelő tartotta az ünnepi beszédet, amelyet meleg hang és közvetlen szavak jellemeztek. Fraknói rámutatott, hogy a Tanács létrehozása Wlassics szervezői munkájának köszönhető, és hogy a kultuszárca bársonyszékétől megválva Wlassics a testület első és addigi egyetlen elnöke volt. Az emelkedett hangú, de egyáltalán nem túlzó, sőt mondhatni puritán beszédben Fraknói kiemelte a köz művelődése érdekében végzett miniszteri és elnöki munkát. „*Túlzás nélkül állíthatom, hogy ezen intézmények [már t.i. amiket Wlassics létrehozott, és amelyek élén hosszú évek óta állt - S. A. M.] között egy sem áll oly szoros és benső kapcsolatban Excellentiádhoz, mint tanácsunk, melyet Excellentiád teremtett és szervezett, melyet kultúrpolitikája egyik vezérgondolatának, a fennsőbb művelődés vidéki gócpontjai megalkotásának letéteményesévé avatott.*”⁴⁰

Wlassics válaszában köszönetet mondott egyrészt a tanácsnak, másrészt pedig azoknak, akik az ország minden részéből üdvözölték személyesen vagy postai úton. Véleménye szerint ezek igazolják művelődéspolitikai felfogásának he-

lyességét. Wlassics is kifejtette, hogy a Fraknói állítás igaz. „*Különösen jól esik az Országos Tanács ünneplése, mivel e testület valamennyi intézmény közül talán a legközelebb áll szívemhez, és tagjai nagyrészt ifjúságától kezdve barátaim és eszméim osztályosai.*”⁴¹ A laudáció örömmel adott arról is számot, hogy a tanács és a főfelügyelőség bábáskodása mellett ez alkalomra összegyűjtötték és kiadták Wlassics közgyűlési elnöki beszédeit.

Ebben az évben a Tanács január 9-i ülésén került sor *Forster Gyula* előterjesztésében a múlt év során elhalasztott ingó műemlékek védelmére vonatkozó törvényjavaslat jóváhagyására, ami a testület tevékenységi körét komolyan érintette.⁴² A Wlassics 60. születésnapját ünneplő tanácsülés számos időszerű kérdéssel is foglalkozott. Az egyik ilyen fontos ügy volt, hogy *Klebensberg Kuno*, aki akkor a Julián Egyesület ügyvezető igazgatójaként a testület aktív tagjaként is tevékenykedett, emlékiratot nyújtott be a Tanácsnak a folyami és a tavi hajózást végző „hajósnépek” vándorkönyvtárakkal történő ellátása érdekében.⁴³ Az ülésen felkarolták javaslatát, és háromtagú bizottságot küldtek ki a kérdés megvizsgálására. A döntési folyamatban részt vettek a hajóstársaságok, valamint az országos hajósszövetség tagjai, továbbá a Julián Egyesület képviselői.

A másik jegyzőkönyv, ami az üléséről fennmaradt, az 1912. november 8-i értekezletről szól.⁴⁴ Az egyik napirendi pont a hódmezővásárhelyi közkönyvtár évi államsegélye felhasználási tervzetének jóváhagyása volt. A vita a Nyugat előfizetése körül bontakozott ki. Korábban a közkönyvtárakra szakosodott II. számú szakbizottság már tárgyalta e kérdést, és nem támogatta a *Nyugat* című folyóirat beszerzését. Wlassics Gyula hozzászólása annak az aggodalmának adott hangot, hogy ha a tanács bizonyos művek beszerzését nem támogatja, akkor az „irányzatosság” gyanújába keveredik. Igen aggályosnak tartotta a Nyugat elutasítását, mivel abban – véleménye szerint – „igen sok jó és komoly dolog is megjelenik” (*Beöthy Zsolt*), *Ferenczi* és *Szász* azonban ellenezte a folyóirat beszer-

zésének engedélyezését, mert az ő meglátásuk szerint a szépirodalmi közlemények jelentékeny része „*művészi mezbe öltöztetett pornográfia*”.⁴⁵ A tanács elé kerültek még különböző beadványok is, mint például az, hogy Mikszáth özvegye arra kéri a tanácsot, hogy a jubileumi Mikszáth díszkiadásból az országos tanács 500 példányt vegyen át a könyvtárak számára. A Tanács – elismerve Mikszáth és műveinek nagyságát, anyagi fedezet hiányában – elutasította a kérést. Hasonló jellegű kérések érkeztek a különböző kiadóktól is. Jól látható tehát, hogy egyrészt a Tanács tevékenysége addigra már komolyan ismertté vált, másrészt pedig az, hogy a kiadók igyekeztek a szállítók közé bejutni, mivel komoly vásárlóerőt láttak a könyvtárakat ellátó testületben. Ugyanakkor a tanács ragaszkodott a mintajegyzékekben felsorolt olvasmányokhoz. 1912-re elfogyott a Gulyás-féle segédkönyv (*A népkönyvtárak szervezése*), ezért a testület javasolta annak ismételt kiadását, hogy az újonnan létesítendő könyvtárak számára is el tudják juttatni a kötetet. Mindezek mellett azt lehetett érezni, hogy a társadalom több rétegéből csatlakoztak vagy csatlakozni szándékoztak a könyvtárak létrehozásához, igényesebb működtetéséhez: a könyvtárak létrehozása egyre szélesebb társadalmi és állami támogatottságra tett szert.

Ebben az évben a Földművelési Minisztérium, akivel a Tanács már régóta együttműködött a gazdasági népkönyvtárak telepítése, illetve azok szép- és ifjúsági irodalommal történő kiegészítése terén, kereste meg a Tanácsot abban az ügyben, hogy a népkönyvtárak kezelésére kiadott segédkönyvhöz hasonló jellegű állítsanak össze a gazdasági népkönyvtárak kezelői számára is. A másik megkeresés az Ipartestületek Országos Szövetsége részéről érkezett annak érdekében, hogy a mezőgazdasági népkönyvtárak mintájára ipari jellegű népkönyvtárakat szeretnének szervezni, amihez a testület támogatását és segítségét kéri. A Tanács támogatta e kérést. Ebben az évben került sor arra is, hogy a tanács és a szövetség közösen a miniszterhez feliratot intézzen egy új állás létesítésére. Az új, segédelőadói

állás egyrészt a vidéki könyvtárak rendszeresebb látogatása, másrészt pedig a könyvtárkezelők számára szükséges szakmai tanfolyamok megtartása érdekében vált szükségessé. Wlassics feliratában Gulyás Pált javasolta az új állásra kinevezni. Mint minden évben, ebben a ciklusban is több település kért különböző nagyságú alapgyűjteményeket vagy kiegészítéseket. Ilyen volt például Cibakháza község, amelynek támogatását elutasították, mivel korábban már kapott 2000 koronás gyűjteményt, és azt a tanács folyamatosan ki is egészítette. (Természetesen, ebben az évben is jóval több volt az igény, mint amit teljesíteni tudtak volna.)

A Tanács éves jelentése,⁴⁶ mint minden évben, ekkor is beszámolt az éves munkáról. Az államsegély összege mintegy öt százalékkal haladta meg az 1911. évi támogatást, a Tanács által gondozott gyűjtemények száma mintegy 150-nel növekedett. Rendes évi segélyben 68 múzeumot és könyvtárat részesítettek, ezen túl 39 új népkönyvtárat, valamint 43 új vándorgyűjteményt létesítettek, és ebben az évben is jelentős mennyiségű (63 esetben összesen 53 200 korona értékű) könyvet juttattak el a különböző egyesületek keretében működő könyvtárak fenntartására. Szintén kaptak támogatást a gazdasági népkönyvtárak, és több esetben juttattak viszonylag szerényebb összeget (1000 korona) a korábban létrehozott népkönyvtárak gyűjteményeinek kiegészítésére, pótlására. Folytatódott a Julián Egyesület gondozásában a Szlavóniában és Bosznia-Hercegovinában működő könyvtárak támogatása is: három új vándorkönyvtári kollekción állítottak be, 600 korona pénzsegélyt nyújtottak a zágrábi Magyar Társaskör könyvtára számára, továbbá ezer koronás népkönyvtárat küldtek Breskába, ötszáz koronásat Bjelinába és két háromszáz koronás népkönyvtárat a cs. és kir. 25., illetve a 34. gyalogezred részére. A külföldön élő magyarság könyvtári ellátásának gyarapítása érdekében ebben az évben is a pénzsegélyek domináltak, bár ezek az összegek egyre inkább jelképekké váltak, általában 100 és 250 korona között mozogtak, esetenként előfordultak 500 koronás támogatások is. Figyelembe véve

a könyvek akkori átlagárát, azok mindössze néhány tíz kötet beszerzésére voltak elegendők. Az MKOT gondozásában ebben az évben két fontos kiadvány is megjelent: az egyik a népkönyvtári címjegyzék első pótkötete, amelyben 431 új mű található, és a kiadvány mellékletében közzétették a népkönyvtárak típusait is, a másik pedig a főfelügyelőséggel közösen közzétett Magyar Minerva IV. kötete. 1912-ben 63 könyvtárkezelő kapott a felterjesztések alapján pénzbeli elismerést. A jelentés ezenkívül közölte a községek által támogatott könyvtárak listáját is. A helyi támogatások igen különböző nagyságrendűek voltak: a legkevesebb 0,30 korona, a legtöbb pedig Hódmezővásárhelyé, ahol 1950 koronát, valamint Temesvár-Gyárvarosé, ahol 1990 koronát juttatott a helyi önkormányzat a könyvtár támogatására. Az átlagos támogatás azonban 5–10 koronában merült ki.

A Tanács által támogatott könyvtárak forgalma állandó emelkedést mutatott: a folyó évben az 1004 könyvtárban összesen csaknem négy-százezer kötet volt, amelyeknek az éves forgalma megközelítette a kilencszázezret, és ebből a szépirodalom mintegy kétharmad arányban részesült.

A szövetség nyolcadik közgyűlése Budapesten volt 1912. október 20-án. Az elnöki megnyitóbeszéd folytatta az előző évi bölcselkedő eszmefuttatást, de itt már inkább a kultúrához, azon belül kiemelten az iskoláztatáshoz, az új pedagógiai irányzatokhoz kapcsolódó kérdések kerültek előtérbe:

„Nemcsak a mélyebben gondolkozók látják tisztán, de a nagy művelt közönség is, mely értesül a világ folyásáról, érzi, hogy az emberiség egész kultúrélete mindenütt szokatlan hullámszásban, erjedésben, kü[s]zködő vajúdásban van. Új eszmék kavarognak. Régi világnézetek helyébe újak tolulnak. A hagyományok értékét kegyelet nélkül mérlegbe vetik. Kipróbált fönntartó erőket erőtlenségnek hirdetnek. Az új erők pedig ingadozva, tévovázva törtetnek előre. [...] Ez a hangulat ma sorsa ép úgy a nagy nemzeteknek, mint a legkisebbeknek. A nagy művelődési-korszakok átmenetének forgószele ez, mely átjárja az emberi kultúra minden irányú alkotását. A vallást, erkölcsöt, művészetet, tudományt, az emberi élet és egészség föltételeit, az őstermelést,

*ipart, kereskedelmet, behatol a társadalmi együttlét tudatos rendezésébe, a jogba és politikába. Átjárja tehát az egész emberi kultúrát. Ne ijedjünk meg. A nagy átmeneti korszakokkal együtt járó chaos az, mely minket körülvesz. Ezzel tisztában kell lennünk mindnyájunknak. De ennek a fölismerése ne gyöngítse az emberiség folytonos haladásába vetett hitünket és megnyugvásunkat.*⁷⁴⁷

1913 volt az utolsó békeév, amikor a Tanács és annak elnöke még a hagyományos keretek között végezhette munkáját. A levéltári dokumentumok közül három testületi ülési jegyzőkönyv maradt fenn, ebből kettő a Tanácsé, egy pedig a Tanács II. számú, népkönyvtári szakbizottsága üléséről készített dokumentumokat tartalmazza. Az utóbbi a március 12-én ülésező szakbizottság a testület számára történő döntéselőkészítő munkát örököltette meg:⁴⁸ javaslatot készítettek az újonnan kialakítani szándékozott könyvtárakról és azok anyagi támogatásáról. A könyvtárak igénylésére vonatkozó kérvények közül az elutasítottak jegyzéke maradt fenn: 52 igényt nem tudtak támogatni. Tárgyaltak a kiadók által megvételre felajánlott művekről: voltak olyanok, amelyek megvételét támogatták, és voltak olyanok is, amelyeket nem. Az előző évben a Földművelési Minisztérium által kezdeményezett segédkönyv tervezete elkészült, de a minisztérium végül annak megjelenését nem támogatta. Ebben az évben a miniszterelnökség azzal a kéréssel fordult a tanácshoz, hogy a külföldön élő magyarság számára nagyobb ütemben történjen könyvtári fejlesztés: évente 7–7 ezer koronát szerettek volna erre fordíttatni. A miniszterelnökség felmérte, hogy összesen 70 helyen lenne még szükség ilyen kollektciókra. A szakbizottság e téren úgy foglalt állást, hogy a tanács csak abban az esetben tudja a kérést támogatni, ha a kormány az évi 7–7 ezer koronát külön biztosítja. Szintén az előző évben merült fel, hogy Gulyás Pálnak a népkönyvtárak kezelésére vonatkozó útmutatója elfogyott, és időszerűvé vált új kiadása. A szakbizottságban Ferenczi hivatkozott a Gulyás kötetére vonatkozó kritikákra, ugyanakkor Gulyás a könyv pozitív bírálatait idézte. A végső döntés az lett, hogy

a Tanács hatáskörébe utalták a mű 2. kiadásának ügyét. Az ülésekről megmarad két jegyzőkönyv közül kronológiailag az első az 1913. évi április 30-i döntéseket idézi.⁴⁹ Egyrészt tárgyaltak, és döntést hoztak a népkönyvtári szakbizottság által előzetesen véleményezett előterjesztésekről: határoztak a Gulyás-féle segédkönyv rövidített, második kiadásáról, a Minerva V. kötetének megjelentetéséről, a népkönyvtárak állami segítyezésének összegéről, az elutasított kérvényekről, és az 1914. évi költségvetési tervről. A testület támogatta a népkönyvtári szakbizottság által fenntartásokkal elfogadott, a külföldön élő magyarok könyvellátását biztosító kollekciónokra vonatkozó kérvényt. Az ügyet korábban Ferenczi Zoltán vizsgálta meg, aki azt javasolta, hogy évenként 14 darab 500 koronás népkönyvtár kerüljön erre a célra beszerzésre. Döntöttek arról is, hogy évente nyolc kollekción Amerikába, hat pedig Európába, elsősorban Romániába, Bulgáriába, Németországba, továbbá Svájcba, Angliába, Olaszországba, Törökországba és Franciaországba, esetleg Bukovinába kerüljön. Az Országos Közművelődési Tanács által kiadott Vasárnapi Könyv című heti (ismeretterjesztő, időszakosan megjelenő) kiadványból 300 példány rendeléséről döntöttek, ám ezt kevésnek tartották, és tervbe vették 1914-re az előfizetési példányszám növelését. A napirendek között szerepeltek még egyéb kérdések is.

Az évi második ülésre 1913. december 4-én került sor.⁵⁰ Ennek keretében ismét döntöttek a könyvtárkezelők jutalmazásáról, néhány kiadvány beszerzési javaslatának elutasításáról, illetve elfogadásáról stb. Ami szakmai szempontból azoknál jelentékenyebb, az az, hogy a Magyar Könyvkereskedők Egylete az 1901–1910 között megjelent könyvek bibliográfiájának kiadásához a tanács anyagi támogatását kérte. A kérdés eldöntésében pusztán azon a téren volt a tagok között eltérés, hogy milyen formában valósulhatna meg. Abban mindannyian egyetértettek, hogy a könyvészetek összeállítása állami feladat, ami nem valósítható meg a Nemzeti Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia közreműködése nélkül. Ezért a minisztérium számára feliratot

készítettek, amelyben támogatták, hogy e célból az Egylet államsegélyt kapjon.

1913-ban és egyben az utolsó szövetségi közgyűlést október 5-én, Sopronban tartották. A rendezvény legfőbb pontja volt, hogy Wlassicsnak és az elnökségnek öt évre szóló megbízatása ismét lejárt, ám a közgyűlés közfelkiáltással újabb öt évre megválasztotta elnöknek. Az elnökség operatív vezető testületében sem történt változás: alelnökök maradtak *Teleki Sándor* és *Ferenczi Zoltán*, titkár maradt *Mihalik József*, a jegyzői posztot pedig továbbra is *Gulyás Pál* látta el. A Tanács elnökségének egy része kicserélődött, többek között – *Wlassics javaslatára* – *Szabó Ervin* is bekerült az elnökségbe, aki egészen haláláig rendszeres résztvevője lett az üléseknek. *Wlassics* soproni elnöki beszéde könyvtárpolitikai kérdések köré szerveződött. Számot vetett az addigi eredményekkel, és meg kívánta határozni a további fejlesztési irányokat. Szónoklatával azonban nem csupán az eddig megszokott szakmai közeget, hanem a széles tömegek rétegeit is meg kívánta nyerni:

„Ahoval elhallatszik szavam, ott szeretném megértetni, hogy amit eddig tettünk, az csak a kezdet kezdete. De semmi esetre sem oly kevés, hogy csüggetegeknél kellene lennünk. A pessimizmus keserű világából különben sem támad semmi jó. Távolságtól, eddig elért eredményeink is csak bátoríthatnak a kitartásra, a még fokozottabb munkára. Ebből a bátorító hangulatból fakad az a határozott kijelentésem, hogy igazán nagy eredményeket addig nem fogunk elérni, míg a könyv ügye a nemzet szívéhez nem nő. Míg a nemzet minden rétegében megingathatatlan hitté, tántoríthatatlan meggyőződéssé nem alakul az a tudat, hogy a magyar nemzeti lét a magyar közműveltséghez, a magyar közműveltség pedig a könyv tevékeny és termékeny szeretetéhez van kapcsolva. Szeretném megértetni, hogy a könyvtárügy föllendülése nemcsak az állami költségvetési tétel fokozatos emeléséhez van fűzve, de annak éltető forrása a magyar néplélek benső szeretetének melege lehet. A könyv terjesztése mögött ne csak az állam álljon a maga hivatalos szervezetével, de a helyi patriotizmus ehhez a meleg, kiolthatatlan érzéshez méltó tettekkel is vigye előre a nemzeti művelődés leghatalmasabb eszközét, a könyv ügyét. A községben, hol élünk, a megyében, melyhez községünk tartozik, fakadjanak

fel a lelkes tevékenység forrásai, és ezek termékenyítések meg és tegyék mélyebbé, tartósabbá, elevenebbé a magyar társadalom eddig inkább csak fellángoló, de hamar lehűlő készségét. Be kell következnie annak az időnek és az én hitem szerint be is fog következni, midőn a magyar néplélek egyik alkotó elemévé, belső tulajdonságává válik a könyv szeretete és a könyv életszükségletének megértése.”⁵¹

A nemzetközi kitekintéseket is bőségesen tartalmazó szövegben Wlassics a községeket kívánta mozgósítani, a községek könyvtár-támogatási kedvét szerette volna megsokszorozni, hiszen az országos tanács támogatásán túl alig kaptak a könyvtárak a helyi közösségektől finanszírozást. A beszéd szerint a testület hatáskörébe tartozó 872 népkönyvtár közül mindössze 41 intézmény kapott ilyen jellegű szubvenciót, és ahol ez elő is fordult, ott is olyan alacsony az összeg, ami mindössze néhány könyv beszerzéséhez volt elegendő. De nem volt különbség a helyzet a Tanács hatáskörébe nem tartozó könyvtárak esetében sem: mindössze 14 könyvtár kapott együttesen 625 korona támogatást a községektől. Ugyanakkor az elnök elismerte, hogy a nagyvárosokban jelentős előrelépés történt: 12 olyan nagyvárosi könyvtárat említett, ahol a kollekciónak már meghaladta a hetvenezres nagyságot, ám közülük is kiemelkedett Szeged és a főváros. Szólt a hiányzó olvasótermekről, a könyvtárak kezelőinek hiányos tudásáról, anyagi megbecsülésük esetlegességéről, a hiányzó ismeretterjesztő kiadványokról, arról, hogy a telepített könyvtárak újdonságértékének csökkenése a hiányzó folyamatos utánpótlások miatt a forgalom radikális csökkenéséhez vezetett, és – természetesen – a szerény eredményekről, a további súlyos és sürgető tennivalókról is. A beszéd mintegy summázta a tízéves munka legfőbb eredményeit, valamint a megoldandó feladatokat, és azóta már ismert, hogy a soproni rendezvény egyben a szövetségi közgyűlések és Wlassics elnöki megnyitó beszédeinek hatyúdala is volt.

Jegyzetek

1. A közkönyvtárak ügyének fokozottabb fejlesztése érdekében Wlassics Gyula v. b. t. tan., az Országos Tanács elnöke, folyó év január havában a következő emlékiratot intézte gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszterhez = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 3. évf. 1909. 1. sz. 57–59. p.
2. Erről lásd részletesebben SIPOS Anna Magdolna: A magyar könyvtárjog története 1867-től napjainkig c. könyvének 92–95. oldalán.
3. A szombathelyi helyszínre azért esett a választás, mert ekkor adták át az újonnan épült Vasvármegyei Múzeumot. A vasvármegyei kultúregyesület által rendezett múzeumi megnyitó ünnepségén a közgyűlésen megjelentek is részt vettek.
4. Wlassics Gyula megnyitó beszéde a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének szombathelyi közgyűlésén. In: Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszédei a Múzeumok és Könyvtárak Orsz[ágos] Szövetségének közgyűlésein. Bp. 1912. 43–55. p.
5. Széll Kálmán elnök és Porzolt Kálmán titkár volt a létrehozója annak a Dunántúli Közművelődési Egyesületnek (DKE), amelynek 1893. december 9-én tartott ülésén György Aladár javaslata alapján döntés született egy, a múzeumi és könyvtári ügyekkel foglalkozó bizottság létrehozásáról. 1897-től, a MKOT létrejöttétől 1899-ig, a Széll-kormány megalakulásáig Széll Kálmán volt a tanács első elnöke is, ám ezt megelőzően még képviselőként a parlamentben több alkalommal is támogatónak szolgált Széll múzeumi és könyvtári kérdésekben, miniszterelnöksége idején (1899–1903) pedig Wlassics kultúrpolitikai elképzeléseit nagyban támogatta.
6. Wlassics Gyula megnyitó beszéde a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének szombathelyi közgyűlésén (45–46. p.)
7. A tömeglélektan első alapműve, Le BON, Gustave: A tömegek lélektana 1895-ben jelent meg, és a társadalmi jelenségek vizsgálatában, értékelésében merőben új szemléletet hozott.
8. Wlassics Gyula megnyitó beszéde a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének szombathelyi közgyűlésén (47. p.)
9. Uo. 48. p.
10. Apponyi Albert (1846–1933) két alkalommal, 1906 és 1910, majd 1917 és 1918 között vezette a kultuszértéket. Miniszteri tevékenységének egyik központi gondolata a magyar kultú-

ra, benne a közoktatás nemzeti irányba történő fejlesztése volt. E cél megvalósítása érdekében a kulturális ügyekben jóval nagyobb, szinte kizárólagos szerepet szánt az államnak azért, hogy a kulturális egység erősítésével is támogatni lehessen a magyar állami egységet. Minisztersége idején több, ebbe az irányba ható törvényt is elfogadtak, mint például az állami, továbbá a községi és felekezeti népiskolák jogviszonyairól, a tanítók fizetéséről és annak államsegély formájában nyújtott kiegészítéséről, valamint az elemi népiskolai oktatás ingyenességéről szóló törvények. Hasonló szellemiséget mutatott a minisztersége idején, 1908-ban elkészült és témánk szempontjából igen fontos törvényjavaslat-tervezet is. A tervezet szerint a szabadoktatás felügyelete és irányítása teljes egészében állami feladattá vált volna. A tervezetből ugyan nem lett törvény, de jól mutatja a korszak és Apponyi erre vonatkozó szándékait.

11. Uo. 52. p.
12. Olvasó- és társaskörök, népnevelési egyletek, felnőttoktatási, szabadtanítási, iskolán kívüli népművelési mozgalom, a művelődési és közművelődési egyesületek, Erzsébet Népkadémia, Uránia Tudományos Társulat stb.
13. Türr István tábornok, Irányi Dániel, Eötvös József, Pauler Tivadar
14. Feltétlenül meg kell azonban jegyezni, hogy jóllehet Wlassics egyetértett a célkitűzésekkel, ám a módszerekben már közel sem volt a két politikus azonos véleményen. Az Apponyi-féle monolitikus, kizárólag az állam által felügyelt és irányított szabadoktatással szemben Wlassics a fokozódó állami szerepvállalás mellett a társadalom teljes összefogását, együttműködését sürgette.
15. Wlassics Gyula megnyitó beszéde a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének szombathelyi közgyűlésén (53. p.)
16. Uo. 52. p.
17. Uo. 53. p.
18. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának VIII. jelentése 1909. évi működéséről. Szerk. Mihalik József. Bp.: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1910.
19. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának IX. jelentése 1910. évi működéséről. Szerk. Mihalik József. Bp.: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1911.
20. Erről és annak folyamányairól részletesebben lásd KATSÁNYI Sándor: A fővárosi könyvtárának története 1. köt. 1945-ig. Bp.: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2004. 103–104. p. – Az emlékirat azonban igen fontos eleme a magyar könyvtárügy századfordulós történetének, valamint a magyar könyvtárügy

további fejlődési módjának és nem utolsósorban a Szabó Ervin és a tanács közötti kapcsolat pontosabb bemutatásának. A Katsányi Sándor által összeállított kiváló monográfia aprólékosan, szinte lépésről lépésre rakja össze az eseményeket, az azok nyomán keletkezett dokumentumokat, forrásokat. Az újonnan megrajzolt kép teljes hitelességgel mutatja be a tanács és a Szabó Ervin által képviselt public library-konceptióval kapcsolatos azonos véleményeket, illetve különbözőségeket is. Az eredeti források elemzésével a szerző pontos képet ad a tanács és Szabó Ervin kapcsolatáról, továbbá eloszlatja, illetve újraértelmezi a magyar könyvtártörténet két, politikai okok miatt túldimenzionált legendáját: a tanács és Szabó Ervin könyvtári fejlesztési tervezetének ellentétét, valamint Gulyás Pál és Szabó Ervin konfliktusát.)

21. A beszéd tartalmának különös aktualitást adott, hogy az 1880-as évek végétől, de különösen az 1890-es évektől kezdődően az ország harmadik egyeteméért komoly versengés folyt. Több jelentős város, mint például Debrecen, Pozsony és Szeged (Kassa és Temesvár is) közössége harcolt az egyetem városba történő telepítéséért.
22. A kérvények a MOL K737-1911. iratcsomójában a 751–930. iktatószám alatti, 16. sz. gyűjtőben található. MKOT száma: 814., keltezése 1911. november 24.
23. MOL K737-1911. iratcsomó, 751–930., 57–58. sz. irat. MKOT száma: 835., keltezése: 1911. november 30.
24. MOL K737-1911. iratcsomó, 1911–928., 82. sz. irat. MKOT száma: 928., keltezése 1912. január 10.
25. Gulyás Pál: A népkönyvtárak szervezése, fenntartása és kezelése. Bp.: Athenaeum, 1909., valamint Népkönyvtári címljegyzék: a népkönyvtárak és kisebb közkönyvtárak részére ajánlható művek magyarázatos jegyzéke. Szerk. Gulyás Pál. Bp.: Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, 1910., továbbá az ahhoz közreadott kiegészítések.
26. MOL K737-1911. iratcsomó, 1911–929., 83–113. irat, átvételi elismervények a MKOT adományairól
27. MOL K737-1911. iratcsomó, 751–930., 11. sz. irat. MKOT száma: 866, keltezése: 1911. november 13.
28. MOL K737-1911. iratcsomó, 72–73. sz. irat. MKOT száma: 841, keltezése 1911. december 1.
29. MOL K737-1911. iratcsomó, 751–930., 23. sz. gyűjtő, 34-35. irat. MKOT száma: 827, keltezése 1911. november 27.
30. A nyitrai, a zólyomlipcsei, a vágsellyei, a teszéri és a turdossini népkönyvtárak kezelői szerepeltek az előterjesztésben. MOL K737-1911. iratcsomó, 23. gyűjtő, 24. irat. MKOT száma: 817, keltezése 1911. november 25.

31. MOL K737-1911. iratcsomó, 1911–831. 38., 39. és 45. sz. irat
32. Hosszú élete második felében személyes élményként is megtapasztalhatta a beszédében prognosztizáltak következményeit.
33. Wlassics Gyula: Elnöki megnyitóbeszéd : Nagyvárad, 1911. október 8. In: Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszédei. 83–96. p. (Az idézet helye 87–88. p.). Megjegyzésül annyit szeretnénk hozzáfűzni, hogy ez az utolsó beszéd, amely szerepel a többször is hivatkozott és Wlassics 60. születésnapjára több kiadásban is megjelent kötetben. A későbbi szövetségi közgyűlésen tartott beszédeit a Múzeumok és Könyvtárak Értesítőjében olvashatjuk (az 1912. évi 4. számban a budapesti, az 1913. évi 4. számban a soproni beszédet). 1914-től a háború miatt a rendezvények elmaradtak.
34. Uo. 91. p.
35. Uo. 94–95. p.
36. Az Országos Tanács emlékirata a közkönyvtárak ügyének fokozottabb fejlesztése érdekében = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1909. 1. sz. 57–60. p. Wlassics Gyula: Pharmacia Amini: A közművelődési könyvtárakról = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1910. 2–3. sz. 140–142. p., Wlassics Gyula: A mi emlékiratunk = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1912. 1. sz. 1–4. p., Mihalik József: Reformok I–II = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1915. 3–4. sz. 151–165. p. és 1916. 1. sz. 1–9. p.
37. Wlassics Gyula: A mi emlékiratunk. 3. p.
38. Uo. 4. p.
39. Uo. 3. p.
40. MOL K737-1912–16 iratcsomó, MKOT száma: 318., keltezése 1912. március 27.
41. Uo.
42. Nem ez volt az első ilyen jellegű kezdeményezés, de tudnunk kell, hogy – csakúgy, mint a korábbi évek hasonló kezdeményeiből – ebből sem lett törvény. A törvény szándéka a műkinccsek külföldre vándorlásának megakadályozása és az állam elővásárlási jogának megteremtése lett volna, beleértve a könyvészeti kincseket is. Közismert azonban, hogy a műkinccsek jelentős része ezekben az években magántulajdonban volt, és a korban igen erős és jogilag alaposan alátámasztott magántulajdoni érdekek törvényi szintű áttörése csak igen nehezen, 1929-ben, Klebelsberg kultuszminisztersége idején sikerült. Ám még e törvénytervezet vitáján is „lekommunizálták” a javaslatot előterjesztő minisztert.
43. Az emlékirat hangsúlyozta, hogy több mint húszezer személyről van szó, akiknek a munkájához sokféle természeti, gazdasági ismeret szükséges, és tudásuk bővítése komoly gazdasági érdek, hiszen az éleződő nemzetközi szállítási versenyben kell helyt állniuk. Ráadásul a vándoréletemód miatt gyermekeiket sem tudják iskoláztatni, ezért a számukra juttatott vándorkönyvtárak összeállítása különös gondosságot igényel, hogy mind a gyermekek, mind a felnőttek megtalálhassák megfelelő olvasmányaikat. Erről lásd részletesebben SIPOS Anna Magdolna: Népkönyvtárak telepítésével a magyarságmentés érdekében. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és a Julián Egyesület népkönyvtár-telepítési akciója a századfordulón = *Magyar Könyvszemle*, 124. évf., 2008. 1. sz. 39–53. p. és MOL K737-1912–16 iratcsomó, MKOT száma: 318., keltezése 1912. március 27.
44. MOL K737-1912–845 iratcsomó, 1–27. iratok, MKOT száma: 845., keltezése 1912. november 20.
45. Uo. – Az idézett iratokon túl megtalálhatók még az iratcsomóban a szakbizottságok üléseiről készített jegyzőkönyvek is. Ezek alapján rekonstruálhatóvá vált a tanácson belüli döntési folyamat: az országos tanács elé kerülő ügyek azon részét, amelyek érintették az I. vagy a II. szakbizottság munkáját, előzetesen véleményezte az illetékes, az országos tanács munkáját segítő testület.
46. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának XI. jelentése 1912. évi működéséről. Szerk. Mihalik József. Bp.: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1913.
47. Wlassics Gyula elnöki megnyitó beszéde a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének Budapesten (1912. október 20.) tartott közgyűlésén = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1912. 4. sz. 231–238. p. (Az idézet a 231. oldalon található.)
48. MOL K737-1913. iratcsomó, MKOT száma: 280/1913., keltezése: 1913. március 12.
49. MOL K737-1913. iratcsomó, MKOT száma: 419., keltezése 1913. június 4.
50. MOL K737-1913. iratcsomó, MKOT száma: 887. (keltezés nélkül)
51. Wlassics Gyulának a múzeumok és könyvtárak országos szövetsége közgyűlésén Sopronban 1913. október hó 5-én elmondott megnyitó-beszéde = Múzeumi és Könyvtári Értesítő, 1913. 4. sz. 217–227. p.

Beérkezett 2013. január 2.

Perszonália



Búcsúzás

Takács Miklóstól (1933–2013)*



*Az idő egyirányú utca.
Örökké zuhog a jelen, s örökké
száraz lábbal kelünk át rajta: a múlt fölissza
szempillantás alatt.”*

...
*„Nem lehet
csak egy szálát kihúzni, ha nem az összeset,
olyan szorosra szótt a múltak szövédéke.
(Rakovszky Zsuzsa: Egyirányú utca)*

2013. április 1-jéig *Takács Miklós* a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár jelenének része volt. Személyesen ugyan már nem találkozhatunk, de hihettük, hogy jöhet egy érdeklődő telefonhívás: hogy vagyunk, miként megy a könyvtár sorsa, ugye, átadjuk üdvözlétét azoknak, akikkel még együtt dolgozott?

Április elsején az idő fölitta, a múlt szövédékebe fonta nagy és gazdag életútját, szakmai pályafutását. A könyvtári kultúra szövédéke már Takács Miklós lezárt életművét is magába fogadta. Lezárt? Milyen visszavonhatatlan és igaztalan

jelző ez? Ahogy kimondom, máris lázadok ellene, mert a hátrahagyott életmű nagyon is nyitott! Nyitott, mert az olvasáskultúrát, a mindenki által szabadon megszerezhető tudást szolgáló intézmény fundamentumának része lett, amelyre – a jelen és a jövő kihívásait elérendő – biztonsággal építhetünk, amelyről reményteljesen elrugaszkodhatunk, amelyet nap, mint nap hasznosíthatunk, hogy a könyvtár barátainak arcára elégedettséget sugárzó mosolyt varázsoljunk. Pedig Takács Miklós nem készült a pályára. Az orvoslás vonzotta, de az Apáczai Csere János

* Elhangzott 2013. április 12-én Szombathelyen, a Jáki úti temetőben.

Pedagógiai Főiskola könyvtáros szakára vették fel. Már tanulmányai kezdetén magával ragadta a szolgálat varázsa, a szombathelyi könyvtári múlt kiváló személyiségeinek példája. Szakmai pályafutásának egésze a Berzsenyi Könyvtárhoz kötődik. 1954-től 1994-es nyugdíjba vonulásáig meghatározó tagja volt a könyvtári műhelynek, 33 éven át igazgatóként. Negyedszázadnyi főiskolai oktató munkáját osztatlan elismerés kísérte. Munkatársainak és tanítványainak több generációját motiválta alaposra, kitartásra, önfegyelemre és az olvasóközönség megbecsülésére.

Hátrahagyott kivételes életművét, a teljesség igénye nélkül lehetséges csak felvillantani.

Alapítóként négy évtizedig szerkesztője volt a Vas megye bibliográfiájának. Megjelentette a tájhaza hírlapjainak és folyóiratainak jegyzékét. Témavezetőként elindította a *Vasi életrajzi bibliográfiák* kiadványsorozatát. Bibliográfusi tevékenységének koronája a várostörténeti könyvészetek mintapéldájaként számon tartott *Szombathely bibliográfiája*, melyet már nyugdíjasként alkotott. Az irodalom népszerűsítésének különösen nagy figyelmet szentelt, rangos kortárs szerzők sorát hívta Szombathelyre és a megye könyvtáraiba, hogy a közönség átélhesse a személyes találkozás mással nem helyettesíthető élményét. Kivételes volt kapcsolata Weöres Sándorral és Károlyi Amyval. Amikor a 90-es évek derekán, egy nehéz műtétje után meglátogattam, azzal fogadott: „*Már úgy volt, hogy egy báránnyelről integetek Sanyi bácsinak.*”

Megingathatatlanul vallotta, hogy a városi könyvtári szolgálat és a megyei szerepkör egymástól elválaszthatatlan, és amikor 1970-ben szakmai irányításával megépült a gyűjtemény európai léptékű új otthona, a szerves kapcsolódás a gyakorlatban is megvalósult. Majd az országos kötelempéldány sor fogadásával páratlanul gazdag tudástárát hozott létre Szombathe-

lyen. Az egykori kölcsönkönyvtárat tudományos teljesítményre is képes, sokféle szolgáltatást nyújtó, korszerű nyilvános könyvtárrá fejlesztette.

Szellemi nyitottságától, elhivatottságától vezérelve több évtizedig véleményformálóként dolgozott szakmai szervezetekben, a Magyar Könyvtárosok Egyesületében, a Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsában, az MTA VEAB* Könyvtári Munkabizottságában, az Alpok-Adria Munkaközösségben. Rendszeresen publikált, és fiatal munkatársait is bevezette a tudományos munka világába. Többször fültanúja voltam, miként élcélődtek vele igazgató társai. Mondd Miklós, hogyan csináld? Hogyan lehet egyidejűleg fél tucat könyvtárost írásra buzdítani?

Milyen könyvtáros is volt Takács Miklós? Mindenekelőtt távlatosan gondolkodó, konokul koncepciózus. A szemléletformálásba nemzetközi példákat is bevonva, munkatársaival és a könyvtári tanszékkal megteremtette a szakmai körökben „szombathelyi szellemiségnek” nevezett könyvtárosi attitűdöt: az igényesen végzett munkát, az olvasók feltétlen tiszteletét, a szolgálat mindenképp felettiségének hitvallását, száz százalékos helytállást követelve önmagától és munkatársaiktól egyaránt.

Megszólalásaiból mértékadó stílus, bölcsesség sugárzott. Szívesen osztozott munkatársai nagy örömeiben, bánatában, ott volt esküvőkön és temetéseken.

Hűséges volt a szombathelyi közkönyvtárat megteremtő érdemes elődök, különösen a páveli életmű példájához, választott értékrendjéhez, magasra emelt hivatásához. Nem szűnt meg háláját kinyilvánítani a könyvtár jótévedőit, mindezekelőtt *Gonda György*** és szemében az igényes olvasót megtestesítő *István Lajos**** professzor iránt, aki nem volt rest a könyvtár értékét gyakorta hangoztatni.

Munkásságát számosan méltatták, és kitünt-

* VEAB=Veszprémi Akadémiai Bizottság

** Gonda György (1923–2000) szombathelyi jogász, környezetvédelmi, területfejlesztési szakember, főiskolai tanár, megyei tanácselnök, országgyűlési képviselő, államtitkár.

*** István Lajos (1922–2007) címzetes egyetemi tanár, a Vas megyei Markusovszky Kórház ny. vezető-főorvosa.

tésekkel is elismerték. Elsők között kapta meg a szakma akkori legrangosabb kitüntetését, a Szabó Ervin-emlékérmet a 70-es évek elején. 1978-ban Állami-díjban részesült, aktív szolgálati idejének lezárásaként a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjének örülhetett. Ám szívének legkedvesebbje a két hazai volt, a Pável Ágoston Emlékplakett és a Szombathely Kultúrájáért Életmű Díj. Ez bizonyosság: a 75. születésnapja és aranydiplomájának adományozása alkalmából készített interjúban így vallott: „...*ha újra kezdhethném, újra szombathelyi könyvtáros lennék*”. Szombathely köztisztelőben álló polgára, szenvedélyes könyvtáros volt. A közönség megbecsülését pedig minden szónál ékeesebben jelezte a szünni nem akaró taps az életműdíj átadásán.

A könyvtárosságot „passziójának” tekintette, és ehhez megkapta imádott feleségétől, rajongásig szeretett lányaitól a lehető legtöbbet: a végtelen türelmet és támogatást. Nyugalomba vonulása után sem szűnt meg egyetlen percre sem figyelme, ragaszkodása második otthonának tekintett intézménye iránt. Mégis észrevettük, hogy a nyugdíjas életben nehezen találta helyét. Hiányzott a feladat, a kihívás. De örültünk, hogy amíg egészsége engedte, mindig szívesen és érdeklődve jött a könyvtárba, a szakmai programokra. Utolsó éveiben aggódva figyeltük kihatározó küzdelmét a betegséggel, a gyöngeséggel,

a béklyózó fáradtsággal. És csodálattal, ahogy legközelebbi szerettei körülrajongták, visszaadva mindazt az érzelemgazdagságot, amelyet korábban nekik ajándékozott.

Amikor legutóbb, egy kiemelt könyvtári ünnep alkalmából nálunk járt, mosolygott, mint mindig, derűs volt, talán boldog is. Munkatársaimmal, a megye könyvtáros társadalmával, Szombathely Megyei Jogú Város és Vas Megye Önkormányzatával együtt ezt a pillanatot szeretnénk emlékezetbe vésni! Köszönjük az elhivatottság példáját, és azt a hitet, hogy a könyvtár örök, amelyhez minden generáció hozzáteheti a saját arcát.

Kedves Miklós, Tisztelt Igazgató Úr! Azzal a meggyőződéssel búcsúzunk, hogy jutalmul immár „*oltalmas kupolát ácsolt föléd a Vég-telen.*”

Az elköszönés grádicsain túljutva maradt még egy kötelességem: a Budapesten, az ország távolabbi pontjain élő kortársai, és külföldi partnereink kérésének a teljesítése. Sokakat megrendített halálhíre, akik úgy vélik, hogy az elmúlt évszázad második felének meghatározó szereplőjeként a magyar könyvtárügy „jó szellemét” veszítettük el; ők azt kérték tőlem, hogy tegyek helyettük egy szál fehér virágot a ravatalára.

Pallósiné Toldi Márta



Hungarnet Díj

2013. március 26-án a Networkshop konferencia nyitó ülésén Sopronban, a Nyugat-magyarországi Egyetemen hetedik alkalommal adták át a *Hungarnet Díjat*. Az idei év díjazottjai: *dr. Faludi Beatrix*, az NIIF Intézet kontrolling csoportjának vezetője, aki a HUNGARNET Egyesület gazdálkodásában és operatív működtetésében végzett sokéves kiváló munkájáért, valamint *Moldován István*, az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának vezetője a tartalmi fejlesztés terén elért sokéves kimagasló munkájáért részesült a díjban.

(Forrás: http://www.niif.hu/hungarnet/2013_hungarnet_dij_atadas)

Monoki István-díj

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület által alapított *Monoki István-díjat* idén *Emódi András*, nagyváradi könyvtáros, levéltáros és tudományos kutató vehette át. Az eseményről tájékoztató hír mellékletében olvasható Kurta József laudációja is.:

http://bcucluj.ro/rmke/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=35&Itemid=76
(Forrás: *Katalist*, 2013. ápr. 19. Drótos László tájékoztatása)

Gratulálunk a díjazottaknak!



Hatvanéves a VINITI – és a jövő?

SONNEVEND Péter

Bevezetés

Ötven évvel ezelőtt világszámnak számított a *VINITI*, a Szovjetunió központi tudományos és műszaki információs intézete (1952-től: *Institut naucsnoj informacii*, majd 1955-től 1992-ig *VINITI: Vszeszojuznij institut naucsnoj i tehniczeszkaj informacii*; a Szovjetunió felbomlása után a rövidítés marad, az új feloldás viszont *Vszerosszjjszkij institut naucsnoj i tehniczeszkaj informacii* lett). 1957 decemberében a *Life Magazine* hasábjain nyugati szaktudósok oldalakon át áradoztak a világ legnagyobb és legkorszerűbb ilyen intézményéről.¹

2012-ben, mikor az intézet 60 éves lett, egyik vezető munkatársa hosszan sorolta mind nyilvánvalóbb gyengeségeit: egyre kevesebb a bejövő (főleg külföldi) információforrás, hatvan év körüli a korábbi létszám harmadára csökkent munkatársi gárda átlagéletkora is, lassan elfogynak a felhasználók és a bevételek.²

Áttekintésünk a tanulságos történet főbb tényezőire igyekszik rámutatni, korántsem ígérve teljességet vagy tévedhetetlenséget. Szeretnénk érzékelteni a keletkezést, a csúcspontra jutást, a megingás és a lassú lecsúszás

paradigmatikusnak tűnő mozzanatait. Forrásaink nyilván nem minden téren teljesen kielégítőek, de talán elégségesek e kitűzött feladat korrekt elvégzéséhez.

A történet elválaszthatatlan a háború után bipolarissá váló világ egyik nagyhatalmának még nagyobb történetétől, attól, hogy a világűrbe először kijutó Szovjetunió 1991 végén magától szétesett, s az elmúlt két évtizedben – minden gazdasági (rész)siker mellett is – nem sikerült visszazereznie korábbi globális jelentőségét. Sőt, számos paraméter szerint Kína és mások is fokozatosan leghagyhatják.

Helyünk nincs e nagyobb történet megvilágításhoz, így csupán két tényezőt érdemes megemlítenünk:

- ⊙ egyetlen hatalom sem lehet hosszabb távon életképes, ha minden döntés legfölül, néha egyetlen ember kezében születik, az ország polgárai pedig a mindent átható diktatúra viszonyai közt hallgatásra és végrehajtásra ítélt porszemek („hol zsarnokság van, ott zsarnokság van”, cop. by Illyés Gyula),
- ⊙ következőképp a verseny teljesen eltűnik mint rendszeridegen elem, amiből az is következik, ha a „mindenható” hatalom valakinek erőforrásokat és feladatot stb. adott, akkor az illető (és intézménye) akkor is „működik”, amikor az már rég tetszhalottá vált.

A kezdetek

A háború nagyon felértékelte az információ szerepét. Izgalmas feladat lenne egyszer áttekinteni, mi mindent köszönhet szakmánk a háború alatti és utáni fejlesztések (és nem utolsósorban a szellemi felderítés, az intelligence service) technikáinak és szakembereinek.³ Egy példa, csupán érzékeltetésül: *Vannevar Bush*-ről (1890–1974) itthon is illik annyit tudni, hogy 1945-ben publikálta *As we may think* (Ahogy talán majd gondolkodunk) című korszakalkotó dolgozatát, mely a későbbi World Wide Web működési elvei felé mutat. Bush ugyanakkor nem más, mint az amerikai atombomba előállítására irányuló

Manhattan-projekt felelős vezetője 1941-től, és aki 1944 végén javasolta Roosevelt elnöknek a National Science Foundation létrehozását, amelynek később vezetője is lett.⁴

1948-ban az angol akadémia, a Royal Society közel tíz napos monstre konferenciát tartott a tudományos tájékoztatás valamennyi érdemi kérdéséről (ld. a 6. jegyzetpontban: McNinch, 1948).

A mai OMIKK egyik jogelődje, a Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár 1949 szeptemberében jött létre.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának 1952-i plenáris ülésén az új elnök, *A. N. Neszmejanov* (1899–1980, kémikus, a SZUTA elnöke 1951–1961 között, 1951 előtt a Lomonoszov Egyetem rektora) azt javasolta, hogy a tudomány központosított ellátása érdekében olyan intézményeket kell létrehozni, mint egy nagy teljesítményű technikával ellátott számítóközpont, valamint egy tudományos tájékoztatási intézet. Az év közepén már minisztertanácsi határozat döntött utóbbi, a leendő VINITI megvalósításáról.

A VINITI fejlődése, virágkora (1953–1977)

A VINITI a természet- és műszaki tudományok terén volt illetékes, más szakterületi irányokban csak esetlegesen terjeszkedett. A társadalom- és humán tudományok információs központját, az INION-t – a korábbi társadalomtudományi alapkönyvtár bázisán – nagyjából húsz évvel később hozták létre, ugyancsak a Szovjet Tudományos Akadémia (SZUTA) keretében.⁵

A következőkben a fontosabbnak ítélt adalékokat gyűjtjük csokorba (a fontosabb források ehhez és a következő fejezethez időrendben a 6. jegyzetpontban).

1977-ben a VINITI igazgatóhelyettese, *A. I. Csernűj* foglalta össze a 25 év alatt megtett utat és a további jövő kilátásait (ld. Csernűj, TMT, 1979. az 6. jegyzetpont alatt).

A VINITI létrehozásakor négy fő feladatot tűz-

tek ki eléje:

- ⊙ a tájékoztatási módszerek fejlesztését,
- ⊙ a referáló folyóiratok (Referativnűj Zsurnal, továbbiakban: RZs) szerkesztését és kiadását „azzal az igénnyel, hogy rendszeres és kimerítő áttekintést adjon 1953-tól kezdve a világ fizikai, matematikai és kémiai szakirodalmáról, 1954-től kezdve pedig a biológia, földtan és a műszaki tudományok és a technika egyes ágairól”,
- ⊙ más tájékoztatási kiadványok (bibliográfiák, szemlék stb.) összeállítását és megjelentetését a hatásköri tudományterületek vonatkozásában,
- ⊙ fordítások és – konkrét igényre – cikkmásolatok szolgáltatását.

A teljes kiadványi spektrum a hatvanas évek második felére alakult ki az alábbi struktúrában:

- ⊙ bibliográfiai szint (szignálnaja informacija), 1967-ben 5, 1977-ben már 104 ismeretágban (ebből 41 a kémia és vegyipar, 13 a fizika, 16 a biológia stb. terén),
- ⊙ referáló szint (1977-ben: 26 összefoglaló sorozat, ezekből 148 részsorozat, továbbá 48 egyéb ismeretági sorozat). 1977-ben összesen 1,5 millió referátum készült és jelent meg. A kémiai és biológiai sorozatok kéthetente, a többiek havonta láttak napvilágot.

Az első negyedszázad legfőbb adatai a referálás terén:

Az első negyedszázadban tehát összesen csaknem 20 millió referátum látott napvilágot.

- ⊙ szemletanulmányok (itogi nauki i tyehnyiki) 1957-től: évente mintegy 80 szemletanulmány egy-egy tudomány(ág) legfontosabb fejleményeinek, eredményeinek áttekintése céljából,
- ⊙ tömörítések (ekszpressz informacija), 1955-től mind több ismeretágban, 1977-ben már 72 sorozatban, havonta négyyszer. Viszont ez utóbbit fokozatosan vissza kellett fejleszteni azután, hogy a Szovjetunió 1973 májusában csatlakozott az 1952-es genfi egyetemes szerzői jogi egyezményhez: így 1978-ban már csak 32 sorozat látott napvilágot.

Fentiekén kívül a VINITI referáló lyukkártyákat is adott ki 1965-től kezdődően (207x147 mm méretű peremlyuk-kártyák, az adatmezőkben az ETO-jelzet, tematikai és bibliográfiai ismérvek stb.).

1964-ben kezdtek el a szerves fluorvegyületek információs rendszerének a kiépítését (80 oszlopos fénylyuk-kártya segítségével). 1977-ben 2000 keresőprofil alapján készítettek ebből szét-sugárzó tájékoztatást (SDI).

1961-ben a VINITI keretében létrejött egy Műszaki Tervező Iroda, amely a legkorszerűbb eszközök (számítógép stb.) és eljárások kísérleti példányainak előállítására volt hivatott. 1970-ben azonban, arra hivatkozva, hogy az ipar majd/

	1953	1960	1965	1970	1977
Összesen (ezer)	13	658	808	1000	1149
Ebből kiemelték:					
automatika, rádióelektronika	-	49	64	85	66
biológia	-	120	124	148	210
fizika	-	34	45	65	76
gépgyártás	-	28	36	40	39
kémia	10	110	169	237	269
matematika	0,5	15	17	26	33
Kumulált összes, előző években megjelentekkel együtt, azaz göngyöltve	13	2739	6209	10 759	18 300

már megoldja a kérdést, az irodát megszüntették, jóllehet számos ígéretes gépet tudott addigra felmutatni.

A VINITI szolgáltatásai rendkívül olcsók voltak, így 1977-ben előfizetők száma elérte a félmilliót (ráadásul az egyéni előfizetők az intézményi ár feléért vehették meg a kívánt szolgáltatást). A VINITI kémiai szolgáltatása jóval olcsóbb ekkor, mint a *Chemical Abstracts*.

1959-ben megkezdődött a magas szintű szakemberek (doktorok, szovjet kifejezéssel: kandidátusok) képzése. Másfél évezed alatt közel 270 fő fejezte be tanulmányait, s 107 eredményesen meg is védte disszertációját. Emellett rövidebb – egy-két hónapos - szaktanfolyami képzést is biztosítottak több ezer érdeklődő szakember számára.

Megtorpanás és hanyatlás

Csernűj 1977-es évfordulós írása (a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban 1979-ben jelent meg) közli, hogy 1970-ben „*határozták el egy nagy, integrált, automatizált információs rendszer létrehozását a VINITI-ben*” (ASZSZISZTENT): ennek a szerző megfogalmazása szerint „*fő célja korántsem az információs kiadványok szerkesztésének automatizálása*”, ám pár sorral lentebb „*alapvető célként*” mégis épp ezt fogalmazza meg.

A rendszer keretében három fejlesztési szakaszt határoztak meg:

- ⊙ az első (1971–1975): Minszk-típusú számítógépek felhasználása, e szakasz eredményeként 1976-ban a „*automatizáltan előállított kiadványok*” aránya elérte az összes egyhatodát (terjedelmi szempontból). Csernűj szerint a rendszer e szakasza csak 1980-ig működik, addigra az arány akár az egyharmadot is eléri,
- ⊙ a második szakasz: 1976–1980, korszerű számítógépek felhasználása,
- ⊙ a harmadik szakasz 1980-tól: „*a rendszer és környezetének továbbfejlesztése táv-adatfeldolgozási eszközökkel*”. Hogy mire – és

mikor! – lehet számítani, arra a szerző nem tért ki.

A VINITI 1977-ben másfél tucatnyi szakterületen állított elő „*gépi adattárakat*” (automatika és telemechanika, biokémia, biofizika, rádiótechnika stb.). Ezek együttesen „*mintegy 450 ezer dokumentum adatait*” tartalmazták, ám „*1980-ig az adattárak többsége nem fogja tartalmazni a dokumentumok annotációit és referátumait*” (vagyis lényegében bibliográfiai adatbázisok maradnak). Az intézmény egyik – nem mellékes – célja az volt, hogy „*minél előbb elkezdődjön olyan adattárak előállítás, amelyek témaköre és minősége megfelel a KGST-tagországok által tökéletes országokból beszerzett gépi adattáraknak*”. Az volt a remény, hogy a KGST tudományos és műszaki információs rendszere (NTMIR - Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer) képes lesz integrálni a tagországok analóg rendszereit. Erre nem került sor, a nyolcvanas évek már a hanyatlás időszaka volt egyre több területen, s ez alól nem kivétel a szakirodalmi tájékoztatás sem. Összevetésül: a CAS 1980-tól terjesztette a CAS Online szolgáltatást.

Giljarevszkij 1998-as előadása szerint (Giliarevskii, 1999) 1,3 millió új dokumentumot dolgozott fel a VINITI 1990-ben. Összesen 241 féle adatbázist állított elő:

- ⊙ ezek közül 42 adatbázis bibliográfiai adatokat tartalmazott (325 ezer dokumentumról),
- ⊙ míg referáló szolgáltatást nyújtott 198 adatbázis (957 ezer dokumentum feltárásával).

Tehát az éves referáló feltárás az 1977-es 1,15 millióról ekkorra mintegy 0,2 millióval csökkent. Ugyancsak 1990-ben a retrospektív adatbázisok összesen 10 millió dokumentumról tájékoztattak (1981–1990). Ám – ezt is Giljarevszkij tárja eléünk – a nagy kapacitású mágneslemezek híján a közvetlen hozzáférést csupán a teljes állomány 0,1%-hoz (!) tudták biztosítani. A másológépek iránti igényt széles körben nem tudták – nem akarták? – kielégíteni: ezért a tájékoztatási intézmények körében is négy-öt hónapig (!) tartott a felhasználónak szükséges másolatok elkészítése. Eközben a nagyhatalmú szovjet „OMFB” már 55 – újabb és újabb rendelkezéseket tartalmazó

– dokumentummal szabályozta (agyon) a tájékoztatási intézmények működését.

Vaszilcsikov és szerzőtársai azt írták 1988-ban, hogy a SZUTA Természettudományi Könyvtára (Biblioteka Esztesztvennüh Nauk, BAN) 1985-től jutott el távhozzáféréssel a VINITI adatbázisaihoz. Viszont a kutatók nem voltak elégedettek azzal, hogy a VINITI adatbázisai jóval később jutnak el a BAN-ba, mint az eredeti kiadványok, amelyekből hagyományos úton lényegében már ki tudták elégíteni igényeiket.

A VINITI szakfolyóirata, a Naucsno-tyehnyicseszka informacija (1. szerija) 1988. májusi száma közölt először cikket (Zaharov – Levner, 13–15. p.) a személyi számítógép felhasználásáról a könyvtári-információs technológia keretében.*

A hetvenes évek vége felé a VINITI „*információs kiadványaiban feldolgozott publikációknak 50%-a kb. 3000 tudományos-műszaki folyóiratban jelenik meg*”, ezért terveik szerint a három ezer folyóirat cikkeiről mikromásolatokat lehet majd kapni a KGST-ben (mintha nem létezne az 1973-as csatlakozás a nemzetközi szerzői jogi rendszerhez?). 1976-ban egyébként közel kétmillió cikkről készített az intézet másolatot, a megrendelések „42%-át húsz napon belül teljesítették”. Mi tartott húsz napig, s a fennmaradó közel 60%-ot vajon mikor küldték el? Egy hónap múltán az igény kialudhatott...

Csernűj évfordulós (1977) összefoglalásának legmeglepőbb adatközlése, hogy a szolgáltatások talán legfontosabbikát, a szelektív információterjesztést (SDI) csupán a SZUTA rendes és levelező tagjai számára biztosították. Vagyis félmillió előfizető a referáló és egyéb kiadványokra, s ennek egy-két ezreléke kaphatott minőségi („retrospektív”) információkeresési szolgáltatást.

Érdemes megemlíteni, hogy a CA Service (CAS) 1966-ban kezdte el a számítógépes feldolgozást, 1980-ban pedig megindult a CAS ONLINE,

mely lehetővé tette felkészült információs szakemberek számára a CAS Registry adatbázisban történő keresést (ld. <http://www.cas.org/about-cas/cas-history>). A CAS referátumainak számítógéppel történő előállításáról már 1975-ös szakcikk számolt be (Pollock – Zamora).

Idehaza az OMIKK mint a számítástechnikai szempontból legjobban felszerelt könyvtár (információs központ) 1980-tól kezdte az online adatbázis-használatot:

- © 1980. június 6-án létrejött az első online kapcsolat az MTA-SZTAKI-n keresztül a bécsi INIS-központtal,
- © 1980. november 3-5. között kísérleti online kapcsolatot hoztak létre az OMKDK és az NTMIK között,
- © 1982-ben pedig megindult a Data Star és a Lockheed-DIALOG adatbázisból az online szolgáltatás,
- © 1986-ban „jelentősen megnő az STN-hálózaton elérhető adatbázisok száma,
- © 1986-os hír: rendszeres online keresés indult VINITI-adatbázisokból Helsinkiben. (<http://www.omikk.bme.hu/tudtort/29/fejezet-5.html>)

A VINITI fenntartója eleinte a Szovjetunió Tudományos Akadémiája, majd az akadémiahoz csatlakozott a sokkal nagyobb súlyú, közvetlenül a Minisztertanácsához tartozó – tudományos és műszaki állambizottság (Goszudarsztvennűj komityet po nauke i tyehnike, távoli analógia a hajdani OMFM itthon). A Szovjetunió megszűnése óta a fenntartó a jogutód Oroszországi Tudományos Akadémia (Rosszijkaja Akadémija Nauk, RAN).

Az Oroszországi Föderáció kormánya 1997. évi 950. sz. (VII. 24.) határozatával jóváhagyta a tudományos és műszaki információs rendszer téziseit: ennek értelmében a VINITI megőrizte vezető pozícióját. Később a FÁK-államok együttműködése keretében „bázisintézmény” rangot kapott.

* Személyes adalék: családommal 1985 nyarán járhattunk először az NSZK-ban, s az alkalmat felhasználva sikerült egy Commodore-64-es gépet beszerezniük, amelyen tizenéves fiaink azonnal mesterkedni kezdtek. Ma mindketten informatikusként keresik kenyerüket.

Vezetők

A hatvan évből több mint ötven két vezető nevéhez fűződik. Ez lehetne jó is, ám kérdés, hogy a „gyorsuló idő” világában, amikor minden – igények, technika, források, anyagi feltételrendszer és maga a társadalmi környezet – gyökeresen megváltozik, jóra vezet-e ez a túlzott „stabilitás”?

A két vezető:

- © *Alekszandr I. Mihajlov* (1905–1988), gépészmérnök, professzor, 1956-tól haláláig, tehát 1988 végéig (32 éven át) vezette az intézetet, hajdan alapvető összegző könyvek szerzője (mára ezek rég tudománytörténeté váltak), nemzetközi elismertségű (UNESCO, FID) és
- © *Jurij M. Arszkij* (1936-) geológus, RAN-levelező tag, 1993 óta igazgató, így épp 20 éve vezeti a VINITI-t, idén 77 éves.

Összegzés (kérdőjelekkel)

Az RAN központi lapja 2010-ben és 2011-ben is helyt adott a VINITI referáló lapjait bíráló írásnak. Mi következik ebből? Mai szlengben azt mondhatnánk, „helyzet” van. Elvben három forgatókönyv képzelhető el:

- © jelentősen átalakítják az intézet feladatkeretét, működési feltételeit, vezetését, vagyis mindent, s ezzel adnak egy (utolsó?) lehetőséget a megújulásra. Talán legvalószínűbbnek ez tűnik (megjegyzés: 1999-ben a VINITI munkatársai megfogalmazták a „specializált” portál-típusú szerepkört mint lehetséges vállalat – ld. Borsev és Giljarevszkij írását 1999/2000-ben),
- © megszűnik a VINITI mint államilag támogatott intézet, következésképp minden információt igénylő tudós vagy kollektíva találja meg a piaccgazdaságban a számára költséghatékony megoldást (ez is lehetségesnek tűnik),
- © egyelőre marad minden a régiben, a vegetálás folytatódik, mert a mamut fenntartó belső

tehetetlenségi ereje nem alkalmas előremutató döntés meghozatalára. (A nem ésszerű út a reális?)

Az kizárt, hogy a VINITI-t privatizálják: egyrészt senki nem venné meg, másrészt ez a döntés az orosz közélet számára a felső vezetés alkalmasságát kérdőjelezné meg.

Kívánatos lenne, hogy az érdekelt világhírű orosz természettudósok és mérnökök megtalálják a racionális és hatékony megoldást a VINITI jövőjét illetően. Ám a mai nemzetközi versenyben nehéz olyan megoldást találni, amelyre nincsenek eleve jól felkészült vetélytársak. Világszínvonalú szolgáltatást csak a világversenyben helytállni képes módon lehet teremteni. Oroszország tudományos potenciáljáról egy OECD-jelentés 1993-ban azt prognosztizálta, hogy a tudományos kutató-fejlesztők kétharmada fog kiválni a következő időszakban. Bármekkora volt is akkor a megdöbbenés, a késői elemzés (Ivanova, 2012) azt mutatja, hogy e személyi potenciál 300 ezer emberre, vagyis a korábbi 38%-ára csökkent.

Egy szintén friss adat szerint (Buszigina, 2012) 1,3 millió „orosz” kutató dolgozik külföldön (USA: 900 ezer, Izrael: 150 ezer, Kanada: 100 ezer, NSZK: 80 ezer stb.).

Az orosz publikációs termés a nemzetközi folyóiratokban (Kocemir, 2012) az ország 10–11. helyéhez elég a világversenyben (ráadásul Oroszország részaránya az összes elemzett publikációt tekintve a 2001-es csaknem 3%-ról tíz évvel későbbre 2% közelébe csökkent. Kína messze lehalmozta Oroszországot e téren is (tíz év alatt 4,6-ról 13,6%-ra növelve részarányát).

Láthatóan nem az orosz tudományos tájékoztatás helyzete és jövője az igazi (meghatározó) kérdés, sokkal inkább az orosz tudományé általában.

Jegyzetek

1. WALLACE, Robert: A clearinghouse of information = Life, vol. 42. 1957. no. 25. 109–112. p. Az írás kiemeli, hogy a VINITI-ben 8000 természettudományos és műszaki folyóiratot dolgoznak fel (ebből 1400 az USA, 800 pedig Nagy-Britannia

- terméke). Viszont a Library of Congressbe csak 1200 orosz nyelvű folyóirat jár, s annak 30%-át fordítják több-kevesebb rendszerességgel angolra. Közel hasonló értékelések jelentek meg az Air Force Magazine 1957. 4., illetve a Biological Abstracts 1957. decemberi számában is. UMSTÄTTEN, Walter Zwischen Informationsflut und Wissenswachstum: Bibliotheken als Bildung- [und] Machtfaktor der modernen Gesellschaft című új könyvében (Berlin : Simon Verlag für Bibliothekswissen, 2009.) szintén összeköti e két eseményt (271. S.).
2. SHAMAEV, V. G.: VINITI's abstract journal „Fizika”: problems and solutions = Herald of Russian Academy of Sciences, vol. 81. 2011. no. 3. 321–326. p. – Orosz eredeti: ŠAMAEV, V. G.: Referativnyj žurnal „Fizika” VINITI: problemy i reseniâ = Vestnik Rossijskoj Akademii Nauk, 81. t. 2011. 5. no. 430–435. s.
Hosszabb változata: Referativnyj žurnal VINITI RAN i problemy informacionnogo obespečeniâ rossijskoj nauki. <http://trv-science.ru/2011/09/13/referativnyj-zhurnal-viniti-ran-i-problemy-informacionnogo-obespečeniya-rossijskoj-nauki/> (2013. 04.22.; másfél év alatt 100 ezer letöltés, ezzel a fizikusok által 25 éve, 1988-ban létrehozott folyóiratnak – *Troickij variant* – *Nauka* – máig a második leglátogatottabb közleménye.)
 3. Egy idevágó fontos tanulmánykötet ismertetését ld. <http://informationr.net/ir/reviews/revs222.html>
 4. GYÖRGY Péter: Memex – a könyvbe zárt tudás a 21. században. Bp.: Magvető, 2002. 220 p.
Az információtudomány és -technológia fejlődése, érdekes kronológia keretében:
<http://faculty.libsci.sc.edu/bob/istchron/ISCNET/ISCHRON.HTM>
 5. SONNEVEND Péter: A szovjet társadalomtudományi tájékoztatás új központjában = Könyvtári Figyelő, 1975. 3. sz. 327–329. p.
 6. Időrendben a legfontosabb felhasznált források:
McNINCH, J. H.: The Royal Society Scientific Information Conference, London, June 21 – July 2, 1948 = Bulletin of the Medical Library Association, 1949. no. 2. 136–141. p. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC194801/>
A konferencia anyagai még 1948-ban napvilágot láttak 720 oldalon. A konferencia 2-ik szekciója foglalkozott a tudományos cikkek referálásával. Az előadók közt szerepelt J. Bernal (aki már 1945-ben is beszélt szakmai körökben a tudományos tájékoztatás fontosságáról). Közismert Bernal kitűnő kapcsolata a kommunista vezetőkkel (Sztálin, Mao-Ce-tung). B. Vickery évfordulós értékelésében kiemelte, hogy ekkor már működött az ENIAC, sőt a Manchester University is működőképes számítógépet konstruált (ld. alább: Vickery, 1998).
NESMEĀNOV, A. N.: Vstupitel'noe slovo /Predloženie sozdat' institut naučnoj informacii/ = Vestnik Akademii Nauk SSSR. 1952. 16. s.
Ob organizacii Instituta Naučnoj Informacii = Vestnik Akademii Nauk SSSR, 1952. no. 10. 92. s.
Rabote Instituta Naučnoj Informacii = Vestnik Akademii Nauk SSSR. 1955. no. 7. 102–103. s. (V Prezidiume Akademii Nauk SSSR.)
(Gy. P.) /Györe Pál/: Új referáló folyóiratok. Nyikityin, F. I. – Akadémiai Értesítő, 1955. 248–253. p. = Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója (a továbbiakban: MKT), 1956. 1. 50–52. p.
(Gy. P.): A tudományos tájékoztatás hatalmas központja. Beszélgetés Dmitrij Panov professzorral. – Új Idő, 1956. 32. sz. 27–29. p. = MKT, 1956. 3. (D. Panov ekkor a VINITI igazgatója.)
MIKHAILOV, A. I.: On the functioning of the All-Union Institute of Scientific and Technical Information of the USSR Academy of Sciences = Proceedings of the International Conference on Scientific Information, Washington, 16–21 November 1948. 511–522. p. http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=10866&page=511
(Csak zárójelben: Mihajlov igazgató első idézete épp J. Bernaltól származik.)
VINCE Pálné: A VINITI 1964. évi új kiadványairól = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1963. 9–10. sz. 774–776. p.
MIHAJLOV, A. I. – ČERNYJ, A. I., – GILĀREVSII, R. S.: Informatika – novoe nazvanie teorii naučnoj informacii = Naučno-tehničeskâ informaciâ (továbbiakban: NTI), 1966. ser. 1. 12, 35–39. p.
Symposium on mechanized abstracting and indexing. UNESCO, 1966. – 51 p. <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000171/017147MB.pdf>
(Benne: A. I. Mihajlov és a VINITI munkatársainak két anyaga, 25–42. p.)
BUIST, E.: Soviet centralized cataloging: a view from abroad = Library Trends, July 1967. 127–141. p.
Szabó Gy. (Zsolkova, A. I.): A VINITI referáló folyóirata, mint szűk témára vonatkozó információforrás = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1967. 5–6. sz. 405–406. p.

GILLIES, Th. D.: Document serials, technical reports, and the national bibliography. In.: Serial Publications in large libraries. ed by W.C. Allen Usbana, [1970.] 1969. 146–160. p

<https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/1576/Gillies146160.pdf?sequence=2>

MIKHAILOV, A. I. – GILJAREVSKIJ: An introductory course on informatics/documentation. UNESCO COM/WS/47. 1971. – 208 p. (Osnovy informatiki. Moskva: Nauka, 1968. – 766 s. összefoglalása)
<http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000006/000676eb.pdf>

Katalog informacionnyh izdaniy VINITI / glav. red. A. I. Mihajlov ; [izd.] Gosudarstvennyj komitet Soveta ministrov SSSR po nauke i tehnike, Akademiâ nauk SSSR. Moskva: VINITI, 1975. – 386 s.

POLLOCK, J. J. – ZAMORA, A.: Automatic abstracting research at Chemical Abstracts Service = Chemical Information and Computer Sciences, vol. 15. 1975. no. 4. 226–232. p.

MIHAJLOV, A. I.: A VINITI szerepe a mérnökök és kutatók információellátásában = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1976. 2. sz. 59–62. p.

MIHAJLOV, A. I. – ČERNYJ, A. N. – GILJAREVSKIJ, R. S.: Issledovaniâ po informatike v SSSR (1968–1977 gg.) = NTI, ser. 2. 1977. 11–12. no.

MIHAJLOV, A. I. – TARASZOV, E. V. – KULEBJAKIN, A. Z.: Automatizált tudományos-műszaki információs központok hálózatának kiépítési elvei = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1978. 9. sz. 401–412. p.

CSERNÜJ, A. I.: Az Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Információs Központ – VINITI. Eredmények, feladatok és a jövő távlatai. Ford. Kertész József = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1979. 3. sz. 97–113. p. (Eredeti orosz: NTI, 1977. 1. ser. no. 11–12. 13–26. s.)

GARFIELD, E.: Björn Tell and the future of information science = Current Comments, 1979. no. 3. 16–18. p.

ANDERSEN, A. – KAJBERG, L.: Library and information services in the Soviet Union. Copenhagen: Royal School of Librarianship, 1981. – 145 S.

MIKHAILOV, A. I. – CERNYI, A. I. – GILJAREVSKII: Scientific communications and informatics. Arlington: Information Resources Press, 1984. – XXIX, 402 p.

VIRÁGHALMY Ferenc: A VINITI-nek járó tökéletes tudományos és műszaki folyóiratok jellemzői = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1984. 9. sz. 369–370. p. (L. Sz. Alekseeva cikke alapján)

MIHAJLOV, A. I.: Hauptrichtungen der Entwicklung des staatlichen automatisierten Systems der wissenschaftlich-technischen Information = Informatik, 33. Jg. 1986. 6. H. 202–204. S.

GARFIELD, E.: Informatics and the future of biomedical Curricula = Current Comments, 1986. no. 4. 27–29. p.

BÖRNER, N.: Nutzung der Magnetbandendienste des VINITI der UdSSR für die Informationsversorgung der Kombinate und wissenschaftlichen Einrichtungen durch das ZIID = Informatik, 34. Jg. 1987. 1. H. 3–4. S.

VASILČIKOV, V. V.: – GAUŠANOVSKIJ, A. V. – KALENOV, H. E.: Opyt raboty s bazami dannyh VINITI = NTI, ser. 1. 1988. no. 5. 10–13. s. (Tömörítés: Laudancsek Györgyné: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1989. 10. sz. 453–454. p.)

VOLOŠIN, I. A.: 40 let VINITI = NTI, 1. ser. 1993. 1. no. 22. s.

ŠUNTURENKO, O. V. – LEONT'eva, T. M. – SOGIN, A. N.: Novoe pokolenie elektronnyh informacionnyh produktov i uslug VINITI = NTI, 1. ser. 1995. 2. no. 6–11. s.

CVETKOVA, V. A. – POLUNINA, T. K. – HROMOVA, N. Z.: Opyt marketinga informacionnyh produktov i uslug VINITI = NTI, ser. 1. 1997. 5. no. 18–22. s.

VICKERY, B.: The Royal Society Information Conference of 1948 = Journal of Documentation, 1998. 3. no. 281–283. p. A pont tíz évvel későbbi (1958, Washington) analóg konferencián (Conference on Scientific Information, 16-21 November 1948) már a VINITI vezető is előadtak. A konferencia anyagai két kötetben 1600 oldalon láttak napvilágot, talán ez volt minden idők legnagyobb ilyen rendezvénye.

ARSKIJ, Ű. M.: Rol' VINITI kak golovnogo centra GSNTI = NTI, 1. ser. 1998. 11. no. 8–10. s.

RICHARDS, Pamela Spence: The Soviet overseas information empire and the implication of its disintegration = Journal of ASIS, 1998. 206–214. p.

ČERNYJ, A. I.: 45 let Referativnomu žurnalu VINITI: period stanovleniâ (1952–1963 gg.) = NTI, ser. 1. 1999. 6. no. 1–8. s.

GILJAREVSKIJ, R. S.: Soviet scientific and technical information systems: its principles, development, accomplishments, and defects = Proceedings of the 1998 Conference on the History and Heritage of Science Information Systems. 1998. Ed. by M. E. Bowden [et al.] 195–205. p. Medford: Information Today, 1999. http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/s/2001/chf/www.chemheritage.org/historicalservices/asis_documents/asis98_giljarevskii.pdf

BORSEV, V. B. – GILÁREVSKIJ, R. S.: Naučnaâ komunikaciâ v vek Interneta. [Milyen szerepkör vár a VINITI-típusú intézményekre az internet korában?] = NTI, ser. 2. 1999. No. 10. 2–6. s. (Tömörítés: Futala Tibor, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2000. 11. sz.)

GERASIMOV, V. M. – CVETKOVA, B. A. – POLUNINA, T. K.: Problemy i zadači sovremenogo etapa razvitiâ systemy naučnoj i tehničeskoy informacii. = NTI, ser. 1. 1999. no. 10. 7–11. s. [Az oroszországi tudományos és műszaki információrendszer jelenlegi problémái és feladatai] (Tömörítés: Futala Tibor, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2000. 8. sz.)

WOUTERS, Paul: The citation culture. PhD-dissertation. University of Amsterdam, 1999. – 278 p.
<http://garfield.library.upenn.edu/wouters/wouters.pdf>

CERNIJ, A. I. – GILAREVSKIJ, R. S.: An der Schwelle zur Informationsgesellschaft: 50 Jahre Erfahrung im VINITI = Information: Wissenschaft und Praxis, 56. Jg. 2005. 4. H. 221–224. S.

ČERNIJ, A. I.: Vserossijskij institut naučnoj i tehničeskoy informacii: 50 let sluzeniâ nauke. Moskva, 2005.

LOPEZ, Roberto: A abordaem teórica de A. I. Mikhailov sobre o termo informacao cientifica = Revista Digital de Biblioteconomia e Ciencia da Informacao, vol. 7. 2009. no. 2. 27–45. p. (A szerző az Universidade Federal Fluminense egyetemen megvédett disszertációjából)

SEME NOV, V. V.: Nynešnie realii referativnogo žurnala = Vestnik Rossijskoj Akademii Nauk, 2010. t. 80. no. 4. 337–

341. s.

Istoriâ i deâtel'nost' Vserossijskogo instituta naučnoj i tehničeskoy informacii (VINITI RAN) = VINITI honlapján: <http://www2.viniti.ru/index.php?option=content&task=view&id=155>

VINITI portál: <http://science.viniti.ru/>

7) IVANOVA, N.: Nauka i innovacii v policentričnom mire = Vestnik Rossijskoj Akademii Nauk, 2012. no. 8. 698–706. s. (Idézett adat a 705. oldalon)

BEREZKINA, N. – SIKORSKAYA, O.: Assessment of the research activities of Russian and Belarussian scientists (according to Scopus data) = Scientific and Technical Information Processing, vol. 25. 2008. no. 6. 256–259. p. (Ugyanaz oroszul ld. Naučno-tehničeskâ informaciâ., ser. 1. 2008. no. 11. 19–21. s.)

Top 20 nations. Science Watch, November 2011. <http://archive.sciencewatch.com/ana/st/super/nations/>

BUSYGINA, I.: An inpalpable presences. August 2012. Russian International Affairs Council (RIAC), http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=735#top

BARANOV, I.: Publish or perish? September 2012. RIAC http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=775#top

KOTSE MIR, M. N.: Publication activity of Russian researchers in leading international scientific journals = Acta Naturae, vol. 4. 2012. no. 2. 14–34. p. <http://foresight.hse.ru/data/2012/09/21/1244744304/Kotsemir%20acta%20Naturae%20eng.pdf> (Idézett adatok a 16. és 18. oldalon)



Időmérleg eredmények friss adatokkal

Elkészült a Központi Statisztikai Hivatal újabb elemzése, amelyben a legfrissebb időmérleg-vizsgálat alapján mutatják be kulturálódási szokásainkat, kitérve többek között a könyvolvasásra fordított időre és a legnépszerűbb olvasmányok listájára is.

http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=14960&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=552042162251713&p_lang=HU

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf

(Forrás: Katalist, 2013. június 4. a KSH Könyvtár tájékoztatása)



Magyar Evangélikus Bibliográfia-adatbázis (MEB)

Elindult a Magyar Evangélikus Bibliográfia-adatbázis (MEB), mely elérhető a <http://humanus.bibl.u-szeged.hu/human/meb> címen.

A 2012. évi adatok az Evangélikus Országos Könyvtár honlapján (http://konyvtar.lutheran.hu/bibliuorafia/meb_2012.doc/view) találhatóak.

(Forrás: Katalist, 2013. jún. 5. Huber Gabriella híre)

Milyen adataink vannak, milyenek lehetnének?

Új fejlemények a könyvtárak értékelésében



POLL, Roswitha: I dati che abbiamo e i dati che potremmo avere: nuovi sviluppi nella valutazione delle biblioteche. : Bollettino AIB. – 51. (2011) 4., p. 369-380. c. írását Mohor Jenő tömörítette

A könyvtárak értékelésének alapjai

Nem lehet egy könyvtár szolgáltatásait, teljesítményét értékelni vagy mérni küldetésének ismerete nélkül, hiszen az értékelés nem más, mint a tényleges teljesítmények szembesítése a megkívántakkal, híven az előre kitűzött célokhoz. A küldetést általában egy könyvtár „születésekor” meghatározzák, az idők folyamán csak újrafogalmazzák, pontosítják azt, követve a fejlődést, illetve annak az intézménynek vagy közösségnek az új igényeit, amelyhez a könyvtár tartozik. A küldetésnek világosan kell leírnia azokat a célokat, amelyeket a könyvtár elérni szándéko-

zik, definiálnia kell használói körét és azokat a szolgáltatásokat, melyeket nyújtani akar.

A felsőoktatási és a tudományos, illetve szakkönyvtárak elsődleges funkciója általában az, hogy kielégítse a tanuláshoz és a kutatáshoz kapcsolódó információs szükségleteket. Használóik köre jól behatárolható: nagyjából azonos az adott egyetem vagy hasonló intézmény tagságának (kutatók, oktatók, hallgatók, alkalmazottak) körével.

A közkönyvtárak fő feladata pedig az, hogy az információkhoz való ingyenes és pártatlan (elfogulatlan) hozzáférést nyújtsanak használóik körének, ami általában megegyezik egy közösség (egy közigazgatási egység) lakosságának

összességével. A közkönyvtáraknak tehát olyan kérdéseket is figyelembe kell venniük, mint az oktatás, az alfabetizáció, az információs műveltség, az élethosszig tartó tanulás, a szakmai érdeklődés, a kreatív fejlődés és a polgárok kutató igényei. A közkönyvtárak generikus feladata a kulturális események szervezése és a közösség kulturális vonatkoztatási pontjaként való funkcionálás.

Mindazonáltal az ilyen általános jellegű célkitűzések nem elégségesek az egyes könyvtárak küldetésének meghatározásához. Egy könyvtár sajátos feladatai ténylegesen egészen különböző tényezők sorától függhetnek, mint pl. a használók köre, más könyvtár jelenléte a térségben vagy éppen különleges megőrzési feladatok, kötelezpéldányokból való részesedés, speciális igényű olvasóknak nyújtott szolgáltatások és így tovább. Egy könyvtár általános céljai többnyire a küldetésében vannak lefektetve, míg a részletesebbeket és különlegesebbeket általában két-hároméves vagy hosszabb időre szóló tervei tartalmazzák.

A könyvtár minőségének mérése

Az utóbbi évtizedekben a könyvtárak teljesítményének értékelésére szolgáló kritériumok valamelyest átalakultak. A múltban egy tartalmas állományt valójában a minőség színvonalának tekintettek (gyakran a használat figyelembe vétele nélkül). Ma az érdekes kérdés az, hogy a könyvtár hatékonyan megfelel-e – és milyen mértékben – használói információs szükségleteinek, akár saját állományával, akár a hozzáférést biztosítva a világ információs forrásaihoz. Éppen ezért az ISO 2789 (*Information and documentation – International Library Statistics*) szabvány következő kiadása a „könyvtár” új definícióját fogja alkalmazni:

Könyvtár (az ISO 2789 2006-os, 4. kiadása szerint):

Intézmény vagy egy intézmény része, melynek fő céljai dokumentumállomány létrehozása és

fenntartása, valamint azon források és eszközök használatának elősegítése, amelyek használóik tájékozódási, tanulási, kutatási, kulturális és rekreációs igényeinek kielégítéséhez szükségesek.

Könyvtár (az ISO 2789 következő, 5. kiadása szerint):

Intézmény vagy egy intézmény része, melynek fő célja, hogy elősegítse azon források, szolgáltatások és eszközök használatát, amelyek használóik tájékozódási, tanulási, kutatási, kulturális és rekreációs igényeinek kielégítéséhez szükségesek. (NB: az információforrások rendelkezésre bocsáthatók dokumentumállomány révén, és/vagy valamilyen módon való hozzáférés biztosításával).

Azok a további tényezők, amelyek hozzájárultak a minőség-értékelés kritériumainak módosításához, a következők:

- az az egyre elterjedtebb felfogás, mely a könyvtárakat (a közkönyvtárakat, de a felsőoktatásiakat is) a kommunikációnak és a kikapcsolódásnak szánt helyeknek tekinteti;
- a könyvtárak azon kötelezettsége, hogy javítsák olvasóik információs műveltségét annak érdekében, hogy képesek legyenek a rendelkezésükre álló információforrásokat és az új technológiai eszközöket a lehető legjobban használni;
- az online elérhető források és szolgáltatások aktív promóciója;
- a könyvtári állományok digitalizálása a hozzáférés megkönnyítése, illetve a megőrzés végett.

Mindazonáltal néhány, a minőség értékelésére szolgáló tradicionális paraméter mindmáig érvényes maradt. Íme egy rövid lista:

- igazodás a használóhoz: a könyvtár produktumai és szolgáltatásai feleljenek meg annak a népesség igényeinek, amelyet a könyvtár szolgál;
- pontosság, megbízhatóság és gyorsaság: a könyvtár szolgáltatásait rendszerességgel, hatékonyan, megbízhatóan és a lehető legelfogadhatóbb időn belül kell nyújtani;

- hozzáférhetőség: a szolgáltatásokhoz való hozzájutásnak a lehető legegyszerűbbnek kell lenni (megfelelő nyitva tartási idő, világos, interaktív honlap stb.);
- szakértelem és rendelkezésre állás: a személyzetnek megfelelő képzettséggel kell rendelkeznie, és rendelkezésre állnia, továbbá jó kommunikációs képességre van szüksége;
- költséghatékonyság: a könyvtári folyamatoknak jól szervezetteknek kell lenniük, és a szolgáltatásokat a lehető legkisebb költséggel kell biztosítani.

Módszerek és hasznosítható adatok a könyvtárak értékeléséhez

Számos módszer létezik a minőség értékelésére a könyvtárban, és sok olyan adat van, melyek ezt a célt szolgálhatják, ha összegyűjtésre és elemzésre kerülnek.

Egy könyvtár szolgáltatásainak értékelése valójában mindig azokból a statisztikai adatokból indul ki, amelyek a mennyiséget mérik (a költségek adatai, adatok a használókról, a használatról, a gyűjteményekről, a személyzetről stb.). Ezután át lehet térni a teljesítmény, vagyis a minőség mérőeszközeire, azaz azoknak az adatoknak a kombinációira, amelyek a szolgáltatások jó vagy rossz minőségét tanúsítják többé-kevésbé objektív módszereket alkalmazva. A teljesítményt mérő eszközök helyett vagy mellett a könyvtár szubjektívabb nézőponthoz is folyamodhat a használók véleményét kérve. (Például megkérdezheti őket elégedettségük mértékéről a nyújtott szolgáltatásokat illetően, a könyvtárban folytatott tevékenységükről, a jövőbeni szolgáltatásokra vonatkozó igényeikről stb.) Végezetül a könyvtár elemezheti a költség-adatokat, akár a működés teljes költségét, akár az egyes szolgáltatások vagy éppen az egyes „termékek” – mint pl. egy kölcsönzés vagy egy dokumentum katalógizálása – költségét. Olyan módszerről van szó, amely igen hasznos a célok és a rendelkez-

zésre álló anyagi alapok összemérésére.

Mindezeket a módszereket – amelyek mind határozatosan le vannak írva a szabványokban és/vagy a kézikönyvekben – használják már egy ideje, és rendszeresen fel is újítják, hogy lépést tartsanak az információ világának fejlődésével. A következőkben áttekintést nyújtunk a mennyiség, a minőség és az érték méréséről.

A mennyiség mérése: a statisztikák

Az összehasonlítás lényeges része a statisztikai adatok elemzésének, ám különböző könyvtárak – vagy különböző régiók, országok – statisztikáinak egybevetése csak akkor lehetséges, ha az adatok pontosan meghatározottak, és ha azonos módon gyűjtik azokat mindenhol. Ennek okán a könyvtárstatisztikák is a nemzetközi szabványosítási szervezet, az ISO szabvány-keretei közé kerültek.

Az ISO 2789 szabvány egységesíti a terminológiát, a szolgáltatások és a könyvtárhasználat meghatározásait, és részletesen leírja, hogyan kell az adatokat összegyűjteni és elemezni összevethető és csoportosítható eredmények érdekében. A célkitűzés az, hogy a szabvány magában foglalja a könyvtárak és szolgáltatások típusainak lehető legnagyobb számát, hagyományosakat és digitálisakat egyaránt. Az ISO szabvány – a legtöbb nemzeti statisztikához hasonlóan – méri a gyűjtemények nagyságát és típusait; a használók számát és összetételét; a könyvtár használatát mennyiségi megközelítésben (kölcsönzések, tájékoztatói alkalmak, könyvtárlátogatások, letöltések száma stb.), továbbá a könyvtár forrásait a személyzet, a hely és a pénz tekintetében.

Az ISO 2789 szabvány először 1974-ben jelent meg, és korszerűsítése mind rövidebb időközönként vált szükségessé (1991, 2003 és 2006). Az 5. kiadás munkálatai 2010-ben kezdődtek, és már majdnem befejeződtek: ez a legutóbbi változat nem csak azoknak a gyors változásoknak a következménye, amelyek az utóbbi években érintették a könyvtárakat és az információ világát. Az ISO valójában több kérdést is kijelölt, ame-

lyeket az előző szabvány (és a legtöbb ország könyvtárstatisztikája) eddig elhanyagolt:

- a dokumentumvagyon megőrzése, különösen a ritka anyagoké, azaz azon dokumentumok száma, amelyek átestek valamilyen megőrző és/vagy megelőző kezelésem, és a (megőrzési vagy hozzáférést megkönnyítő célból) digitalizált dokumentumok mennyisége;
- a könyvtári együttműködés, azaz a kooperációs projektek és a formalizált partnerség;
- az esetleges intézményi repozitóriumokban elhelyezett dokumentumok száma;
- a média könyvtár iránti figyelme – ez számszerűsíthető azon beszámolók és cikkek mennyiségével, amelyeknek tárgya, témája a könyvtár;
- a személyzet szakirodalmi és tudományos publikációinak száma.

Ott azután, ahol a könyvtár online szolgáltatásokat és gyűjteményeket is kínál, új statisztikákra van szükség. Az ISO 2789 szabvány 2006-os kiadása már bevezette a *virtuális könyvtárlátogatás* meghatározását („távoli hozzáférés a könyvtár honlapjához”), de a következő kiadás figyelembe vesz három további, teljesen új jelenséget is:

- a könyvtárban is elérhető interaktív szolgáltatásokat (blog, wiki stb.),
- a könyvtár jelenlétét a közösségi hálózatokon,
- a kifejezetten mobil eszközökre (okostelefonra, táblagépre stb.) tervezett szolgáltatásokat.

Végül a legfontosabb kérdés, amit az új ISO

2789 figyelembe vesz, az talán a speciális igényű (fizikai problémákkal küzdő, más kultúrájú vagy gazdaságilag hátrányos helyzetű) felhasználóknak nyújtott szolgáltatások. Nem új feladatról van szó a könyvtárak számára, de ezek az utóbbi évtizedben olyan szintre emelkedtek, hogy már szükségessé váltak a statisztikai adatok annak mérésére, mennyire használják ezeket, s mit vállalnak (gazdasági és személyzeti értelemben) ennek érdekében a könyvtárak.

Az új szabvány meghatározásokat és módszereket ír le ezeknek és a könyvtári szolgáltatások más aspektusai adatainak gyűjtéséhez. Az ideális az lenne, ha ezeket a későbbiekben befogadnák a nemzeti statisztikák is.

A minőség mérése: a teljesítménymutatók

A teljesítmény vagy a minőség mutatóinak a meghatározása és alkalmazása a könyvtárak részéről immár néhány évtized óta használatos gyakorlat, és ebben a tárgykörben szabványok, kézikönyvek is megjelentek.¹ A teljesítménymutatók a könyvtár statisztikáiból és más forrásokból nyert olyan adatok kombinációi, amelyek alkalmasak egy-egy könyvtár szolgáltatásainak (teljesítményének), azaz minőségének; hatékonyságának és a szolgáltatások költséghatékonysági viszonyainak, tevékenységének a küldetéséhez, feladataihoz és előre meghatározott céljaihoz való viszonyának értékelésére. Több kérdésre adnak választ:

Kérdések	Mutatók
Használja-e a lakosság ² a könyvtár szolgáltatásait?	Fejenkénti könyvtárlátogatások
	Fejenkénti kölcsönzések
	Fejenkénti letöltések a digitális állományból
Megfelel-e az (akár a papír, akár a digitális) állomány a használói szükségleteknek?	A dokumentumok (az állomány) használatának mutatói
	A kért címek tényleges rendelkezésre állása

Kérdések	Mutatók
Jól szervezettek-e a könyvtári eljárások?	A polcok rendje
	A könyvtárközi kölcsönzés gyorsasága
Jó-e a költséghatékonysági viszony?	Egy kölcsönzésre eső költség
	Egy látogatásra eső költség

A teljesítménymutatók által használt adatok nagyrészt a könyvtár statisztikáiból származnak (a látogatások száma, az olvasói férőhelyek stb.), továbbá az intézmény statisztikáiból, amelyhez a könyvtár tartozik (a tudományos személyzet, illetve a hallgatók száma stb.), valamint a könyvtár-automatizálási szoftver által előállított statisztikákból (a kölcsönzések, az aktív olvasók száma, a könyvtárközi kölcsönzések mennyisége stb.). Viszonylag kevés azoknak az adatoknak a mennyisége, melyeket „kézzel” kell összegyűjteni, így pl. a tájékoztató kérdések számát.

A teljesítménymutatókat természetesen egyenként is lehet használni, de sokkal hatékonyabban, ha együttesen és az évek során rendszeresen alkalmazzák. A hatékonyság maximumát úgy lehetne elérni, ha egy egységes mutató-készletet (és azonos módon való adatgyűjtést és elemzést) alkalmaznának egész könyvtár-csoportok.

Annak ellenére, hogy az ISO 11620 szabvány legutóbbi, 2008-as kiadása óta csak néhány év telt el, már revízió alá került, ugyanis néhány mutató elavultnak vagy nem megfelelőnek mutatkozott. De mindenekfelett az utóbbi időkben kifejlődött vagy módosult könyvtári tevékenységeket érintő új indikátorok meghatározása vált szükségessé. Ezen új tevékenységek listája pedig (nem véletlenül) meglehetősen hasonlít az új könyvtári statisztikákhoz kidolgozottakéhoz:

- a konzerválás, digitalizálás és a könyvtári ritkaság-állományok használatának elősegítése,
- együttműködés és partnerség,
- intézményi repozitóriumok,
- a kutatók felé irányuló szolgáltatások,
- szociális jellegű szolgáltatások.

Az ISO11620 szabvány revíziója még folyamatban van, 2012-ben esedékes az elfogadása.

3.3 Az érték mérése: a könyvtárak teljesítménye és hatása

A teljesítménymutatók azt mondják el nekünk, hogy egy könyvtár hatékonyan és hatásosan nyújtja-e szolgáltatásait a közösségnek, de nem mutatják meg, hogy a használók hasznot húznak-e, és miképpen a szolgáltatásokból. (Olyan kérdés ez, amit egy finanszírozó szervezet különösen érdekesnek talál.)

A múltban a könyvtárak értéke a társadalom számára nem volt kétséges. A könyvtárosok minden bizonnyal nem az egyetlenek voltak, akik úgy gondolták, hogy egy dokumentumvagyon létrehozása, a könyvek és a dokumentumok katalogizálása és megőrzése a jövő generációi számára nélkülözhetetlen kulturális tevékenység, és azt sem csak ők gondolták, hogy a könyvtár könyvei hozzájárulnak közösségük kulturális színvonalának növeléséhez.

Az utóbbi időkben mindazonáltal úgy tűnik, hogy mivel mindenféle információ megtalálható *online*, a potenciális használók gyakran kikerülik a könyvtárat és kezdik a könyvtárak erejük („hatalmuk”) nagy részét elveszíteni. A könyvtárak igen gyorsan felismerték ezt a problémát, és válaszként kifejlesztettek egy sor módszert arra, hogy meghatározzák és demonstrálják saját hasznosságukat, azaz *teljesítményüket* vagy hatásukat használóikra és a társadalomra.

Teljesítmény vagy hatás? Jótétemény vagy érték? Az ilyen típusú tanulmányok számára még nincs egységes, szabványos terminológia, és gyakran megtörténik, hogy ugyanazt a kifejezést különböző jelentésben használják. Ebből a megfontolásból az ISO munkacsoportja, mely 2010 decemberében kezdett dolgozni a hatás értékelésének szabványán,³ bevezetett egy sor definíciót:

- *Jótétemény*⁴: hasznosság vagy pozitív hatás, vagy mindenképpen valamifajta segítség.
- *Hatás*: olyan különbség, vagy változás – legyen az kézzelfogható vagy sem –, amelyet egy egyén vagy egyének egy csoportja tapasztal a könyvtár szolgáltatásainak következményeként.
- *Teljesítmény (outcome)*: az *output* közvetlen és tervezett hatása, melynek célja a könyvtár vezetésének tervében kitűzöttek – használók száma, elégedettségük indexe stb. – elérése. Ez a meghatározás magában foglalja azokat a teljesítményeket is, amelyek azt az intézményt vagy közösséget érintik, amelynek a könyvtár részét képezik.
- *Output*: a könyvtári eljárások eredménye, például a katalógusba került címek, a kölcsönzések száma, a tájékoztató kérdések mennyisége stb.
- *Érték*: a könyvtár – valamilyen valóságos vagy potenciális jótétemény érzékeléséhez kötött – fontossága az érintettek számára, legyenek akár finanszírozó szervezetek, adminisztratív vezetők vagy használók. (Ez a meghatározás magában foglalhatja a gazdasági értéket is.)

Az a kifejezés, mely valamennyinél jobban leírja az ilyen típusú kutatások tárgyát, az a *hatás*. Ez mutat rá egy használó képességeiben, ismereteiben vagy viselkedésében végbement változásra, és egybeesik néhány a múltban használt meghatározással is:

„Az *outcome* a könyvtár használatának eredménye, az egyes használóra gyakorolt befolyás értelmében”.⁵

„Az *outcome* az a mód, ahogyan a könyvtár használói megváltoznak a könyvtár forrásainak és szolgáltatásainak használata következtében”.⁶

A hatás lehet egyéni, vagy vonatkozhat személyek csoportjaira, mint pl. egy egyetem dolgozóira és hallgatóira vagy egy bizonyos terület lakosaira. A személyekre gyakorolt hatás vonat-

kozhat az egyéni jólétre, a viselkedésbeli, álláspontbeli változásra, a képességek, kompetenciák fejlődésére, a kutatásban, a tanulásban vagy a szakmában elért nagyobb sikerre. A társadalmi hatás pedig a közösség életére vonatkozik, és olyan témákat érinthet, mint a társadalmi befogadás (az öregeké vagy a bevándorlóké, hogy csak egy példát említsünk), az információkhoz való ingyenes hozzájutás, a helyi kultúra és identitás erősítése, az egészségre fordított nagyobb figyelem (az egészségügyi információk sorozatos és szavahihető terjesztésének köszönhetően).

Az ilyen típusú értékelés legfőbb problémája az a tény, hogy a használókra gyakorolt befolyás természetesen sokféle lehet, és ennek következtében nehéz elkülöníteni azokat a változásokat, amelyek közvetlenül a könyvtárnak köszönhetőek azoktól, amelyeket más tényezők befolyásoltak. De a világszerte folytatott kutatások leírtak egy sor olyan módszert, melyek érdekes eredményeket adhatnak.

Az ISO munkacsoportja ezeket a módszereket három csoportba sorolta *Streatfield*⁷ 2002-ben megjelent közleményét felhasználva:

- *megfigyelt* bizonyosságok nyerhetők a közvetlen megfigyelésből, feljegyzésekből, az iskolai vagy szakmai sikereket jelző adatok összehasonlításából stb.,
- *kért* bizonyosságokat eredményeznek a felmérések (kérdőív, interjú, fókuszcsoport),
- *származtatott* bizonyosságokat nyújtanak a más típusú adatok: úgymint a könyvtári statisztikák (pl. a rendezvényeken résztvevők vagy a könyvtárlátogatók száma), a használók elégedettségének mutatói és a teljesítmény-indikátorok.

A módszerek első két csoportja arra szolgál, hogy a hatást közvetlenül lehessen vizsgálni és bemutatni, míg a harmadik csoport olyan mérőeszközöket gyűjt egybe, amelyek közvetett módon képesek bizonyítani a könyvtár hatását.

Kérni (szorgalmazni, sürgetni, ösztönözni) a könyvtár valamilyen hatásának a bizonyosságát a mennyiségi típusú adatok használatát jelenti. Olyan mérésről van szó, amit a társadalomtudományokon belül fejlesztettek ki, és lényegében

abból áll, hogy megkérik a használókat, írják le tapasztalataikat és fejezzék ki véleményüket a könyvtárról. Felmérések, interjúk, fókusz-csoport és vitakörök a leggyakrabban használt módszerek; mind a tényleges, mind a potenciális használók bevonhatók. Alternatívaként fel lehet kérni a használókat arra, hogy értékeljék saját képességeiket és kompetenciáikat, amelyeket a könyvtár és szolgáltatásai használatával szereztek, ám ritkán lehet szó szavahihető értékelésről, ugyanis a használók általában hajlamosak felülértékelni saját kompetenciáikat.

Az esetek nagyobb részében ezek a módszerek jelentős mennyiségű „anekdotikus bizonyosságot” eredményeznek, olyan történeteket, amelyek a használók személyes tapasztalatairól mesélnek, és amelyeknek felbecsülhetetlen értéke, hogy jobban illusztrálják vagy megerősítik a más módszerekkel nyert, néha kissé száraz eredményeket.

A megfigyelt bizonyosság sokkal inkább adaton, mintsem véleményeken alapul, és az alkalmazott módszerek a könyvtár hatását a statisztikai és egyéb adatok összegyűjtése és egybevetése révén próbálják bemutatni. Íme néhány példa az efféle módszerekből:

- A használók viselkedésének megfigyelése a könyvtár szolgáltatásainak használata előtt és után;
- *adatbányászat* a használók viselkedéséről;
- a használó iskolai vagy szakmai sikere adatainak összehasonlítása könyvtárhasználati adataival;
- teszt (pl. egy tanfolyam előtt és után) a használók képességei és kompetenciái növekedésének igazolása céljából.

Ami a tesztekkel illeti, meglehetősen elterjedt módszer a könyvtárak pozitív befolyásának bizonyítására. Szokásosan két tesztet készíttetnek, például egy tanfolyam – modjuk egy információs műveltséget segítő – előtt és után oly módon, hogy azonnal igazolja a használók kompetenciáinak a javulását.

A hatás értékelésének egy sajátos megközelítése a gazdasági szempont, azaz a könyvtár

értékének monetáris fogalmakkal való kifejezése. Első látásra a gazdasági érték másodlagos szempontnak tűnhet, és kevésbé jelentősnek, mint a társadalmi érték az egyének és a közösség számára, viszont igen érdekes lehet, mindekelőtt a könyvtár fenntartói és finanszírozói számára. Ennek megfelelően figyelemre méltó mennyiségű olyan projekt és publikáció van, melyek a könyvtár gazdasági értékelésének lehetőségét demonstrálják, még ha ezen projektek eredményei azután nem is mindig győzik meg a többségeket.

Mindmáig a könyvtári szolgáltatások gazdasági értékének bemutatására leginkább használt módszer a járulékos értékelés, ami – még mielőtt a könyvtárak használni kezdték volna – már ismert volt non-profit szolgáltatások és szervezetek gazdasági értékének leírására az egészségügy, környezetvédelem, oktatás és kultúra területein. Ez a módszer az egyének „fizetési készségét” kérdezi: „*mennyit lenne kész fizetni azért, hogy ez a könyvtár továbbra is megmaradjon?*” és a fordítottját is: „*milyen összeget tartana megfelelő kárpótlásnak, ha a könyvtár bezárással kerülne?*”.

Feltehetőleg a gazdasági érték értékelése meggyőzőbb eredményeket hozhat, ha nem önmagában alkalmazzák, hanem más, a könyvtár társadalmi hatását felmutató módszerekkel összekötve használják.

Hosszan lehetne még beszélni a hatás értékeléséről és arról, hogy melyik lenne a leghatékonyabb módszer egy könyvtár hatásának meghatározására és végső soron „mérésére”, de léteznek különböző kézikönyvek a témában,⁸ a meglévő szakirodalmat pedig az IFLA *Statistics and Evaluation* szekciójának keretei közt egybegyűjtötték és rendezték.⁹

A módszerek megvannak, de használják is őket?

Statisztikák

A 2004-es IFLA kongresszuson Buenos Airesben az akkori elnök és alelnök egy egyszerűnek tűnő kéréssel keresték fel a statisztikai és értékelési szekciót: adatokra volna szükségük, hogy bemutathassák a *World Summit on the Information Society* számára. Azt kérték a szekciótól, hogy határozzon meg egy megbízható statisztikai adategyüttest, amely világviszonylatban megismertethető és összegyűjthető lenne. Ám ilyenféle statisztikák nem léteztek – és ma sem léteznek, noha már több év telt el azóta.

Néhány évig az UNESCO publikált könyvtári statisztikát, de 2005-ben abbahagyta, majd a Libecon projekt is gyűjtött Európára vonatkozó adatokat, de – noha az adatok még láthatók a honlapon (www.libecon.org) – a projekt lezárult.

Az egyetlen mód arra, hogy a könyvtári statisztikákat világszerte elterjesszük, úgy tűnik, csak az lehet, hogy meghatározzuk azt a minimális mennyiségű adatot, amely elfogadható és alkalmazható lehet a világ valamennyi könyvtára számára. Így született meg a *Global statistics* projekt¹⁰ az IFLA szekció, az UNESCO statisztikai intézete és az ISO TC46/SC8¹¹ bizottság együttes munkájának gyümölcseként. A három partner megszerkesztett egy rövid könyvtárstatisztikai listát (az ISO 2789 szabványból kölcsönözve), és összeállítottak egy kérdőívet, amit azután Latin-Amerikában és a karibi térségben teszteltek.

A kérdőív kérdéseit könnyű megérteni és – legalább részben – megválaszolni is, sokkal nehezebb volt viszont annak megismerése, hogy a különböző országokban hogyan gyűjtenek (és egyáltalán gyűjtenek-e) statisztikai adatokat. Mivel világos volt, hogy ugyanazok a problémák merülnének fel a világ nagyobb felében, beazonosítottak néhány intézményt, amelyek

a könyvtári statisztikák gyűjtésével foglalkoznak, gyakran elkülönülten a különböző könyvtártípusok szerint: az országos vagy tartományi statisztikai intézetek; az oktatási, kulturális, kutatásügyi minisztériumok; a könyvtárak vagy a könyvtárosok egyesületei.

Vannak országok, ahol a könyvtári statisztikákat igen hosszú időközönként gyűjtik csak össze, máshol csak bizonyos típusú könyvtárak számitanak érdeklődésre, és van ahol egyáltalán nincs szokásban az adatgyűjtés. Világos tehát, hogy nem lesz könnyű egymástól ennyire különböző intézményeket és szervezeteket rávenni arra, hogy rendszeres időközönként összegyűjtsenek egy sor „globális statisztikát”. A valódi probléma mindazonáltal valami más: minden egyes nemzeti szervezet inkább egy saját statisztikai adategyüttest szeretne meghatározni, vagy legalábbis adaptálni és módosítani a létező statisztikákat, nem is beszélve arról, hogy sok könyvtári statisztikának van valamiféle „történelmi háttere”, amit buzgón védelmeznek a közvetlenül érintettek. Mindezen okokból meglehetősen nehéz lesz összeegyeztetni egyetlen mutató-készletet nemzeti (országos) szinten is, akár csak egy könyvtártípusra, minden könyvtár egyedi (vagy legalább is azt hiszi magáról), és nem léteznek olyan meghatározások vagy statisztikai mutató-készletek, amelyek mindenkit ki tudnának elégíteni.

Vegyünk például egy olyan nyilvánvalóan egyszerű adatot, mint a kölcsönzések száma, ami végtelenül sokféle módon számolható, beleértve vagy kizárva a hosszabbításokat (ahol egyébként meg kell különböztetni az olvasó által kért hosszabbítást a rendszer által automatikusan végrehajtottól), beleértve vagy kizárva a könyvtárközi kölcsönzést, a dokumentumellátást (*document delivery*) stb. Ahhoz, hogy komoly és hitelt érdemlő statisztikáink legyenek, szükséges, hogy a meghatározások és az adatgyűjtés módszerei is szabványosítva legyenek, mert csak ugyanazoknak az adatoknak (és azonos definícióknak és adatgyűjtési módszereknek) a használata teszi lehetővé a különböző régiók vagy országok eredményeinek összehasonlítását. Ám a való-

ságban olyan eredményről van szó, amit még távolról sem értünk el – az ISO 2789 szabvány ellenére sem.

A teljesítménymutatók

Ha a könyvtári statisztikák (amelyek többé-kevésbé közismertek a könyvtárosok körében) híján vannak a teljességnek és egységességnek, magától értetődik, hogy a teljesítménymutatóknál sem túl rózsás a helyzet. A mutatóknak ez a típusa valójában csak az utóbbi néhány évtizedben került megvilágításba, és mindmáig nagymértékben valami haszontalan „többletnek” tekintik, ami értékes időt és energiát rabol el más tevékenységektől. Néhány könyvtár szórványosan használ egy-két ilyen mutatót belső célokra, de az esetek többségében inkább nem publikálják az eredményeket – annál is inkább, mert megesik, hogy az eredmények rosszabbak a vártnál.

A könyvtári teljesítmények mérése csak akkor lesz igazán hatékony, ha lehetséges lesz a struktúrájukban és közönségükben hasonló könyvtárak eredményeinek összehasonlítása, de mindmáig csak ritka példaként akadnak olyan könyvtárak, amelyek hosszabb távú közös projektben vesznek részt, ugyanazokat a teljesítménymutatókat használva és később publikálva – vagy csak egymás között összehasonlítva – az eredményeket. Kettő ezek közül a *BIX* – és a *The Benchmarking system of the Netherlands University Libraries*.

A *BIX* (Der Bibliotheksindex)¹² német kezdeményezés, amely két különböző indikátorsort használ a köz- és a felsőoktatási/tudományos könyvtárak számára; eredményeit évente adja közre. (A közreadás formáját a közeljövőben alakítják át az eddigi klasszifikáltról meghatározott minőségi kritériumoknak megfelelő nagyobb könyvtárcsoportok szerintire.) A projektben való részvétel önkéntes, és a résztvevő könyvtárak sokkal kevesebben vannak, mint amelyek az országos szintű statisztikai adatgyűjtésben rész vesznek. A jövőben a *BIX* eredményei érvényességének megerősítése céljából ott, ahol lehetséges, a projekt eredményeit össze fogják

hasonlíttani az országos könyvtári statisztika eredményeivel.

A *The Benchmarking System of the Netherlands University Libraries* 1999-ben indult, és szerepel benne valamennyi egyetemi és a holland nemzeti könyvtár. Eredményeit nem publikálja, azok csak a projekt résztvevői számára láthatók.

Megjegyzésre érdemes, hogy mivel mind a két kezdeményezés a könyvtári szolgáltatások ugyanazon aspektusait vizsgálja, és a mutatók nagy részét az ISO 11620 szabványból kölcsönözték, az eredmények összehasonlíthatók a különböző könyvtárcsoportok és országok között.

A hatás értékelése

A hatás értékelése elméletben arra volt kárhóztatva, hogy még kevesebb támogatója legyen, mint az értékelés más formáinak, ám a jelenlegi válságos helyzet némiképp módosított ezen a képen. Ma valójában minden közpénzből finanszírozott intézménynek a közösségre gyakorolt pozitív hatást kell mutatnia, és ez a külső nyomás felgyorsíthatja az értékelés új módszereinek az átvételét. Noha pillanatnyilag különböző projektek léteznek, a hatás értékelése egyetlen rendszeres és állandó alkalmazásának az tűnik, ahogyan a használók információs műveltségét tesztelik. Ezen a téren a meghatározott készségek és kompetenciák megszerzését elég pontosan szabványosították,¹³ s egy képzési alkalom előtt és után elvégzett teszt világos és kézenfekvő eredményt nyújt. A valódi hatásvizsgálatok, ahol a használókat arra kérik, hogy értékeljék a könyvtártól kapott jótéteményeket, még sokkal ritkábbak. (Az új ISO 16439 szabványban szerepel majd néhány példa, melyek megkülönböztetik egymástól a társadalmi és a gazdasági hatást.)

Mit lehet tenni?

Ha a könyvtárak szándéka nemcsak az, hogy megvédjék költségvetésüket és pozíciójukat, hanem az is, hogy megőrizzék a közösségen, az intézményen (és a társadalmon) belüli szerepüket,

szükség van a mennyiségi és minőségi adatokra, a használók vizsgálatára és azokra a „sztorikra”, amelyek bizonyíthatják a könyvtár társadalmi és gazdasági hatását. Viszonylag széles választék áll rendelkezésre az ilyen típusú adatok gyűjtésének és megismertetésének módszereiből. A folyamatos és intézményesített együttműködés a regionális és országos hálózatokon belül egyrészt képes minimalizálni az erőfeszítéseket, másrészt hatványozottan meg tudja növelni a hatékonyságot. Az, amit az IFLA könyvtárstatistikai kiáltványa mond, az értékelés más módszereire is alkalmazható.

Jegyzetek

- 1 ISO 11620 (2008, 2.e.): Information and documentation – Library performance indicators; ISO/TR 28118 (2009): Information and documentation – Performance measures for national libraries; Roswitha Poll – Peter te Boekhorst: Measuring quality: performance measurement in libraries, 2.rev. ed., München: Saur, 2007.
- 2 Alakosság (vagy elsődleges használói kör) egy felsőoktatási tudományos könyvtár esetében az intézmény tagsága (mint például az egyetem oktatóinak és hallgatóinak összessége). Egy közkönyvtár esetében pedig a lakosság általában egybeesik az adott terület lakosságával.
- 3 ISO/AWI 16439: Methods and procedures for assessing the impact of libraries
- 4 Az olasz *beneficio* szó szerencsés módon egyszerre jelent jótettet, segítséget, hasznot, nyereséget, kedvezményt is. (MJ)
- 5 Don H. Revill: Performance measures for academic libraries. In: Encyclopedia of Library and Information Science, 45. suppl. 10. (1990)
- 6 ACRL Task Force on Academic Library Outcomes Assessment Report, 1998 <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/taskforceacademic.cfm>
- 7 David Streatfield: Getting the impact of services, in: S. Brewer: Value and impact studies: getting the benefit, Loughborough: Capital Planning Information, 2002, p. 37-42.
- 8 Peter Herson – Robert E. Dugan: An action plan for outcomes assessment in your library. Chicago: ALA, 2002; Sharon Markless – David Streatfield: Evaluating the impact of your library. London: Facet, 2006
- 9 R. Poll: Bibliography „impact and outcome of libraries”, 2011. http://www.ifa.org/files/statistics-and-evaluation/publications/Bibl_Impact_Outcome-Jan2011.pdf
- 10 <<http://www.ifa.org/statistics-and-evaluation/global-statistics>>
- 11 ISO TC46/SC8: Information and documentation: Quality – statistics and performance evaluation
- 12 BIX. Der Bibliotheksindex, <<http://www.bix-bibliotheksindex.de/>>
- 13 ACRL Information Literacy Competency Standards for Higher Education, 2010 <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm>



A rendszerváltozás emlékei az európai digitális archívumban

Az Europeana (Európai Digitális Könyvtár) új projektjének keretében az európai lakosok digitális platformon oszthatják meg egymással a vasfüggöny leomlásának idejéből származó személyes történeteiket, fényképeiket, videókat és hangfelvételeiket. A kezdeményezés az Európa képét jelentősen megváltoztató forradalmi események jövőre esedékes 25. évfordulójának állít emléket.

A magyar kampányt és emlékgyűjtést a Közép-Európai Egyetem Nyílt Társadalom Archívuma (OSA Archivum) szervezi, melyre 2014 júniusában kerül sor Budapesten és vidéki helyszíneken. A gyűjtőnapokon a rendezők mindenkit szívesen látnak, akik meg akarják osztani az 1989-ből származó emlékeiket. A fotókról, hangfelvételekről, videókról, rölapokról, levelekről és emléktárgyakról digitális másolatok készülnek. Az érdeklődők az interneten keresztül is feltölthetik emlékeiket. Ehhez regisztrálniuk kell a www.europeana1989.eu internetes oldalon. A felöltött kép- és hanganyagok, valamint történetek szabadon hozzáférhetőek ugyanezen a weboldalon.

(Forrás: http://www.sg.hu/cikkek/97885/a_rendszervaltozas_emlekei_az_europai_digitalis_archivumban)

Az információs műveltség változó szempontjai a 2.0-ás kutatási környezetben

ŠPIRANEC, Sonia



Sonia Špiranec, a zágrábi egyetem Információtudományi Tanszékének munkatársa 2012 szeptemberében előadást tartott az ankarai Hacettepe Egyetemen rendezett 3rd International symposium on information management in a changing world című konferencián. Előadásának lapunk számára kibővített és átdolgozott „Shifting facets of information literacy in Research 2.0 environments” című változatát Koltay Tibor fordításában olvashatják.

Bevezetés

Az információs műveltség (IM) a tudományos kutatás központi kérdése, valamint a kutatók szakmai működésének és életpályájának integráns része. Az információ a kutatás alapvető építőeleme, ezért jelentős mértékben befolyásolja a kutatási folyamatot. Ebből következik, hogy a megtaláláshoz, értékeléséhez és felhasználáshoz kapcsolódó kompetenciák elengedhetetlenek minden kutató számára. A felkészült kutatók tudatában vannak annak, miként kell az információkat és az adatokat gyűjteni, használni,

kezelni, szintetizálni és etikus módon létrehozni. Az ilyen kutatók rendelkeznek azokkal az információs készségekkel, amelyek mindezek hatékony elvégzéséhez szükségesek.¹

Az információs műveltség fogalma akkor kezdett el terjedni, amikor az információk, az információforrások és az információs struktúrák növekvő mértékben heterogénné és összetettevé váltak. E fogalom tartalmát mindig is befolyásolták és meghatározták az információs környezet jellemzői.

Ezt az információs környezetet az IM funkciójának is tekinthetjük, mivel az információs műveltség iránti igény növekedése az információs

környezet összetettségével egyenesen arányos. A Web 2.0 és a közösségi média megjelenésével az információs környezetek még összetettebbé és strukturálatlanabbá váltak, ami új kihívásokat jelent az ezekkel a komplex feladatokkal megbirkózni kényszerülő kutatóknak szánt információs műveltségi képzések számára. Ahhoz, hogy a kutatóknak szánt IM képzések relevánsabbak legyenek és megfeleljenek a „Tudomány 2.0” vagy a „Kutatás 2.0” szellemének, szükség van arra, hogy a hagyományos könyvtárközpontú témák oktatásától az új témák és fogalmak befogadása irányába mozduljunk el. Írásom további részében ennek a változásnak az indokait és elemeit fogom bemutatni és vizsgálni.

Változó kutatási paradigmák: a Kutatás 2.0 felé

Nem kétséges, hogy az átalakult az információs és kommunikációs technológiák (IKT) használata oda vezetett, hogy a tudomány megváltozott, amit számos szerző le is írt.² Mindazonáltal azok a mélyreható és gyökeres változások, amelyek változó alakzatokat hozhatnak a tudomány és a kutatási tevékenység területén, a Web 2.0-val megindult technológiai innováció eredményei.³ Figyelembe véve a tudomány társadalmi és kommunikatív természetét, kevésbé meglepő, hogy számos kutató aktív résztvevőjévé lett ennek az új webnek, és sok esetben használja azokat a szolgáltatásait és eszközeit, amelyeket kifejezetten a kutatók számára fejlesztettek ki.⁴ A Web 2.0 azt ígéri, hogy lehetővé teszi a kutatók számára, hogy új módon tudjanak információkat létrehozni, annotálni, szemlélni, újrafelhasználni és ábrázolni, továbbá képessé teszi őket arra, hogy előmozdítsák a tudományos kommunikáció területén jelentkező újítások elterjedését, például a folyamatban lévő kutatásokról való publikálást vagy a kutatás forrásainak nyílt megosztását.⁵ Annak érdekében, hogy ezen alapvető változásokat kifejezésre juttassuk, született meg a *Tudomány 2.0* és a *Kutatás 2.0* elnevezés. Több

definíció elemzése azt mutatja, hogy mindkét kifejezés a kutatás olyan új megközelítéseire utal, amelyek az együttműködésben történő tudáslelt-rehozást mozdítják elő, a nyers eredményekhez, elméletekhez és elképzelésekhez való online hozzáférésre támaszkodnak, továbbá a kutatási folyamat nyílttá tételére fókuszálnak.⁶ Ezeknek az új fogalmaknak fontos eleme a vázlatos anyagok vagy a kutatás nem végleges kimeneteinek a publikálása, ami olyan meglátások létrejöttét segíti elő, amelyek nem ismételhők meg védett környezetekben. Az ilyen vázlatos produktumok teszik lehetővé a korábbinál rövidebb terjedelmű és gyakoribb visszacsatolást, és hozzájárulnak a kutatás színvonalának folyamatos javulásához.⁷ A Tudomány 2.0 vagy a Kutatás 2.0 gyakorlata nagymértékben támaszkodik Web 2.0-ás eszközökre (pl. a wikik, a blogok, a közösségi hálózatok, az RSS stb.). A tudományos információ terjesztésének és kommunikálásának ezek az új formái lehetővé teszik, hogy a kutatók a párbeszéd eddiginél gazdagabb formáit és az önkifejezés digitális módjait teremtsék meg. Ilyen módon a tudományos kommunikáció olyan formáiban vehetnek részt, amelyek a hagyományos rendszer alternatíváját jelentik. *Weller és munkatársai* szerint a Web 2.0-ás eszközök és szolgáltatások összekapcsolása a kutatási folyamatokkal több dimenziót képvisel. Új utakat nyit, egyrészt a tudományos és kutatási tevékenységek közösségkapcsolati rendszerében (blogok, podcasting stb.), másrészt a tudás közösségi előállítására és kezelésére tekintetben. Lehetővé teszi a tudományos kommunikációt (a tudományos tartalmak terjesztése és megvitatása, a tudományos információk összekapcsolása és hozzáférhetősége) új struktúráinak és rendszereinek létrejöttét.⁸ Ezek a jellemzők és dimenziók azt mutatják, hogy a hagyományos kutatási tevékenységek különböznek a Kutatás 2.0-tól. Ezen túl, amíg a Kutatás 1.0 jellemzője a szöveg- és dokumentumközpontú paradigma volt, a Web 2.0-ás környezetben zajló kutatás nagymértékben az emberekről és a közösségekről szól, amelyek a tudományos folyamatok középpontjába kerültek.⁹ Amikor a kutatók tudományos adatokat vagy információ

keresnek, a többi kutatóra, bizottságokra és hálózatokra támaszkodnak. Ezek a változások természetesen nemcsak technológiai természetűek és folyamat alapúak, hanem sokkal lényegesebb és mélyrehatóbb ismeretelméleti hatásuk van, amit az *elmozduló*,¹⁰ a *törést jelentő*, a *bomlasztó*¹¹ vagy éppen a *torzító*¹² jelzővel írhatunk le. *Dede* földrengésszerű ismeretelméleti elmozdulásról ír, melyet a Web 2.0 hozott magával olyan módon, hogy különbséget tett a tudás klasszikus felfogása és a Web 2.0-ás környezetében megjelenő megközelítései között. Ez a megkülönböztetés azt mutatja, hogy a „tudás” klasszikus távlata a tények közötti olyan pontosan körülhatárolt kölcsönhatásokból áll, amelyek tárgyilagos kutatáson alapulnak, amely meggyőző bizonyítékát adja annak, hogy szisztematikus okai vannak. Ismeretelméleti szempontból minden jelenség alapja egyetlen igaz magyarázat, miközben a Web 2.0 keretei között a „tudás” a leírására vonatkozó közös megegyezésként határozható meg, amelyben a tények összekapcsolódhatnak az emberi tapasztalás olyan más dimenzióival, mint a vélemények, értékek és szellemi hiedelmek. Míg számos szerző e bomlasztó erőt lehetőségként fogja fel, amelyek segítségével felülkerekedhetünk a kutatás és a tudomány olyan tévedésein, mint a hatás- és a hivatkozás-elemzés rendszerei¹³ vagy maga a tudományos publikáció,¹⁴ mások megkérdőjelezzik az információ megosztásának azt a hatását, hogy általa növekszik a tudás. *Schiltz*, *Truyen* és *Coppens* szerint az információ pusztá elosztása nem vezet a tudás növekedéséhez, mivel az információ nem azonos a tudással. Az információból lehet tudás, azonban az információ hozzáférhetősége önmagában nem feltétlenül eredményez tudást. Szociológiai értelemben a tudás összetettebb és kevésbé valószínű, mivel magába foglalja a kódolást, amely (mint olyat) felismerhetővé teszi.¹⁵



Kutatás 2.0: kritikai elemek és tényleges felhasználás

A Web 2.0-ás technológiák alkalmazásában rejlő érdekes lehetőségek ellenére a szakirodalom azt mutatja, hogy a Web 2.0 használata eddig nem bizonyult elsöprő erejűnek. Különböző kutatások eredményei arra utalnak, hogy a Web 2.0 nem fog rövid- vagy középtávon gyökeres változásokat hozni a tudományos kommunikációban. *Procter és munkatársai* például kimutatták, hogy a Web 2.0-ás szolgáltatások közül csak néhány – a meglévő gyakorlaton alapuló, általános jellegű, intuitív és könnyen használható – szolgáltatás esetében találkozunk gyors növekedéssel, bár sok kutató kedvét elveszi a tudományos kutatás új formáitól amiatt, hogy nem tudnak bízni olyan forrásokban, melyek nem estek át a hagyományos értelemben vett lektoráláson.¹⁶ Ezt számos más kutatás is igazolja.¹⁷ Ugyanakkor longitudinális kutatási adatok bizonyos közösségi hálózatok és hálózati eszközök (aktív és passzív) használatának kis mértékű növekedését mutatják az Y-generációs doktoranduszok körében.¹⁸ Ez összecseng *Arms* és *Larsen* előrejelzésével, akik szerint intenzívebb lesz ez a növekedés, és akik szerint a fiatalabb kutatók azok, akik hamar fogják alkalmazni az olyan újításokat, mint a webes keresőmotorok, a Google Scholar, a Wikipédia és a tudományos blogok.¹⁹ Más szerzők is beszámolnak arról, hogy számos posztgraduális és posztdoktori kutató esetében változás figyelhető meg abban, miként jutnak információhoz és hogyan osztják meg azt. Ebbe beleérthetjük annak módját is, hogy miként élnek a Web 2.0 kínálta lehetőségekkel tudományos közleményeik „előpublikálása” során.²⁰ Bár elemzésünknek ezen a pontján úgy tűnik, hogy a Web 2.0-ás szolgáltatások nem fognak a tudomány területén a bevezetett média és az információs csatornák helyébe lépni, a Web 2.0-ás szolgáltatások és technológiák erejét nem szabad alábecsülnünk. Ezek a szolgáltatások már most is új minőséget hoznak a kutatási folyamatokba, ennél fogva legalább is ki fogják egészíteni a hagyományos szolgálta-

tásokat. Ahogy arról az előzőekben szóltunk, a Kutatás 2.0 izgalmas lehetőséget kínál a kutatási folyamatok és a tudományos tevékenységek tökéletesítésére, miközben veszélyes övezet is. Ha a kockázatok és lehetőségek összehasonlító elemzését végezzük, amikor a Web 2.0-ás technológiákról beszélünk, kiindulópontként mindig figyelembe kell vennünk az adott kutatás kontextusát vagy tárgyköreit. Amíg az ilyen elemzésekkel a hétköznapi kontextusokban, a szórakozás vagy a közbeszéd kapcsán kevésbé törődünk, az olyan szakterületeken, mint az oktatás vagy az egészségügy, a kutatás problémái és kockázatai kiemelkedően fontosak. Bár filozófiája nyitott és a részvételt hangsúlyozza, a Kutatás 2.0-t nagymértékben a szakosodott, megbízható, pontos és igazolható eredetű információ megtalálásának hagyományos motivációja jellemzi. A tudományos információnak ez a sajátos természete az, amely a Kutatás 2.0-ben rejlő lehetőségeket kockázatok és ellentmondások hordozójává teszi. A tudás előállításának együttműködésen alapuló modellje, a mash-upok gyakorlata, vagy a névtelenség olyan információ-teret hoznak létre, amelyben hitelesség, a megbízhatóság, a szakmai hozzáértés és a megbízhatóság folyamatosan megkérdőjeleződik. Megjelenik a téves és a félrevezető információ, átdolgozzák, finomítják, vagy elvetik, mielőtt megszületik a konszenzus. A kutatók számára különösen kockázatos a globális „kivág-beilleszt” kultúra, amely a 2.0-ás világ számos tevékenységét meghatározza. Azok a kutatók, akik online hozzáférhetővé teszik előzetes eredményeiket, azt kockáztatják, hogy mások lemásolják és kiaknázzák munkájukat annak érdekében, hogy érdemeket szerezzenek, vagy éppen szabadalmakhoz jussanak. Ez különösen így van az olyan különösen kompetitív területeken, ahol a szabadalmak, az előléptetés vagy a végleges kinevezés attól függ, hogy első-e egy-egy új felfedezés publikálásában.²¹ A Web 2.0-ás környezetekben az amatőrizmus²² vagy a magánélet titkosságával, a bizalmas információkkal, a bizalommal kapcsolatos és a jogi problémák²³ tolerálhatók a szórakoztatásban, viszont természetes, hogy nem fogadhatók el a

tudomány számára. A Kutatás 2.0-ának ezek a kritikus jellemzői komoly dilemma elé állítják a kutatókat: maradjanak biztonságban és hagyják figyelmen kívül a kutatásban a Web 2.0 kínálta potenciált, vagy fogadják el kockázatokat és a lehetséges következményeket. Egy intelligensebb és biztonságosabb „harmadik” út lehet az olyan információs műveltség, amelynek célja, hogy felkészítse a kutatókat az információs környezetbe a Web 2.0 által behozott bonyolultságra, és segítse őket abban, hogy azzal megküzdjenek. Annak érdekében azonban, hogy hatásos és hatékony legyen ennek a célnak a megvalósításában, a kutatók információs műveltségi oktatásának változnia kell, át kell alakulnia és néhány aspektusának tekintetében bővülnie kell. Egy ilyen újragondolás fő érveit és szempontjait a következő részben fogjuk taglalni.

Az információs műveltség változásai az új információs világban

Nem kétséges, hogy a Web 2.0 mély nyomokat hagyott a könyvtár- és információtudományban és az információs műveltségben. Egyes szerzők eszköz-perspektívában interpretálják az IM és a Web 2.0 összefüggésrendszerét.²⁴ Ebből a nézőpontból a Web 2.0-ra úgy tekinthetünk, mint olyan, különböző eszközök gazdag tárára, amely lehetővé teszi az IM jobb oktatását, a felhasználók jobb bevonását, valamint aktív módszerek alkalmazását. Egyre több szerző ismeri fel azonban, hogy sokkal mélyebb és összetettebb kapcsolat van az IM és a részvételen alapuló Web 2.0-ás környezetek között,²⁵ sőt néhányan egészen addig mennek el, hogy ezt a kapcsolatot *Információs Műveltség 2.0*-nak nevezik.²⁶ Az IM és a Web 2.0 kölcsönös összefüggései kapcsán számos téma merül fel. Ilyen az információs túlterhelés, a hozzáértés és a hitelesség, az információs kontextusok eróziója, a közösségekben létrehozott információ, az új információs műfajok, a szubjektív és a személyes információszerzés stb. E nézőpontok-

nak az egyik döntő eleme, hogy az információs műveltség hatókörének és fókuszának meg kell változnia, mivel a Web 2.0 és a közösségi média jellemezte környezet episztemológiája is megváltozott. Éppen az információs műveltség lehet az a keret, amelynek segítségével úrrá lehetünk az „információs betegségeken”. Ez utóbbiak között van az információ-túlterhelés és az információ okozta szorongás, az azonosság és szakmai hozzáértés elvesztése, az információ apró darabokra történő bontásának és a felszínes újdonságnak a hangsúlyozása. Mindezeket a betegségeket úgy is felfoghatjuk, mint az „ismeretelméleti védelem” különböző formáit, amelyek segítenek a kutatóknak a weben található félrevezető információk felismerésében. Bár több jelenkori kutató vizsgálódásának terepét az új problémák széles spektruma határozta meg, az IM jelenlegi gyakorlatának számos aspektusa még mindig a nyomtatott kultúrától való függést mutatja, ami nem illeszkedik a Web 2.0-ás környezetek átmeneti és hibrid természetéhez. Az IM olyan keretrendszerre is válhat, amely segít abban, hogy az információhoz kapcsolódó olyan „patológiás” jelenségekkel megbirkózhassunk, mint az információ-túlterhelés, az információtól való szorongás, az önazonosság és a szakmai hozzáértés elvesztése, valamint az információ mikro-adagokra történő tördelésére és a felszínes újdonságra való törekvés.²⁷ Felfogható olyan „episztemológiai védelemként” is,²⁸ amely segíti a kutatót a weben terjedő félrevezető információk felismerésében.

Bár az új kérdések széles skálája hozzájárult ahhoz, hogy számos kortárs kutató kutatással kapcsolatos távlata megváltozzék, az információs műveltség jelenlegi gyakorlatának számos aspektusa még mindig a nyomtatott kultúrától való függést tükrözi, ami nem egyeztethető össze a Web 2.0 átmeneti és hibrid természetével.²⁹ A nyomtatáson alapuló környezetek sokkal stabilabbak, strukturáltak és lineárisak. A digitalizált Web 2.0-ás környezetben az információ elválik anyagi hordozójától, valamint a szakmai hozzáértéstől és néha a bizalomtól. Ennek kapcsán olyan kérdésköröknek kell az információs mű-

veltségi tevékenységek részévé válnia, mint a hitelesség és a szakértelem, a szellemi tulajdon, az információs túlterheléssel való megbirkózás vagy a magánélet titkosságának problémája, a publikálási mechanizmusok megértése, valamint a modern információs környezetek tényleges megértése. Ha némileg véletlenszerűen megnézzük, hogy milyen kutatóknak, oktatóknak és/vagy doktoranduszoknak kínált információs műveltségi kurzusokat találunk,³⁰ és bepillantunk kutatási adatokba,³¹ igazolva látjuk, hogy az IM könyvtári gyakorlata túl szűk, és azt tapasztaljuk, hogy sok könyvtárban az IM klasszikus témái vannak túlsúlyban annak ellenére, hogy a kutatók igényei változnak, és a tudományos kommunikáció világa átalakulóban van. A leginkább elterjedt formák a különböző adatbázisok használatába bevezető kalauzok, az internetes keresési stratégiákat (pl. a Boole algebrát) vagy a hivatkozást és az irodalomjegyzékek összeállítását oktató szemináriumok, bár arra is találunk példát, hogy a 2.0-ás szemlélet járja át az információs műveltséget oktató programokat.³² *Swanson* szerint a probléma oka az, hogy a könyvtárosok és az oktatók az információ „hordozójára”, avagy formátumára, alakjára irányítják a hallgatók figyelmét, ahelyett hogy magára az információra figyelnének.³³ Ez akkor fordul elő, amikor a tartalom a hagyományos hordozóedényeiből (a könyvből a folyóiratból és a CD-kről) hirtelen „kicsomagolódnak”.³⁴ *Cmor és Li* szerint ez azt jelzi, hogy az oktatási programok az értelmező keresés és hivatkozás történeti fókuszától magának az információnak a sokarcú bemutatása felé mozdulnak el.³⁵

Az információs műveltség profilja a Kutatás 2.0-ás környezetekben

A múlt évtized változásokat hozott abban, hogy a kutatók miként jutnak el felfedezéseikhez, hogyan érik el a kutatásaikhoz szükséges releváns információforrásokat, továbbá miként hoznak létre és kezelnek új típusú információforrások-

kat. A tudományos munka különböző területein, a kutatás kultúrájában és a tudományos kommunikációban bekövetkezett újrendeződés közvetlen hatással arra, hogy mire fókuszál, és miként épül fel az információs műveltség oktatása, továbbá hogy milyen formában kínáljuk azt. Ez a megállapítás különösen igaz az IM oktatási programok témaköreire, valamint azokra a kérdésekre és problémákra, amelyekről az oktatásnak szólnia kell. Egész pontosan azt kell mondanunk, hogy a kutatók IM oktatásának alapjául azoknak a kérdéseknek kell szolgálniuk, amelyek az Információs Műveltség 2.0-ával kapcsolatos diskurzus során merültek fel, és melyekről cikkünk előző részében már szóltunk. Cikkünk további részében azokat a szempontokat vezetjük be és magyarázzuk meg, melyek a Kutatás 2.0 paradigma nyomán a kutatóknak szóló információs műveltségben változásokat indukál(hat)nak.

A megbízhatóság és a szaktekintély

A tudományos adatokat és magát a kutatást a tudományos tevékenység hagyományosan nagyra értékelt helyein gyűjtik és őrzik, mint a tudományos folyóiratok, az adatbázisok, amelyek kényelmessé, átláthatóvá és megbízhatóvá teszik az olyan tevékenységeket, mint a tudományos információ megtalálása és értékelése. A központilag kezelt és strukturált információs környezetekkel szemben a jelen – a részvétel kultúráján alapuló – kutatási folyamatát nem a hagyományos kapuőrök és publikációk szervezik. Inkább a nem-hagyományos tudományos objektumok jellemzik, amelyek nem a kiadók imprimatúráját hordozzák, viszont lehet tudományos jelentőségük. *Christine Borgman* erről a következőket írja: „*A [minőség] indikátorai között ott vannak a publikációs csatornák, az a tény, hogy a művet a könyvtárak kiválasztják, és ott vannak a hivatkozások arányszámai is. Ahogy csökken a külső minőségi tényezők száma, az egyéneknek kell az eddiginél kifinomultabb ítéleteket hozniuk arról, hogy bíznak-e egy dokumentumban vagy forrásban.*”³⁶ Minden kutató

számára létfontosságú, hogy tudatában legyen az adatok megbízhatóságához kapcsolódó problémákkal, és hogy megtanulja, miként fejezze ki kételyeit a közzétett információ származási helyéről vagy pontosságáról. A kutatóknak meg kell ismerkedniük a hitelességnek azokkal az új, a korábitól eltérő jellegű jeleivel, amelyek meghatározzák napjaink részvételen és együttműködésen alapuló kultúráját. A hitelesség számos releváns és hasznos mérőföldköve került át magából a forrásból a közösségi hálózatokba és társadalmi terekbe. *Metzger, Flanagin* és *Medders* szerint az online információ értékelésekor a közelmúltban elvégzett empirikus kutatások nagyobb hangsúlyt helyeznek a közösségi jóváhagyásra, mint a hagyományos szakértői forrásokra. Ugyanők hatalmas változás jeleit látják a hitelesség folyamatai terén, valamint „*a bizalom megítélésével összefüggő folyamatok radikális externalizációját*” tapasztalják. Az utóbbi alatt azt értjük, hogy az egyének nagyobb mértékben az online információfeldolgozás és értékelés közösségi eszközeire támaszkodnak. Ennél fogva – állítják – a szakmai hozzáértés modellje változóban van: az egyetlen szaktekintélytől egy olyan modell felé mozdul el, amelyben több egyenrangú szaktekintély hálózatával számolhatunk. A kutatóknak szánt információs műveltségi programoknak tehát ezen új problémákra kell irányítaniuk a figyelmet, és abban segíteni a kutatókat, hogy meg tudják határozni az új tudományos források szakszerűségét, jelentőségét és tudományos érvényességét.³⁷

Az információterjesztés új (alternatív) formáinak megértése

A kommunikáció a tudományos folyamatok fő hajtóereje. Csak a publikált (vagyis kommunikált) eredmények „léteznek” a tudományos közösség számára. Az internet előtti tudományos kommunikáció megkövetelte, hogy a kiadók, könyvtárak közvetítő szerepet töltsenek be. Ahhoz, hogy tudományos információt találjunk, ahhoz hozzáférjünk, ma már nem előfeltétel a közvetítők megléte. A kutató, még akkor is,

amikor hiteles forrásokat használ, a jó minőségű információ felkutatásában nincs a hagyományos tudományos tartományokhoz (pl. a lektorált publikációkhoz, tudományos adatbázisokhoz) kötve, hanem forrásai potenciálisan magukba foglalhatják a blogokat, a kutató saját (kiadói közreműködés nélküli) publikációit, prezentációkat. Ezek közül az új információs műfajok közül néhány a folyóiratok kínálta statikus struktúrák felgyorsításának és új életre keltésének kiváló eszköze, és keretet adnak az értéknövelt kommunikáció és a valós párbeszéd számára. Különböző olyan kommunikációs csatornák, mint a személyközi kommunikáció és a különböző szintű hálózatok, ide értve a tagságon alapuló csoportok vagy a láthatatlan kollégiumok az információ egyre fontosabb forrásává,³⁸ továbbá a kommunikáció és az információ-megosztás színhelyeivé válnak. Ezek a kutatók az információ elérésének és megszerzésének személyes kapcsolatokon alapuló hálózataira támaszkodnak. Gondolataikat olyan informális hálózatok útján osztják meg vagy olyan közösségi hálózatokban vesznek részt, amelyek ellenőrizetlen adatokhoz, előzetes elgondolásokhoz és elméletekhez nyújtanak hozzáférést. Ha az információs műveltségi oktatás során ezekről az új mintázatokról, műfajokról és formákról a mélyebb ismeretekhez jutnak a kutatók, az segíthet abban, hogy minden esetben jól megalapozott döntéseket hozhassanak a kutatási eredményeinek elérését és terjesztését szolgáló különböző alternatív formák alkalmazásának szükségességéről.

A kutatási információk és adatok kezelése

Mivel valószínűsíthető, sőt számos szerző véleménye szerint nagyon is lehetséges, hogy a tudományos munkában változások következnek be,³⁹ a kutatókat meg kell ismertetnünk az új információs terekkel és meg kell tanítanunk őket arra, hogy miként fejezzék ki magukat ebben az új kontextusban, továbbá miként szervezzék a saját maguk gyűjtött forrásokat. El kell sajátítaniuk annak a módját is, hogy miként járuljanak hozzá

ehhez a környezethez, nemcsak mint felhasználók, hanem mint az információ előállítói vagy társ-előállítói is. A kutatási adatok áradatában a kutatóknak egyre összetettebb és intelligensebb módokat kell találniuk a kutatási adatok fogyasztására, kezelésére és létrehozására. Ez nemcsak a tudományos tartalom előállítására vonatkozik, hanem arra a képességükre is, hogy részt vegyenek a felhasználói eredetű szervezeti gyakorlatban (címkézésben, kutatás-központú linkek digitális gyűjteményeinek létrehozásában, webes linkek és bibliográfiai adatok együttműködésben való kezelésében). Felépítésénél fogva ez lehetővé teszi az egyének és a csoportok számára, hogy a kívülről jövő struktúrák és szerveződés helyett önszervezőek legyenek.⁴⁰

Az információ szervezése és kezelése mindig is része volt az információs műveltségnek, mivel lehetővé teszik, hogy hatékonyan szűrjük és használjuk az információt. Amikor azonban az IM oktatás az információ szervezésével foglalkozik, akkor szemlélete döntően rendszer-központú, vagyis az információ szervezésének elveit előre meghatározott információs rendszerekben, könyvtárakban, adatbázisokban, címjegyzékekben tárgyalja.⁴¹ Ennél a szemléletnél tágabb megközelítésre van szükség annak érdekében, hogy felhasználó-központú legyen az információ szervezésének gyakorlata (a felhasználók által létrehozott, ad hoc jellegű objektív vagy szubjektív címkék, linkgyűjtemények létrehozása, web-linkek és bibliográfiai adatok közös kezelése stb. formájában).

Az információ kezelésének fentebb leírt tág szemléletét azoknak az új fejleményeknek a fényében is értelmezhetjük, amelyek az adatkezelési kompetenciák ügyét előtérbe hozták. Ilyen a Researcher Development Framework⁴² vagy a JISC-nek a kutatás adatkezelési kompetenciáival kapcsolatos képzései.⁴³ Ezek a kezdeményezések, amelyek a *data information literacy* (adat-információs műveltség) nevet kapták,⁴⁴ megerősítik, hogy a kutatási adatok kezelése és menedzselése nélkülözhetetlen része az információs műveltségnek.

A tudományos teljesítmény értékelésének és lektorálásának alternatív formái

A tudomány művelésének egyik gyakran kritizált aspektusa a tudományos teljesítmény értékelésének hagyományos módja. A klasszikus lektorálásnak és az értékelési folyamatoknak számos hiányossága van (a minőség, a lassúság és az elfoglaltság tekintetében), ráadásul többnyire és a bibliometriából és a tudományometriából származó kvantitatív mérőszámokon alapulnak. A Web 2.0 megjelenése új ablakot nyitott a tudomány hatásának szemléletére.⁴⁵ A közösségi navigáció, valamint az ajánló és a csoportos információszűrési rendszerek elterjedtek a Web 2.0-ás környezetben, és nemcsak arra alkalmasak, hogy tudományos tartalmakat érjünk és osszunk meg egymással, hanem hogy értékeljük és kiegészítsük a lektorálás hagyományos formáit. A felhasználók véleménye, recenziók, címkék, kommentek általában lehetővé teszik a legnépszerűbb vagy a legjobb értékelést kapott cikkek azonosítását, vagy hogy az azonos profilú felhasználók által könyvjelzőzött, megcímkézett írásokat megtaláljuk. Minél több felhasználó címkéz meg egy dokumentumot, annál valószínűbb, hogy az adott cikk releváns egy meghatározott közösség (például a kutatók) számára. *Stock* szerint a kattintások száma (és a letöltési mutatók), a címkéző felhasználók, valamint a kapcsolódó kommentek száma a relevancia-rangsor kritériumává váltak.⁴⁶ Az a tény, hogy egy tudományos teljesítményt tükröző munka könyvjelzőt kap, a Twitteren vagy egy blogon hivatkoznak rá, az a közlemény hatását és befolyását mutatja. *Priem és Hemminger* szerint ha ezeket az adatokat a tudományos teljesítmény értékelésekor figyelembe vesszük, képesek leszünk egy tágabb és az eddiginél finomabb szövetű, továbbá korszerűbb képet alkotni a cikkek hatásáról.⁴⁷ Bár ezek a rendszerek új mutatókat kínálnak a tudományos tevékenység értékelésére, nem árt óvatosnak lennünk, mivel ezek a mérőszámok a népszerűség, s nem feltétlenül a minőség mutatói. Bár még vita tárgyát képezik, de relevanciával bír, ha a kutatók bepillantást

nyernek a tudományos információ megtalálásának és értékelésének ezekbe az újonnan felmerülő típusaiba, amelyeket figyelembe kell venni az információs műveltség oktatásában is.

A jó hírnév és a kutatói presztízs kiépítése online eszközökkel

Ahogy azt már az előzőekben megállapítottuk, nem kétséges, hogy a tudományos kutatás egyre nagyobb mértékben együttműködésen alapul mind megvalósításában, mind a megosztás és a kommunikálás tekintetében. A szakértelemmel és a hitelességgel kapcsolatos fejtegetések megmutatták, hogy a tudományos gyakorlat új formái komoly kérdéseket vetnek fel azoknak az identitása kapcsán, akik tudományos tevékenységük részeként a digitális önkifejezés egyre szélesedő formáit hozzák létre. Ez nemcsak az átlagos felhasználó számára probléma, de a tudományos információ létrehozói számára is. Kulcskérdés lesz a kutatók számára, miként őrizzék meg jó hírnevüket és presztízsüket, mivel az online gyakorlat új típusai egyaránt jelentenek lehetőséget és kockázatot. A Web 2.0 lehetővé teszi, hogy potenciálisan értékes, bennünket formáló tapasztalatokhoz és közösségi élményekhez jussunk, de ugyanakkor kaput nyit a potenciálisan meddő, a káros és túlzott nyilvánosságot okozó, valamint a magánéletet fenyegető, a tanulást aláásó interakciók előtt is.⁴⁸ A lehetőségek oldalán a felhasználók hasznát láthatják azoknak az online gyakorlatoknak, amelyek internetes hírnevük építését szolgálják. A kutatónak van esélye és lehetősége, hogy nagyobb elismertséget és jutalmat kapjon kutatási teljesítményéért. A kereskedelmi domének (pl. az Amazon értékelései) már megmutatták, hogy ilyen hírnév figyelmet és befolyást teremt. *Greenhow, Robelia és Hughes* a következőképpen illusztrálja azt a folyamatot, amelynek során egy oktató online identitása létrejön: ismertté válhat könyvjelző-gyűjteménye, valamint egy vagy több téma szövegei és információforrásai értékelése okán. A hírnév a rendszeren belül egyre bővülő hálózatok útján terjed. Ezek a rendszerek

lehetővé teszik a Delicious (és más közösségi könyvjelző oldalak) használói számára teszik lehetővé, hogy lássák, és nyomon kövessék más felhasználók nyilvános könyvjelző-gyűjteményeit.⁴⁹ A közösségi tudományosságunk és/vagy oktatásnak ezek a formái különösen érdekesek a testreszabott, célcsoportos (professzori, kutatói, dokroranduszoknak szóló) információs műveltségi programok felépítéséhez. Az IM oktatásnak az is a feladata, hogy felhívja a felhasználók figyelmét a hírnév megszerzésére irányuló, kialakulóban lévő és már létező mechanizmusok létre, továbbá elgondolkoztassa őket saját hírnevükről, valamint arról a digitális lábnyomról, amelyet különböző online tevékenységeik nyomán maguk után hagynak.

Következtetések

Az információ világának jelenkori fejlődését tekinthetjük a tudományos információ elérése, értékelése, terjesztése, kommunikálása és egymás közötti megosztása terén bekövetkezett változás fő mozgatórugójának. Az utóbbi évtizedben a tudományos információ forradalmi változáson ment keresztül, ami különösen a Web 2.0 megjelenésének volt köszönhető. Korunk kutatója olyan információs környezetben él és dolgozik, amely egyre összetettebb, és a tudományos teljesítmény olyan alternatív formái jellemzik, mint a wikik, a blogok, a közösségi könyvjelző oldalak. Ráadásul a Web 2.0 olyan jelenségeket okozott, mint az információ-túlterhelés, és olyan problémákat hozott felszínre, mint a szakmai hozzáértés, a megbízhatóság, az információ terjesztésének és kommunikálásának új formái, a nyílt hozzáférés, az etika és a tudományos hírnév kérdései. A kutatóknak szánt IM keretrendszernek ennélfogva új irányt kell venniük, kevésbé kell a források megtalálására koncentrálniuk, különösen a hagyományos eszközök tekintetében. Miközben az értékelésre koncentrálnunk, figyelniük kell az információmenedzsmentre, a szaktekintély és a magánszféra védelmének a kérdéseire, valamint az összetett információs

környezetek mélyebb szintű megértésére.

A könyvtáros közösségnek fel kell ismernie, hogy a Web 2.0 nagymértékben megváltoztatta azt a módot, ahogyan a kutatók információt keresnek és találnak, és hogy olyan kérdéseket hozott magával, amelyek komolyan befolyásolják a tudományos folyamatokat. Hogy az információs műveltséget az eddigiéknél relevánsabbá (vagy egyáltalán relevánssá) tegyük, ezeket a kérdéseket fel kell venni az IM programokba, és az információs műveltséghez az eddiginél holisztikusabb módon kell közelíteni, mivel az előzőekben felvázolt kérdések közül több befolyásolja majd a kutatók pályáját, ahol informált és ismert döntéseket kell majd hozniuk.

Jegyzetek

1. SCONUL Working Group of Information Literacy: The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy. A research lens for higher education, 2011. http://www.sconul.ac.uk/groups/information_literacy/publications/researchlens.pdf
2. NENTWICH, M.: Cyberscience: research in the age of the internet. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 2003. <http://hw.oeaw.ac.at/3188-7>; Information Format Trends: Content, Not Containers. OCLC, 2004. <http://www.oclc.org/reports/2004format.htm>;
DE SOMPEL, H.V. et al.: Rethinking scholarly communication – building the system that scholars deserve = D-Lib Magazine, 10. vol. 2004. 9. no. <http://www.dlib.org/dlib/september04/vandesompel/09vandesompel.html>;
ARMS, W. & LARSEN, R.: The future of scholarly communication: building the infrastructure for cyberscholarship. Phoenix, AZ: National Science Foundation ; British Joint Information Systems Committee, 2007. <http://www.sis.pitt.edu/~repwkshop/NSF-JISC-report.pdf>
BORGMAN, C. L.: Scholarship in the digital age: information, infrastructure, and the Internet. Cambridge, Mass: MIT Press, 2007.; Waldrop, M.M.: Science 2.0: is open access science the future? = Scientific American, 2008. <http://www.sciam.com/article.cfm?id=science-2-point-0>
ODLYZKO, A.: The future of scientific communication. 2009. <http://www.dtc.umn.edu/~odlyzko/doc/future.scientific.comm.pdf>
3. WALDROP i. m.; LUZON, M.J.: Scholarly hyperwriting: The function of links in academic weblogs = Journal of the Ameri-

- can Society for Information Science and Technology, 60. vol. 2009. 1. no., 75–89. p.; ODLYZKO i. m.; PROCTER et al.: Adoption and use of Web 2.0 in scholarly communications = *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 368. vol. no. 2010. 4039–4056.; LIEVROUW, L.A.: Social media and the production of knowledge: A return to Little Science? = *Social Epistemology*, 24. vol. 2011. 3. no. 219–237. p.
4. PRIEM, J., – HEMMINGER, B. H.: *Scientometrics 2.0: New metrics of scholarly impact on the social Web* = *First Monday*, 15. vol. 2010. 7. no. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2874/2570>
 5. PROCTER et al. i. m.
 6. LUZON i.m.; ULLMANN, T. D. et al.: **Components of a Research 2.0 infrastructure**. In: M. Wolpers, P. Kirschner, M. Scheffel, S. Lindstaed, V. Dimitrova (Eds.). *Sustaining TEL: From innovation to learning and practice*, 5th European Conference on Technology-Enhanced Learning (ECTEL'10), Proceedings, Heidelberg: Springer, 2010. 590–596.
 7. BURGELMAN, J., OSIMO, D. – BOGDANOVICZ, M.: *Science 2.0 (change will happen)* = *First Monday*, 15. vol. 2010. 7. no. <http://frodo.lib.uic.edu/ojsjournals/index.php/fm/article/view/2961/2573>
 8. WELLER, K. et al. *Wissenschaft 2.0? Social Software im Einsatz für die Wissenschaft* = *Information in Wissenschaft, Bildung und Wirtschaft*. Proceedings der 29. Online-Tagung der DGI / ed. M. Ockenfeld. Frankfurt am Main: DGI, 2007. 121–136. p.
 9. ŠPIRANEC, S. – BANEK ZORICA, M.: *Information Literacy Meets "Research 2.0": Exploring developments in Croatian academic libraries*. In: *E-Science and Information management*. 2012. 87–101.; ŠPIRANEC, S. – BANEK ZORICA, M.: *Changing anatomies of information literacy at the postgraduate level: refinements of models and shifts in assessment* = *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*, 4. vol. 2012. 1. no. 3–12. p.
 10. DEDE, C.: *A seismic shift in epistemology* = *EDUCAUSE Review*, 43. vol. 2008. 3. no. 80–81. p.
 11. COPE, W. – KALANTZIS, M. *Signs of epistemic disruption: Transformations in the knowledge system of the academic journal*. = *First Monday*, 14. vol. 2009. 4. no. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2309/2163> [2012. május 17.]
 12. SCHILTZ, M. – TRUYEN, P. – COPPENS, P.: *Cutting the trees of knowledge: social software, information architecture and their epistemic consequences* = *Thesis Eleven*, 89. vol. 2007. 1. no. 94–114. p.
 13. COPE – KALANTZIS i. m.
 14. WHITWORTH, B. – FRIEDMAN, R.: *Reinventing academic publishing online. Part I: Rigor, relevance and practice* = *First Monday*, 14. vol. 2009. 8. no. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2609/2248>
 15. SCHILTZ – TRUYEN – COPPENS i. m.
 16. PROCTER et al. i. m.
 17. HARLEY, D. – KRZYS Acord, S. – EARL-NOVELL, S., – LAWRENCE, S. – KING, C.J.: **Assessing the Future Landscape of Scholarly Communication: An Exploration of Faculty Values and Needs in Seven Disciplines**. Center for Studies in Higher Education, UC Berkeley, 2010. http://escholarship.org/uc/cshe_fsc
Researchers of Tomorrow: Annual Report 2010-2011 (2011) http://explorationforchange.net/attachments/059_Researchers%20of%20Tomorrow%20Year%202%20report%20final%20110510.pdf
 18. *Researchers of Tomorrow*
 19. ARMS – LARSEN i. m.
 20. *Research Information Network: If you build it, will they come? How researchers perceive and use web 2.0*. London: RIN. 2010, <http://www.rin.ac.uk/our-work/communicatingand-disseminating-research/use-and-relevance-web-20-researchers>
 21. WALDROP i. m.
 22. KOLTAY T.: *New media and literacies: amateurs vs. professionals* = *First Monday*, 16. vol. 2011. 1. no. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/3206/2748> [2012. május 17.]
 23. YUWEI, L. *Research 2.0. = Qualitative Researcher*, 2008. no. 8. http://www.cardiff.ac.uk/socsi/qualiti/QualitativeResearcher/QR_Issue8_Jun08.pdf
 24. GOODWIN, P.: *Information literacy and Web 2.0: is it just a hype?* = *Program: electronic library and information systems*, 43. vol. 2009. 3. no. 264–274. p.; CLICK, A. – PETIT, J.: *Social networking and Web 2.0 in information literacy* = *The International Information & Library Review*, 42. vol. 2010. 2. no. 137–142. p.; LUO, L.: *Web 2.0 Integration in information literacy instruction: An overview* = *Journal of Academic Librarianship*, 36. vol. 2010. 1. no. 32–40. p.
 25. MARKLESS, S.: *A new conception of information literacy for the digital learning Environment in higher education* = *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*, 1. vol. 2009. 1. no. 25–40. p.; BAWDEN, D. – Robinson, L. *The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes*

- and pathologies = *Journal of Information Science*, 35. vol. 2009. 2. no. 180–191. p.
26. TUOMINEN, K.: Information literacy 2.0. = *Signum*, 40 vol. 2007. 5. no. 6–12. p.; ŠPIRANEC, S. – BANEK ZORICA, M.: Information Literacy 2.0: hype or discourse refinement? = *Journal of Documentation*, 66. vol. 2010. 1. no., 140–153. p.; FARKAS, M.: Information literacy 2.0. = *American Libraries*, 43. vol. 2011. 3. no. 264–274. p. <http://americanlibrariesmagazine.org/columns/practice/information-literacy-20> [2013. május 17.]
27. BAWDEN – ROBINSON i. m.
28. WALSH, J.: Librarians and controlling disinformation: is multi-literacy instruction the answer? = *Library Review*, 59. vol. 2010. 7. no. 498–511. p.
29. ŠPIRANEC, S. – BANEK ZORICA, M.: Information literacy 2.0
30. Példák: IM doktoranduszoknak <http://www.wageningenur.nl/en/Expertise-Services/Facilities/Library/Expertises/Support/training/training-display/Information-Literacy-for-PhD-including-EndNote-introduction-2.htm>
IM oktatóknak és kutatóknak <http://www.cardiff.ac.uk/insrv/educationandtraining/infolit/staffandresearchers.html>
IM szeminárium doktoranduszoknak <http://library.epfl.ch/en/news/?id=279>
IM és tudományos kommunikáció doktoranduszoknak <http://hj.se/bibl/en/services/services-for-teachers-researchers-and-doctoral-candidates/courses/information-literacy-and-scholarly-communication-for-doctoral-students-3-higher-education-credits.html> [2013. május 17.]
31. STREATFIELD, D. – ALLAN, W. – WILSON, T.: Information literacy training for postgraduate and postdoctoral researchers; a national survey and its implications = *Libri*, 60. vol. 2010. 3. no. 230–240. p.; ŠPIRANEC, S. – BANEK ZORICA, M.: Information literacy meets “Research 2.0”
32. SECKER, J. – MACRAE – GIBSON, R.: Evaluating MI512: an information literacy course for PhD students = *Library Review*, 60. vol. 2011. 2. no. 96–107. p.
33. SWANSON, T.: Teaching students about information: Information literacy and cognitive authority = *Research Strategies*, 20. vol. 2005. 4. no. 322–333. p.
34. OCLC i. m.
35. CMOR, D. – LI, X.: Beyond Boolean, towards thinking: discovery systems and information literacy = *Library Management*, 33. vol. 2012. 8–9. no. 450–457. p.
36. BORGMAN i. m.
37. METZGER, M. J. – FLANAGIN, A. J. – MEDDERS, R. B.: Social and heuristic approaches to credibility evaluation online = *Journal of Communication*, 60. vol. 2010. 3. no. 413–439. p.
38. LIEVROUW i. m.
39. WALDROP i. m., ODLYZKO i. m., PRIEM – HEMMINGER i. m.
40. SCHILTZ – TRUYEN – COPPENS i. m.
41. ŠPIRANEC és BANEK ZORICA, M.: Information literacy 2.0
42. Researcher Development Framework – <http://www.rin.ac.uk/our-work/researcher-development-and-skills/researcher-development-framework>
43. Kutatási adatok kezelésével foglalkozó tananyagok: <http://www.jisc.ac.uk/whatwedo/programmes/~link.aspx?id=677B9C0D0E8F4B12A7E2ACC86FD9D736&z=z>
44. CARLSON, J. et. al.: Determining data information literacy needs: a study of students and research faculty. *Portal = Libraries and the Academy*, 11. vol. 2011. 2. no. 629–657. p.
45. PRIEM – HEMMINGER i. m.
46. STOCK, W.G.: Folksonomies and science communication: a mash-up of professional science databases and Web 2.0 services = *Information Services and Use*, 27. vol. 2007. 3. no. 97–103. p.
47. PRIEM – HEMMINGER i. m.
48. GREENHOW, C. – ROBELIA, B. – HUGHES, J.E.: Learning, teaching, and scholarship in a digital age: web 2.0 and classroom research: what path should we take now? = *Educational Researcher*, 38. vol. 2009. 4. no. 246–259. p.
49. GREENHOW – ROBELIA – HUGHES i. m.

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai a 2014–2020-as tervidőszakra készülő könyvtári fejlesztési stratégiához

Bevezető gondolatok:

Napjainkban – az információbőség korában – az egyik legfontosabb tudás a választani tudás művészete. E szükséglet kielégítésében különösen felértékelődik a könyvtárak jelentősége. Amit a könyvtárosok tesznek, az nemzeti ügy, hiszen munkájuk nélkül nem maradhat meg a nemzeti kultúra. A könyvtáraknak – határokon innen és túl – a közösségteremtésben is jelentős szerepük van.

(Dr. Kövér László, az Országgyűlés Elnöke Világtalálkozón elmondott beszédéből)

A magyar történelmet és példaképeket a magyar intézmények – közöttük könyvtárak – közvetítik az új generáció számára. A fiatalság előmenetel sikeresebb, ha az anyanyelvi bázison alapul. A könyvtárosokkal közös felelősségünk, hogy megtartsuk nemzettársainkat a magyar kultúrában, hogy népszerű legyen az anyanyelv használata, hogy megmentsük az értékeinket, mert a nemzetpolitika különleges kincse a könyvvállomány.

(Répás Zsuzsanna nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár Világtalálkozón elmondott beszédéből)

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozója azonosulva a fenti gondolatokkal, és a Világtalálkozó címében meghirdetett célok teljesülése érdekében a készülő könyvtári stratégiához, az alábbi javaslatokkal él:

Együttműködés – integráció – megújulás

A könyvtáraknak mással nem pótolható szerepe, egyben küldetése a közösségépítés, a helyi információk és az információkat hordozó dokumentumok (legyen az papír alapú, elektronikus vagy egyéb formátumú) gyűjtése, őrzése, feltárása és szolgáltatása. A hazai és a világ minden táján dolgozó magyar könyvtárosok és könyvtárak között az egységes, rendszerszerű szolgáltatást a folyamatos kapcsolattartás alapozza meg. A könyvtári rendszer optimális működéséhez szükség van a tapasztalatátadásra, egymás eredményeinek megismerésére és hasznosítására, az egymástól történő tanulásra, valamint a közös gondolkodásra a könyvtári tevékenység jövőjéről, az egységes fejlesztés céljairól, a feladatokról. Ennek érdekében:

1. Évente kerüljön sor a Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciájára.
2. 2016-ban rendezzük meg a Magyar Könyvtárosok VIII. Világtalálkozóját.
3. A szakmai konferenciákon, műhelytalálkozókon, országos szakmai rendezvényeken biztosítani kell a külföldön tevékenykedő magyar könyvtárosok részvételi lehetőségét.
4. A határokon túl dolgozó könyvtárak, könyvtári intézmények számára biztosítani kell a csatlakozás lehetőségét az országos könyvtári szolgáltató rendszerekhez (MOKKA, ODR, OEDR, MDK).



5. A határon túli könyvtárakban létesült bázis képzőhelyeken folytatni kell a könyvtárosok anyanyelven történő szakmai továbbképzési programját, illetve újabb helyszíneket és képzési témákat kell bevonni a továbbképzésbe. A tananyagok egy része legyen elérhető távoktatási formában is.
6. Emeljük magasabb szintre a digitalizálási együttműködést. Ennek érdekében:
 - a határon túli könyvtárak a magyarországi intézményekkel azonos módszertani támogatásban részesüljenek;
 - egységes elvek alapján történjen a digitalizálás annak érdekében, hogy az elkészült szolgáltatások átjárhatók legyenek;
 - indítsunk olyan közös digitalizálási programokat, amelyek keretében egyeztetett elvek szerint történik a dokumentumok digitalizálása, és a létrejött eredmény kölcsönös hasznosítása – szem előtt tartva a gyűjteményekből hiányzó dokumentumok virtuális pótlásának lehetőségét;
 - készüljön el a digitális vagyron nyilvántartása, és lehetőség szerint terjedjen ki a határon túli gyűjteményekre is;
 - fektessük le a „Virtuális Magyar Világkönyvtár” alapjait;
 - hozzunk létre olyan fórumot, ahol a digitalizáló műhelyek megvitathatják javasolataikat, problémáikat.
7. Gondoskodni kell a szórványban található kéziratok kezeléséről, nyilvántartásáról, megmentéséről, ehhez az anyaország is nyújtson segítséget.
8. A közös kutatási programok megvalósítása érdekében hozzunk létre online virtuális kutatóközösségeket, és ehhez teremtünk meg a technikai feltételeket, a csoportmunka lehetőségét.
9. Váljon rendszeressé a szakmai eszmecsere, a kommunikáció – a legújabb IKT eszközök alkalmazásával – a világ minden táján élő magyar könyvtárosok között.

Stratégia, a feltételek biztosítása

A Magyar Könyvtárosok Világtalálkozója nélkülözhetetlennek látja a Könyvtéri Intézet hazai és nemzetközi könyvtári szakirodalmat biztosító, koordináló, szervező, egyes szolgáltatásokat működtető, feltételeket biztosító, kutató és elemző, képzési tevékenységét az együttműködés megvalósításában.

A Magyar Könyvtárosok Világtalálkozója, a Kárpát-medencei könyvtáros-fórum és a civil szakmai szervezetek (elsősorban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség) a hatékony könyvtári működés és a könyvtári rendszer mozzasztórugói, ezért a fórumok, szervezetek működése stratégiai kérdés. Működési körülményeik, és feltételeik biztosítása hozzájárul a könyvtári rendszer eredményes és hatékony fenntartásához – az információhoz való egyenlő esélyű és szabad hozzáférés biztosításához.

Budapest, 2013. május 29.

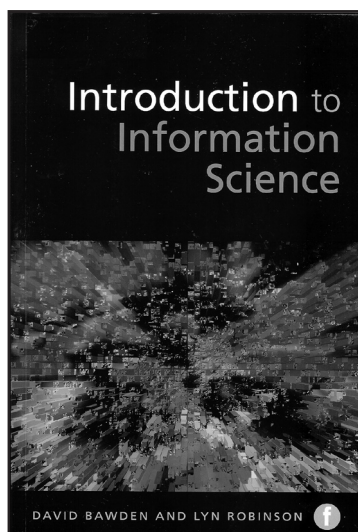


Korszerű bevezetés a könyvtártudományba

A kötet szerzői nemzetközileg elismert szakemberek: mindketten a londoni City Egyetem oktatói. *David Bawden* egyúttal a kiemelkedő szakfolyóirat, a *Journal of Documentation* szerkesztője. Sokan ismerik őket idehaza is, sokaknak személyes ismerősei lettek, hiszen különféle tanfolyamokat vezettek Budapesten, és a Közép-Európai Egyetem nyári kurzusait is itt tartották. Valószínűleg széles körű ismertségükkel is magyarázható könyvüknek az a szokatlan vonása, hogy nem egy, hanem hat előszót találunk benne. Ezeket ugyanis olyan neves szakemberek írták, mint *Theresa Dirndorfer Anderson* (Sydney), *Andrew Dillon* (Austin, TX), *Jonathan Furner* (Los Angeles, CA), *Birger Hjørland* (Koppenhága), *Fidelia Ibekwe-SanJuan* (Lyon) és *Maja Žumer* (Ljubljana). Ez a lista annak is érdekes, aki a fenti neveket vagy azok egy részét nem ismeri. „Földrajzi” elhelyezkedésük ugyanis mindenképpen figyelemre méltó.

Természetesen újdonságot, új megközelítést bőven találunk a könyvben, különösen, ha a hazai szakirodalommal vetjük össze. Ezért is szerepel ismertetésünk címében a *korszerű* szó.

A könyv – címéhez híven – bevezetés az információtudományba. Idehaza már sokszor olvashattunk arról, hogy minek nevezzük mindazt, amiről pél-



BAWDEN, David – ROBINSON, Lyn
Introduction to information science
/ David Bawden and Lyn Robinson. – London : Facet, cop. 2012.
- XXX, 351 p.
ISBN 978-1-85604-810-1

dául a *Könyvtári Figyelő* cikkeinek jelentős része szól. Azt mondhatjuk, közmegegyezés van abban, hogy ez a tudományterület a *könyvtár- és információtudomány*, amelyet – leginkább kényelmi okokból – *könyvtártudomány*nak aposztrofálunk. Tegyük viszont félre azt a kérdést, hogy a fogalmak, amelyek e két elnevezés mögött állnak, azonosak-e azzal, amiről Bawden és Robinson könyve szól, ugyanis – ahogyan a szerzők azt előszavukban jelzik – igen tág területről van szó. Ennélfogva nekünk sem kell vitákba bonyolódunk, és a szerzők sem próbálnak meg mindent teljes mélységében kifejteni, inkább rámutatnak a legfontosabb kérdésekre, röviden kifejtetik, hogy azok miként függenek össze egymással, megmagyarázzák a terminológiát, továbbá megmutatják, hogy mely forrásokból mélyíthetjük el tudásunkat.

Bevezetésről van szó, tehát ismertetésünk szorítkozhatna arra is, hogy tartalomjegyzék-szerűen felsorolja, miről szól a könyv. Bármennyire legitimnek tekinthető egy recenzióban az ilyen megközelítés, hiba volna ennyivel megelégednünk. A könyv ugyanis sokkal érdekesebb ennél. Itthonról nézve legalábbis ezt kell megállapítanunk. Számos fejezet, részlet inspirál az elmélyülésre és a továbbgondolásra.

Lássuk tehát, hogy miről szó a könyv? Talán mondanunk sem kell, hogy a mű első fejezete az információtudomány mibenlétét és alaptermészetét vizsgálja. Több más, klasszikus meghatározás között itt találjuk *Jesse Shera* definícióját, amely szerint az információtudomány magában foglalja a tudás teljes fogalmát, bármilyen formában manifesztálódik is az. *Shera* nagyon bölcsen hozzáteszi, hogy az információtudománynak ilyennek *kellene* lennie.¹ Ha ezek után is feltesszük a kérdést, hogy mit jelent az információtudomány, *Michael Buckland* (egészen friss) válaszát is megkapjuk. Szerinte három dolgot érthetünk alatta. Az egyik megközelítés alapján az információtudomány érdekeltségi körébe a számítástechnika, az algoritmusok és az információtechnológia tartozik. A második megközelítés fókuszában az entrópiának az információelméletben és az információfizikában elfoglalt helye áll. A harmadik megközelítés a dokumentumokban rögzített információval, a jelentéssel és a tudással foglalkozik, így két régebbi diszciplínából, a könyvtárosságból és a dokumentációból fejlődött ki. Tegyük mindehhez hozzá, hogy *Buckland* írásának címében is ott van a *lehet* szó. Címe ugyanis *What kind of science can information science be?* Ezt magyarra így fordíthatjuk: *Milyen tudomány lehet az információtudomány?*²

Természetesen a kötet szerzői is adnak definíciót. Ebből emeljük ki egyrészt azt, hogy az információtudomány magában foglalja a tudás számos formáját, másrészt pedig azt, hogy ez a diszciplína a rögzített emberi információra összpontosít.

Annak, hogy hosszasan foglalkozunk a könyv első fejezeté-

vel, egyik oka viszonylag magától értetődik. Az információtudomány „rejtelseibe” bevezető bármely könyv megírásának egyik legfőbb nehézsége magának a tárgynak a meghatározása. A másik ok az, hogy ezen a fejezeten (is) jól érzékeltethetjük a mű felépítését. Minden fejezet végén találunk ugyanis egy összegzést. Pontosabban kettőt. Ebből a második bekeretezve jelenik meg, jelezve ennek az összegzésnek a fontosságát, mondhatnánk azt, hogy ez az „összegzés összegzése”, amely az előzőnél is tömörebben tartalmazza a tudnivalókat. Azzal, hogy bekeretezve jelenik meg, még jobban vezeti a szemünket és a figyelmünket. A következőkben ezekből a bekeretezett megállapításokból válogatunk majd, igaz, nemcsak ezekre fogjuk mondanivalónak alapozni.

Minden fejezet, így az első végén is ott vannak a legfontosabb olvasnivalók. Az első fejezetben ez négy cikket jelent, amelyek a szerzők szerint világosan mutatják meg az egymástól eltérő megközelítéseket. Ezek közül a legrégebbi is 2007-es. Ezeknek az írásoknak a bibliográfiai adataihoz a kötet szerzőinek egysoros kommentárjai (mondhatnánk annotációi) is társulnak. Aztán jön a felhasznált irodalom jegyzéke is. Az előszavakat író szakemberek többségének neve azután hivatkozásként is gyakran előkerül.

A második, történeti fejezet nem okoz különösebb meglepetést, bár címe érdekes, hiszen magyarra így fordítható: „Az információ története: a dokumentumok históriája”. Egy ilyen fejezet természetesen elengedhetetlenül szükséges, és teljesíti is a vele szemben támasztott elvárásokat.

A következő, az információtudomány paradigmáit tárgyaló fejezet – a paradigmák és szemléletváltások mellett – szakterületünknek a filozófiához, a filozófusokhoz való viszonyát vizsgálja, továbbá ismerteti, hogy miként alapozza azt meg a filozófia, különös tekintettel annak két részterületére, az ismeretelméletre (episztemológiára) és az etikára. Az áttekintés itt egyértelműen átfogó és általános, tehát számos specifikus elméletet, például Shannon matematikai információelméletét a megfelelő fejeze-

tekben tárgyalják a szerzők. Itt találjuk viszont azt a rövid összefoglalást, amely *Karl Popper*-nek az objektív episztemológiával kapcsolatos megállapításait tartalmazza. Popper az objektív tudást helyezte előtérbe, feltételezve, hogy a tudás evolúciója olyan, mint amit az élővilágban tapasztalunk. A fizikai testek és ezek fizikai és fiziológiai állapotainak világa és a mentális állapotok világa kettősége mellett egy harmadik világ létezéséről írt.

A könyvben említett meghatározó teoretikusok közül emeljük ki még a – már említett – Shera munkásságát, aki változatos könyvtárosi és oktatói pályája során többek között azt vizsgálta, hogy a modern társadalom milyen hatást gyakorol a könyvtárakra, a könyvtárak pedig milyen hatást gyakorolnak a társadalomra.

Ha Shera nevével ritkán találkozunk a hazai könyvtártudományi írásokban, még inkább igaz ez *Luciano Floridira*, akinek a nevéhez egy önálló információfilozófia kidolgozásának az elképzelése fűződik. Pedig az ő munkásságát is fontosnak tartják a kötet szerzői.

A fejezet összefoglalásában aztán azt olvashatjuk, hogy a könyvtártudománynak nincsen egyetlen, mindenki által elfogadott filozófiai és elméleti alapja, inkább számos alternatívával találkozunk, ami többek között annak is tudható be, hogy szemléletében fordulatok (például a *kognitív fordulat és a társadalmi fordulat*) következtek be. *Az elméleti alapok továbbfejlesztése mindenesetre egyaránt fontos a tudományos megközelítések és a gyakorlat számára.*

Az alapfogalmakkal foglalkozó fejezetből emeljük ki néhány fogalmat! Ezek a következők:

- ◎ az információ,
- ◎ a tudás,
- ◎ a gyűjtemény,
- ◎ a relevancia.

Először kapunk néhányat az információ néhány meghatározó jellemzője közül:

- ◎ kommunikált jelek;
- ◎ jelentéssel bíró adatok;
- ◎ töredékes tudás;
- ◎ a felhasználó számára „csomagolt” tudás.

Nem hiányzik az információ három formájának definíciója sem (megint csak Michael Bucklandtól):³

- © az információ, mint dolog: amikor az információ a dokumentumhoz kötődik;
- © az információ, mint folyamat: amikor az információ valakinek a tudatállapotát módosítja;
- © az információ, mint tudás: amikor az információ azonos az átadott tudással.

A tudás néhány lehetséges megközelítése között olvashatjuk azt az állítást, hogy a tudás megértés. A szerzők kiemelik a személyes tudás fogalmát, amelyet eredetileg *Polányi Mihály* írt le. Hozzáteszik, hogy ez a fogalom némileg Popper második világával rokon, és köztudottan fontos szerepet kapott a tudásmenedzsment területén. A gyűjtemény fogalmával kapcsolatban említettek közül érdemes odafigyelünk arra, hogy az állhat gondolatok dokumentumokban való megtestesüléseiből vagy olyan tárgyakkól, amelyek gondolatokat ébresztenek. Az előbbi inkább a könyvtári gyűjtemény, az utóbbit pedig többnyire képtárakban találjuk.

Bawden és Robinson kiemelik azt is, hogy a relevancia ösztönös megközelítése nem nehéz, viszont ha az elmélet és a gyakorlat szempontjából közelebből is meg akarjuk vizsgálni, már fejtörést okoz. Az ezzel kapcsolatos egyik kérdés az lehet, hogy a visszakeresett dokumentum valóban az adott témáról szól-e, továbbá, hogy a rendszerben jól tárták-e fel tartalmi szempontból. Ez viszonylag könnyen megválaszolható. Sokkal összetettebb azonban a másik kérdés: vajon a felhasználó relevánsnak tekinti-e?

Önálló fejezetet kapott a szakterületi, (más néven) tartományelemzés. Az egyes szakterületeket, ahogyan azt – a már említett – Hjørland⁴ kifejti, a tudományos közösségek alakítják ki, és elemzésük alkalmas az információ megértésére. A szakterületi elemzés a könyvtártudomány kognitív és a viselkedési paradigmájának alternatíváját kínáló társadalmi-kognitív paradigmához kötődik, tehát középpontjában már nem az egyén áll.

Bawden és Robinson szerint a tartalmi feltárás

az új információs környezetben is a könyvtártudomány középponti kérdése. Ezért is kapott önálló fejezetet, amelyből többek között megtudjuk, hogy amíg az új dokumentumtípusok kezelésére a leíró metaadatok új formái jöttek létre, a tartalom leírása alig változott. Azt is látnunk kell, hogy ezen a területen még nem alakult ki az egészséges arány az emberi szakértelem, a számítógépes módszerek, valamint a közösségi címkézés között. Közben a technikai fejlődés ellenére is érvényesek a már régóta létező elméletek és fogalmak.

Valószínűsíthető, hogy az információtechnológiai fejezet lesz az, amelyik esetében leginkább számolhatunk a viszonylag gyors elavulással. A fejezet végén található következtetések természetesen nem meglepőek, hiszen tudjuk, hogy a számítástechnika nagymértékben meghatározta, és meg is fogja határozni az információtechnológiai környezetet, továbbá hogy ezek a változások a rögzített információ egész kommunikációs láncát érintik. A szerzők viszont azt állítják, hogy a könyvtárosok képesek lehetnek arra, hogy ne csak az olyan, korábban a figyelmük középpontjába került területeket ismerjék, mint az információ-visszakeresés és a digitális könyvtárak, hanem másutt is hozzájáruljanak az információs technológiák fejlődéséhez-fejlesztéséhez.

Az *informetria* (bibliometria, tudománymetria, webometria) kérdéseivel idehaza talán kevesebbszer találkozunk. Az ennek a tárgynak szentelt fejezetben a kötet szerzői mindenesetre megállapítják, hogy az informetria olyan alapvető ága a könyvtártudománynak, amelynek alapvető törvényszerűségeit jól értjük, viszont gyakorlati alkalmazása messze elmarad az elmélet fejlettsége mögött.

Valószínűleg senki sem vitatja, hogy a következő fejezet témája, az információs viselkedés vizsgálata középponti kérdéskör. Több mint ötven éve vizsgálja számos kutató különféle módszerek felhasználásával. Sok vonatkozásával kapcsolatban születtek fogalmi modellek és kvalitatív elméletek, miközben általános elveit kevésbé sikerült feltárni.

Az információ kommunikálásának változó kontextusai, amelyekről a következő fejezet szól, vegyes képet mutatnak. A technológiai változás, a digitális formák előretörése egyrészt megálíthatatlanul változtatja információs környezetünket, másrészt viszont a nyomtatott dokumentumokra épülő fizikai könyvtárak továbbra is fontosak, ahogyan számos „régí” eszköz is megmaradt. Tény ugyanakkor, hogy a változás nemcsak a formátumok és az eszközök szintjén következik be, hanem az információval való bánás új formáit is megkövetelik.

Mindez (a kötetben is) összefügg az információs társadalom fogalmával és kérdéseivel. Ebből a fejezetből többek között megtudhatjuk, hogy az információs társadalmat nemcsak az információs technológiák formálják, hanem nemzeti és nemzetközi politikai, jogi és más szabályozási meghatározottsága is jelentős. Az információs társadalom kapcsán problémákat is észlelünk: ilyenek például az információs túlterhelés és a digitális szakadék.

A következő fejezetnek csak a címét említsük meg: *Információmenedzsment és információpolitika*. A digitális írástudással foglalkozó fejezet kapcsán pedig talán azt érdemes kiemelni, hogy ebben a kiemelkedően fontos témában a fogalmi és terminológiai következetlenség a jellemző. Magát az elnevezést is gyakran az *információs műveltség* kifejezéssel illetjük úgy idehaza, mint nemzetközi szinten.

A kutatás a jövő nélkülözhetetlen záloga az információval foglalkozó szakterületek és szakmák számára. A tudományos kutatók és a gyakorló szakemberek közös felelőssége, hogy ez

a kutatási tevékenység megfelelő legyen, és a meglévő eredmények felhasználásra kerüljenek. Az ennek a célnak az eléréséhez szükséges módszerekről szól a könyv 14. fejezete.

Mi mással zárhatnák a szerzők kötetüket, mint a könyvtártudomány jövőjéről szóló gondolatokkal. Bár a jóslatok természetesen csak általános természetűek lehetnek, szerintünk a könyvtár- és információtudomány fényes jövőnek néz elébe. Szándékosan használtam ismét tudományterületünk teljes nevét, mert emlékeztetni szeretnék arra, hogy ez a mű bevezetés az információtudományba, abból is olyan, amelyik a 2010-es évek terméke, viszont egyaránt támaszkodik a hagyományokra és „halad a korral”.

Koltay Tibor

Jegyzetek

1. Shera, J.: *Knowing books and men: knowing computers too*, Littleton CO: Libraries Unlimited, 1973.
2. Buckland, M.: *What kind of science can information science be?* = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63. vol. 2012. 1. no. 1–7. p. [Ld. a 239. számú referátumot: *Könyvtári Figyelő*, 2012. 4. 819–820.]
3. Buckland, M.: *Information as thing* = *Journal of the American Society for Information Science*, 42. vol. 1991. 5. no. 351–360. p.
4. Hjørland, B. – Albrechtsen, H.: *Toward a new horizon in information science: domain-analysis* = *Journal of the American Society for Information Science*, 46. vol. 1995. 6. no. 400–425. p.



Védőlista veszélyeztetett kulturális intézményekről

Húsz intézmény került fel a Német Kulturális Tanács által bevezetett veszélyeztetett intézmények listájára. A kezdeményezés a szervezők szerint sok múzeumot, könyvtárat és színházat menthet meg a bezárástól. A Német Kulturális Tanács több mint húsz tartományi kulturális szervezet ernyőszervezetéként egy éve indította el a vörös listát. A veszélyeztetett állat- és növényfajok vörös listájához hasonlóan azokat az intézményeket mutatják be, amelyeket a megszűnés veszélye fenyeget. A konkrét példák sokkal kézzelfoghatóbbá teszik a takarékosági politika hatásait, mintha az emberek csak száraz számokat ismernének.

http://kulturport.hu/tart/pcikk/f/0/168148/1/kultura/Husz_intezmeny_a_kulturalis_voroslistan

School Libraries:
What's Now, What's Next,
What's Yet to Come



Edited by
Kristin Fontichiaro and Buffy Hamilton
Foreword by R. David Lankes

School Libraries : What's now, what's next, what's yet to Come [elektronikus dok.] / Kristin Fontichiaro ; Buffy Hamilton (eds.). – Smashwords, 2011.

<http://www.smashwords.com/books/view/96705>

Tű a szénakazalban: ingyenesen letölthető e-könyv az iskolai könyvtárakról

Az iskolai könyvtárakról készült, elektronikus könyvként ingyen letölthető gyűjteményes összeállítás a következő fejezetekből áll:

1. A tanulók
2. Kit és hogyan tanítunk?
3. Az írástudás új és többszintű formái
4. A játék
5. Az olvasás
6. A fizikai könyvtárak
7. Virtuális könyvtárak
8. Gyűjteményszervezés
9. Együtműködés
10. Továbbképzés

Több mint ötven könyvtáros és oktatással foglalkozó szakember rövid írását találjuk a letöltött kötetben. Mivel nincsenek összegzések a fejezetek végén, a bemutatásra legjobb megoldásnak azt tűnt, hogy szemelvényeket adjunk az írásokból, ahogy azt például Steve Matthews tette recenzójában.¹ Az összeállítás alapjául a *crowdsourcing szolgáltat*, tehát az a módszer, amikor egy nagyobb csoport tudását ötletelés formájában használják fel.

Oldalszámokat nem talál az olvasó ebben a letölthető, terjedelmes pdf-fájlban, de a tartalomjegyzék alapján ezért el lehet igazodni az anyagban. A hagyományostól eltérő könyv eltérő munkamódszert, másféle hivatkozást kíván a recenzio írójától, ezért nem is utalunk arra, hogy az adott részlet melyik fejezetben szerepel.

Következzék tehát néhány gondolat (részben Matthews válogatása alapján), amelyet a szerzők felvetettek.

Az előszóban ismerősen csengő mondatokat olvasunk: az iskolai könyvtárak jövője még nem dőlt el. Évről évre felmerülő kérdés, hogy válságos helyzetben a tanárok létszámát csökkentés-e, vagy a könyvtárost küldjék inkább el? A kérdés azért félrevezető, mivel a könyvtárosok maguk is tanárok, viszont az ő osztálytermeik a

könyvtár négy falán kívülre és minden osztályteremre, sőt, minden diák otthonára kiterjednek. Az iskolák túl gyakran hoznak rövid távú döntéseket, amikor megkísérelik, hogy megerősítsék a hagyományos, osztálytermi oktatást, ahelyett, hogy a tanulóközpontú oktatásba fektetnének energiákat.²

Ebben a gyorsan változó, információval telített és túlstimulált világban le kell kötnünk diákjaink figyelmét. Ha nem ezt tesszük, elveszíthetjük a figyelmüket, sőt – rosszabb esetben – természetes érdeklődésüket is. Ahhoz, hogy 21. századi tanulóink igényeit ki tudjuk elégíteni, úgy kell gondolkodnunk, mint ők. Ennek érdekében az érdeklődésüket nagymértékben felkeltő gyűjteményeket kell kialakítanunk. Figyelemmel kell kísérnünk, hogy mi érdeklí a tizenéveseket. Mi a fontos a számukra? Mi kelti fel az érdeklődésüket? Min gondolkodnak el és min nevetnek? Mi rémiszti őket? Sok esetben a választ a közösségi média és a popkultúra adja meg.³

A jövőben az iskolák megengedik, hogy az órákon a tanulók használhassák a mobiltelefonjait: a könyvtárosok pedig meg fogják mutatni a tanároknak és a tanulóknak, mi mindenre használhatók ezek a technológiák.⁴

Nem feltétlenül kell forradalmi változásokat várnunk. Az eszközök és a média formái ugyan folyamatosan változnak, az alapvető folyamatok és az észjárásunk azonban ugyanolyanok maradnak.⁵

A jövő könyvtárosa él a közösségi média adta lehetőségekkel, amelyeket arra használ, hogy hidat építsen a diákok, a tanárok és a világ között. Megérti, hogy a diákok igényeinek kielégítése érdekében a könyvtárnak elérhetőnek kell lennie bárhol, bármikor. A jövő könyvtárosának nemcsak kreatívnak, rugalmasnak kell lennie, hanem hajlandónak arra, hogy mindent megtegyen a diákok lefoglalása érdekében. Az iskolai könyvtárosoknak soha nem éltek meg ennyi bizonytalanságot és ennyi lehetőséget.⁶

A hasznos és haszontalan megkülönböztetéséhez kötődő készségekre ma minden eddiginél nagyobb igény van, mivel diákjainknak soha nem látott mértékű hozzáférése van az információ

soha nem látott áradatához. Ma a legfontosabb árucikk nem az információ maga, hanem annak képessége, hogy szintetizáljuk és kontextusba helyezzük, hasznos, gyakorlati tudássá alakítsuk. Az iskolai könyvtárosok mindig is segítettek abban, hogy rendet teremtsünk a világban.⁷

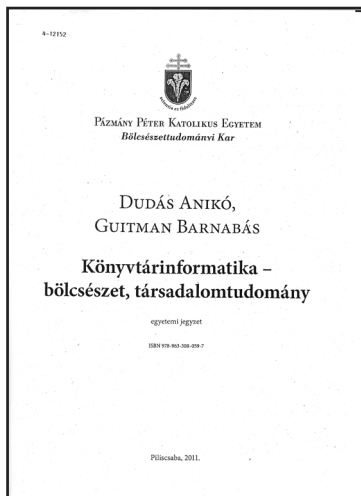
A könyvtárosok természetes küldetése, hogy segítsék a fiatalokat az írástudás a digitális média által megkövetelt új formáinak elsajátításában. Ahelyett, hogy a fiatalok szétszórtságára panaszkodnánk, segítenünk kell nekik abban, hogy formálják figyelmüket. Azt legalább meg kell mutatnunk nekik, hogy mit jelent, ha figyelemmel vannak arra, miként bontakoztatják ki a figyelmüket az okostelefonok és laptopok korában, az osztályteremben és másutt.⁸

Az a munka- és időbefektetés, amit a kötet egy-egy írásának elolvasása kell fordítanunk, meglehetősen kevés. Úgy tűnik viszont, hogy jóval több erőfeszítést igényel, hogy valóban hasznos és releváns dolgozatokat találjunk benne. Mindazonáltal érdemesnek tűnik, hogy – képletesen szólva – néhány tút megkeressünk ebben a szénakazalban. Ehhez némi motivációt jelent az, hogy néhány olyan, neves szerző írását is olvashatjuk a kötetben, mint *Susan Ballard*, *David Lankes*, *Howard Rheingold* vagy *Michael Stephens*.

Koltay Tibor

Jegyzetek

1. MATTHEWS, S.: School libraries: what's yet to come? Blogbejegyzés: 21st Century Library Blog, 2011. október 28. <http://21stcenturylibrary.com/2011/10/28/school-libraries-whats-yet-to-come/> [2013. május 22.]
2. LANKES, D.: Hanging in the balance. uo.
3. Hyman, S.: You had me at „hello”. uo.
4. KUON, T.: The Jetsons Have Arrived: 21st-century learners are connected. uo.
5. STANBRO, J.: Learning that lasts. uo.
6. LAGARDE, J.: The future of libraries is now. uo.
7. ST.LIFER, E.: Lighting the fuse of inquisitiveness. uo.
8. RHEINGOLD, H.: New literacies and librarians. uo.



DUDÁS Anikó – GUITMAN Barnabás

Könyvtárinformatika – bölcsészet-tudomány, társadalomtudomány [elektronikus dok.] : egyetemi jegyzet / Dudás Anikó; [közrem.] Guitman Barnabás ; [közread. a] Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. – Piliscsaba : PPKE BTK, 2011. – 283 p.

ISBN 978-963-308-059-7

https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/dudas_aniko-guitman_barnabas-konyvtarinformatika_bolcseszet_tarsadalomtudomany%281%29.pdf

Könyvtárinformatikai kalauz

Az itt ismertetett, elektronikus szöveggént hozzáférhető jegyzetet *Dudás Anikó* adjunktus írta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsész- és társadalomtudományi szakain tanuló hallgatók számára. A vállalkozás egyedülálló a maga nemében: abból a szempontból mindenképpen, hogy az utóbbi időben nagyon ritkán találkozni nyomtatásban közreadott, részletes információkat tartalmazó használóképzési segédletekkel, szakirodalmi kalauzokkal, a forrásokat és a könyvtárhasználati technikákat ismertető művekkel. A szerző munkáját néhány rész erejéig (a 10., 11. és 13. fejezet megírásával) társszerző segítette: *Guitman Barnabás* jegyzi a Google-lal és „környékével” kapcsolatos fejezeteket.

A bevezető fejezet – miközben a könyv témáját, tárgyát, szerkezetét mutatja be – rendet teremt az informatika, könyvtárinformatika, számítógépes informatika, tájékoztatás, információtudomány fogalomkörében. Az „egymástól nehezen elkülöníthető, szorosan összefonódó módszerekkel és eszköztárral rendelkező könyvtár- és információtudományról” szólva például a szerző így ír: „Az informatikai eszközökkel történő könyvtári forrásokból való tájékozódás, információszerzés és információkezelés, a digitális könyvtár igénybevétele és az ezzel kapcsolatos egész problémakör megnevezésére így joggal nyer teret a köznyelvben is elterjedő könyvtárinformatika.” Egyben rögzíti, hogy a jegyzet a könyvtárhasználat témakörére koncentrál. Említi *Havasréti József* korábbi tankönyvének (*Tudományos írásmű*, közreadta a Bölcsész Konzorcium, 2006-ban) ihlető hatását, és annak egyfajta kiegészítéseként határozza meg magát. Azt ígéri, hogy részletesen kibontja a könyvtárhasználat témakörét. Sajnos, a recenzensnek a jegyzetből arról nem sikerült információt szereznie, hogy a benne foglalt hatalmas ismeretanyagot a hallgatók milyen bontásban és milyen órakeretben sajátítják el, továbbá mennyire önállóan tanulnak, milyen módon konzultálhatnak az ismeretanyagról, mi a számonkérés módja. A szerző azt ígéri, hogy a hallgatók a jegyzetet tanulmányozva „könyvtárinformatikai pallérozottságra” tehetnek szert, és ez mindenképpen biztató...

A mű tizenhárom átfogó fejezetből áll. Az egyes fejezetek törzsanyagra és járulékos részekre oszlanak (az utóbbiakban kaptak

helyet a gyakorlati elsajátítást és a kérdéskör továbbgondolását segítő kérdések, feladatok, a szövegben helyenként rendkívül hasznos tippek és trükkök is, a fogalmakat magyarázó kislexikon, valamint a fejezetekhez kötődő bőséges szakirodalom).

A tankönyv elektronikusan elérhető, letölthető, ugyanakkor – csekély lektori és olvasószerkesztői beavatkozás után, szükség szerint frissítve – akár nyomtatott (vagy elektronikus) kézikönyvként is megállná a helyét. (Egyelőre nem lett belőle interaktív elektronikus tananyag, ennek tervét sem említi a szerző.) A tartalom, a tárgyalt források és szolgáltatások köre hűen tükrözi a 2011-ben érvényes magyarországi kutatási feltételeket és körülményeket. A kötet célközönségét elsősorban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészeti és társadalomtudományi képzéseinek hallgatói jelentik. Mivel az elérhető adatbázisok stb. köre folyamatosan változik, a bevezető azt ígéri, hogy az aktuális lehetőségekről külön internetes segédanyag készül. Erre a recenzió leadásának időpontjában, 2013. május elején nem bukkantunk rá.

Az 1. fejezet, *A könyvtárak szerepe a korszerű ismeretszerzésben* azzal indul, hogy számba veszi a „Mi a könyvtár?” kérdésre a hallgatóktól kapott véleményeket, és a legjellemzőbb megfogalmazások szerinti csoportosításban tárgyalja a könyvtár funkcióit, a hagyományos könyvtárhoz köthető alapvető szolgáltatásokat, mindig kitérve arra is, hogy a digitális korszak milyen eszközrendszerrel ad a könyvtárak kezébe. Az 1.2. fejezet (*A komplex könyvtárak felé*) voltaképpen a hibrid könyvtárakról szól: az eszközök átalakulásáról és az információszerezési szokások változásairól.

A 2. fejezet, *Dokumentumtípusok* egy, a hallgatók érdeklődését valószínűleg felkeltő, meglehetősen kérdéssel indul (t.i. *Dokumentum-e az állatkerti zsiráf?*), majd az ismeretreggítés történeti fejlődését követi nyomon. A dokumentumtípusokat többféleképpen csoportosítja, a különböző kategóriákat gondosan szemlélteti.

Ezt az anyagrészt az ISBD 2009 szerinti három szempont (a tartalom megjelenési formá-

ja, a formát közelebbről is minősítő tartalmi jellemző, médiatípusok) szerinti csoportosítás követi. Mielőtt a *Könyv* és a *Folyóirat, időszaki kiadvány, sorozat* alfejezetekhez érnének, még beiktatódik egy külön rész, melynek a címe *A tudományos szakirodalom*; a tudomány és a tudományos kutatás definíciójával indul, majd rátér a bölcsészet és a társadalomtudományok területén szokásos tudományos írásművek műfajaira. Külön alfejezet szól az elsődleges, másodlagos és harmadlagos források köréről, és a szerző nyomatékosan felhívja a figyelmet a források értékelésének fontosságára. Így érkezünk el a könyvvel foglalkozó alfejezethez, amely számos meghatározással indul, s rátér a legfontosabb könyvtípusokra és a monográfiák leggyakoribb fajtáira. Ebben a részben a könyvtárosi-dokumentációs precizitás és szóhasználat praktikus – néhol kissé a könyvtárosi szakismeretek felé hajó – tudásanyaggal párosul (a címloldal kitüntetett szerepe, ISBN stb.).

A *Folyóirat, időszaki kiadvány, sorozat* alfejezet elhatárolja egymástól a címben említett dokumentumtípusokat, és kitér napjaink folytatódó, integráló dokumentumaira (híroportálok, szakmai blogok stb.) és azok archiválásának speciális problémáira is. Külön tárgyalja a szakfolyóiratok kitüntetett szerepét, a szakcikkek speciális fajtáit, majd példákon mutatja be a számozási gyakorlat változatait, és ír az ISSN-ről.

A *Könyvsorozatokról* szólva említi meg a számozás kérdéseit, a helyesírási tudnivalók között a kis- és nagybetűk használati szabályait, majd megismertet az alsorozat és az ágazati cím fogalmával, példákkal illusztrálva. A fejezet utolsó egységében a tudományos, a népszerűsítő és az átmeneti (szürke) irodalom megkülönböztetése a téma.

A 3. fejezet *Az egyes könyvtártípusok* sajátos vonásait mutatja be. A nemzeti könyvtárról szóló általános ismertetés után külön szerepel mindaz, amit a magyar nemzeti könyvtárról tudni érdemes, kiemelten kezelve a központi és e-szolgáltatásokat. A tankönyv a közkönyvtárakat az országos könyvtári hálózat belépési pontjaiként említi, és ráirányítja a figyelmet az

általuk kínált könyvtárközi kölcsönzési lehetőségekre és a helytörténeti gyűjteményekre. Az iskolai könyvtáraknak mindössze egy bekezdést szentel.

Az Országos szakkönyvtárak a bölcsészettudományok és a társadalomtudományok körében rész ismertetéseiben kitér a bölcsész- és társadalomtudományi hallgatókat érdeklő adatbázisokra. A felsőoktatási könyvtárakkal kapcsolatos kérdéseket viszonylag röviden tárgyalja: ezekről bizonyára azt feltételezi, hogy ezt a típust ismerik a legjobban a hallgatók.

Az egyházi könyvtárak számbavételét követően külön alfejezetet szentel az *elektronikus, virtuális könyvtár és a nyílt hozzáférés* témájának. Ennek keretébe illesztette a metaadatok fogalmi tisztázását, a tulajdonlás vagy hozzáférés dilemmáját. Mindez elvezet a repozitóriumok ismertetéséig.

A 4. fejezet, a *Könyvtári honlap, katalógus, adatbázis*, rövid bevezetők után tér rá a katalógusban való keresés rejtelmeire, és nagy empátiával igyekszik előre felhívni a figyelmet a keresés csapdahelyzeteire. Könyvtárosok számára szokatlan módon – de a használókat tekintve teljesen érthetően – ekkor és itt merül fel a bibliográfiai leírás kérdésköre, itt kerülnek megtárgyalásra a katalógusrekord adatsportjai, változatai. A jegyzet szerzője az összefoglaló és az analitikus leírás rögzösnek bizonyuló útján igyekszik elvezetni a hallgatókat, akik biztosak hálásak is lesznek az útmutatásért, mert – valljuk be – ezek értelmezése időnként még tapasztalt és meglett könyvtárosoknak is gondot szokott okozni.

A fejezetet olvasva fokozatosan derül ki, hogy a cél, amiért ez a rész megszületett, voltaképpen az irodalomjegyzék szakszerű összeállítása. Ez a fejezet a nemzetközi azonosítók ismertetésével zárul.

Az 5. fejezetben (*A bibliográfia*) érkezett el az idő a dokumentumok számbavételével kapcsolatos kérdések, alapfogalmak és típusok tisztázására. A magyar nemzeti bibliográfia történetéről, a hungarikum fogalmáról, a kurrens magyar nemzeti bibliográfiáról és a sajtóbibliográfiákról egyaránt szó esik.

A 6. fejezettel (*Információkereső nyelvek*), nagyjából a kötet közepén zárul a jegyzetnek a szó szoros értelmében vett könyvtári része, ezt követően az információkeresés áll a fejezetek középpontjában. Ez az első ilyen tárgyú fejezet alapos osztályozásméleti bevezetést ad az információkereső nyelvek típusainak megismeréséhez, részletesen szól a tárgyszavakról, kulcsszavakról, keresési taktikákról, az ETO-ról, a tezauszról.

Az *információkeresés műveleteit* taglaló 7. fejezet a keresőfelületektől indul és jut el a logikai műveletekig. Ismét kiemel egy olyan problémát, amelynek tisztázása (a szövegszó és a tárgyszó különbsége) létfontosságú lehet, hogy a keresés eredményes legyen.

A 8. fejezet az *adatbázisok* világába kalauzol el: voltaképpen abban segít, hogy miképpen fogjunk egy számunkra ismeretlen adatbázis megismeréséhez. Milyen szempontokat (hatókör, kiadó, szolgáltató, típus, az adatelemek köre, kereshetősége) kell mérlegelni, amikor egy-egy adatbázist kiválasztunk, illetve amikor igyekszünk minél jobban kihasználni a benne rejlő lehetőségeket? A 8.4.5-ben (*Látja-e az adatbázis tartalmát a Google?*) már megpendíti a „guglizás” problematikáját is, amellyel részletesen később a 10. fejezetben foglalkozik.

A 9. fejezet (*Szakterületi adatbázisok, tartalomszolgáltatások*) tér rá a szakterületi – esetünkben természetesen a bölcsészettudományi és társadalomtudományi – adatbázisok konkrét tudnivalóira, mégpedig a következő hármas tagolásban: általános tájékozódás, szakterületi adatbázisok, felsőfokon.

A 10. és a 11. fejezet (*Google keresési technikák, illetve Digitális képek, térképek adatbázisai*) a társszerző, Guitman Barnabás munkája, szintűgy a 13. fejezet, a *Zoteró*ról szóló. A 10. fejezetben ismét felbukkannak a Boole-operátorok, parancsszavakkal végzett műveletek és a Google speciális keresési lehetőségei, a Google Könyvek, a Google Tudós és a Google Képek. (Rövid említés történik egy ritkán tárgyalt „mellékhatásról”, t.i. arról, hogyan hat a Google a környezetre.)

A 12. fejezet, *Hivatkozási stílusok* – itt Dudás Anikó egy fejezet erejéig visszaveszi a szót –, miután egy utolsó gyors és összefoglaló iránymutatást ad a szakirodalmi forráskutatás szakaszaira nézve, az utolsó szakaszban a hivatkozások korrekt elkészítésének ágas-bogas teendőire tér ki: az alapfogalmak mellett megismertet a számos lehetőség közül a nálunk elterjedtek mondható hivatkozási stílusokkal (ItK, Fons, MLA, Chicago Style, APA), de segít megoldani az interneten közzétett és az onnan elérhető dokumentumokkal kapcsolatos dilemmákat is.

A kötet egészét a felhasznált irodalom gazdag jegyzéke és a mutatók egészítik ki. Az irodalomjegyzékben külön szerepelnek a kutatómódszertani kézikönyvek és a történeti gyűjteményekhez hasznos források. A mutatók tartalmazzák az ábrajegyzéket, a szövegben említett

adatbázisok jegyzékét, valamint a fejezetvégi kislexikonokban szereplő fogalmak praktikus mutatóját is.

Összefoglalva elmondható, hogy egy kiváló színvonalon megírt, illusztrációkkal gazdagon ellátott, gyakorlatias egyetemi jegyzettel van dolgunk, amely nemcsak a bölcsészet- és a társadalomtudományi szakok hallgatóinak ad elméleti és gyakorlati segítséget e tudományok alapjainak elsajátításához és műveléséhez, hanem a többi tudományterületen működő hallgatóknak vagy kezdő kutatóknak is. Bízunk benne, hogy valamilyen pályázati lehetőséget kihasználva rövidesen nemcsak a PPKE honlapján jelenik meg, hanem szélesebb körben terjedhet el ez a korszerű ismeretanyagot tartalmazó „szintezéskönyv”.

Hegyközi Ilona



Elindult az Amerikai Digitális Közkönyvtár

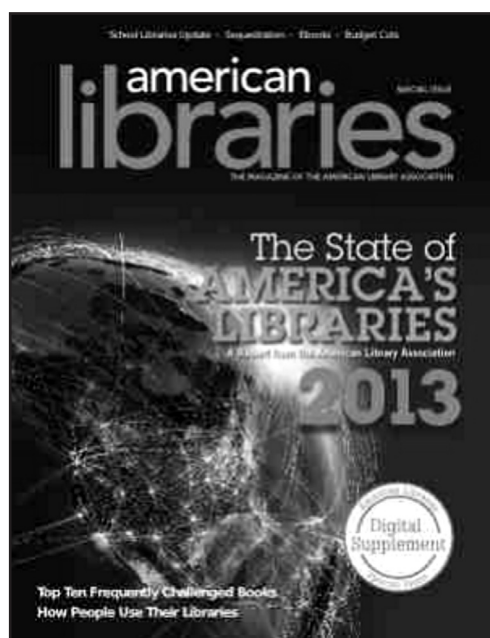
A Digital Public Library of America (DPLA) elindulásával újabb forrás nyílt meg azok előtt, akik történeti értékű tartalmakra kíváncsiak. A DPLA béta-verziójának hozzáférhetővé válásával hangszólyozottan az amerikai történelemre, kultúrára koncentráló nemzeti, a lehető legtöbb adatbázist egy helyen kezelő honlap kezdte meg nyilvános működését. A kezdeményezés kétéves munka után jutott el jelenlegi állapotába, és most az oldal látogatói 2,4 millió rekordhoz férhetnek hozzá: könyvekhez, képekhez, videókhoz, hanganyagokhoz stb., melyeket – hasonlóan az európai Europeana működéséhez – Amerika könyvtárai, levéltárai, múzeumai és egyéb archívumai helyeztek el az adatbázisban.

Vagyis a DPLA éppúgy nem rendelkezik saját anyaggal, mint az Europeana, valójában közös felületet, adatbázist és hozzáférést kínál a számtalan helyen található digitális anyagokhoz. Egy jól működő rendszerben ennek az az előnye, hogy a felhasználóknak nem kell számtalan adatbázist böngészniük, mivel egyetlen helyről elérik az összeset. A hátránya is ebből fakad azonban (akárcsak az európai projekt esetében): a DPLA csak elvezet a dokumentum tárhelyéhez, ám ott már nem érvényesek a Digitális Közkönyvtár szabályai: ahány forráshely, annyiféle formátum, annyiféle böngésző stb.

(Forrás: *IT café*, 2013. április 19. Részlet Dajkó Pál írásából)

Az amerikai könyvtárak helyzete 2013-ban Az Amerikai Könyvtárosok Szövetségének (ALA) jelentése

„A könyvtárak és a könyvtárosok továbbra is reagálnak településük igényeire, csökkenő forrásaik ellenére fontos dokumentumokat szolgáltatnak, szót emelnek, ha könyveket próbálnak betiltani, és kiállnak a digitális tartalmak szabad hozzáféréseért, erősen az elektronikus könyvekre fókuszálva. A múlt év ilyen és hasonló könyvtári trendjéről esik szó részletesen ebben a jelentésben” – áll az ALA The State of America’s Libraries Report 2013 c. kiadványa előtt. A vezetői összefoglalás és a bevezetés után a jelentés kitér a közkönyvtárakra, az e-könyvek és a szerzői jog kérdéseire, az iskolai, majd a felsőoktatási könyvtárakra, a közösségi hálózatokra, a könyvtár-építés és –tatarozás, az aktivitás (outreach) és a sokszínűség (diversity) kérdéseire, végül pedig a kongresszusnak a könyvtárakat (negatívan érintő) döntéseivel és a szellemi szabadsággal foglalkozik. Bibliográfia és a jelentést készítő egységek listája zárja a jelentést, mely az American Libraries c. folyóirat különszámának digitális mellékleteként látott napvilágot. (A <http://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2013> címen megtalálható a teljes szöveg.)



Egy nemzetközi könyvtári blog

A nemzetközi könyvtári blogot (Globalibro. Das internationale Bibliotheksblog) 2006 februárjában hozta létre Andreas Mitrowann könyvtáros elsősorban a németajkú szakmai közösség számára. Az oldal a világ minden tájáról közöl érdekes híreket és időszerű újdonságokat a közkönyvtárakról. A németül nem tudók is böngészhetnek a Translate menüpont segítségével – sajnos, igen gyarló gépi fordításban – az érdekes szakmai blog anyagában. (Lásd: <http://globalibro.wordpress.com/>)

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

74/2013

CRONIN, Blaise: The waxing and waning of a field : reflections on information studies education. – Bibliogr. In: Information Research. – 17. (2012) 3.

Egy szakterület növekedése és csökkenése: reflexiók az információ-tudományi képzésről

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudomány; Könyvtártudományi szakirodalom; Publikálás -tudományos kiadványoké

A könyvtártudomány területén gyakran találkozhattunk a jövőre vonatkozó jóslatokkal. Az 1970-es években született az a jóslat, hogy 2000-re az információs szakembereket ki fogják szorítani az online rendszerek. A közvetítők szerepe valóban csökkent, de nem az előre jelzett mértékben. Hasonló jóslatokkal ma is találkozunk.

Természetesen számos változás tanúi vagyunk, ami különösen igaz a brit és az amerikai környezetben. Jelentősen csökkent a könyvtárba járó egyetemi hallgatók száma, csökkentek a könyvtári költségvetések, Nagy-Britanniában közkönyvtárakat zárnak be, és jó néhány könyvtárosképző intézmény is megszűnt vagy beolvadt más szervezeti egységekbe. Ezek a változások furcsa módon egybeestek azzal, hogy a könyvtártudományi kutatás egyre fontosabb lett, és

sok tekintetben közel került a tudományos világ más részeihez. A könyvtártudomány viszonylag rövid idő alatt hosszú utat járt be, többek között szervezeteinek (ALA, Library Association, FID, Aslib stb.) létrehozása, átalakítása és átnevezése terén. A legújabb fejlemény ezen a téren, hogy az *American Society for Information Science and Technology* nevéből el kívánják venni az *amerikai* jelzöt, hogy a szervezet nemzetközi jellegét hangsúlyozzák.

Mindeközben a könyvtárosképzés is messzire jutott azóta, hogy 1887-ben létrejött a Melvil Dewey kezdeményezte könyvtárgazdasági iskola. A szakterület fejlődésében olyan állomások voltak, mint az információ-visszakereséssel kapcsolatos cranfieldi vizsgálatok az 1960-as években. Ez nagyjából egy időben történt azzal, hogy Eugene Garfield közreadta a Science Citation Indexet. A bibliometria (tudománymetria és a többi rokon területe) is figyelemre méltó ütemben fejlődött. Megingathatatlan szakmai kezdeteitől indulva a könyvtártudomány lassan kialakította a kutatás iránti érzékenységét, amiben megteremkenyítő, bár sokszor alulértékelt hatása volt Paul Otlet és Henri La Fontaine munkásságának, de megemlíthetjük Bradford törvényét, valamint Pierce Butler An introduction to library science című könyvét, amelyben egyaránt érvelt a tudományos alapok megteremtéséért, a kutatás szociológiai alapjainak alkalmazásáért és a történeti tudatosság megteremtéséért.

A könyvtártudomány javíthatatlanul kulturális természetű, mivel kutatási kapacitásának megerősítése érdekében elméleteket importál és adaptál. Hatással volt rá a strukturalizmus, a funkcionalizmus, a pozitívizmus és a hermeneutika. Gyengesége a módszerek heterogenitása, és gyakran jellemzik a hamis szembeállítások: értékek vagy bizonyítékok, kvalitatív vagy kvantitatív stb. Bár rendelkezésre áll a kutatás eszköztára, így a folyóiratok, a konferenciák, a szakmai testületek, az akkreditációs mechanizmusok, gyakori a „vegyes felvágott” jellegű vagy módszertanilag gyenge publikáció. Nem ritkák a „... információk igényei”, Publikációs trendek a ... területén” típusú írások,

amelyek vajmi kevés általánosításra adnak módot. Bár szinte minden „belefér” az információs viselkedés vizsgálatába, alig van valaki, aki nem bennfentesként ismerné az ezzel kapcsolatos tanulmányokat.

Az 1960-as és nyolcvanas évek között jelentősen nőtt a publikációk száma, továbbá a kilencvenes évek végétől jelentősen nőtt azoknak a száma, akik más tudományterületekről hivatkoznak a könyvtártudományi írásokra.

A korábbinál robusztusabb és a kutatást jobban középpontba állító képzés az *iSchoolok* 2005-ös indulásával valósult meg. Ma 36 van ezekből. Egy részük könyvtár- és információtudományi jellegű, de vannak számítástechnikai vagy információtechnológiai profilúak is. Ugyanakkor a doktori témavezetők több mint fele nem könyvtártudományi végzettséggel rendelkezik.

(Koltay Tibor)

75/2013

LLOYD, Annemaree: Information literacy as a socially enacted practice : sensitising themes for an emerging perspective of people-in-practice. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 6., p. 772-783.

Az információs műveltség mint társadalmi gyakorlat

Használói szokások; Informatika

Az információs műveltség korábbi szemlélete összekapcsolható azzal az új megközelítéssel, amely társadalmi-kulturális gyakorlatként úgy írja le, mint összetett, közösségi természetű, tehát azonos helyen található és egy adott környezetben tevékenykedő emberek gyakorlatát. Elméleti háttere az, hogy a társadalmi valóság összetevői a mindennapi élet alapját képező gyakorlatból állnak össze. Emellett merít a konstruktivista, gyakorlat-orientált kutatásból és a szituációhoz kötött megismerés elméletéből is. Az információs műveltség szemléletének tehát az egyéntől a közösségi gyakorlat irányába kell elmozdulnia.

Amikor egy információs környezettel először szembesülünk, és értelmezni próbáljuk, ösztönzést érzünk arra, hogy kapcsolódjunk az adott információs eszközökhöz, technológiákhoz és egyezségekhez. Ez a folyamat nem lineáris, a tudást a nem tudás követheti, amikor az információs környezet összetettebbé válik. Munkahelyi kutatások azt mutatják, hogy fel kell ismernünk azokat a meghatározott diskurzusokat, amelyek az adott szervezet vagy közösség tudástartományát képviselik.

Az első fázisban kapcsolatba lépünk az információs környezet ismeretelméleti módozataival, amelyek a szabályalapú, kanonizált, objektív, tárgyyszerű és reprodukálható tudást reprezentálják. Ahogy a kezdők gyakorlottabbak lesznek, egyre jobban elmélyülnek információs környezetükben, és hálózatosan kapcsolódnak a környezetükben már helyzetbe hozott, beágyazódott társaikhoz. Kialakul a szakértelmük, ami lehetővé teszi, hogy saját maguk és mások tapasztalatai alapján értékeljék az információt.

Az információs műveltség megvalósulása-megvalósítása értelemmel bíró cselekvések sora. Ontológiai szempontból ez annak megértése, hogy mi alkotja az információt. Az információs műveltség egyeztetett gyakorlatként is megvalósulhat. Az olyan, közösségi részvételen alapuló társadalmi tevékenységeket, mint az információs műveltség, a résztvevők közös megegyezés útján, a hagyományokat tükrözve alakítják. Alapjuk olyan diskurzus, amelyben normatív, nem rutinszerű megegyezés születik arról, mi fogadható el információnak vagy tudásnak, továbbá milyen tevékenységek elfogadhatók az információs műveltség gyakorlása során. Közösségi jellegénél fogva az információs műveltség nemcsak a cselekvés eszközeivel köt össze, hanem önazonosságunkat is formálja, és megadja helyünket az adott társadalmi kontextusban.

A gyakorlat architektúrája is alakítja az információs műveltséget. Strukturálja és szervezi az információs környezetet, amely összefügg a szabályokkal és előírásokkal, a kapcsolatokkal és értékekkel, valamint a testi-anyagi tényezőkkel. Amit ugyanis csinálunk, az testileg is érzékelhe-

tő. Az információs műveltség az egész személyiség tevékenysége. Ezért sem korlátozható az információs készségekre.

A gyakorlat lehetőségei és korlátai előre megbecsülhetők. Az információs műveltség gyakorlata nem szigetelhető el környezetétől, amely azokban jön létre, akik gyakorolják, és ahogyan az adott szakterületre reflektálva tevékenykednek. Az információs műveltség ezért a résztvevők azonos helyen levő és a részvételben osztozó közösségének a társadalmi, anyagi-gazdasági és történeti feltételeknek megfelelő cselekvése.

(Koltay Tibor)

Történet

76/2013

SEARING, Susan E.: „The special collection in librarianship” : researching the history of library science libraries. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 53. (2012) 4., p. 225-238.

A „könyvtartudományi különgyűjtemény”: a könyvtartudományi könyvtárak történetének a vizsgálat a Egyesült Államokban

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtartudományi kutatás; Könyvtartudományi szakkönyvtár

Egykor valamennyi könyvtartudományi tanszéknek volt saját könyvtára: ma már nem sok maradt belőlük. A tanulmány elsőként tekinti át a tanszéki könyvtárak „tündöklését és bukását”, adatokkal szolgál állományukról, személyzetükről, költségvetésükről és szervezetükről.

Kiindulásképpen a szerző egy könyvtár, a *University of Illinois, Urbana-Champaign* könyvtartudományi tanszékén 1943-ban létrejött és 2009-ben a központi könyvtárba olvasztott szakkönyvtár példáján illusztrálja a problémát (hány ilyen létesült, mikor szűntek meg, miért stb.). A téma feldolgozását az adatok összegyűjtésével kezdte, melyhez egy hallgató, *Susan H.*

Kennedy publikálatlan kutatási jelentése (1970) szolgált kiindulásul 34 könyvtár alapításának a feltérképezéséhez. További információkat nyert a szerző a tanszéki katalógusokból és beszélgetésekből, majd hat évtized felméréseinek az eredményeit tekintette át *Wilson* (1937), *Bunn* (1961), *Kaser* (1964), *Kennedy* (1970), *Gwyn*, *Boyd*, *LaBorie* (1974), *Dawson* (1989) munkáinak elemzésével.

A felmérések után a rendelkezésre álló adattárakat vizsgálta, melyeket az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) szponzorált: az 1977. évi kötet negyvenhat akkreditált és tizenhét nem akkreditált intézményről közölt adatokat, részletesen beszámolva mind a különgyűjteményként, mind az integrált gyűjteményként működő szakkönyvtárakról. A fentiekén kívül kevés publikáció látott napvilágot, kivéve a hatvanas évek végét és a hetvenes évek elejét. Ezekben két nagy téma dominált: a különálló gyűjtemények vagy integrált gyűjtemények vita, valamint a könyvtárosok együttműködése és kapcsolatai. Érdeemes megemlíteni, hogy a többkötetes könyvtártudományi enciklopédia (ELIS) nagy teret szentelt történetüknek és helyzetüknek (1975).

A jövő kutatási témái közül először a már megkezdett irány folytatását jelöli ki a szerző: a szakkönyvtárak kronológiáját kell kiegészíteni és befejezni. További kutatást igényel még annak tisztázása, milyen szerepet játszottak az ALA akkreditálási szabványai e könyvtárak létrehozásában és fenntartásában. Érdeemes lenne kideríteni, milyen mértékben befolyásolták a könyvtárak fejlődését a tanszékvezetők, illetve a könyvtárvezetők. Fontos lenne, hogy a könyvtárosokra és a felhasználókra is kiterjedjen a vizsgálódás. Számos intézményben maradtak fenn intézménytörténeti források és emlékek, melyek alapján esettanulmányok készíthetők. A végső cél a könyvtártudományi képzés szélesebben értelmezett történetébe ágyazott, a részletkérdéseket is kibontó alapos könyvtártörténet elkészítése. (A tanulmány végén bőséges szakirodalom szerepel.)

(Murányi Lajos)

Kutatás

Lásd 76, 120

Tudománymetria, bibliometria

77/2013

LASDA BERGMANN, Elaine M.: Finding citations to social work literature : the relative benefits of using Web of Science, Scopus, or Google Scholar. – Bibliogr. In: *The journal of academic librarianship*. – 37. (2012) 6., p. 370-379.

A Web of Science, a Scopus vagy a Google Scholar használata hivatkozások keresésére a szociális munka irodalmában

Adatbázis; Elektronikus dokumentum; Folyóirat; Hivatkozás

Az Albany Egyetem (New York) 556 oktatójának véleménye alapján a szakterület öt vezető folyóirata (a *Social Service Review*, a *Social Work Research*, a *Journal of Social Service Research*, a *Child Abuse and Neglect* és a *Research on Social Work Practice*) 2005. évi hivatkozásait elemezték. Az eredmények azt mutatják, hogy a webes dokumentumok és a nyílt hozzáférés korában nem elegendő a „fontos” dokumentumok idézettségének nyomon követése.

A *Web of Science* elég lehet a folyóiratok rangsorolására, viszont a legkevésbé teljes, ha a hivatkozó dokumentumok nagyobb számához akarunk jutni. Ha a tartalom minőségi értékelését akarjuk kapni, a társadalmi jólét témájában, akkor a *Scopus* kell előnyben részesítenünk, mivel nagyobb számú hivatkozást dolgoz fel, de lehetőleg mindkét adatbázist érdemes használnunk.

A *Google Scholar* a másik két adatbázishoz hasonló, használható eredményeket ad, viszont nem ellenőrzik a minőséget, és a hivatkozások számolása nem hasonlít a *Web of Science* és

a Scopus gyakorlatához. Ezenkívül a Google Scholar adatainak felhasználásakor számolni kell a dokumentumtípus, a minőség-ellenőrzés és keresőgépeknél jelentkező „levélszemét” kérdéseivel. Ilyen módon a hivatkozási adatok önálló forrásaként a Google Scholar nem feltétlenül olyan megbízható, mint a Web of Science vagy a Scopus. Ahhoz viszont, hogy a legteljesebb hivatkozási adatokat kapjuk, mindhárom forrást kell használnunk.

(Koltay Tibor)

78/2013

MAYERNIK, Matthew S.: Data citation initiatives and issues. – Bibliogr. In: Bulletin of the American Society for Information Science and Technology. – 38. (2012) 5.

Az adatokra való hivatkozás: kezdeményezések és problémák

Hivatkozás; Információszerzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az adatokra való formális hivatkozás kezd megszokottá válni, bár jelenleg a tudományos publikációkban az adatok többnyire más formában, például a cikkek módszertani részeiben, szabad szöveges formában jelennek meg. A formális hivatkozások lehetősége ugyanakkor vonzónak mutatkozik az adatok előállítói, a repozitóriumok és a kutatások finanszírozói számára, mivel a tudományos kommunikáció folyamatának elszámoltatható részeivé válhatnak, hiszen az adatállományok hatása így jobban felmérhető. Az Amerikai Egyesült Államok több szövetségi ügynöksége mellett a DataCite is foglalkozik vele. A könyvtáraknak és adatközpontoknak ez a szövetsége adatállományokra kialakított DOI regisztrációt kínál.

Iránylevelek és ajánlások is születtek a hivatkozás módjára. Ezek a fejlemények két tényező együttes hatásának köszönhetők: a tudományos kutatások átláthatósága és nyitottsága iránti igény, valamint az adatoknak a webes környezetben

való azonosításához és összekötéséhez szükséges eszközök megléte. Az érdekeltek között ott vannak a kutatók és az adatközpontok, amelyeknek hasznára válhat az adatok jobb elérhetősége és használhatósága. A könyvtárak sokat tehetnek ezen a területen, például azért, mert vannak tapasztalataik a DOI és más állandó azonosítók használatával kapcsolatban.

Az adatokra való hivatkozás iránti érdeklődés mozgatórugói között van az az óhaj, hogy megértsük az adatok használatát és hatását; hogy elősegítsük az adatgyűjtemények létrehozásával és kezelésével kapcsolatos érdemek elismerését. Cél az is, hogy előmozdítsuk a tudomány és az adatok átláthatóságát. Ezek az indítékek azonban kevés ösztönzést adnak az adatok használoknak ahhoz, hogy ténylegesen formálisan hivatkozzanak adatokra. Az adatok számos jellemzője megnehezíti a hivatkozást, ezért az ezzel kapcsolatos kezdeményezések során három dolgot kell szem előtt tartani. A hivatkozásokat a nagy adatgondozó intézmények kontextusában kell előmozdítani, ugyanis ami nincs archiválva, arra nem tudunk hivatkozni. Az adatkészletek jellegzetességei gyakran nem megkülönböztethetőek. Ezenkívül nagyon fontos az egyszerűség, különösen most, amikor a hivatkozás még nem szokásos tevékenység.

A hivatkozások homályossága mellett az is nehézséget okoz, hogy a kutatói közösségek kulturális normái nehezen változnak, márpedig ma a lektorált folyóiratokból kapott hivatkozások jelentik az érdemet. Hogy az adatokra való hivatkozás elfogadott legyen, világos ajánlásokra és szabályokra van szükség. Az adatok felhasználóinak pontosan tudniuk kell, hogy mit kérnek tőlük, mire, mikor és hogyan kell hivatkozniuk.

(Koltay Tibor)

Lásd még 128

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

79/2013

ABRAM, Stephen: Time to consider 2020? In: Information outlook. – 16. (2012) 6., p. 29-31, 33.

Mi lesz 2020-ban?

Információtechnológia; Jövő könyvtára; Prognózis

A szerző azt a kérdést járja körül, hogy az ezredfordulón született gyerekeket milyen információtechnológiai környezet fogadja majd 20 éves korukban.

2020-ra a könyvtár ott lesz mindenütt, az év minden napjának minden órájában. A „kihelyezett” könyvtárosok jelentősége megnő, fő feladatuk a konzultáció, a tanácsadás, a képzés és a tartalomfejlesztés lesz. A könyvtár az épület helyett a programok, a kutatás, az együttműködés, az alkotás és az oktatás tereként fog szolgálni.

A felsőoktatásban különösen mélyrehatóak lesznek a változások. Az osztályterem kitágul, azonnal elérhetőek lesznek a szakértők és a sztárvendégek is.

Az internetes keresések komplexebbé válnak, előtérbe kerülnek az azonnali információs igények. Az új kommunikációs módok megváltoztatják a használókhoz való viszonyt és a használók egymáshoz való viszonyát is.

A hozzáférés sebessége drámai módon megnő, ezzel együtt csökken az egységnyi költség. Eltűnnek a falak az otthon, a munkahely, az osztályterem és a munkahely között. Az otthoni hozzáférés több alkalmat teremt a távmunkára. Az olcsó táblagépek és a megosztott hozzáférési eszközök (pl. a könyvtárban) új lehetőségeket kínálnak az információk beszerzéséhez, a tanuláshoz és a csoportmunkához. Csökken az eszközök helyfüggősége, az új típusok a használó pillanatnyi tartózkodási helyéhez automatikusan

választják ki a megfelelő interfészt, és a használó profilja ennek alapján dinamikusan frissül.

A régebben létrehozott és szerzői jogilag már nem védett anyag kritikus tömegét sikerül digitalizálni, emellett – egy kiválasztott használói kör számára – a legfontosabb kurrens tartalmak is digitalizálva állnak majd rendelkezésre. A szerzői jogi kérdéseket nemzetközi méretekben fogják megoldani, és a könyvtárak elfogadott partnerek lesznek a hatékony és biztonságos információkezelésben.

A keresőrendszerek új dimenziókkal (pl. felhőkkel és egyéb vizuális elemekkel, keresési javaslatok feltüntetésével, podcastokkal és akár élő adatáramlást is magukban foglaló integrált tartalmakkal) bővülnek. Lehetővé válik a célzott, a többnyelvű, a vizuális és a vizuális taxonómiára épülő, sőt, a hangulati elemek és asszociációk szerinti keresés is („sentiment search”).

A fizetési rendszerek is óriási változáson mennek keresztül, a készpénzes és csekkes fizetést mind jobban kiszorítják a dinamikus, mobil és mikrofizetési módok.

A HTML5 nyelvre épülő rendszerek és applikációk gyorsan fejlődnek, kiterjednek a dokumentumok, könyvek, cikkek, zeneszámok, filmek, játékok és kiskereskedelmi cikkek felhő alapú adatbázisaira is. A könyvtáraknak ezen a téren is lesz szerepük, elsősorban a végfelhasználók felkészítésében és a vállalkozások összehangolásában.

2020-ra a virtuális kommunikációs eszközök proaktívabb integrált rendszerekké állnak össze, amelyek beépülnek a tanulási és kutatási folyamatokba, és a könyvtárak is ezek részét képezik majd. A közösségi hálózatok pontosabban fogják tükrözni a kapcsolatainkat. A munkaerőpiacon bizonyos közösségi oldalakon való jelenlét az alkalmazásnak is feltétele lehet.

A könyvtárakat nem az alapterület és az állomány nagyság alapján ítélik majd meg, hanem személyzetük és programjaik alapján. Sok

könyvtár indít akkreditált és diplomát adó oktatási formákat. A könyvtáros legfőbb tevékenysége az információs konzultáció és a tartalomkurátori munka lesz.

A ma is tapasztalható innovációs törekvések némelyike 2020-ra még nem fejlődik ki teljesen, de izgalmas potenciált mutat majd, pl. a valóságot és az internetet kombináló különleges szemüvegek („augmented reality glasses”), a mobiltelefonról is vezérelhető háztartási eszközök, a számítástechnikába beépülő mesterséges intelligencia vagy a gépi fordítás.

(Mándy Gábor)

80/2013

SCHMIDT, Birgit – SHEARER, Kathleen: Licensing revisited : open access clauses in practice In: LIBER quarterly. – 22. (2012) 3.

Újra a licencekről: a nyílt hozzáférésről szóló záradékok a gyakorlatban

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szerzői jog

A nyílt hozzáférés növeli a kutatási eredmények láthatóságát és felhasználását, és a kutatásra fordított közpénzek megtérülésének maximalizálásával kecsget. Ennek ellenére a kutatók töredéke adja le közleményeit „spontán módon” valamelyik nyílt hozzáférést biztosító repozitóriumba, s bár egyre több intézmény és támogatást adó alap írja elő, hogy a publikációkat az egyetemi repozitóriumban kell elhelyezni, a leadott cikkek aránya makacsul alacsony. Ennek az lett az eredménye, hogy a repozitórium gyarapításának felelőssége a könyvtárosokat és/vagy a repozitórium vezetőjét terheli. A gyarapításnak ez a módja – melynek része a cikkek beszerzése, a jogok ellenőrzése és az archívumban való elhelyezés – idő- és munkaigényes feladat. A Nyílt Hozzáférésű Repozitóriumok Szövetsége (*Confederation of Open Access Repositories, COAR*), mely archiválási kezdeményezések és hálózatok globális egyesüle-

te, új stratégiát népszerűsít a gyarapítás egyes korlátainak a leküzdésére a kiadói licencekben a nyílt hozzáférésű archiválásról szóló záradék beiktatásával. E záradékokat a konzorciumok és a licenct nyújtó ügynökségek az egész világon annak a biztosítékának tekintik, hogy egy bizonyos kiadó valamennyi publikációja az intézményi repozitóriumban archiválendő. A dolgozat bemutatja néhány nyílt hozzáférésű archiválásról szóló záradék esetét, tárgyalja az archiválás nyelvének licencekbe építésének főbb akadályait, és néhány olyan stratégiát is ismertet, melyeket az intézmények alkalmazni tudnak az ilyen záradékoknál a kiadókkal folytatott tárgyalások során.

(Autoref.)

81/2013

SHILTON, Katie: Participatory personal data : an emerging research challenge for the information science. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 10., p. 1905-1915.

A részvételen alapuló személyes adatok

Adatvédelem; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Szoftver

A személyes adatok új osztálya jelent meg. A hagyományos kutatási és a hivatalos nyilvántartásokban tárolt adatoktól abban különbözik, hogy az adatgyűjtés alanyai számára is hozzáférhetők az adatok. Emellett többnyire egyének gyűjtik egyénekről. Formája lehet kép és szöveg, tartalma vonatkozhat a személyek tartózkodási helyére és mozgására.

A gyűjtéshez használható mobiltelefonok és táblagépek képességei jelenleg korlátozottak. Számos kutatólaboratórium és világégen foglalkozik viszont platformok fejlesztésével. A szoftverek koordinálják az adatgyűjtést, és döntenek az adatok helyi vagy központi (többnyire felhőben történő) tárolásáról. Ez már önmagában is – de a részvételen alapuló személyes adatok gyűjté-

se különösen – problémákat vet fel a magánélet titkossága szempontjából, főként azért, mert olyan adatok gyűjtéséről és elemzéséről van szó, amelyekhez eddig nem lehetett hozzáférni. Ki-hívásokat jelent a hozzáférés és a méltányosság szempontjából is.

A kérdés az, hogy ki ellenőrzi az adatok gyűjtését, elemzését és nyilvánosságra hozását. Ki az adatok tulajdonosa? A részvétel nem oldja meg ezeket a problémákat. Az adatok kezelése és megőrzése is kérdéses. Kényes természetű adatokról van szó, amelyekkel kapcsolatban felmerül, hogy egyáltalán meg kell-e ezeket őrizni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 102

Nemzeti könyvtárügy

Lásd 85, 103, 104, 120

Együttműködés

Lásd 90, 118

Jogi szabályozás

82/2013

CHADWICK, Rebeca: Protecting open access to taxpayer-funded research : the rise and defeat of the Research Works Act. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 63. (2012) 3-4., p. 296-304.

A közpénzekkel támogatott kutatások szabad hozzáféréseinek védelme: a tudományos munkákról szóló törvény megszületése és bukása

Hozzáférhetőség; Jogszály -más területről; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos kutatás

A könyvtáros társadalom régóta a közpénzekkel támogatott kutatáshoz való szabad hozzáférés szószólója, míg az amerikai kongresszus rendszeresen olyan törvényeket hoz, melyek meg akarják gátolni a nagyközönséget, hogy ilyen információkhoz jusson. Egy olyan korban, amikor az olyan törvények, mint a SOPA (*Stop Online Piracy Act*) vagy a PIPA (*Protect IP Act*) a társadalom minden rétegében felháborodást váltott ki, a tanulmány azt vizsgálja, milyen hatása lehet a tudományos munkákról szóló törvénynek (*Research Works Act, RWA*) a tudományos publikálásra. Az RWA megbukott ugyan, de ismét fel fognak bukkanni hasonló jogszabályok. Könyvtárosként tudnunk kell e törvényekről, hogy időben elháríthassuk a miattuk várható károkat.

(Autoref.)

Könyvtárosi hivatás

83/2013

BORAUD, Anne: Décrochages dans l'imaginaire technique des bibliothécaires In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 11-13.
Res. angol, német és spanyol nyelven

Elszakadás a könyvtárosok megszokott technika-értelmezésétől

Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás

Jelen korunkban elképzelhetetlen, hogy egy könyvtárossal folytatott beszélgetés során ne kerüljön szóba a technika, ami mindennapjaink szerves alkotóelemévé vált. A legegyszerűbb információ megkeresésekor is azonnal a számítógépet hívja segítségül mindenki, mivel a manuális információkeresés már régen elvesztette hagyományos szerepét. Sokan hanyatlásról, so-

kan új korról beszélnek. Vannak, akik a technika mellett, vannak, akik ellene szólnak. Nem új keletű vitáról van szó.

A technika fejlődése évszázadok óta vagy pró, vagy kontra magatartást váltott ki a kor emberéből, mindig az akkor éppen aktuális új technikai vívmánytól függően. A 18. század racionalista felfogása és vívmányai a szellem pallérozását tűzték ki célul, míg a tudás megosztását a 19. században már az állam is magáénak vallotta, strukturált közigazgatási és egyetemi rendszerének köszönhetően. A könyv, a tudás erőteljes szerepe a tudáshoz való hozzáférés erős vágyával párosult, így alapozva meg a könyvtáros hivatás politikai oldalát. A francia társadalomban mindez megvalósulhatott, hiszen olyan, a technika iránt rajongó elődök munkásságára támaszkodhattak, mint Eugène Morel, Ernest Coyecque, Charles Sustrac, akik az individualizáció elkötelezett híveként a technika minden eszközét terjesztették.

Ugyanekkor a politika is felhasználta mindezt, csak a saját eszméi megismertetése során. Az informatika mint egy „technikai transzfer”, úgy robbant be napi életünkbe, és szinte megkerülhetetlenné, elhagyhatatlanná vált. Kezdetben az információ egyetemes és átlátható elérése a demokrácia utópikus képét sejtette, de végül a használó publikum, a közösség menedzselése során a különféle elvek, elképzelések nemcsak politikai, elméleti, hanem gyakorlati módszerekben, tettekben öltöttek formát. Az információ-technológiai kommunikáció és a menedzsment nehezen voltak azonosíthatók, ezért a könyvtárosok egyiket sem részesítették előnyben a másik rovására, de nem is hanyagolták el őket egymás ellenében.

Az internet hatásait elemző Pierre Musso szerint a technikai eszközök és a közösségi gyakorlat szorosan összefügg. Termékenyítő hatással van a képzeletre, ugyanakkor kialakítja, meghatározza a technikai eszközök használatát is. A számos különféle ellenző és elemző véleménye alapján összegzésként talán leszögezhető, hogy a „technika közösségi, a közösség pedig technikai” jelenség. Éppen ezért küzdenünk kell

az ezzel kapcsolatos, eddig bevett szokásaink, ítéleteink ellen. A folkszonómia eredményei, a szociális hálók sokasága bizonyítja, hogy számos új dolog születik, alakul a felhasználók és a technika összjátéka folytán, amelyhez a könyvtárosnak nincs sok köze. Tudomásul kell venni, hogy a technikai eszközök pusztja jelenlététől, új e-könyv olvasóktól stb. nem lesz innovatív a könyvtár. Ehhez még szükséges a felhasználó a maga találékonyságával együtt.

Napjainkban sem a technika mesterének, sem rabszolgájának nem kell tartanunk magunkat, ezáltal okafogyottá válik a mellette vagy ellene szóló érvek felsorakoztatása is. Reménykedjünk abban, hogy ehelyett inkább a professzionalizmus fog utat törni magának. A katonai gyakorlatban alkalmazott két vezérszó – a stratégia és a taktikus – példáján meg kell értenünk, hogy nekünk, könyvtárosoknak a technikai és a közösségi eszközök taktikusainak kell lennünk, hogy a lehető legjobban kiaknázhassuk a magunkban és a technikában rejlő lehetőségeket.

(Pajor Enikő)

84/2013

FOSTER, Catherine – McMENEMY, David: Do librarians have a shared set of values? : a comparative study of 36 codes of ethics based on Gorman's Enduring Values. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 4., p. 249-262.

Közös értékrendszerrel rendelkeznek-e a könyvtárosok? 36 etikai kódex összehasonlító vizsgálata

Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás; Összehasonlító könyvtártudomány

A szerzők 36 nemzeti szakmai egyesület etikai kódexét tanulmányozták annak megállapítására, hogy a könyvtárosok vajon közös globális értékeket vallanak-e magukénak, vagy a politikai és kulturális környezet jelentősen befolyásolja a kódex tartalmát. Vizonyítási alapként Gormannak a könyvtárosságot jellemző nyolc

alapvető értékét – gondoskodás, szolgálat, szellemi szabadság, racionalizmus, műveltség és tanulás, egyenlő hozzáférés a rögzített tudáshoz és információhoz, a magánélet védelme és demokrácia – használták fel. Kvantitatív elemzést végeztek, hogy megtudják, melyik értéket tartalmazza mindegyik kódex. Mélyebben is elemezték a kódexeket annak felderítésére, hogyan jutnak kifejezésre bennük az egyes értékek. Azt találták, hogy a kódexek Gorman nyolc értékéből átlagosan ötöt tartalmaznak. A legnépszerűbbek közülük: szolgálat, a magánélet védelme, egyenlő hozzáférés, gondoskodás és szellemi szabadság. A legkevésbé népszerű a racionalizmus volt az összes kódexben. Néhány etikai kódex kihagyott bizonyos értékeket, mivel sajátos fókusszal rendelkezik, mint például az amerikai őslakosok kódexe. A kódexek változatos formában fejezték ki az értékeket, például a magánélet védelmét néhány országban törvény mondja ki, de sok helyen nincs ilyen korlátozás. A gondoskodás és a demokrácia jelenléte hangsúlyosabb volt azokban az országokban, amelyek nemrég konfliktust vagy kolonializmust éltek meg. A szakma és az állam közötti kapcsolat volt a másik olyan terület, amely nagy változatosságot mutatott. Az ázsiai csendes-óceáni térség országai nagyobb hangsúlyt fektettek az állam hatalmára.

(Autoref.)

85/2013

POLÁČKOVÁ, Jana: Knihovnictví jako profese. 1. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Čtenář. – 64. (2012) 10., p. 349-355.

A könyvtárosi hivatás, 1. rész

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy története

POLÁČKOVÁ, Jana: Knihovnictví jako profese. 2. : nové profese v oboru – Bibliogr. lábjegyzetben In: Čtenář. – 64. (2012) 11., p. 388-391.

A könyvtárosi hivatás, 2. rész: új szakirányok

Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtáros -középfokú, alafokú; Technikai segéderő

A tanulmány írója a könyvtáros hivatás értelmezésével és fejlődésével foglalkozik. Könyvtáros az, aki valamilyen szakképzettség megszerzését követően hivatásszerűen könyvtárosként dolgozik. (Egy könyvtárban nem mindenki könyvtáros, vannak technikai és adminisztratív munkatársak is.)

Csehországban könyvtárosnak a felsőfokú végzettséggel rendelkező és tudományos vagy adminisztratív tevékenységet folytató könyvtári munkatársakat nevezik. A szakma az európaihoz hasonló fejlődésen ment keresztül a századfordulóig, 1910-ben már 4451 általános népkönyvtára volt. (Szlovákiában rosszabb volt a helyzet: ott csak 100 egyesületi könyvtár működött, Kárpátalján pedig 50%-os volt az alfabetizmus.) Már az önálló Csehszlovákiában jelent meg az első könyvtári törvény 1919-ben; ezt a nyilvános könyvtárak rohamos fejlődése követte. A jogszabály szerint a könyvtáraknak kölcsönzőhelyiséggel, olvasóteremmel és kézikönyvtárral kellett rendelkezniük. A kisebb településeken könyvtári tanácsok alakultak, a 10 ezer lakos feletti településeken főhivatású könyvtárost alkalmaztak. Az 1919. évi törvény írta elő a nyilvános könyvtárakban a háromszintű végzettséget: a 10 ezernél nagyobb lélekszámú településeken a könyvtárosoknak az *állami könyvtáros iskolát* kellett elvégezniük, a 2-10 ezer lakosú helyeken állami *könyvtáros tanfolyam*, a 2000 lakosnál kisebb településeken *gyors tanfolyamok* elvégzése volt kötelező. A 20. század elejéig tudósok, tanárok, írók és más értelmiségiek dolgoztak a könyvtárakban könyvtáros képzettség nélkül. 1920-ban jelent meg a nyilvános könyvtárak számára egy *kézikönyv*, mely a legkisebb települések könyvtárosai számára tartalmazott könyvtári ismereteket, 1925-ben pedig az első *Csehszlovák könyvtártan*. Eszerint a könyvtárosnak – akár tudományos, akár népkönyvtárban dolgozik – főhivatásúnak kell lennie, tudományos, irodalmi és könyvtártechnikai ismeretekkel kell rendelkeznie; elvár-

ták az általános műveltséget, de a szakmaszeretet is előfeltétel volt, emellett rendszeretőnek, pontosnak is kellett lennie. A 20. század elején szorgalmat, türelmet, tűrőképességet, empátiát, pedagógiai készségeket, kedvességet, kritikus látásmódot, szolgálatkész hozzáállást vártak a hivatást választótól. Jól kellett ismernie nemzetének irodalmát és történelmét, de más népek irodalmának ismerete is követelmény volt.

A népkönyvtárakban legalább egy nemzetiség nyelvét tudni kellett, az államnyelven kívül pedig legalább két világnyelv ismeretét várták el (a német mellett az angolt, franciát vagy orosz). A tudományos könyvtárakban előírás volt a klaszszikus nyelvek (görög, latin) ismerete is, de valamelyik nemzetiség nyelvén (lengyelül, ruszinul, oroszul vagy magyarul) is beszélniük kellett.

Az elvárások növekedése nyomán szükségessé vált a szakképzettség megszerzése is. 1905-ben indult az első szaktanfolyam, majd különböző könyvtáros iskolák alakultak. 1918-ban egy háromhetes, 1919-ben pedig már kéthónapos szaktanfolyam kezdődött, ahol bibliográfiai ismereteket, könyv- és könyvtártörténetet, katalogizálást, osztályozást és könyvtárvezetést is tanítottak. 1920-ban alakult az állami könyvtáros iskola, mely egyéves képzést nyújtott az oktatási minisztérium égisze alatt. Középszintű végzettséggel, érettségi nélkül is lehetett jelentkezni. A felvételi vizsga cseh és szlovák irodalomból, valamint a nagy világirodalmi művek ismeretéből állt. Az iskola megindulása után oktatási segédletek, publikációk jelentek meg; mind a tudományos, mind a népkönyvtárak számára képeztek könyvtárosokat (9, illetve 5 vizsgát kellett tenniük.) 1921-től – a nagy német lakosság miatt – már német nyelvű oktatás is indult. Ezenkívül a közepes települések könyvtárosai számára minden nyáron szervezett egy háromhetes tanfolyamot a minisztérium. (A kétezer lakosnál kisebb falvakban dolgozó könyvtárosok hatórás képzést kaptak.)

1927-ben két- és négyszemeszteres képzés indult tudományos könyvtárosok számára a Károly Egyetem Bölcsészkarán; első docense *Tobolka* lett, a *Csehszlovák könyvtártan* szerzője. Ek-

kor bezárták az állami könyvtáros iskolát, de 1928-ban újra megnyitották. (A képzés hangsúlya a könyvtártechnikára került, melyben az amerikai iskolákhoz hasonlóan a gyakorlati könyvtári ismeretek domináltak.) Egyre bővült a tananyag: egyaránt fontos volt az elmélet és a gyakorlat is. A tantárgyak között szerepelt a könyvtáros szakma története és jelene, a katalogizálás, osztályozás és a könyvkereskedelem. A tudományos könyvtárakba készülők tanultak a kötelempéldányokról, a speciális dokumentumok katalogizálásáról, a bibliográfiáról, könyvkötésről, nyomdászatról, konzerválásról és restaurálásról is.

Az állami könyvtáros iskola kizárólag a nyilvános könyvtárak könyvtárosait képezte, a tudományos és nyilvános könyvtárak munkatársainak képzése kettévált. A két könyvtártípus közötti különbség olyan nagy volt, hogy nem tette lehetővé a közös képzést. Az egyetemi képzés, az állami könyvtáros iskola és a könyvtáros szaktanfolyamok generációkat képeztek, így a könyvtáros hivatás önálló lett.

A 20. század végéig a hivatás alapvetően az olvasókkal és a gyűjteménnyel való foglalkozást jelentette, így általános, gyarapító, bibliográfus, tájékoztató, katalogizáló és módszertanos könyvtárosokként specializálódtak. Miközben a szakmai elvárások alapjaiban nem változtak, a feladatok megvalósításához alkalmazott eszközök a 21. században folyamatosan és gyorsan változnak. Az IT nyomán a szakterületek és a szakmai elvárások is átalakultak, nőttek. A szolgáltatásokban ma már információs mérnökök, információs specialisták, információs tanácsadók, információbrókerek, rendszerkönyvtárosok kel- lenek.

A cseh könyvtári stratégia 2011-2015 között a szakma további differenciálódásával, új szakmai pozíciók megjelenésével és újradefiniálásával számol. A hivatás jövője elsősorban majd azokon múlik, akik a könyvtárakban és tájékoztatási intézményekben dolgoznak.

(Prókai Margit)

86/2013

DAVIS, Kate [et al.]: Connecting across continents : collaborative learning in a Web 2.0 world. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 415-428.

Kontinenseken átvívelő kapcsolat: közös tanulás a Web 2.0 világában

Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatási módszer; Tanterv, óraterv; Távközlés

Az ausztráliai Queenslandi Műszaki Egyetem a legújabb könyvtári programok kifejlesztéséről indított egy izgalmas kurzust, amelybe a Stuttgarteri Média Főiskola is bekapcsolódott a 2011. évi téli szemesztertől kezdődően. A kurzus középpontjában a web 2.0, a közösségi média világa és az online könyvtári közösségek kialakítása állt.

A Queenslandi Műszaki Egyetemen online workshopokat tartottak, amelyeket elektronikus tananyagokkal segítettek. Később gyakorlati szakemberek bevonásával rendeztek egy mini-konferenciát. Az online tananyagokat egy WordPress felületen tették elérhetővé. Stuttgartban a kurzus jellemzően személyes konzultációra épült, míg a mini-konferenciát az ausztrál előadókkal való élő skype kapcsolattal helyettesítették. A diákok személyes tanulási hálózatokon keresztül oszthatták meg tapasztalataikat egymással. Mivel a két egyetem tanulmányi rendje jelentősen eltér egymástól, nem lehetett a kurzust teljesen párhuzamosan tartani, így az ausztrál hallgatók mindig hetekkel korábban jártak az anyagban német társaiknál, mintegy mentori szerepben együttműködve velük.

Kifejezetten erre a kurzusra online tanulási környezetet hoztak létre. Ebben a hallgatók blogot készíthettek, ahol reflektálhattak a heti tananyagra és egymás hozzászólásaira is. A rendszer számos közösségi funkciót tartalmazott a

csoportmunka támogatásától kezdve a különböző formátumú tartalmak megosztásáig.

A diákok tapasztalatai alapján elmondható, hogy többen különböző szinteken álltak a web 2.0-s alkalmazások használatában, és különböző mértékben bíztak ezek használhatóságában, viszont a kurzus megmutatta, hogy a hálózatok kialakítása és az ezekben való aktív részvétel milyen fontos a személyes szakmai fejlődés és a könyvtári szolgáltatások szempontjából is. Az online környezetben történő játszva tanulás filozófiája segítette a diákoknak kilépni a komfortzónájukból, kísérletezni és kibontakoztatni kreativitásukat. A technológiával való játék önbizalmat adott ahhoz, hogy a későbbiekben is képesek legyenek alkalmazkodni a mindig változó információs világ kihívásaihoz.

A feladatok jellemzően egy-egy új könyvtári program, termék kifejlesztését célozták, amelynek során a használói igények figyelembevételével kellett innovatív megoldásokat kitalálni. A feladatokat csoportban teljesítették. A feladatok segítettek tapasztalati úton feltárni a közösségi alkalmazásokban rejlő lehetőségeket.

A német diákok számára kihívást jelentett az angol nyelv használata. A német hallgatók közvetlenül találkozhattak az ausztrál könyvtárak szemléletével, így a tananyag nemzetközi összehangolásában megmutatta a német könyvtárügy erősségeit és gyengeségeit is. Az ausztrál diákokkal való együttműködés egyben személyes kapcsolatok kialakítását is lehetővé tette.

Az ausztrál-német együttműködés sikere leginkább abban ragadható meg, hogy a diákok mind helyben, mind pedig nemzetközi szinten képesek voltak tanulócsoportokat alakítani és megtölteni tartalommal.

(Tóth Máté)

87/2013

DI MÉO, Nicolas: La formation des directeurs de bibliothèque de recherche en Europe In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 66-70.
Res. angol, német és spanyol nyelven

A tudományos könyvtárak igazgatóinak képzése Európában

Felmérés; Képesítés; Tudományos és szakkönyvtárak; Vezetés

A cikk az egyetemi és tudományos könyvtárak igazgatóinak képzését és képesítését tekinti át Európában. Az európai könyvtárigazgatók csak mintegy 30%-ának van PhD fokozata, legtöbbjük úgy véli, ez a végzettség hasznos (de nem létfontosságú) a könyvtár vezetéséhez. Sokan közülük az igazgatói poszt elnyerése előtt vettek részt vezetői képzésben (akár egyetemi tanulmányaik alatt, akár az élethosszig tartó tanulás keretében), és véleményük szerint e jelenlegi képzési kínálat kielégíti a leggyakrabban említett igényeket. Az európai igazgatók közül viszonylag kevesen tanultak vagy dolgoztak külföldön, de a szakmai és nemzetközi mobilitás várhatóan növekedni fog a jövőben.

(Autoref.)

88/2013

DILLON, Andrew: What it means to be an iSchool. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 53. (2012) 4., p. 267-273.

Mit jelent ún. „iSchool”-nak lenni?

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Tanterv, óraterv

Az informatikai tanszékek (iSchools) sokak szerint alapvető szakítást jelentenek a hagyományos könyvtárosképzéssel, ugyanakkor célszerűbb lenne azoknak az erőfeszítéseknek a jeleként értékelni őket, amelyek a hagyományos intézményes könyvtár- és információtudományi (LIS)

megközelítést kibővítik az információra és a használóra való koncentrálással. A tanulmány az iSchools jellemzőit elsősorban az intellektuális tartalom, az interdiszciplinaritás és a kutatások iránti elkötelezettség alapján mutatja be. A LIS-programoktól való eltérő voltak helyett helyesebb lenne az iSchoolokat olyan program mintaképeként kezelni, amilyenné számos könyvtár- és információtudományi kurzus válhatna.

(Autoref.)

89/2013

SOKOLOV, A. V.: O bednom magistre zamolvite slovo In: Naučnye i tehničskie biblioteki. – (2012) 10., p. 5-15.

Szóljatok egy jó szót a szegény mesterképzős hallgatókért!

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

Az 1999-ben indult bolognai folyamathoz Oroszország 2003-ban csatlakozott. 2010-ben lépett életbe a könyvtári-információs tevékenység számára szakmai előírásokat tartalmazó állami szabvány. Ez az ún. harmadik generációs szabvány a 2000. és a 2003. évtől abban különbözik, hogy a hasonló szakmai tevékenységekhez eltérő általános kulturális és szakmai kompetenciákat ír elő mind az alap-, mind a mesterképzésben. Az új szabvány a történelmileg kialakult képzési rendszer forradalmi és fájdalmas korszerűsítése. A külföldi mintákat követő forradalmi újítások mindig fájdalmasak; a látható végeredmény készítette a szerzőt arra, hogy részvétellel legyen a mesterfokú könyvtáros hallgatók iránt.

A szabvány bevezetése az egyes képzőhelyeken különböző tudományos és pedagógiai problémákkal járt. Az alapképzésben a szabvány szerint a tantervet ciklusokra és profilokra kell bontani, amelyek a szabvány által előírt kötelező tárgyakból és a képzőhely által meghatározott szaktárgyakból állnak. Az alapképzésben a hagyományos tantárgyak szerepelnek, ezek tartalmi és módszertani szempontból egyaránt

jól kidolgozottak. Az alapképzés valójában a korábbi képzés másolata, megvalósítása nem igényel különösebb erőfeszítést. A képzési idő a korábbi öt évről négyre csökken, ezt korszerű oktatási módszerek alkalmazásával kompenzálják. A rövidebb szakképzés hat a szakma intellektualitására, a mesterképzésnek ezt a negatív hatást kell kiegyensúlyoznia. Itt jelennek meg a tudományos-pedagógiai problémák.

A könyvtáros mesterképzésnek valójában nincs előzménye, nincsenek gyakorlati tapasztalatok, tananyagok, oktatók. Nem világosak a leendő hallgatókkal szembeni követelmények sem: lehet-e más szakos az alapképzés, kell-e szakmában eltöltött idő, milyen a mesterképzés kereskedelmi státusza?

Az egyetlen, teljes egészében a mesterfokú könyvtárosképzéssel foglalkozó dokumentum, az említett szabvány szerint a végzés után szakmai tevékenységet a tudomány, az irányítás és az oktatás területén lehet folytatni. A szabvány pontosan felsorolja azokat a kulturális és szakmai kompetenciákat, amelyekre az egyes területeken szükség van. Az eredmény a korszerű könyvtári intellektus szabványos modellje. Mivel a szabvány kötelező érvényű, a végzősöknek mindenben meg kell felelniük az előírásoknak. Ez háromféleképpen oldható meg. A mesterképzés – a pedagógiai szolgáltatások piacának része, – a könyvtári „agyelszivárgás” csatornája, – az intelligens könyves szakemberek *alma matere*.

Jelenleg Oroszországban a mesterképzés humánus változatára lenne szükség. Ennek megvalósítása azonban nincs előkészítve, a szabvány szerint a tananyagoknak interneten és helyi hálózaton is elérhetőeknek kell lenniük. A megoldás a tananyagok összeállítóinak kezében van, speciális mesterfokú műfajt kell alkotniuk. Az integrálnak is nevezhető műfajban a múlt tapasztalatait és a jövőképet kell egységbe foglalni. A mesterképzős hallgatóknak elméleti, általánosító, azaz metaelméleti ismeretekre van szükségük. Az egységes szakmai világnézet feltetelez egy konceptuális magot, amely köré a szakismeret konkrét elemei összpontosíthatók.

A munkát tehát a magtananyag kidolgozásával kell kezdeni, és erre kell a szabvány által előírt nyolc alaptantárgyat építeni. Ez a munkamenet segít a hallgatóknak abban, hogy önállóan tájékozódjanak a szakismeretek rendszerében és kialakítsák saját világnézetüket. A „mesterfokú integrál” metaelméleti bevezetés a mesterfokú könyvtárosképzésbe, segíti a rendszerben az eligazodást. Tartalma a szabványból hiányzó metaelméletekkel kiegészített szabványos tantárgyak listája, mint az információ filozófiája, az infokommunikációs tudományok rendszere, a könyvkultúra története. A tankönyv 12 fejezetből áll, terjedelme legfeljebb 25 ív, (fejezetenként átlag 2 ív), az egyes fejezetek két részből épülnek fel: az ismert metaelméleti ismeretek (bibliográfiával kísérve) és az aktuális, megoldásra váró problémák.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 74

Egyesületek

90/2013

LOR, Peter Johan: The IFLA-UNESCO partnership 1947-2012. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 4., p. 269-282.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Nemzetközi szervezet

1947-ben az IFLA együttműködési megállapodást írt alá az újonnan létrejött UNESCO-val. A cikk az IFLA és az UNESCO közötti kapcsolatot tekinti át 1947 óta, és elemzi, mivel járult hozzá ez a kapcsolat a nemzetközi könyvtári és információs közösség fejlődéséhez. A szerző három időszakra osztja az áttekintést: (1) 1947-től 1977-ig, amikor az IFLA szorosan együttműködött az UNESCO Könyvtári Főosztályával (később a Dokumentációs, Könyvtári és Levéltári Osztállyal); (2) 1977-től – amikor az Általános

Tájékoztatási Program (General Information Programme) kezdődött – 2000-ig, amikor ez a program egybeolvadt a Kormányközi Informatikai Programmal (Intergovernmental Informatics Programme IIP); és (3) 2001-től mostanáig, különös tekintettel az UNESCO Információt Mindenkinék Programjára (Information for All Programme, IFAP). Ahogy az UNESCO

a figyelmét a könyvtárakról fokozatosan a dokumentációra, majd az információs társadalom kérdéseire irányította, az IFLA számára a szervezet mint támogatási forrás jelentősége csökkent, de megmaradt a lehetőség további gyümölcsöző, kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítására.

(Autoref.)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

91/2013

KRIŠTOFOVÁ, Katarína: Konceptia ďalšieho rozvoja Slovenskej národnej knižnice In: Knižnica. – 13. (2012) 11-12., p. 3-9.

Res. angol nyelven

A Szlovák Nemzeti Könyvtár továbbfejlesztési koncepciója

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

2012. július 10-én a Szlovák Nemzeti Könyvtár (SNK) élére új főigazgató került Katarína Krištofová (PhD) személyében, aki a cikkben azokat a fejlesztési terveket ismerteti, amelyek elengedhetetlenek a nemzeti könyvtár modern, 21. századi intézménnyé való átalakításához.

Az SNK alapvető küldetése, hogy könyvtári-információs szolgáltatásokkal, információtechnológiai eszközökkel biztosítsa a bármilyen hordozón megjelenő információkhoz való szabad hozzáférést, a kulturális, információs, tudományos kutatási és művelődési igények szolgálatát, támogassa az állampolgárok élethosszig tartó tanulását, önálló döntéshozatalát és szellemi fejlődését.

A könyvtár jövőképehez tartozik egy modern, nyílt és innovatív nemzeti gyűjtemény víziója, amely a szlovák könyvtári-információs rendszer alappilléreként

- hosszú távon, biztonságosan megőrzi az írott kulturális, tudományos és intellektuális örökség szlovacika anyagait a jövő nemzedékei számára,
- releváns információforrások építésével szolgálja a tudományt és művelődést,
- megbízható információkat nyújt mindenki számára,
- fizikai és digitális elérést biztosít a világon bárhol található ismeretekhez és kulturális örökséghez,
- aktív szerepet tölt be az európai kultúra, a tudomány, a kutatás területén, az információs és tudástársadalom építésében.

Ennek érdekében a nemzeti könyvtárnak reagálnia kell azokra a fejleményekre, amelyek az „eredeti művek” analóg és digitális formáinak közreadásában bekövetkeztek. A hagyományosan analóg őrző és közvetítő szerep mellett az elektronikus szolgáltatásokat kell nyújtania, a nyomtatott dokumentumok bibliográfiai adatain kívül a teljes szövegek online elérését is biztosítania kell. Feladata az is, hogy az internetes szolgáltatókkal lépést tartva használói számára kényelmesen elérhető, megbízható forrásokat nyújtson. A külföldi tapasztalatokkal szinkron-

ban, a digitális könyvtár fejlesztésével együtt a fizikai gyűjtemény iránti érdeklődés is növekszik, ezért az analóg és a digitális formák hosszú távú megőrzése egyszerre jelentkező feladat.

A stratégiai terv legfontosabb pontjai:

1. A digitalizálás. 2008-2012 között a nemzeti könyvtár lerakta a digitalizálás alapjait a Szlovák digitális könyvtár kialakításával (Ruttkán), az írott kulturális örökség digitalizálására uniós forrásokból precedens értékű támogatást kapott. A digitalizálással kapcsolatos problémák között kezelendők a szerzői jogi kérdések, a hosszú távú megőrzés. A digitális formában létrejövő, csak online elérhető alkotások is problematikusak, hiszen arányuk folyamatosan növekszik. Az időszaki kiadványok a következő 10-15 évben várhatóan online formátumban jelennek csak meg. A hiányzó kötelezpéldány-rendelet miatt az a veszély fenyeget, hogy az online szlovák örökség eltűnik a webről. A könyvtár feladata az alapelvek kidolgozása, a webarchiválás jogi biztosítása, amelyhez a külföldi tapasztalatok átvétele is szükséges.
2. A használók és a tartalmak összekapcsolása terén a könyvtárnak meg kell felelnie a használók igényeinek. Ez kihívás a könyvtár számára abban, hogy az online jelentkezők igényeire is reagáljon. Növelnie kell a tartalmak láthatóságát, a használók szükségleteihez való alkalmazkodást – az európai projektekhez kapcsolódva (Minerva, TEL). A *Digitális könyvtár és archívum* projekt keretében rugalmas és hatékony elérést kell biztosítani tömeges digitalizálással.
3. Az együttműködések fejlesztésében a könyvtár a stratégiai terv és ciklus felelős koordinátora, a könyvtári rendszer tagjainak partnere. Egyedi szerepet tölt be a nemzetközi fórumokon, ezért követnie kell az aktuális nemzetközi trendeket, kezdeményezéseket, az ismereteket, módszereket a fejlesztés szolgálatába állítania.
4. A hagyományos gyűjtemény passzív és aktív védelmének integrációja terén elsőbbséget élvez a fizikai gyűjteményvédelem. A hosszú

távú megőrzés elvárásainak a nemzeti könyvtár hatvanas években épült túrócszentmártoni központja már nem tud megfelelni. Az épület számos hiányossága között szerepel a klímaberendezés, a hőmérséklet, a páratartalom, a levegő tisztasága és a szellőztető rendszer valamint a világítás hibái, amelyek nem felelnek meg az ISO 11799:2003 előírásainak, a muzeális dokumentumok tárolására vonatkozó szabványoknak.

5. Progresszív irányítással a vezetés mélyreható változásokat szeretne elérni, amelyek a könyvtár szervezetének valamennyi területét érintik. (A nemzeti könyvtár 2000-ben vált önálló intézménnyé, de máig nem sikerült kiszabadulnia a múlt örökségéből, számos területen stagnálás vagy minimális előrelépés jellemzi.) Tíz év alatt sem sikerült működőképes irányítási rendszert kialakítani, nem létezik személyzeti politika és humán erőforrás-gazdálkodás, magas a munkatársak átlagéletkora. Nem sikerült egyéni arculatot kialakítani, a tevékenységének ismertsége és elismertsége helyi, nemzeti és nemzetközi szinten is rendkívül alacsony.

A stratégiai célok prioritásainak elérése érdekében minden területen konkrét gyakorlati tevékenységek megvalósítását tűzték ki a Szlovák Nemzeti Könyvtárban.

(Prókai Margit)

92/2013

MACNAUGHT, Bill: The National Library of New Zealand : the new generation national library strategy In: Alexandria. – 23. (2012) 1., p. 1-14.

Az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár új generációs stratégiája

Fejlesztési terv; Feladatkör; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

2006-ban az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár nagyszabású kezdeményezést indított el azzal a céllal, hogy bebizonyítsa: az ország kulturális,

társadalmi és gazdasági életének korszerű, agilis és releváns közreműködője. 2010 óta a nemzeti könyvtár épületét felújítják és átépítik; az épületben a nemzeti levéltár is helyet kap. 2011 óta ugyanis a két intézmény közös irányítás alatt áll a Belügyminisztérium (pontosabban annak tudással, információval, kutatással és technológiával foglalkozó részlegének) égisze alatt, a kormány információs és kommunikációs technológiai stratégiájának részeként.

Az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár rendelkezik néhány olyan sajátossággal, amely másutt nem fordul elő: végzi az ország könyvtárainak szakmai irányítását, az iskolai könyvtárak központi intézménye, gondozza a hagyatékként rábízott Alexander Turnbull könyvtárat és a bennszülöttek kulturális örökségét.

Az új szervezetben a nemzeti könyvtár és a nemzeti levéltár vezetői egymástól független feladatkörrel rendelkeznek. Az új épületben kiállítják majd a nemzet egyes fontos, unikális dokumentumait mindkét gyűjteményből. Közös megőrzési és konzerválási munkálatokat indítanak, ami felöleli a digitalizálási programokat és a közös eszközpark kialakítását egyaránt.

A nemzeti könyvtár új generációs fejlesztési stratégiája 2017-ig szól. Négy prioritása a következő: 1. Elérhetővé tenni Új-Zéland digitális emlékezetét, 2. Inspirálni a tudás létrehozását és a gazdasági átalakulást, 3. Megosztani egymással a nemzet történeteit, 4. Gazdagítani a használok élményeit.

Az egyes prioritások tartalma a következő:

1. A nemzeti könyvtár töltsön be nemzetközi vezető szerepet a megőrzésben; tegye hozzáférhetővé a hazai tartalmat, és biztosítson hozzáférést a külföldi tartalomhoz; valósítson meg innovatív országos digitalizálási kezdeményezéseket; járuljon hozzá az országos kutatási e-infrastruktúrához; biztosítsa a nemzeti bibliográfiai infrastruktúrát; digitalizálja a maori kultúra emlékeit; gondoskodjon az új-zélandi tartalom és technológia bekapcsolásáról a világhálózatba; erősítse a vonatkozó kutatást és fejlesztést.
2. A nemzeti könyvtár vegye ki részét az új-

zélandi emberek élethosszig tartó tanulási törekvéseinek valóra váltásában (korszerű oktatási és tanulási szolgáltatásokkal és programokkal); kreatív, interaktív és innovatív tanulási terekkel és szolgáltatásokkal inspirálja a tanulókat; támogassa az ország gazdasági átalakulását az új-zélandi tartalom és tudás létrehozásával; erősítse meg a könyvtárak szerepét az oktatásban, élethosszig tartó tanulásban és az információs és digitális írástudás elsajátításában, különös tekintettel a fiatalok igényire.

3. A nemzeti könyvtár gondoskodjon az új-zélandi, maori és csendes-óceáni kulturális örökség megőrzéséről, amelynek jelentős gyűjteménye található az Alexander Turnbull gyűjteményben; gyűjtse az ország dokumentum-örökségét eredetiben és digitális formátumban egyaránt; kooperáljon a kutatói közösséggel a kutatási eredmények megőrzése érdekében a jövő generációk számára; elégítse ki az egyre sokszínűbb társadalom igényeit.
4. A nemzeti könyvtár hozzon létre új online interfészt és gazdag, interaktív webes környezetet; építsen a családtörténeti kutatások és a gyermekirodalom értékeire; a könyvtári és az online szolgáltató pontokat alakítsa át a használói igényeknek megfelelően; egyedi és innovatív eszközökkel mutassa be a kulturális örökség értékeit.

A stratégia megvalósításában a nemzeti könyvtár együttműködik az ország könyvtáraival, az oktatási, kulturális és az információs-kommunikációs technológia, valamint a kutatás és a kiadás területén működő intézményekkel, alkalmanként ellátja a szakmai irányítás teendőit. A könyvtár korábbi projektjeinek eredményeit (*National Digital Heritage Archive, Digital New Zealand, Papers Past*) megőrzik és továbbfejlesztik.

(Hegyközi Ilona)

Felsőoktatási könyvtárak

93/2013

ACRL Research Planning and Review Committee: 2012 top ten trends in academic libraries : a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education In: College & research libraries news. – 72. (2012) 6., p. 311-320.

A tíz legfontosabb trend az amerikai felsőoktatási könyvtárakban 2012-ben

Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Prognózis

A Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesületének egyik bizottsága (*ACRL Research Planning and Review Committee*) kétévenként áttekinti a terület változásainak legfontosabb tendenciáit. A cikk a trendeket (angol) betűrendben sorolja fel.

Communicative value. A felsőoktatási könyvtáraknak bizonyítaniuk kell, hogy értékes az intézmény működéséhez való hozzájárulásuk. Ehhez hatásos kommunikációra, teljesítménycentrikus megközelítésre van szükség.

Data curation. Több repozitórium (ezek némelyike a kibertérben felhőként létezik) jön létre, és ebben a folyamatban a könyvtárosok és egyéb információs szakemberek fokozottan együttműködnek a kutatókkal, a közpénzből finanszírozott kutatások adatait széles körben elérhetővé kell tenni a kutatók számára.

Digital preservation. A digitális gyűjtemények növekedése megköveteli a hosszú távú megőrzésre irányuló tervek készítését, de egy ilyen stratégia kidolgozása – a digitális tartalmak létrehozását, hozzáférését és bemutatását célzó architektúrák, irányelvek vagy szabványok kialakítása terén – egyelőre nem valószínű. Az elvek összehangolása nélkül fennáll a gyűjtemények esetlegességének és feldaraboltságának a veszélye.

Higher education. A felsőoktatási intézmények drámai változásokon mennek keresztül, ezek

a könyvtáraktól is többet követelnek (az állománygyarapítás, a dokumentumszolgáltatás, a régi és új használói csoportok ellátása, valamint a könyvtárak hasznosságának további bizonyítása terén).

Information technology. Az IT általános trendjei a felsőoktatási könyvtárakra is érvényesek: a közösségi média kiterjedt használata, az azonnali hozzáférés, a felhő alapú technológia, az együttműködés bővülése, az online és a hibrid tanulási formák, a mobil eszközök, táblagépek rövid távon, a játék alapú tanulás 2-3 éven belül, 4-5 éves távlatban pedig a mozdulatokkal irányított számítástechnika („gesture-based computing”) és „a tárgyak internete” (Internet of Things) fogják meghatározni a fejlődést. Szóba kerül a virtuális oktatószemélyzet, az oktatás kiszervezése, a következő generációs interfészek, a webes, sokféle dokumentum közötti navigálást lehetővé tevő információkereső rendszerek, a tudományterületre fókuszáló keresés, a testre szabott számítógépes widgetek, az eszközöket kölcsönző automaták alkalmazása is.

Mobile environments. A könyvtári forrásokhoz való mobil hozzáférés 2009 és 2011 között 15-ről 24%-ra nőtt. A könyvtárhasználók igénylik a mobil eszközről történő meghosszabbítás, az előjegyzések lehetőségét és az ajánlott olvasmányok megtalálását. Némelyik oktatási intézményben a nyomtatott tankönyvek helyett oktatási anyagokkal előre feltöltött táblagépeket adnak a hallgatók kezébe, másutt a mobil eszközökre előadásokat vesznek fel.

Patron driven e-book acquisition (PDA). A használók által kezdeményezett e-könyv beszerzés lesz hamarosan a norma. A könyvtáraknak ilyen módon is bizonyítaniuk kell a beszerzésre fordított összegek megtérülését. A könyvtárak az alacsony hasznátságú nyomtatott gyűjtemények kárára csak azokat a címeket szerzik be (e-könyvként), amelyekre nagy a használói igény.

Scholarly communication. Gyorsuló ütemben új tudományos kommunikációs modellek fognak kifejlődni. Változnak a publikációs szokások.

Egy prognózis szerint 2013-ra a digitális tankönyvek aránya eléri a 11%-ot.

Staffing. A felsőoktatási könyvtárak személyzetét is fejleszteni kell, hogy megfeleljen az új elvárásoknak (folyamatos továbbképzés, az állások betöltésének stratégiai és kreatív megközelítése, a jelenlegi munkakörök átalakítása segíthet a személyzet alkalmasságának javításában).

User behaviors and expectations. Az új könyvtári modellnek mindent az igény keletkezésekor („just-in-time”) kell tudnia szolgáltatni. A használók az azonnal rendelkezésre álló forrásokat részesítik előnyben (SMS, mobiltelefon, IM, e-mail). Ennek megfelelően a könyvtárosok is elérhetővé teszik magukat számos csatornán keresztül (a közösségi portáloktól a diákszervezetekben, kávézókban történő személyes jelenlétig).

(Mándy Gábor)

94/2013

FULTON, Tara Lynn: We're in this together : creating synergies with collaborative ventures In: Computers in libraries. – 32. (2012) 10., p. 12-18.

Együtt vagyunk – Szinergia teremtése együttműködési programokkal

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Oktatás információel látása

Az egyetemi könyvtárak hagyományosan tereket kínálnak használóik számára, hogy ott tanulási céllal összegyűljenek. A speciális igények kielégítését szolgáló terek gondos megtervezésével és népszerűsítésével, valamint szakértő személyzet alkalmazásával támogatják és irányítják a tanulást, ami növeli a könyvtár mint hely hatását a szolgáltató közösségben. A könyvtárak egyre fontosabb szereplői a tudás létrehozásának és terjesztésének. Ennek érdekében másokkal is keresik az együttműködést.

A Kelet-Michigani Egyetem Halle könyvtárában számos szervezet nyert elhelyezést, amelyekkel gyümölcsöző kapcsolatokat lehet kialakítani.

Ilyenek az Információtechnológiai Használói Szolgáltatások, a Kari Fejlesztési Központ, az ún. Írásoktatási Központ és a Holman Student Success-Center (a hallgatói előmenetelt segítő központ). Két olyan együttműködést mutat be a cikk, amely közös személyzettel működtetett, újonnan kialakított térben nyújt szolgáltatásokat az oktatáshoz és a tanuláshoz.

Az *Egyetemi Projektközpontot* (Academic Projects Center) a hallgatói projektek segítésének szándékával hozták létre 2008-ban. A könyvtárak az együttműködések révén erőteljesebb hatást tudnak gyakorolni a használói közösségre, egyben így válhatnak még inkább láthatóvá. Egyetlen szolgáltató ponton kaphatnak a diákok segítséget az IT központ, az Írásoktatási Központ és a könyvtár személyzetétől. A használati adatok növekvő érdeklődésről tanúskodnak. 2008-tól három év alatt 7%-kal nőtt a használói kérések száma. A hallgatók magabiztosabbak lettek, jobb jegyeket kaptak feladataikra, és szívesen tértek vissza segítségért. A személyzet különböző háttérrel bíró tagjainak sikerült eltüntetni a diákok szemében az éles határokat az egyes szervezetek tevékenysége között, ezzel még hatékonyabban segíteni a hallgatói kutatási projekteket.

Az *Oktatási Tanulási Együttműködés* létrehozását az Egyetemi Projektközpont pozitív tapasztalatai ösztökélték. A Halle könyvtár 2011 nyarán újabb termekkel bővült. A kari vezetéssel való egyeztetés nyomán úgy döntöttek, hogy itt multifunkciós tereket hoznak létre, amelyben lehetőség van a kar munkatársainak, a könyvtárosoknak és másoknak bemutatókat, ötletrohamokat, innovatív programokat szervezni az oktatásról és a tanulásról. E programok közepontjában is a tanulási folyamat segítése, kreatív ötletek generálása áll.

A projektek megmutatták, hogy a felsőoktatási könyvtárak független terek kialakításával segíthetik a különböző területeken működő szakemberek hatékony együttműködését.

(Tóth Máté)

Lásd még 127, 132, 137, 141

95/2013

HANCKS, Jeffrey W.: Rural public libraries' role in community economic development In: Public library quarterly. – 31. (2012) 3., p. 220-236.

Feladatkör; Kapcsolat intézményekkel; Társadalmi követelmények; Városi könyvtár

Illinoisban a 80-as években a mezőgazdaság válságba került, a farmerek közül sokan tönkrementek és kb. százötvenezen a nagyvárosokba vándoroltak megélhetést keresni. A kisebb települések adóbevételei így jelentősen csökkentek, amit a közfenntartású intézmények – köztük a könyvtárak – is erősen megéreztek. A vidéki közösségeknek azóta is fennmaradásukért, szociális és gazdasági egzisztenciájukért kell küzdeniük.

A túlélési stratégiák kialakításában, a gazdasági fejlődés elősegítésében a könyvtárak jelentős szerepet játszanak. Az üzleti szférát, a gazdasági fejlődést célirányosan formált állománnyal és szaktájékoztatással, a 90-es évektől technológiai eszközfejlesztéssel (telekommunikációs eszközök, számítógépek, internetkapcsolat) segítik. Munkaerő- és számítástechnikai képzési központként, kulturális centrumként, ideiglenes piacként, közösségi találkahelyként funkcionálnak, nélkülözhetetlenek a digitális írástudás terjesztésében.

Az esettanulmány öt különböző régiót reprezentáló vidéki településen, a helyi könyvtárak és vidékfejlesztési hivatalok együttműködésével végzett vizsgálat eredményeit összegzi. Az öt város könyvtárai a gazdaságélénkítés érdekében törekednek a helyi civil és üzleti szervezetekkel, valamint a felsőoktatási intézményekkel való szoros együttműködésre (Rotary International, Lions Clubs, University of Illinois Extension stb.) Mindenhol nagy hangsúlyt helyeznek a számítógép-használat oktatására, ami a posztindusztriális munkaerőpiacon való elhelyezkedés alapvető feltétele. Az alapisme-

retektől a közösségi hálózati technikákig terjed a képzés, négy városban önéletrajzírási ismeretekkel és állásinterjúra való felkészítéssel kiegészülve. A távoktatás elősegíti, hogy a továbbtanuló fiatalok ne szakadjanak ki szülővárosukból. Számukra a felkészülés, dolgozatírás helyszíne a könyvtár, különösen, ha van nagy sebességű internetkapcsolata és a könyvtár zárvatartási idejében, az épületen kívül is szabadon fogható a wifi.

A könyvtárak tehát segítenek a munkaerőpiacon való elhelyezkedésben, bábáskodnak a kisvállalkozások születésénél és talpra állásánál, segítenek helyben tartani az ifjúságot.

A felmérés pedig tudatosította a könyvtárosokban szerepük fontosságát, és továbbgondolkodásra sarkallta őket és a helyi vidékfejlesztési szakembereket. Számos lehetőség áll még előttük: közösségfejlesztő konferenciák szervezése a trendek feltérképezésére, a vidékfejlesztési szakemberek meghívása könyvtáros konferenciákra, együttműködés a gazdaságfejlesztésért felelős szakemberekkel a forrásszerző pályázatok írásában, levelezőlisták létrehozása az ötletek, hírek és sikertörténetek megosztására, rendszeres párbeszéd az üzleti, kormányzati és nonprofit szektor döntéshozóival, lehetőleg a könyvtárban. További, széles körű vizsgálatokra is szükség lenne a könyvtár gazdaságélénkítésben betöltött szerepének kiterjesztése érdekében.

(Fazokas Eszter)

96/2013

JOCHUMSEN, Henrik – RASMUSSEN, Casper Hvenegaard – SKOT-HANSEN, Dorte: The four spaces – a new model for the public library. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 586-597.

A négy tér – új közkönyvtári modell

Feladatkör; Könyvtármodell; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A négy tér modelljét 2010-ben mutatták be Dániában egy közkönyvtárról szóló jelentésben.

A jelentés a közigazgatási ésszerűsítéseket követő könyvtári bezárásokra reagálva született. Azt kívánták megvizsgálni, hogy a tudástársadalomban a közkönyvtárak szerepének milyen új megközelítései lehetségesek, különös tekintettel az élethosszig tartó tanulás érvényesülésére. A cikkben három dán kutató mutatja be a modellt és annak egyes gyakorlati megvalósításait.

A modellben szereplő négy tér a közkönyvtárak négy alapcéljához, négy alapértékéhez kapcsolódik, ezek a következők: 1. az élményszerzés, 2. a részvétel, 3. a problémamegoldásra való „felvértezés” és 4. az innováció. Az első két cél inkább az egyén boldogulásával kapcsolatos, a második kettő inkább társadalmi jellegű.

A modell megvalósítása során a könyvtárak használóinak módjuk nyílik a könyvtári terekben a tapasztalatszerzésre, felfedezésre, részvételre és alkotótevékenységre egyaránt. Az említett négy célnak kell mozgatnia a könyvtárak fejlesztését, tervezését, be- és átrendezését. A négy, egymást részben átfedő tér funkciói a következők: 1. az inspirációszerzés, 2. a tanulás, 3. a találkozás és 4. az alkotótevékenység. A terek nem feltétlenül konkrét, fizikai tereket jelentenek, hanem olyan lehetőségeket, amelyek a fizikai könyvtárban és a kibertérben egyaránt megvalósulhatnak. Ideális esetben a terek egymást és egyben a könyvtár céljainak megvalósítását is támogatják.

Az *inspirációszerzés* tere az élménytársadalom gondolatát testesíti meg, lényegében arra reflektál, hogy az élmények a kultúra fogyasztásában is fontosak. A könyvtárak sokféle esztétikai élményt közvetítenek, és felveszik a versenyt a konkurens intézményekkel (könyvesboltok kávézóival stb.). Példák: a malmói könyvtár új szlogenje („The darling library in the world – your life, your dreams, your library”), a cerittosi (USA) élménykönyvtár.

A *tanulás* tere az élményszerzésre és a problémamegoldásra való felvértezéshez egyaránt szorosan kapcsolódik. A tanulási folyamat ma már párbeszédet jelent – ki-ki maga határozza meg saját tanulási igényeit, a tanulás színtere informálissá vált (házi feladat-klubok, tanulási terek, nyitott kurzusok). Példák: *Idea Stores* (Egyesült

Királyság), *Experimentarium* – kísérleti gyermekkönyvtári projekt (Dánia), a malmói városi könyvtár részlege 9–12 éveseknek.

A *találkozás* tere azt jelenti, hogy a könyvtár nyitott, nyilvános tér, amely valahol a munkahely és az otthon között helyezkedik el, továbbá véletlen és szervezett találkozásokra egyaránt alkalmas. Mindez a „harmadik hely” gondolatához is kapcsolódik, amely azt képviseli, hogy a könyvtár igen alkalmas arra, hogy a különböző generációhoz tartozó, eltérő kultúrákat és etnikai hátteret képviselő emberek kötetlen találkozóhelye legyen. Példák: Seattle városi könyvtára, az amsterdami és a koppenhágai városi könyvtárak új épületei.

Az *alkotótevékenység* tere mind a részvételhez, mind az innovációhoz szorosan kapcsolódik, a művészeti és kulturális önkifejezés formáinak biztosít helyet. A jövő könyvtára támogatja a kreativitást, magában a könyvtárban is megtalálhatók a szükséges eszközök ahhoz, hogy – például a digitális bennszülöttek – létrehozassanak olyan produktumokat, amelyek az információt, a tudást, a művészetet és a szórakozást közvetítik. Az alkotótevékenység folyhat egyénileg vagy csoportosan, eredménye megjelenhet régi vagy új hordozókon, készülhet akár személyes használatra, akár széles körű terjesztésre. Példák: új helsinki könyvtárak (*Meetingpoint*, *Library 10*), a koppenhágai könyvtárak *Demotek* részlegei.

A négy tér modellt eddig főként a következő területeken használták:

- könyvtárak fejlesztésénél, építésénél, berendezésénél és átrendezésénél,
- a könyvtári tervekkel és könyvtárpolitikával összefüggésben vezetési és kommunikációs eszközként,
- a jövő könyvtárának modellezésére,
- kiindulópontként abban a vitában, amely a közkönyvtárak szerepéről szól a demokratikus társadalomban.

A modell feltehetően azért népszerű, mert a problémamegoldásra való felvértezés és a részvétel közvetlenül levezethető a közkönyvtárak hagyományos értékeiből (felvilágosítás és a tár-

sadalmi mobilitás előmozdítása), az innováció és az élményszerzés pedig a tudástársadalom irányába mutat. Kritikaként elhangzott, hogy ez a modell talán túl konzervatív is, nem igazán reformálja meg alaposan a közkönyvtár hagyományos képét. Le kell szögezni, hogy nem az a cél, hogy uniformizálják a közkönyvtárak arcukat. A modell mindenképpen további viták és döntések kiinduló alapjául szolgálhat.

(Hegyközi Ilona)

97/2013

McMENEMY, David: Emergent digital services in public libraries : a domain study. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 507-527.

Digitális szolgáltatások a skót közkönyvtárakban a honlapok tanúsága alapján

Felmérés; Honlap; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A cikk a közkönyvtári szektor digitális szolgáltatásainak a jelenlétét vizsgálja a skót közkönyvtári szolgáltatások honlapjainak részletes elemzése révén. Egy kutató négy hónapon át nézte Skócia harminckét közkönyvtári fenntartójának a honlapjait. (A skót közkönyvtáraknak csupán 9%-a rendelkezik önálló doménnel.) A célja az volt, hogy rögzítse a könyvtár honlapján található lehetőségeket a következő módon: a könyvtárnak a honlap tartalmát illető szerepe (tartalmat vagy hozzáférést biztosít-e a könyvtár?), az oldalak kínálnak-e digitális szolgáltatásokat, kiket céloz meg az oldal (felnőttek, gyerekek vagy nem meghatározott), a használatra vonatkozó szövegek megléte. A honlapokat csak a kezdőoldal alatti harmadik szintig vizsgálta. A digitális szolgáltatásokban az innováció jó minősége volt jellemző, főként a könyvtárkezelési funkció tekintetében: kölcsönzési és előjegyzési adataik nyomon követését biztosították a használóknak, de elektronikus tájékoztató forrásokat is kínáltak, melyekre több könyvtár is előfizetett. Ezekhez a magas színvonalú információkhoz az olvasók

a könyvtárban, otthon és a munkahelyükön is hozzá tudtak férni. Problémásak voltak azonban a források használatára vonatkozó útmutatások, és gondot okozott a terminológia megtévesztő és következetlen használata a különböző könyvtári szolgáltatások ismertetésében.

A cikk csupán a skót közkönyvtárak honlapjaival foglalkozik, és csak Skóciára és a vizsgálat időtartamára érvényes tényeket közöl, de érdekes lehet mind a közkönyvtárak, mind a többi könyvtár munkatársai számára, akiket érdekel a honlapok felépítése. A tanulmány első országos áttekintésként értékes eredményeket közöl Skócia közkönyvtári honlapjairól.

(Autoref.)

Lásd még 119

Tudományos és szakkönyvtárak

98/2013

LEVČENKO, Ol'ga Ivanovna: Informacionno-bibliotечноe obsluživanie učenyh : sovremennoe sostojanie i osnovnye napravleniâ razvitiâ In: Bibliotekovedenie. – (2012) 4., p. 116-122.

A tudósok könyvtári-információs ellátása: a jelenlegi helyzet és a fejlesztés fő irányai

Akadémiai könyvtár; Könyvtári hálózat; Kutatás információellátása; Tájékoztatás -természettudományi

2008–2009-ben volt 35 éves az Orosz Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtára, és 73 éves az akadémiai központi könyvtári hálózat. Az ebből az alkalomból kiadott cikkgyűjtemény az új tendenciákkal és problémákkal foglalkozik. A tudományos kutatómunkát támogató elektronikus környezet kialakítását, az információs és könyvtári szolgáltatásokat, az akadémiai könyvtárak fejlesztési irányait a szerző e cikkgyűjtemény és a Szilárdtestfizikai Intézet könyvtárának tapasztalatai alapján vizsgálja.

Az akadémiai könyvtárak a fejlődés során többféle szervezeti formában működtek: voltak önálló könyvtárak és központi könyvtári hálózatok. A jelenleg működő kétszintű rendszerben a szolgáltatás a központi könyvtárakon és azoknak az egyes kutatóközpontokban lévő fiókjain keresztül valósul meg. Az intézményi könyvtárak mint tudományos könyvtárak sajátossága, hogy egyidejűleg a könyvtári hálózathoz is, és az anyaintézményhez is tartoznak. Ennek révén igénybe vehetik a központi könyvtár szolgáltatásait, gyűjteményeit és a hálózat többi szakkönyvtárát is. A központi hálózatok között jelenleg a legnagyobb a Természettudományi Könyvtár bonyolult, elágazó felépítésű hálózata. A rendszerben az összes könyvtár egy intézményhez, a hálózathoz tartozik, és módszertani irányítással, önállóan működik. A központi könyvtár feladata többek között, hogy a hálózat egésze számára szervezze a gyarapítást, az elektronikus források elérését, a rendszerbe nem tartozó könyvtárakkal a kapcsolattartást, az egységes olvasójegy alapján a szolgáltatásokat, a tudományos kutató és módszertani munkát. Az intézményi könyvtárak a konkrét munkákban vesznek részt, és teljesítik a felhasználói kéréseket.

Az akadémiai könyvtárak részt vesznek a nemzetközi együttműködésben, oktatói, szakértői, kiadói és egyéb feladatokat is ellátnak.

Az akadémiai intézetekben folyó kutatásokat a gyors témaváltás jellemzi, a kutatási folyamatok szervezése, a tervezés és a finanszírozás a könyvtári-információs ellátásra is hatással van. A korábbi állami tervezési rendszerrel szemben a projektek által megszabott határidők lényegesen rövidebbek, az információszolgáltatás fokozott operativitását igénylik. Nagy szerepük van az alapítványok által finanszírozott munkára szerveződő, ideiglenes munkacsoportoknak. A legnehezebb a rövid határidőt előíró tudományos kutatások információs követése, mivel a kérések több tudományágot, határterületeket érinthetnek, vagy nagyon szűk témájú szakmai forrásokat igényelnek. A nehézséget az 1970-es években és az 1990-es évek közepén azokban a külföldi folyóiratokban publikált cikkek keresése jelen-

ti, amelyek nincsenek meg sem az intézményi könyvtárban, sem a hálózatban, és könyvtárközi kölcsönzéssel sem beszerezhetők. Az intézményi könyvtárak igyekeznek felhasználók kéréseit decentralizált módon, operatíván teljesíteni. A kérésekhez, a rendelésekhez, a konzultációhoz az elektronikus postát és a telefont is használják, lehetővé teszik, hogy a kutató munkahelyéről tudjon az adatbázisokban online keresni. Az állományból hiányzó tételek pótlását az intézmény saját költségvetéséből fizetheti, vagy a kutatók saját jogukon (szerzők, szerkesztőbizottsági tagok) juthatnak hozzá egyes szakcikkéhez. A sürgős egyedi rendeléseket általában az intézmény finanszírozza, a központi könyvtár hosszabb átfutási idővel dolgozik.

Az akadémiai könyvtári hálózat jelenleg területi elven épül, a gyakorlat azonban a tematikus (ágazati) alrendszerek kialakítását igényli.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 76

Egyéb könyvtárak

99/2013

CONRAD, Suzanna: Collection development and circulation policies in prison libraries : an exploratory survey of librarians in US correctional institutions. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 82. (2012) 4., p. 407-427.

Állománygyarapítás és a kölcsönzési rekordok az amerikai börtönkönyvtárakban

Adatvédelem; Állománygyarapítás; Börtönkönyvtár; Felmérés; Kölcsönzés; Olvasáskorlátozás

Egy gyilkossági per tárgyalásán az ügyész feltételezte, hogy az elkövetőt a börtönben korábban olvasottak ösztönözték az újabb büntett elkövetésére. A cikk ennek fényében megvizsgálja a börtönkönyvtári célokat, az állománygyarapí-

tási elveket, a kölcsönzési rekordok kezelését, az azokhoz való hozzáférést.

Az ALA 1982-ben elfogadott határozata szerint a fogvatartottaknak joguk van beszerezni, elolvasni, rabtársaiknak kölcsönadni minden legális, a posta által is terjeszthető dokumentumot, újságot, folyóiratot és könyvet, kivéve a fegyverkészítéssel, robbanóanyagokkal, mérgekkel és egyéb destruktív eszközökkel kapcsolatos anyagokat. 2009-ben ezt megerősítették a guantanamoi támaszponton fogva tartottak jogaira vonatkozóan. A könyvtáros csak akkor adhatja ki a rekordokat, ha biztosítva van az információ jóhiszemű felhasználása.

A börtönkönyvtáraknak is írásos állományszervezési szabályzatot kell készíteniük, amely tartalmazza a válogatási elveket. A gyakorlatban a legtöbb büntetés-végrehajtási intézet az intézmény biztonsági érdekeire hivatkozva beleszól az állománygyarapításba. A Federal Bureau of Prisons folyamatosan áttekinti az irodalmat, és összeállítja az engedélyezett olvasmányok listáit. A cenzúra kérdése erősen vitatott téma. A fogvatartottak között éppen azok az olvasmányok a legnépszerűbbek, amelyeket néhol szándékosan eltávolítanak a polcokról.

A 2010 novemberében lefolytatott kutatásban az online felmérést az ALA börtönkönyvtári levelezőlistáján végezték, de felvették a kapcsolatot az ilyen profilú blogokon, a LinkedIn portálon és egyéb közösségi oldalakon található szakemberekkel is. Összesen 17 választ értékelt ki, 3 amerikai államból (a fogvatartottak száma ezekben 300-tól 2000-ig terjedt). Hét könyvtárból megkapták a helyi szabályzat másolatát is.

Az intézmények 53%-ában hiányoztak a kölcsönzésre vonatkozó szabályok, 76 százalékuknak volt gyűjtőköri szabályzata. A börtönkönyvtárak célkitűzései közül a külvilággal fenntartott kapcsolat, a szakmai ismeretek és készségek terjesztése, a társadalomba visszailleszkedés, a folyamatos tanulás, valamint a szórakoztató olvasmányok biztosítása dominált. Kisebb hangsúllyal említették a rehabilitációt. A jogi felvilágosító anyagok szolgáltatását kevesen jelölték

be (több államban ilyen tevékenység egyáltalán nem folyik).

A beszerzett dokumentumtípusok között a könyveken kívül a legtöbb könyvtárban jelen voltak a magazinok, a hangzóanyagok és valamivel 50% felett a videók is. Nyolc könyvtárban voltak hozzáférhető szoftverek, az internethez viszont sehol sem lehetett szabadon csatlakozni (néhányikben a könyvtáros közvetítésével lehetett kereséseket végezni). Az egyéb dokumentumtípusok között voltak még spanyol nyelvű gyűjtemények, társasjátékok, nyomtatott jogtudományi folyóiratok, öregbetűs könyvek, Braille-olvasó, nagytírógép, olvasószemüvegek, de hiányoztak a mikrofilmek.

A szerzeményezési elvek hasonlóak voltak a közművelődési könyvtárak elveihez (kivéve az intézmény biztonságát veszélyeztető dokumentumokat). Hat válaszban szerepelt, hogy a fogvatartottak kéréseit is figyelembe vették a rendelési jegyzékek összeállításánál. Viszont többen panaszkodtak, hogy a hosszadalmas engedélyezési eljárás miatt a megrendelt tételek beszerzése már lehetetlennek bizonyul.

A kölcsönzési rekordokat az intézmények 29 százalékában tartják meg. Ezeknek a rekordoknak a bizonyító erejét azonban erősen csökkentik, hogy sok könyvet ellopnak, továbbá a rabok egymásnak is kölcsönöznek könyveket, így nem lehet megállapítani, ki mit olvasott el valójában. A kölcsönzési rekordokhoz hozzáférhetnek a könyvtárosok, börtönkönyvtári konzultánsok, ügyintézők, intézményi nevelési szakemberek, valamint panasz vagy vizsgálat esetén egyéb személyek is.

A vizsgálat szerint sok büntetés-végrehajtási intézet követi a hivatalos irányelveket, és megpróbál ugyanolyan szintű szolgáltatást biztosítani a börtönben, mint a közművelődési könyvtárakban, ez a törekvés azonban gyakran ütközik az intézmények saját biztonsági elveivel

(Mándy Gábor)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

100/2013

McGRATH, Mike: Fighting back against the Big Deals : a success story from the UK In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 4., p. 178-186.

Visszavágás a „nagy üzleteknek”. Egy brit sikertörténet

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Folyóirat-kiadás; Hozzáférhetőség

A használók szeretik, ha sok-sok folyóirathoz hozzáférnek. A könyvtárak számára hosszú ideig előnyösnek tűnt a folyóiratcsomagok megrendelése (népszerű nevén *Big Deal*, azaz nagy üzlet), de ez a megoldás a költségvetések egyre nagyobb részét felemésztí. A *Research Libraries UK* (RLUK) szervezetben tömörülő brit tudományos könyvtárak ezért célszerűnek látták, hogy módszeresen kidolgozzanak egy alternatívát a nagy üzletek helyett. A könyvtáraknak ez a köre éppen az Elsevier és a Wiley céggel készült hosszú távú megegyezést kötni. Három alapvető és radikális követelményt fogalmaztak meg: hogy angol fontban fizethessenek; hogy ne kelljen a teljes előfizetési díjat előre kifizetniük; és az árat a kiadók csökkentsék le a 2007. évi szintre (ez kb. 15%-os mínuszt jelentett). Úgy vélték, hogy tárgyalások sikeressége esetén meg lehet állítani a folyóiratárak húsz éve tartó folyamatos emelkedését.

A nagy üzletek alternatíváját elnevezték B-tervnek. Összehívtak egy irányító bizottságot (*Affordable Subscriptions for Periodicals Initiative*, ASPI néven) A két céggel való megállapodás öt év távlatában 20 millió fontos megtakarítást eredményezett.

A B-terv a dokumentumszolgáltatásra épít. Négy fő lehetőséget mérlegeltek: 1. hogy a csak nyomtatott folyóiratokat szerezzék be, amelyet egymásnak szolgáltatnak, és felhasználják a BLDSC szolgáltatásait; 2. a legtöbbet használt és legkeresettebb címeket elektronikusan szerezzék be, a többi esetében a dokumentumszolgáltatásra alapozzanak; 3. ne vásároljanak semmit, hanem teljességgel a dokumentumszolgáltatásra támaszkodjanak; 4. a legtöbbet használt és legkeresettebb címeket elektronikusan vásárolják meg, és a kiadóknak megtekintésenként fizessenek térítést. Végül azt nyilvánították a legbiztonságosabb megoldásnak, ha a legtöbbet használt és legkeresettebb címek beszerzését kombinálják a BLDSC-ből és a könyvtárakból származó dokumentumszolgáltatással. Ennek következményeként viszont egy keretet el kellett különíteni a dokumentumszolgáltatás finanszírozására.

A B-terv kidolgozása során azt modellezték, hogyan lehet megtalálni az egyes címek vásárlás útján történő beszerzése és a dokumentumszolgáltatás közötti helyes arányt. Az érintett könyvtárak aktív közreműködésével egy Excel táblába foglalták a folyóiratcímeket, a letöltések számát, az árat, a dokumentumszolgáltatási kérések számát, becsült költségét. Különböző korrekciós tényezőket is megállapítottak és figyelembe vettek: a teljes szövegek meglétét (mivel a letöltéseknek csak 65%-a valóságos); az éves használat növekedését (14%), a teljes szövegű letöltésekkel kapcsolatos dokumentumszolgáltatási kéréseket (35%), továbbá a listaár százalékában kifejezett árat (azaz a cím egyedi megrendelése esetén várható árat). A dokumentumszolgáltatás árat tekintve a BLDSC árait kalkulálták. A nyílt hozzáférés árat nullának vették. Úgy gondolkodtak, hogy a kérések 50%-át várhatóan a British Library, 40%-át az RLUK könyvtárai elégítik ki, és 10% lesz a nyílt hozzáférés aránya. Legnehezebb volt azt felbecsülni, hogy mekkora

anyagmennyiség hozzáférése szűnik meg a Big Dealtól való visszalépés esetén (a 2005–2010-es időszakot vették alapul).

A felmerülő kérdések megtárgyalására szemináriumot tartottak, ahol megállapodtak, hogy minél hamarabb áttérnek az elektronikus aláírások használatára; egyszerű nyilvántartást vezetnek arról, hogy a kiadói licencek miként rendelkeznek a könyvtárközi kölcsönzésről; 24-48 órás szolgáltatási időt kötöttek ki; és minden könyvtár nekilátott árképzési politikája felülvizsgálatának. Felmérték, hány munkaállomásra lesz szükség a megnövekedett dokumentumszolgáltatási igények kielégítéséhez.

Ami a költségeket illeti, arra jutottak, hogy a BLDSK szolgáltatásának költségei nem térnek el jelentősen az RLUK-könyvtárak áraitól. Ugyanakkor a BLDSK-t azért preferálják a könyvtárak, mert gyors, megbízható és jól ismert szolgáltatást nyújt. A munkálatokhoz kommunikációs kampány, kockázatelemzés és időterv kapcsolódott.

Bár a B-tervet nem valósították meg, nem dolgoztak vele hiába: számos tanulsággal szolgál. Igen fontos, hogy egy-egy kiadó ügyfelei egységes álláspontot képviseljenek (ehhez az szükséges, hogy ne tárgyaljanak egyénileg). Az amerikai tapasztalatok azt mutatják, hogy a Big Dealekből kiszállt könyvtárakban csak 0,3-5% volt az elvesztett letöltések aránya, a legtöbb cikket tehát csak konkrét igény esetén töltötték le. A kiadónál kezdeményezett megtekintés ára átlagosan 20-25 font volt cikkenként.

Az elkövetkező öt évre a folyóiratcsomagok rendelésének visszaesését jósolják, emellett a nyílt hozzáférésű publikálás és a repozitóriumok előretörése várható. Nőni fog azoknak a kiadónak a száma, akik gyorsan közreadják a publikációkat, a lektorálásról már a publikálás után gondoskodnak, és viszonylag alacsony árakat alkalmaznak. A könyvtárak jelenleg dolgoznak a B-terv használóbarát változatán, amelyet az RLUK-n kívül is használni terveznek.

(Hegyközi Ilona)

101/2013

McLURE, Melinda – HOSETH, Amy: Patron-driven e-book use and users' e-book perceptions : a snapshot In: Collection building. – 31. (2012) 4., p. 136-147.

Olvasók javaslatára beszerzett e-könyvek forgalma és az olvasók véleménye

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Használó; Igény; Szolgáltatók használata

A tanulmány pillanatfelvételt készít a diákok és a könyvtárosok e-könyv iránti attitűdjéről. Az adatokat egy online felmérés szolgáltatta, továbbá azoknak az e-könyveknek a forgalmi adatai, melyeket az olvasók javaslatára szereztek be (az ún. PDA-modell, azaz a patron-driven acquisition keretében), és a felmérés alatt használtak.

A felmérés a 2010 májusa és decembere között érkezett válaszokat és a PDA révén hozzáférhetővé tett e-könyvek forgalmi adatait elemezte ugyanezen az időszakban.

Az elektronikus könyv már nem számít újdonságnak, a Colorado Állami Egyetem (CSU) Könyvtára is már évek óta biztosítja ezekhez a hozzáférést, mégis az olvasók korábbi tapasztalatai, az e-könyvek pozitív és negatív tulajdonságainak a perspektívái, valamint a nyomtatott és az elektronikus könyvek kedveltségének a mértéke továbbra is ingadoznak ebben az egyetemi könyvtárban. A PDA-modell bevezetésekor az olvasók sokkal inkább böngészésre használták az e-könyveket, mintsem folyamatos olvasásra vagy letöltésre, de viszonylag alacsony volt a használatuk. A tanulmány kiindulópontot kínál a könyvtár PDA-programjának – amely jelenleg a felsőoktatási használói kör könyvellátásához használt alapvető mechanizmus – folyamatos elemzéséhez.

A szerzők a téma szakirodalmi áttekintése után az egyetemi könyvtár használóinak e-könyvekkel kapcsolatos interakcióiról és viszonyáról szerzett kutatási eredményeiket adják közre, majd egy adott időpontra vonatkozóan (*point-*

in-time) elemzik a használóknak a PDA révén elérhetővé tett e-könyv címekkel történt interakcióit, és szakterületi szinten vizsgálják ezeknek a címeknek a forgalmát.

A tanulmány „*point-of-use*” visszajelzést ad a felsőoktatási használók e-könyvekhez való viszonyáról, valamint részletes információkat nyújt a PDA-modell révén olvasott elektronikus könyv-címekről.

(Autoref.)

102/2013

STÖBER, Anja: Open-Access-Rechte in Allianz- und Nationallizenzen In: Bibliothek. – 36. (2012) 3., p. 364-368.

Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférési jogok helyzete Németországban

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás-tudományos kiadványoké; Szerzői jog

A nyílt hozzáférés megvalósítása érdekében Németország 2010 óta a Szövetségi és Nemzeti Licencek révén az előfizetések folyamán szerződéses egyeztetéseket folytat. Az ennek során létrejött segédlet gyakorlati útmutatást nyújt mindazok számára, akik – a szerződésben kikötött nyílt hozzáférési jogok alapján – publikációkat szándékoznak elérhetővé tenni saját honlapjukról vagy másodlagos publikálásként intézményi repozitóriumok révén. Így az összeállítás számos fontos fogalom magyarázatával és különféle címlistákkal segíti a feldolgozást.

Az útmutatót a nemzeti licencekkel és nyílt hozzáféréssel foglalkozó két munkacsoport tagjából álló közös almunkacsoport dolgozta ki, és a szövetségi kezdeményezés honlapjáról szabadon hozzáférhető (<http://www.nationallizenzen.de/>).

(Autoref.)

Lásd még 80

Állományvédelem

103/2013

AUGUSTÍNOVÁ, Eva – KUDELOVÁ, Tatiana: Projekt Pamäť Slovenska – Národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva In: ITlib. – 15. (2012) 2., p. 14-15.

A Szlovákia Emlékezete projekt – a kulturális és tudományos örökség kutatásának, védelmének és hozzáféréseinek nemzeti kiválósági központja

Állományvédelem; Digitalizálás; Fejlesztési terv; Megőrzés

A kulturális örökség védelme és közvetítése a szlovák szakemberek és tudományos kutatók kiemelt feladata. A kérdéssel együttműködés keretében foglalkozik a nemzeti könyvtár és a zsolnai egyetem természettudományi karának médiamatikai és kulturális örökségi tanszéke. A közös munkát egy projekt keretében az EU Regionális Fejlesztési Alapja támogatja. A projekt 2010 szeptemberében indult, célja egy olyan nemzeti tudományos kiválósági központ létrehozása, amely a kulturális örökség védelmét és elérését biztosítja.

A stratégia keretében három fő célt tűztek ki:

1. a központ kialakítása, a szervezet kiépítése, a működési elvek meghatározása,
2. IKT infrastruktúra biztosítása, a központ eszközökkel való ellátása,
3. jelentős kutatási eredmények elérése a kulturális örökség védelme és közvetítése terén.

Az első cél elérése érdekében a központ létrehozása volt a fő feladat, külföldi kiválósági központok mintái alapján. Ezt követte a külföldi és hazai együttműködési körök kialakítása, hosszú távú stratégiai célok kidolgozása a központ fenntarthatósága érdekében. Alapvető kérdés volt az intézményi profil megjelenítése és a prioritást élvező kutatási témák kijelölése, a nemzetközi projektekbe való bekapcsolódás.

A második kulcstevékenység a központ eszközökkel való felszereltségének biztosítása, mely a projekt partnereinek elvárásait, a hallgatók és a tudományos kutatók mobilitását is támogatja, és lehetővé teszi az európai fejlettebb országokhoz való felzárkózást.

A harmadik cél keretében a tudományos tevékenységek között szerepel:

- a tudományos kommunikáció digitális tartalmának és hozzáférhetővé tételének kutatása, fejlesztése,
- a kulturális örökség restaurálásával, konzerválásával és műtárgyvédelmével kapcsolatos kutatások támogatása,
- a muzeális értékű könyvtári dokumentumok és állományok alapkutatásainak megvalósítása.

Az újonnan kialakított központban új, minőségi infrastruktúra biztosítja a fejlődési lehetőséget a tudományos munkához. A műtárgyvédelem területén kiemelt szerepet kap a Szlovákia területén található fotóanyag archiválása, feldolgozása, konzerválása és restaurálása. A színes fotográfiák védelmének projektjébe a nemzeti könyvtár központi raktára mellett az irodalmi és művészeti archívum raktára is bekapcsolódik. A nemzeti könyvtárban a színes fotók öregedésével, hosszú távú megőrzésével kapcsolatos kutatásokat folytatnak.

A muzeális értékű könyvtári örökség témában több altémát kutatnak: a muzeális könyvtár modellértékű feldolgozása során 2500 muzeális dokumentum kísérleti komplex feltárása zajlik, amelynek keretében kidolgozzák azokat a módszereket, amelyek a tisztítástól kezdve az elektronikus feldolgozáson át a digitalizálásig és a tudományos kutatásig mindent magukban foglalnak. Elkészítik a 16. századi ferences könyvtárak nyomdakatalógusát, amely reprezentálja a 16. századi szlovákiai muzeális értékű könyvtári dokumentumokat. A projekt keretében valósul meg a szlovák személyek életrajzi kutatása, ennek része a Szlovákia életrajzi lexikonjának ötödik kötete, valamint kapcsolódó hazai és külföldi konferenciaanyagok készítése. Fontos része a projektnek a nyomdászattörténeti kutatás, a könyvkiadási és -kereskedelmi

tevékenység feltárása, melynek keretében elkészül a szlovák könyvkereskedők adatbázisa a kezdetektől 1945-ig néhány monografikus kiadvány megjelentetésével, amelyek között a legtöbbször kiadott szlovák könyv kiadástörténetét mutatják be.

A legújabb kutatási témák közé tartozik a könyvkultúra szlovákiai története, melyhez olyan adatbázis készül, amely a Szlovákia területén kívül publikáló szerzők szlovákiai műveit is tartalmazza. Ehhez kapcsolódik a szlovák származású fontos egyéniségek személyi bibliográfiája is, mint pl. Tessedik Sámuelé, aki az alföldi szlovákok körében működött, és nagy hatással volt a szlovák nemzeti, egyházi és gazdasági életre.

A kutatási projekteket a *Nemzeti információs és bibliográfiai portál a könyvkultúra történetéhez* címen fogják össze és teszik elérhetővé.

A projekt eredményeként növekszik a kulturális és tudományos örökség elérésének minősége, hatékonysága, feltáratlan területek válnak hozzáférhetővé a szakmai és a laikus közönség számára.

(Prókai Margit)

104/2013

KUZ'MIN, Evgenij Ivanovič: Sohranenie informacii : prošloe, nastoáše, buduše In: Bibliotekovedenie. – (2012) 3., p. 11-16.

Az információ megőrzése: múlt, jelen, jövő (1. rész)

KUZ'MIN, Evgenij Ivanovič: Sohranenie informacii : prošloe, nastoáše, buduše In: Bibliotekovedenie. – (2012) 4., p. 25-30.

Az információ megőrzése: múlt, jelen, jövő (2. rész)

Állományvédelem; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Könyvtárpolitika; Megőrzés

Az információ megőrzése örök probléma, még ha a társadalom nagy része nem is tud róla. Az információs és kommunikációs technológia megjelenésével a feladat sokkal bonyolultabbá

vált: a hagyományos, analóg hordozókon lévő információk mellett az elektronikus (digitális) információkat is tárolni kell, függetlenül attól, hogy eleve digitális formában születtek vagy egy analóg dokumentum digitalizálásával. Az elektronikus információ mennyisége már ma is messze meghaladja az analóg hordozókon lévőket, mennyisége egyre nagyobb ütemben nő. A társadalom számára fontos elektronikus források hosszú távú megőrzésével Oroszország a nyugati országokhoz képest némi késéssel kezdett foglalkozni. Még a probléma felszínes vizsgálata is számos aspektust vet fel, filozófiai, politikai, szociokulturális, esztétikai, etikai stb. megközelítést. Az értékes elektronikus információk elvesztésének fő okát abban kell keresni, hogy a társadalom nem érti a problémát, annak fontosságát, nagyságrendjét, sokoldalúságát. A nagyságrendeket a múlt tapasztalatai alapján, a könyvtárak példáján lehet értékelni, mivel ez az intézmény tanulta meg a legjobban, hogyan kell az információt megőrizni és szabadon hozzáférhetővé tenni.

Oroszországban 1990-ben hirdették meg és 2000-ben fogadták el a könyvtári állományok megőrzésének nemzeti programját. Ebben először tárták fel teljes mélységében és nagyságrendjében a probléma fontosságát. A program fokozatos megvalósítása, pozitív eredményei annak a szakmai felismerésnek köszönhetőek, hogy az állomány megőrzése minden könyvtáros folyamatos feladata. A program azonban csak a hagyományos anyagi hordozókon lévő állományokat érinti.

Az elmúlt 15–20 évben a könyvtárak megkezdtek az elektronikus hordozókon lévő állományok gyarapítását is, kiegészítve az elektronikus tartalmakhoz való hozzáférésre vonatkozó licen szerződésekkkel. A nemzeti könyvtárak felelőssége lett a nemzeti kulturális örökség és a róla szóló információ megőrzése (katalogizálása, restaurálása, mikrofilmzése, digitalizálása) és az interneten elérhetővé tétele. A nagy tudományos könyvtárak hozzáfogtak a külföldi folyóirat-állományok selejtezéséhez, néhányan legalább mikrofilmre vették és/vagy digitalizálták őket.

Sokan még ennyi fáradságot sem vettek, megvárják, amíg más országokban digitalizálják a nemzeti folyóiratokat, és ehhez térítés ellenében vagy térítésmentesen hozzáférhetnek. Bonyolultabbá vált az elektronikus dokumentumok tartalma: egy információs egység szöveget, hang- és videoanyagot stb. tartalmazhat.

A kulturális örökségért felelős intézmények az elektronikus információt saját elhatározásukból állítják elő, gyűjtik, tárolják és teszik hozzáférhetővé. Az információ hosszú távú megőrzéséhez a legtöbb országban, így Oroszországban sincs meg a szükséges infrastruktúra. Nincs kidolgozva az elektronikus dokumentumok megőrzéséhez szükséges politika, a stratégia és a program, nincsenek leírva, ezért nem is léteznek a szükséges feltételek, a finanszírozás, a számítás módszertana. Az intézmények sem a társadalomnak, sem az irányító szerveknek nem kötelesek beszámolni. A megőrzendő információ kiválogatását nehezíti, hogy a feladat a könyvtárosokra és a levéltárosokra hárul, míg korábban ezt a kiadók végezték. Nincsenek kidolgozva az elektronikus információtárolás szabványai, hiányzik a célirányos szakemberképzés, nincs szervezett együttműködés az információ előállítás és tárolása között. A digitális információk előállítás sem pszichológiai, sem szervezési, sem jogi szempontból nincsenek felkészülve arra, hogy az információkat a könyvtáraknak vagy a levéltáraknak örökös megőrzésre átadják, ugyanakkor a hagyományos információtároló intézmények sem készek annak fogadására és megőrzésére. Oroszországban reménykeltő, hogy a kulturális minisztérium és a szövetségi sajtó- és tömegkommunikációs ügynökség megértette a problémát, a témában már több rendezvényt is szervezett.

(Viszocsekné Péteri Éva)

105/2013

ROSS, Seamus: Digital preservation, archival science and methodological foundations for digital libraries. – Bibliogr. In: New review of information networking. – 17. (2012) 1., p. 43-68.

Digitális megőrzés, levéltártudomány és módszertani alapok digitális könyvtárak számára

Elektronikus könyvtár; Levéltár; Megőrzés

A digitális könyvtárak, akár kereskedelmi, nyilvánosak vagy egyéniek, az információs társadalom középpontjában állnak. Mindazonáltal a hosszú távú megvalósíthatóságukra és tartalmuk elérhetőségére irányuló kutatások még gyerekcipőben járnak. Általánosságban még mindig igaz a korábban máshol tett kijelentés: „a digitális gondozás és megőrzés kutatásának több mint húsz éve után még mindig riasztóan kevés azoknak az aktuális elméleteknek, módszereknek és technológiáknak a száma, amelyek akár elősegíthetik, akár biztosíthatják a hosszú digitális élettartamot.” A *Digital Preservation Europe* (DPE) és a *DELOS Digital Preservation Cluster* által vezetett kutatások lehetővé tették azoknak az elméleti, módszertani és technológiai kihívásoknak a tisztázását, amelyekre a digitális könyvtárak kutatóinak figyelemmel kell lenniük az elkövetkező 5-10 évben, ha biztosítani akarjuk, hogy az egyre szaporodó digitális könyvtárakban őrzött anyagok fenntarthatók, hitelesek, hozzáférhetők és értelmezhetők legyenek az idők folyamán. Erre a munkára építve és a levéltártudomány elméleti kereteit alapul véve a cikk a digitális megőrzést és annak alapvető szerepét vizsgálja tekintettel arra, hogy a globális információs társadalom központi szereplőiként a digitális könyvtáraknak hosszú távon meg kell tartaniuk életképességüket.

(Autoref.)

106/2013

SAMUELSON, Todd – SARE, Laura – COKER, Catherine: Unusual suspects : the case of insider theft in research libraries and special collections. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 73. (2012) 6., p. 556-568.

Belső lopások a tudományos könyvtárakban és különgyűjteményekben

Felmérés; Könyvlopás; Régi és ritka könyvek; Személyzet; Tudományos és szakkönyvtárak

A lopásokat a könyvtárak sokáig nem verték nagydobra attól tartva, hogy ez rossz hírust kelti, és megrendíti a fenntartók bizalmát. Aztán elkezdtek egymással közölni, hogy milyen dokumentumok tűntek el, majd ez az együttműködés kiterjedt a könyvkereskedőkre is. A jelenség elemzése azonban ezt követően is sokáig elmaradt.

A könyvtáron belül különböző szintjei vannak a dokumentumokhoz (és különösen a nagy értékű dokumentumokhoz) való hozzáférésnek. A következő csoportokat lehet megkülönböztetni: igazgatók és más adminisztratív vezetők, szakképzett könyvtárosok és egyéb személyzet, részfoglalkozásúak és alkalmi munkatársak. A tolvajok között lehetnek olyanok is, akik csak időlegesen férhetnek hozzá az állományhoz (pl. portások, szolgáltatók, önkéntesek, diákmunkások). A belső elkövetők képesek felderíteni a biztonsági réseket, és megtalálni a még nyilvántartásba nem vett anyagokat, illetve törölhetnek bizonyos dokumentumokat a hagyományos vagy elektronikus nyilvántartásból. Belülről ismerik a biztonsági előírásokat (sokszor ők is hozták létre ezeket).

A cikk kritikai áttekintést ad az eddigi vizsgálatokról, majd ismerteti a könyvtári lopásokat szisztematikusan dokumentáló Library Theft Database (LTD) adatbázist. Ebbe az 1987 és 2010 között időszakban elkövetett, nyilvánosságra került esetek kerültek be. Az adatbázisban jelenleg több mint 300 rekord van – a gyanúsítottokról, az intézményekről, az ellopott

tárgyakról és azok esetleges értékesítéséről, ill. megtalálásáról.

A cikk a 326 esetből 179-et eleméz. Belsőnek azokat a lopásokat tekintették, amelyekben az elkövető jól ismerhette az intézmény alaprajzát, megbíztak benne: belső dolgozó volt, külső, de a személyzet által jól ismert látogató (pl. karbantartó, biztonsági cég kapcsolattartója). Nem foglalkoztak az oktatókkal, a megbízhatónak tekintett kutatókkal, a korábban ott dolgozókkal és az adományozó személyekkel.

Az intézményeket hét csoportba sorolták: egyetemi különgyűjtemények, független intézmények gyűjteményei, kormányzati archívumok, történeti társaságok, tudományos könyvtárak, városi vagy megyei könyvtárak, múzeumok.

A külső és a belső lopások átlagszámainak összehasonlítása nem mutatott ki lényeges eltérést, de néhány kirívó eset jelentősen torzította a képet (pl. 280 16. századi könyv utulajdonítása az egyik egyetemről, 21 ezer könyv és kézirat 154 különböző intézményből, a Függetlenségi Nyilatkozat egy 80 millió dollárt érő példányának ellopása, még az amerikai polgárháború idején – erre az esetre csak 2003-ban derült fény). Ha ezektől eltekintünk, a belső lopások átlagos kárértéke az egyetemi különgyűjteményekben 908 ezer dollár volt, a külső lopásoké pedig 392 ezer dollár. A táblázatok intézménytípusok szerint részletezik a lopások számát. Érdekes a közkönyvtárak helyzete: itt nem annyira a könyv értéke, mint a népszerűsége számít. Az ellopott dokumentumok értékesítésének jellemző útjai: eBay, bolhapiac, helyi antikváriumok és a gyűjtőszövetvény megszálottjai.

Az intézmények biztonsági rendszereinek felállítása növelte a belső lopások arányát (azzal, hogy a védett állományokhoz ezután inkább a belső munkatársak férhettek hozzá). A belső elkövetők között kétszer annyi a nem hivatásos dolgozó, mint amennyi a szakképzett könyvtáros. Figyelemre méltóak az olyan esetek is, amikor a könyvtárral szerződéses viszonyban álló szakember vagy a könyvtáros házastársa az elkövető. A hivatásos könyvtárosok aránya

a különböző korrekciók elvégzése után 10%-ra csökkent.

A szerzők végezetül a biztonsági rendszabályok felülvizsgálatának fontosságára hívják fel a figyelmet.

(Mándy Gábor)

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

107/2013

SMITH, Lucy – ROWLEY, Jennifer: Digitisation of local heritage : local studies collections and digitisation in public libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 4., p. 272-280.

A helyi örökség digitalizálása. A helyismereti gyűjtemények és a közkönyvtári digitalizálás

Digitalizálás; Felmérés; Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény-helyismereti

A helyismereti gyűjtemények – amelyek a helytörténeti és családfakutatások miatt igen népszerűek – a modern közkönyvtári szolgáltatás fontos részét képezik Nagy-Britanniában. Eddig kevés kutatás foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogyan fejlődik, illetve hogyan fejlődhetne ez a szolgáltatás a digitális korszakban.

A helyismereti gyűjtemények digitalizálását Manchesterben és a környékbeli könyvtárakban kétféle vizsgálatot elemezték: először a honlapokat tekintették át, majd 12 helyismereti könyvtárossal és 3 más szakemberrel készítettek félig strukturált interjúkat.

Megállapítást nyert, hogy a helyismereti weboldalak a helyi önkormányzati szolgáltatások weboldalainak szerves részét képezik. Nem mind-egyikük érhető el egyszerűen, és a szolgáltatások is jelentősen eltérőek az egyes intézményekben. Van, ahol lényegesen bővebb a kínált tartalom, mint másutt; van ahol web 2.0-s eszközök fel-

használásával ösztönzik a használókat arra, hogy maguk is járuljanak hozzá a helyismereti gyűjtemény és szolgáltatásai fejlesztéséhez.

Az interjúk megerősítették, hogy minden helyismereti gyűjtemény és katalógusa jelen van a weben, és általában hozzáférést biztosítanak a digitális forrásokhoz. A megkérdezett könyvtárosok úgy vélték, hogy a digitális források egyfajta kószolóra adnak lehetőséget: bemutatják a használóknak, hogy érdemes eljönniük a könyvtárba a további forrásokat tanulmányozni. Az is felvetődött, hogy az önkormányzatok weboldalán könnyen elsikkad a helyismereti gyűjteményekről szóló információ.

A megemlített digitalizálási projektek rövid távra szóltak, és a dokumentumok meglehetősen szűk körét érintették. A legtöbb megkérdezett szívesen venné a további digitalizálási lehetőségeket, bár néhányan aggódtak, hogy a használók ezt követően kevésbé szánják majd rá az időt és energiát a nem digitális gyűjteményekre. Felvetődtek a megőrzés és a fenntarthatóság problémái is.

A vizsgálat eredményeképpen ajánlásokat fogalmaztak meg, egyrészt a gyakorló könyvtárosok és a döntéshozók, másrészt a kutatók számára. Az első csoportnak szóló ajánlások felhívták a figyelmet a digitalizálás folytatására, mégpedig egy előre megállapított fontossági sorrendet betartva. A hozzáférés és a megőrzés kérdésében más érintettekkel konzultálni szükséges. Növelni kell a helyismereti tudás webes jelenlétét, mind PR-célból, mind bevételszerzés céljából. Sort kell keríteni a használat értékelésére (a legfontosabb használói csoportok körében, elvárásaikat és információkeresési viselkedésüket tekintve). A könyvtárosoknak „be kell épülniük” az érintett közösségbe, és élére kell állniuk a kulturális örökség gondozását végző embereknek. A kutatóknak szóló ajánlások leszögezik, hogy a legkülönbözőbb tudományterületeken működő kutatókat meg kell ismertetni a helyismereti forrásokkal és azok használatával. A források digitalizálását, továbbá elérhetőségüket folyamatosan figyelemmel kell kísérni a honlapokon. Ha újabb vizsgálatok születnének a helyismereti

források használóinak (kutatók, gyermekek, családtörténettel foglalkozók) érdeklődéséről és szokásairól, azok minden bizonnyal segítenék a jövőbeli politikai, stratégiai és gyakorlati döntéseket.

(Hegyközi Iлона)

Raktározás

108/2013

BOUFFANGE, Serge: D'une modernité l'autre : les magasins robotisés de la bibliothèque municipale de Bordeaux... et d'ailleurs In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 44-53.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Automatizált raktári rendszer a Bordeaux-i Városi Könyvtárban ... és máshol

Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi raktározás; Hatékonyosság; Városi könyvtár

1989-ben, amikor Bordeaux városa rendezte az IFLA éves konferenciáját, az egyik központi téma a könyvtárépítés volt. Ebből is kiemelkedett a francia SADT/amerikai ASRS modell bemutatása, amelynek lényege a könyvtári dokumentumok teljes egészében automatizált követése és raktározása. Ebben az időben az egyesült államokbeli Kaliforniában, majd Bordeauxban fogtak bele ilyen jellegű úttörő munkába, és építettek leelőször a világon automatizált könyvraktárakat, melyeknek a csodájára jártak építészek, könyvtárosok és más szakemberek egyaránt. Majd 2004-ben váratlan fordulat következett: a város bejelentette, hogy lebontja a sok pénzt felemésztő automatizált könyvraktárát. Ez lett hát a vége a nagyra törő terveknek, aminek történeti előzményei vannak.

Az 1980-as években ugyanis – Amerika hatására – politikai és kultúrpolitikai elv, célkitűzés volt, hogy Franciaország ilyen formában is kinyilvánítsa kulturális, szellemi nagyságát. Cél volt nagy épületeket építeni a kor csústechnológi-

ájának felhasználásával. A bordeaux-i könyvtár munkálatait 1991 júniusában fejezték be, 2011-es pénzürtékre átszámolva körülbelül 4,5 millió eurós költségben. A raktár 150 ezer kötet tárolására volt alkalmas (a könyvtár teljes állománya 1 millió 200 ezer kötet, különböző helyeken szétszórva). A raktár impozáns volt: a könyvtár három szintjéhez igazítottan 8,40 m magas, 25 m hosszú és 8 m széles, melynek minden négyzetméterére 3 tonna terhelőképességű aljzatot készítettek. Maga a robotizált rész egy négy – középen egymásnak háttal illesztve kettő, a széleken egy-egy –, fémoszlopból álló armatúra volt. Az oszlopok között lévő két folyosó biztosította a könyvek elhelyezését. Ezek mindegyikét vonalkóddal, acél fogantyúval ellátott védőmappába csomagolták, így függesztették fel őket ötvenesével egy-egy ládába. Háromezer ilyen módon berendezett könyvládát őrzött a raktár, amelyet két robot látogatott. Az egyik a megrendeléseknek megfelelően megkereste és kiemelte a kérdéses dokumentumokat, a másik pedig hatos mappákban tovább szállította őket az egyes emeletek plafonjára szerelt és arról leereszkedő síneken a szükséges helyszínekre. Mindezt az automatizált műveletsort a könyvtár számítógépes integrált rendszeréhez kapcsolt egyéb számítógépes rendszerek összehangolt munkája biztosította. A rendszer 10 éves működésében összesen mindössze 4% hibaarányt jegyeztek fel. Az előre tervezett éves fenntartási költség 187 ezer eurónak megfelelő frank volt. Az első tizenegy évben körülbelül 16%-kal lépték túl a határt, ám az idő múlásával egyre nagyobb lett ez az összeg, így egyre nagyobb terhet jelentett a fenntartó Bordeaux városa számára. Ezenkívül még a rendszert karbantartó és működtető személyzet fizetését is elő kellett teremteni. Számos mérnöki terv, számítás, kalkuláció és módosítási terv követte egymást arra vonatkozóan, hogyan lehetne optimális módon tömör raktárrá visszaalakítani e helyszíneket, és a munkálatok alatt mi legyen azzal a több mint három kilométernyi dokumentummal, amelyet ki kell innen emelni, ugyanakkor használatát lehetővé kell tenni. További megoldandó gondként

lépett fel, hogy a könyvtár e dokumentumok retrokonverzióját is összekötötte raktári elhelyezésükkel, most ebben is sok adatot kellett módosítani. Ez a szervezeti, beruházási bukás elgondolkodásra készítette a város vezetését éppúgy, mint a könyvtár alkalmazottait. Összehasonlítva, hogy időközben mi történt az automatizált raktárak terén Amerikában és a nagyvilágban, sok különböző helyi és helyközi elemet, résztvevőt, befektetői ajánlatot, kivitelező vállalatot és kínált szoftvert megvizsgálva az egyik legfontosabb tanulság az, hogy az efféle beruházást csakis 400 ezer dokumentumnál nagyobb raktárak esetén érdemes megépíteni, mert csak ebben az esetben nem veszteséges.

(Pajor Enikő)

Feldolgozó munka

109/2013

LEE, Danielle H. – SCHLEYER, Titus: Social tagging is no substitute for controlled indexing : a comparison of Medical Subject Headings and CiteULike tags assigned to 231, 388 papers. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 9., p. 1747-1757.

A közösségi címkézés nem helyettesíti az ellenőrzött indexelést: a MeSH és CiteULike címkék összehasonlítása

Felmérés; Használó; Indexelés; Kulcsszó; Targyszó

A CiteULike portálon található felhasználói címkéket hasonlították össze a Medline adatbázis több mint 231 ezer rekordjának MeSH (Medical Subject Headings) deskriptoraival. Az előzetes feltételezések ellenére a címkék és a deskriptorok használata nem közeledett egymáshoz. Az egy-egy cikkhez rendelt címkék átlagos száma 4,7, a deskriptoroké 12,2 volt. Ez részben annak tudható be, hogy az indexelők teljességre törekszenek, míg a címkézők az őket érdeklő, gyakran korlátozott vonatkozásokra fő-

kuszálnak. Emellett valószínű, hogy az újonnan bekerült cikkek kevés figyelmet kaptak a felhasználóktól, míg a népszerűbb tételek címkéi hálóba effektussal gyarapodnak.

A címkék száma hatványeloszlással, a deskriptoroké normál eloszlással volt leírható, ami az utóbbi esetében az indexelés szabványosított voltával magyarázható. A CiteULike címkék és a MeSH deskriptorok nemcsak eltérő nézőpontokat tükröznek, hanem lexikai szempontból is különböznek egymástól.

(Koltay Tibor)

110/2013

PHELPS, Tyler E.: An evaluation of metadata and Dublin Core use in web-based resources. – Bibliogr. In: Libri. – 62. (2012) 3., p. 326-335.

A metadatok és a Dublin Core használatának értékelése hálózati dokumentumokban

Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás

Az a probléma, hogy a világhálón metaadat-alapú rendet teremtsünk az információkeresés megkönnyítése érdekében, lassan húsz éve tart már. Egyik legnépszerűbb úttörője, a *Dublin Core Metadata Element Set (DCMES* vagy *Dublin Core*) néven ismert szabvány a problémára rugalmas, egyszerű rendszerrel válaszolt: tizenöt tetszőleges leíró elemmel bír, melyek különböző szintaxisokba építhetők használati és keresési céllal. Számos országos szervezet és nemzetközi konzorcium támogatja az alkalmazását, bár korai kritikussai, Thomas és Griffin (1998) aggódott, hogy „*egy közös metaadat szabvány [mint a Dublin Core] nagyon ígéretesnek látszik, de használhatatlan lesz, ha nem vezet be széles körben.*” A tanulmány a Dublin Core bevezetését tárgyalja az interneten úgy, hogy újra elvégzi a korábbi metadat-használatra vonatkozó vizsgálatot véletlenszerűen kiválasztott honlapokon és a világ nemzeti könyvtárainak (pl. az USA, Thaiföld, Franciaország) honlapján. A cikk két hipotézist mérlegel: (1) hogy napjaink

nemzeti könyvtári honlapjainak készítői továbbra sem elég motiváltak, hogy forráskódjaikba metaadatok kerüljenek, és (2) továbbra is alig látható a Dublin Core használata a honlapok forráskódjában. Ezek a hipotézisek megerősítik azokat a kritikus észrevételeket, melyek a Dublin Core vagy más metaadat-rendszer internetes bevezetésének a kudarcáról szólnak. Míg az adatok kevés változást mutatnak az előző méréshez képest a DC honlapok forráskódjában való használatában (ahogy feltételezték), a véletlenszerűen kiválasztott és a nemzeti könyvtári honlapok legalább egy metaadat jelölőt (tag) tartalmaztak. A szerző végkövetkeztetése, hogy a jobb megtalálhatóság anyagi elismerése lehetne talán a metaadatok használatának fontos ösztönzője.

(Autoref.)

111/2013

YANG, Sharon Q.: Tagging for subject access : a glimpse into current practice by vendors, libraries, and users In: Computers in libraries. – 32. (2012) 9., p. 19-23.

Tárgyi feltárás címkézéssel. Pillantás a szolgáltatók, a könyvtárak és a használók jelenlegi gyakorlatára

Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Használó; Integrált gépi rendszer; Kulcsszó

Az elmúlt öt évben számos tanulmány foglalkozott a címkézéssel. Az elemzések szerint a használók által adott címkék és a Library of Congress tárgyi feltáró rendszerének (*Library of Congress Subject Headings – LCSH*) tárgyszavai között 60% az azonosság. A bibliográfiai számbavétel jövőjével foglalkozó munkacsoport (*LC Working Group on the Future of Bibliographic Control*) ajánlása szerint a fennmaradó szókészlet elemei közül sok érdeemes lehet a könyvtári alkalmazásra.

A jelen vizsgálat 37 integrált könyvtári rendszer és 15 keresőeszköz címkézési gyakorlatára irányult. Az eredmény azt mutatja, hogy a könyvtári rendszereknek csak 5%-a – konkrétan a *Koha*

és a *Genesis G3* – képes a címkék megjelenítésére. A keresőeszközöknek viszont 47%-a teszi lehetővé a címkézést, illetve teszi láthatóvá ezeket lista és/vagy címkefelhő formájában.

A vizsgált 307 Koha rendszert használó könyvtár majdnem fele (49%) engedélyezi a címkézést katalógusában, könyvtártípusonként eltérő mértékben. Leginkább az egyetemi könyvtárak teszik lehetővé (58%), a közművelődési könyvtárak majdnem fele (49%), az iskolai könyvtáraknak pedig 22%-a.

A címkefelhőknek csak 20%-a volt olyan nagyságú, ami a használók aktív címkézési gyakorlatára enged következtetni. Gyakori, hogy a használók által adott címkék kevés találatot eredményeznek, pedig a katalógusban az adott témához bő szakirodalom tartozik. Ezért a releváns találatok összefésülése érdekében az *Encore* egyetlen nagy felhőben egyesítette a használói címkéket és a MARC rekordok kulcsszavait. Eredményes lehet a címkéknek a Library of Congress tárgyszórendszeréhez való kapcsolása is. Kíváncsinos lenne, hogy könyvtárak és a keresőrendszerek szolgáltatói együtt keressék a használói címkék integrálásának technológiáját.

A közművelődési könyvtárak használói a legaktívabbak a címkézésben. Az egyetemi könyvtáraknak a továbbiakban meg kellene találniuk a módját, hogy a rekordok kiegészítésére motiválják használóikat.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 113

Katalógusok

112/2013

BRENNER, Simon – EHLEN, Dirk: Zusatzinformationen im interaktiven Katalog : LibraryThing - Social Cataloging-Plattform und Kataloganreicherung für Bibliotheken In: BuB. – 64. (2012) 4., p. 280-281.

Kiegészítő információk az interaktív katalógusban. A

LibraryThing mint közösségi katalogizálási platform és a katalógus-bővítés eszköze

Információtechnológia; Online katalógus; Recenzió

Manapság sokféle közösségi katalogizálási platform létezik, amely lehetővé teszi használói számára a saját könyvgyűjteményük bemutatását és a másokkal való tapasztalatcserét. A legismertebbek közé tartozik a Lovelybooks, a Goodreads vagy a Shelfari. A legnagyobb közösség azonban a *LibraryThing*nél található. 2005-ös online megjelenése óta ez a könyves közösségi oldal folyamatosan bővül, mostanra 6,5 millió mű van regisztrálva benne, és mintegy 1,5 millió tagja nemcsak katalogizálni és ismertetni tudja saját könyvgyűjteményét, hanem kulcsszavakat és értékelést is alkalmaz.

A nyilvános platformon kívül egy további szolgáltatás, a *LibraryThing for Libraries* ingyenes katalogizáló eszközt kínál a könyvtáraknak, amelyek szintén keresik többlet-információ nyújtásának (katalógus-bővítés) lehetőségét. A szolgáltatás olvasói értékeléseket és ismertetéseket is tartalmaz. A *LibraryThing* és más platformok által az olvasók számára kínált és jól ismert szolgáltatásoknak a közkönyvtárakban is elérhetőnek kellene lenniük. A *LibraryThing for Libraries* 2007 óta nyújt bizonyos funkciókat és tesz elérhetővé adatokat nyilvános platformjáról. A szolgáltatás most néhány olyan opciót is kínál, amely vagy külön-külön, vagy kombinált csomag formájában szerezhető be. A szerzők cikkükben ezt a terméket mutatják be, amely a német könyvtárak számára 2012 márciusa óta érhető el. A düsseldorfi regionális kormányzat által koordinált projekt keretében Észak-Rajna-Vesztfália 24 kiválasztott könyvtárában nyílt lehetőség a *LibraryThing for Libraries* révén a katalógus bővítésére – a tartományi minisztérium kétéves támogatásának köszönhetően.

(Autoref.)

113/2013

PIRMANN, Carrie: Tags in the catalogue : insights from a usability study of LibraryThing for Libraries. – Bibliogr. In: Library trends. – 61. (2012) 1., p. 234-247.

Címkék a katalógusban: a LibraryThing for Libraries használhatóságának vizsgálata

Felmérés; Gépi információkeresés; Katalógushasználat; Kulcsszó; Online katalógus; Tárgyszójegyzék

A Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékét (LCSH), a könyvtári katalógusokban használt szabványos információkereső nyelvet gyakran bírálják korszerűtlensége, nem tárgyilagos nyelvezete és a tipikustól eltérő mellérendelő szerkezete miatt. Ezzel szemben a folkszonómiák (vagy címkék), amelyek az őket használók természetes nyelvi ismeretein alapulnak, olyan fajta rugalmasságot kínálnak, ami gyakran hiányzik az ellenőrzött szótárakból, és kiegészítő eszközt jelenthetnek az olyan merev ellenőrzött szótárakhoz, mint amilyen az LCSH. Tartalomelemző tanulmányok már bebizonyították a folkszonómiák hasznosságát a dokumentumok tárgyi hozzáféréseinek javításában, és a könyvtárak elkezdték a címkézés lehetőségét beépíteni katalógusaikba. A cikk a címkék használhatóságát vizsgálja a tárgyi hozzáférés javításában a könyvtárak online katalógusaiban (OPAC-okban) összehasonlító tesztet végezve a LibraryThing for Libraries katalógus-bővítési moduljával. Az eredmények szerint bár a címkék nem helyettesíthetik az LCSH-t, ígéretes lehetőséget jelentenek az OPAC-okban való információkeresés segítésében. Az információkeresési rendszerek tervezésével összefüggésben a tanulmány azt tárta fel, hogy bár a folkszonómiák képesek a tárgyi hozzáférés javítására, ez a képességük erősen korlátozódik azáltal, hogy a jelenlegi katalógus-interfészek alkalmatlanok a szabványos katalóguskeresések mellett a címke alapú keresésre.

(Autoref.)

114/2013

TARULLI, Laurel – SPITERI, Louise F.: Library catalogues of the future : a social space and collaborative tool?. – Bibliogr. In: Library trends. – 61. (2012) 1., p. 109-131.

A jövő könyvtári katalógusa: közösségi tér és együttműködés eszköze?

Gépi információkeresés; Információtechnológia; Katalógushasználat; Online katalógus

Az új generációs katalógusok a könyvtári szakemberek és a használók interakcióját, együttműködését teszik lehetővé, és támogatják az alapvető könyvtári funkciókat. Technológia, innováció és kreativitás egyaránt szükséges egy olyan helyi szintű, online közösségi tér megteremtéséhez, amely a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat és tapasztalatokat az online környezetbe helyezi. A használók már hozzászoktak ahhoz, hogy saját információkat tegyenek ki kereskedelmi és közösségi weboldalakra, a könyvtárosoknak pedig alternatív módszereket kell találniuk ezeknek az eszközöknek könyvtári környezetben való használatára. Segítheti-e a könyvtári katalógus a távoli olvasói tanácsadó szolgáltatást, és helyi szintű „Google”-ként működhet? Az olvasók vagy a könyvtárosok lesznek-e a használói tartalmak kezdeményezői a katalógusokban? Hogyan bizonyosodhatnak meg a katalogizálók arról, hogy bibliográfiai rekordjaik integritása megmarad akkor is, ha más adatforrásból származó információ is megjelenik a katalógusban? Ahogy a könyvtári katalógusok a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat az online környezetbe viszik, a katalógusok elkezdnek betolakodni vagy „keveredni” a könyvtárosság más területeivel, amelyek korábban nem képezték részét egy katalogizáló szaktudásának. A könyvtári katalógusok hagyományos szerepükön (keresésre és hozzáférésre szolgáló eszköz) túli használata kérdéseket vet fel a könyvtári szakemberek szaktudásával és a feldolgozó és tájékoztató könyvtárosok együttműködésének előnyeivel kapcsolatban.

(Autoref.)

Információkeresés

115/2013

LITTLE, Geoffrey: Thinking about discovery layers. – Bibliogr. 8 tétel In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 346-347.

Mit gondoljunk a discovery rendszerekről?

Használó; Gépi információkeresés; Integrált gépi rendszer

Az elmúlt években több kutatás is azt mutatta, amit a felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok már régóta tudnak: egyre kevesebb felhasználó használja irodalomkutatás kiindulópontjaként az egyetemi könyvtárak weboldalait. Inkább a Google-hoz, a Wikipédiához és más olyan online forrásokhoz fordul, amelyek nem a könyvtárak gyűjteményében találhatóak vagy nem ott érhetőek el. A hagyományos OPAC sem teljesít jól az elektronikus források (főként az elektronikus folyóiratok) használatának elősegítése terén.

A könyvtárak ezért a discovery services (DS) felé fordulnak. Ezek egyetlen elérési pontot nyújtanak a könyvtár által vásárolt, licencelt és digitális anyagaihoz. A DS rendszerek az integrált könyvtári rendszer információit és indexelését használják, de keresnek a kereskedelmi adatbázisokban és más elektronikus forrásokban azzal a céllal, hogy felfedjenek mindent, amit egy adott témában a könyvtár kínálni tud. A DS rendszerek olyanok, mintha az OPAC-ok puhább és nyájasabb változatai lennének. Az egyszerű keresés lehetőségét nyújtják, javítási lehetőséget kínálva elírások esetében. A találati listáknak az Amazon oldalairól is ismert fázettás elrendezését teszik lehetővé, tehát a téma, cím és szerző szerinti keresés után találatainkat szűkíthetjük a dokumentumtípus, a nyelv, a megjelenés éve stb. alapján.

Ne várjuk azonban azt, hogy a DS rendszerek az információ megjelenítésével és visszakeresésével kapcsolatos minden problémára megoldást kínálnak. Többségük felhőben, tehát a könyvtá-

rakon kívül tárolja az adatokat. A kereskedelmi DS rendszerek az integrált rendszereket kínáló (egyre csökkenő számú) nagy cégek választékából kerülnek ki. Ha intézményünk elkötelezett a nyílt hozzáférés mellett, kérdéses lehet, hogy van-e elég munkatársunk és forrásunk arra, hogy nyílt hozzáférésű DS rendszert működtessünk. A DS rendszerek nem tudnak mit kezdeni a kottákkal, a kéziratokkal, az irattári anyagokkal vagy a régi könyvekkel. Az egyszerű kulcsszavas keresés pedig a Google-hoz hasonlóan találatok százait eredményezheti, ezért a könyvtárosoknak fontos szerepük van a használók képzésében, a kritikai gondolkodás elsajátíttatásában. Ezen túl alapvető kérdés, hogy jó-e az, ha a tudományos tartalmak keresését az egyszerű szabad szöveges keresésre redukáljuk.

(Koltay Tibor)

116/2013

WALSH, Andrew: Mobile information literacy : a preliminary outline of information behaviour in a mobile environment. – Bibliogr. In: Journal of information literacy. – 6. (2012) 2., p. 56-69.

Mobil információs műveltség: információkeresési szokások mobil környezetben

Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Információtechnológia

Számos és eltérő jellegű mobil eszközt használunk arra, hogy mozgás közben információt keressünk és használjunk. Ez arra készítet bennünket, hogy eltávolodjunk az információs műveltség átfogó, kompetencia-alapú modelljeitől, mivel a mobil és a rögzített környezet keretei eltérnek egymástól.

A „helyhez kötött” információkeresés meghatározott helyhez és eszközhöz kötődik, tárgya bármi lehet, és bevezetett, szabványos keresőeszközökkel történik. Időtartama változó: sokszor lassú és hosszú ideig tart a hozzáférés. A felhasználók hosszabb időt töltenek az információ

keresésével, szervezésével és kivonatolásával (különösen tudományos célokra).

A mobil keresés nincsen helyhez kötve, bármilyen eszköztől indítható. Az információs igények a gyors, gyakran kontextusfüggő, gyakran az utazással, köznapi tudnivalókkal kapcsolatos tényinformáció-keresés formájában jelennek meg. A felhasználókat nem érdeklik a részletek, és ritkán értékelik a kapott információkat. A mobil kereséseket behatárolja a képernyő kis mérete és a billentyűzet. 40%-uk ismert URL-re irányult, 10% keresőmotorra.

A mobil keresés sajátosságainak megismerésére félig strukturált interjúkat folytattak le öt, mobil eszközökkel rendelkező és azokat hosszabb ideje és magabiztosan használó, tehát az átlag felhasználóktól eltérő információs szakemberrel. Ennek eredményei a szakirodalomban találtakal egyeztek meg.

A gyors és könnyű keresésekhez az adott mobil eszköz saját, beépített keresőeszközét használták. A keresések szűk témákra, tényekre korlátozódtak, a felhasználók környezetére vonatkoztak, és nagyban befolyásolta őket, hogy éppen mit csináltak. Olyan, menet közben keletkezett és azonnal kielégített információs igényeket szolgálták, amelyeket a múltban ezek nélkül az eszközök nélkül is feltehetőleg ki tudtak volna elégíteni. A felhasználók az információ értékelése helyett már ismert helyeken kerestek.

Sűrűn használták a közösségi oldalakat, különösen a Facebookot. A mobil eszközök az információ hordozásának eszközei is, de információkat mozgatnak fix eszközökre és eszközökről. Eszközeik állandóan be voltak kapcsolva, és egyszerre több mindent csináltak segítségével, amit maguk az interjúalanyok is komoly figyelemelvonó tényezőnek láttak. Ez egészen odáig terjedt, hogy akadályozta őket az éppen érkező új információ feldolgozásában. A keresés mellett a mobil eszközökön fogadták a push típusú információszolgáltatásokat is, ami növelte az információs túlterhelést, és nem látott, hogy lettek volna olyan mechanizmusok, amelyek segítségével megküzdene az ezzel. Az egyetlen, de igen nehezen használható módszer,

hogy megpróbálták korlátozni a mobil eszközök használatára fordított időt.

(Koltay Tibor)

Lásd még 138

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

117/2013

AMLINSKIJ, L. Z.: Distancionnoe bibliotečno-informacionnoe obsluživanie : kakim emu byt'? In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2012) 11., p. 18-24.

Távoli könyvtári-információs szolgáltatás: milyenek kell lennie?

Online üzemmód; Portál; Számítógép-hálózat; Tájékoztató munka; Távkonferencia; Térítéses szolgáltatás

Az olvasóknak nyújtott tájékoztató szolgáltatást általában a könyvtár épületéhez kötik. Az internet révén távoli szolgáltatások váltak lehetővé, azaz olyan külső szolgáltatások, amikor megmarad a jelenlét érzése. A könyvtárhasználat más-más előnnyel jár, ha fizikailag létező épületben vagy távoli térben történik. A távoli szolgáltatások előnyei közé tartozik a helyi számítógépes hálózatok kialakítása, a különböző könyvtártípusok közötti hierarchia megszűnése stb. Sok könyvtár sikeresen alkalmazza ezt a szolgáltatási formát, de széles körű elterjedéséhez normatív, módszertani és jogi alapok szükségesek. Az előnyöket és a hátrányokat a szolgáltatások szerint érdemes vizsgálni.

– *Szolgáltatás skype-on keresztül.* Az olvasó és a könyvtár közötti közvetlen kapcsolat jól használható az igények pontosítására, a kérdés megfogalmazására. Az újdonságot az jelenti, hogy az olvasó kiválaszthatja a céljainak legjobban megfelelő könyvtárat. Számos esetben az e-mail használata célszerűbb, a két formát együtt, egymás kiegészítéseként érde-

mes használni.

- *Szolgáltatás párbeszédés üzemmódban.* Tanácsadó szolgáltatás, a tartalom esetenként változik. Az olvasó és a könyvtár együttműködését nem az alárendeltség, hanem a gazdasági és információs célszerűség határozza meg. Előnyt jelent, hogy az olvasó megválaszthatja konzulensét; másrészt „felborul a rend” az alárendeltségi, a területi, a könyvtári belső szabályokban. A „rendtelenség” előnye, hogy bővülnek az olvasó lehetőségei, versenyhelyzet alakul ki a könyvtárak és a könyvtárosok között. A párbeszéd során a könyvtár tanácsadó, ajánló és oktató funkciót lát el.
- *Olvasói fórumok alakítása és kiszolgálása.* A különböző olvasói csoportok közös tematikus érdeklődés alapján hosszú-, közép- és rövidtávra szerveződhetnek. A fórum résztvevői érdeklődésüknek megfelelő listákra kerülnek; ha valakit egy adott értesítés érdekel, a könyvtár küld néhány cikket, áttérve ezzel a csoportosról az egyéni kiszolgálásra. A könyvtárnak kezdeményező szerepet kell vállalnia az olvasói fórumok megalakításában. A feladat munka- és pénzigényes.
- *Előfizetéses személyes kiszolgálás.* A soronkívüliséget biztosító, féléves vagy éves időszakra igénybe vehető szolgáltatásra minden olvasó jogosult. Célszerű, ha az olvasóval mindig ugyanaz a könyvtáros foglalkozik. Előny, hogy a könyvtáros felelősséget érez az olvasóért; felcserélődhet a vezető és a vezetett szerepe, a szolgáltatás nem a kérdésre, hanem az olvasóra irányul.
- *Olvasói távkonferenciák.* A legjobban igényelt szolgáltatási forma, amely alapos műszaki és módszertani felkészültséget igényel, szervezése ugyanazokból a lépésekből áll, mint a hagyományos rendezvényeknél.
- *Szolgáltatások távoli könyvtári portálokon keresztül.* Könyvtári portál bármely járási, megyei könyvtárban vagy megfelelő műszaki berendezésekkel ellátott cégnél épülhet. Néhány nagykönyvtárnak közös portálja is lehet, konkrét olvasói kérés teljesítéséhez egy járási könyvtár például több könyvtár közül választ-

hat. A helyi hálózatokban a könyvtáraknak teljes szabadságot kell kapniuk, hogy a legtöbb kérést tudják teljesíteni, és ez ne jelentsen terhet számukra.

A korszerű technológiára épülő szolgáltatásokat térítés ellenében kell nyújtani. A térítéses szolgáltatások nem vezetnek a könyvtári tevékenység kommercializálódásához, mindössze a munka egyik részterületét jelentik. A távoli szolgáltatások során megszűnnek a területi kapcsolatok, a könyvtár a piaci viszonyok alanyává válik. A könyvtáraknak ki kell dolgozniuk saját árpolitikájukat, mind a könyvtárat, mind a munkatársakat a szolgáltatások minőségétől függően anyagilag érdekeltté kell tenni; a többletbért a távoli szolgáltatásokért kapott bevételekből lehet fizetni.

A távoli szolgáltatások és az így kialakuló piaci viszonyok tárgya bármekkora terjedelmű, digitálisan rögzített szöveges vagy grafikus információ lehet. A „lenni vagy nem lenni” kérdés eldőlt, csak a megfelelő formát kell megtalálni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

118/2013

KRASIL'NIKOVA, I. Ú.: Sotrudničestvo i integraciâ v mežbibliotečnom obsluživanii. – Bibliogr. 15 tétel In: Vestnik BAE. – (2012) 2., p. 51-54.

Együttműködés és integráció a könyvtárközi szolgáltatásban

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárak közötti együttműködés a könyvtárközi kölcsönzésben és dokumentumszolgáltatásban valósul meg, szem előtt tartva a vezérelvet, a könyvtári-információs források kölcsönös használatát. A szolgáltatás kényelmesebbé téte-

lének egyik módja, ha a könyvtárközi kölcsönzés bekerül az élet más területein végbemenő integrációs folyamatokba. Az integráció leglátványosabb példája 1991-ben a volt Szovjetunió területén a Független Államok Közösségének (FÁK) megalakulása volt. Ennek nyomán hozták létre a FÁK-tagországok közötti könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási rendszert. Ezen a területen a FÁK-országok már a múltban is értékes, az integráció folyamatában hasznosítható tapasztalatokra tettek szert. Az integráció feltétele, hogy a tagországokban hatékonyan működjenek a nemzeti rendszerek. A megvalósításhoz szükséges:

- nemzeti szinten elfogadott jogi alapok,
- automatizált rendszerek és adatbázisok,
- gyors, elektronikus szolgáltatást lehetővé tévő könyvtári rendszerek, közös és osztott katalógusok,
- elektronikus könyvtárak, elérhető bibliográfiai és teljes szövegű adatbázisok,
- tudományos-módszertani és szervezési kérdéseket eldöntő szakmai egyesületek.

Az integráció a nemzetközi együttműködés továbbfejlesztését jelenti, azaz több ország könyvtári-információs és tudományos potenciáljának egyesítését ahhoz, hogy az elektronikus szolgáltatásokat teljesen új szinten lehessen nyújtani. A legnagyobb oroszországi és FÁK-országokbeli könyvtárak tapasztalatai alapján a rendszer integrált fejlesztésének prioritásai:

- a jogi problémák (szerzői jog, digitálismásolat-készítés stb.) szabályozása,
- a nagy könyvtárakban működő automatizált rendszerek alkalmassá tétele a könyvtárközi kölcsönzésre és dokumentumszolgáltatásra,
- a felhasználó számára egységesnek látszó, integrált hálózatok kialakítása,
- a könyvtárak ellátása korszerű műszaki és szoftvereszközökkel,
- az IFLA ajánlásai alapján készített szabványok betartása,
- az árak, elszámolási rendszerek és szerződésformák egységesítése,
- a munkatársak kompetenciájának folyamatos fejlesztése, az új technológiák és a források

keresésének megismertetése, szakemberek és tapasztalatok cseréje.

Ma a FÁK-országok könyvtárközi kölcsönzési rendszere a nemzetközi rendszer integráns része, az együttműködés magasabb szintű formája. A közelmúltban elfogadott vámunio lehetővé teszi egyes munkaterületeken közös kísérletek folytatását. Az integrációs folyamatok várható eredményei:

- az információs tér bővülése,
- egyeztetés a módszertani és technológiai kérdések eldöntése során,
- szerződések vagy licencmegállapodások kötése a szerzői közösségekkel,
- a könyvtárközi kölcsönzési kérések továbbításának automatikus útvonaltervezése,
- a kérés teljesítéséért felelős állomány meghatározása a kérés metaadatainak és a könyvtár profiljának automatikus egybevetésével,
- a kérés teljesítéséhez többféle lehetőség megadása (pl. másolatküldés),
- a kérés teljesítésében az operativitás növekedése,
- aszinkron szolgáltatási formák (e-mail, webes) fejlesztése,
- mobil távközlési kapcsolatok, mágneskártyák (swipe cards), intelligens kártyák (smart cards) alkalmazása a felhasználó azonosítására,
- dokumentumküldés közvetítő nélkül (a kérés közvetlenül az állomány kezelőjéhez megy),
- 24 órás hálózati szolgáltatás, tanácsadás a távoli felhasználónak,
- a versenyképesség fokozása a kereskedelmi online szolgáltatókkal, a közvetítő szolgáltatások fejlesztése.

Az integráció eredményeként a mindenki számára hasznos együttműködés új impulzust kap. Az információhoz való szabad hozzáférés joga stabilabb és beláthatóbb helyzetben valósul meg. A könyvtárak szorosabb együttműködése hat az oktatási, a tudományos, a kulturális színvonal emelkedésére, végső soron az országok innovációs úton történő fejlesztésére.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 100

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

119/2013

UNDLIEN, Anne Kristin: Libraries inspire immigrants to read In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 8-9.

Olvasásra inspirálják a könyvtárak a bevándorlókat

Nemzetiségi olvasó; Olvasásra nevelés; Rendezvény; Városi könyvtár

Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger és Kristiansand norvég városok a *Desire to read, language and ICT* (Az olvasás, a nyelvtudás és az információtechnológia ismeretének óhajtása) nevű, hároméves projekt keretében a bevándorlók nyelvtanulásának és beilleszkedésének elősegítését célozva vállalták az együttműködést. A könyvtárak az emigránsoknak szóló, hivatalos, norvég nyelvtanulási programmal is szorosan együttműködnek, vagy követő programokkal egészítik ki azokat. Találkozók és nyelvórák helyszínét adják, melyeknek hozadékaképpen a nyelvtanulók megismerkedhetnek a könyvtárak dolgozóival is, akik aztán eredményesen inspirálják őket az olvasásra. A könyvtárak egyéb élményeket is kínálnak az új honpolgároknak, például múzeumlátogatást szerveznek számukra. Kristiansand közkönyvtára önkéntes norvég nyugdíjasok és fiatal bevándorlók számára biztosított találkahelyet, számos barátság kialakulását támogatva ezzel.

Stavanger könyvtárában megfilmesített könyveket mutattak be, amivel sikeresen csináltak kedvet az olvasáshoz, és alkalmat adtak az érdekes művészi élmények megbeszélésére.

A nyelvtanfolyam befejezése után sokan a megfelelő képzettség hiánya miatt nem tudnak elhe-

lyezkedni. Az ő számukra különösen fontosak azok a könyvtári közösségi programok, ahol önkéntesek segítségével lehet a megszerzett nyelvi készségeket használni, gyakorolni, és ahol társadalmi kapcsolatokat lehet építeni, elkerülve ezzel az elszigetelődést. Trondheimben és Oslóban is működik ez a rendszer.

2012-ben az összes, a programban részt vevő önkormányzat számítógépes tanfolyamokat indított, ahol a résztvevők felfrissíthették ismereteiket. A tanfolyam idejére a kisgyermekeseknek gyermekfelügyeletet is biztosítottak. Az oktatásba a témában jártas bevándorlók is bekapcsolódtak önkéntesként. Az ő munkájuk és aktivitásuk a legjobb példa arra, hogy a külföldről az országba menekültek, a kialakult mítosszal ellentétben, nem tekinthetők magatehetetlen áldozatoknak.

A nyelvgyakorlásra a *suggesztópédia* módszere is egyre elterjedtebb. Ennek során a résztvevők olvasóköri foglalkozások keretében problémamegoldó párbeszéd formájában beszélnek meg az olvasmányokat. A megbeszélések során mindenki anélkül nyilatkozhat meg, hogy saját, privát életéről kellene beszélnie. Széles körben ismert még a *Book Chats* program is, melynek részeként a bevándorlók sikertörténeteit is megjelentítik.

A *Desire to read, language and ICT* nevű program értékelése kérdőíves felmérés és interjúk segítségével történt, melyeknek eredményét a közeljövőben közzéteszik, hogy elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal segíthessék a multikulturális társadalomnak megfelelő könyvtári szolgáltatások kialakítását.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 99, 136

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

120/2013

OPARINA, Ol'ga Dmitrievna: Organizaciâ naučnoj deâtel'nosti bibliotek v Internete. – Bibliogr. 33 tétel
In: Bibliotekovedenie. – (2012) 5., p. 30-37.

A könyvtárak tudományos tevékenységének szervezése az interneten

Honlap; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

A tudomány fejlődését napjainkban az intézetek átalakulása és a tudományos ismeretek előállítási rendszerének változása jellemzi. Az internetes technológia hatására megjelent az „elektronikus tudomány” a „tudomány 2.0”, a kibertudomány stb. koncepciója, míg az internet terjedése a tudományos közösség információs önszerveződését segítette elő. Az információs-kommunikációs infrastruktúra átlépi az intézmények vagy az országok határait, amiről Oroszországban többek között a *Tudományos Elektronikus Könyvtár (TEK)*, a különböző hálózatok, internetes konferenciák, a könyvtárak online szolgáltatásai tanúskodnak.

2010-ben a Tudományos Könyvtárak Európai Szövetsége (LIBER) létrehozta az elektronikus tudománnyal foglalkozó munkacsoportot, amelynek kiemelt feladata lett a koncepció alkalmazása a könyvtártudományban, új termékek és szolgáltatások, a virtuális kutatócsoportok új munkamódszereinek a kidolgozása. A hálózati tudomány horizontális tudományos infrastruktúrára épül, mellőzve a vertikális, hierarchikus struktúrákat. Szervezeti alapját a kutató önállósága, önszervezése, a tudományos világ felé nyitottsága jelenti. A hálózati kutatás ugyanúgy szakaszokból áll, az internet csak egy kommunikációs eszköz, miközben kutatási közege is

válí. A hálózaton is alkalmazhatók a korábban bevált módszerek, mint a fókuszcsoportok vagy az ismert mennyiségi és minőségi vizsgálatok. Ugyanakkor a hálózati módszertannak is vannak „szolgáltatásorientált tudományra” épülő sajátosságai, mint a felhők, a hálózati modellek, a globális monitoring lehetőségei.

A tudósok felkészültsége az elektronikus közegben folytatandó munkára függ az infrastruktúra fejlettségétől. Statisztikai adatok szerint Oroszországban a tudósok 50%-a használja az internetet, 20%-uknak van saját honlapja (Nyugat-Európában ezek a mutatók 98% és 70%).

A könyvtárak tudományos infrastruktúrájában is jelentős az internet használata, sokfunkciós információs intézményként az információelérés szervezése mellett kutatásokat folytatnak, tudományos információforrásokat állítanak elő. A könyvtárak honlapjai nemcsak zsilipként szolgálnak az információk eléréséhez, hanem a különböző projektek megvalósításának, az intézmény megismertetésének eszközei is. Oroszországban a könyvtári internetes infrastruktúra az ország tudományos életének állapotát tükrözi, fejletlen az információs-kommunikációs technológia, a tudósok a hálózaton nem elég aktívak. A könyvtárak honlapjai a források és szolgáltatások mellett főleg kapcsolattartási és rekláminformációt tartalmaznak, nincsenek aktuális statisztikai adatok, teljes szövegű stratégiai dokumentumok, projektleírások. Kevés információ található a kutatómunkában részt vevő munkatársakról, még a szövetségi könyvtárak, kulturális és művészeti egyetemek honlapjain is csak a kutatási irányokat sorolják fel. Mindössze egy moszkvai egyetemi professzornak van (V. K. Stepanov) saját honlapja. Az oroszországi könyvtári szakfolyóiratokról a szerkesztőség egyre több információt tesznek elérhetővé (vannak teljes szövegű archívumok, tartalomjegyzékek, linkek a TEK-ben lévő cikkekre). Az egyik legnagyobb tudományos információfor-

rás az Állami Tudományos-Műszaki Nyilvános Könyvtár (GPNTB) elektronikus könyvtára. Sok információ található az Oroszországi Könyvtári Egyesület honlapján, az Oroszországi Könyvtári Konzorciumok (ARBIKON) portálján. Az Elektronikus Könyvtárak Oroszországi Egyesülete videoforrásokat, blogokat stb. tesz elérhetővé, az általa szervezett internetes konferenciákon a FÁK-országok is részt vesznek.

A könyvtári információforrások internetes kutatása különböző szempontok szerint folyik, mint a tartalomelemzés, taxonómia, monitoring, statisztika, azaz jelenleg a kutatások elsősorban a gyakorlati feladatok megoldását szolgálják.

(Viszocsekné Péteri Éva)

121/2013

SIMON, Agnès – WENZ, Romain: Des outils automatiques pour le signalement en bibliothèque : expérimentations autour du projet data.bnf.fr In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 39-43.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Francia Nemzeti Könyvtár data.bnf.fr projektje

Adatcsere; Információtechnológia; Géi információkeresés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

Az informatikai eszközök megjelenése, a tömeges digitalizálás nemcsak a szűkebb értelemben vett könyvtárosi hivatást, hanem mindazokat a tevékenységi formákat érintette, amelyek bármilyen kapcsolatban állnak az írott dokumentummal. Közöttük három olyan alaptevékenység létezik, amelyekkel a könyvtárak mostanában sokat foglalkoznak: a hatalmas tömegű információban adott források azonosítása, a különböző fájlformátumok és az adatcsere kérdései.

A Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) 2011 nyara óta dolgozik *data.bnf.fr* elnevezésű projektjén, melynek minden eleme a szemantikus web eszköztárán nyugszik. A felgyorsult információáramlásban a könyvtáraknak alkalmazkodniuk kell az olvasók igényeihez, ezért a nemzeti

könyvtár átszervezi az állományára vonatkozó, csak az általános katalógusában található több mint 11 milliónyi bibliográfiai rekordot, hogy az tartalmilag minél könnyebben használhatóvá, fizikailag pedig még láthatóbbá váljék. A *data.bnf.fr* projekt többféle dokumentumtípus – kéziratok, könyvek, levéltári anyagok – és a *Gallica* digitalizált könyvtár katalógusából építi új típusú információs oldalát. Az innen nyert adatok együttese ugyanis alkalmas arra, hogy linkgyűjteményszerűen csoportokba lehessen rendezni mindazokat az összetartozó információkat, amelyek egy adott szerzőre, témára vonatkoznak a nemzeti könyvtár különféle állományegységeinek összességéből.

Ez a típusú szolgáltatás megvalósítja az IFLA-nak a bibliográfiai rekordok funkcionálissá tételére vonatkozó javaslatát, mert innovatív módon kapcsolja össze a dokumentumtartalmakat a megfelelő linkekkel, ugyanakkor egyszerű és könnyen értelmezhető kezelőfelületet ad mindehhez. Az elv, hogy a könyvtár ne csak az interneten legyen, hanem az internetben, itt megvalósul a W3C elvárásainak megfelelően. Hiszen az interneten megtalálható digitális gyűjtemények katalógusának tartalma e rendszeren keresztül bekerül a web állományába. Így a felhasználónak nem is kell tudnia, hogy éppen milyen könyvtári adatbázisban keres, a webkeresők segítségével egyszerűen és könnyen rátalál a keresett információra. E rendszer másik előnye, hogy az így, szemantikus módon összekötött információk bármikor visszahívhatók, átalakíthatók, újra felhasználhatók, más rendszerekbe ágyazhatók. Ezzel a megoldással a BnF meg tudja őrizni a hagyományos könyvtári bibliográfiai adatokat, mégis új módon tud szólni új típusú közönségéhez. Mindehhez nagyban hozzájárul a könyvtár által alkalmazott szoftver, a Cubic-Web, amelynek rugalmas algoritmusai lehetővé teszi, hogy a fejlesztő informatikusok a könyvtárosok és a felhasználók igényeihez alkalmazkodva háromhetente újból és újból módosítsák azt.

A *data.bnf.fr* oldallal való foglalataskodás ilyen módon magának a könyvtárosi hivatásnak a

megújulását, a szakmai ismeretek állandó karbantartását is megköveteli. Éppen úgy, mint a katalogizálók munkájának pontosságát, mélységét, minőségét, mert az általuk készített rekordoknak meg kell felelni a metaadatok, az EAD, a TEI és egyéb szabványoknak, hogy a kisebb könyvtárak a data.bnf.fr oldalról letölthessék könyveik bibliográfiai leírását, melyhez csak a helyi kódot kell hozzárendelniük. Jelenleg még csak kétszázezer oldal, az általános katalógus mintegy 20%-a került feldolgozásra, de máris vannak olyan intézmények, amelyek újrahasznosítják ezeket az adatokat. Ilyen az AbulEdu is, amely a Rameau tárgyszójegyzék adatait SKOS szótárrá – a szemantikus web egyik fontos applikációjává – formálta. Az egyéni felhasználók körét nem lehet azonosítani, és ha a webhely lehetővé teszi az abszolút adatátvételt a fent

említett példához hasonlóan, akkor az óriási és szerteágazó igények miatt kérdéses lesz a felhasználásra szánt információk nyomon követése is. A rendszer még nem teljes, de tökéletesen alkalmas arra, hogy a technika eszközeivel felkeltse az érdeklődést az olvasás és a BnF valóságos megtekintése iránt.

(Pajor Enikő)

Lásd még 97, 117

Kutatás és termelés információ-ellátása

Lásd 98

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 124

Pénzügyi és gazdasági kérdések

122/2013

DOAN, Tomalee – MORRIS, Sammie L.: Middle managers and major gifts : fundraising for academic librarians In: The bottom line. – 24. (2012) 4., p. 190-195.

Középvezetők és nagyobb adományok: adománygyűjtés felsőoktatási könyvtárak számára

Ajándék; Egyetemi könyvtár; Levéltár; Marketing; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A *Purdue University Libraries* (Indiana) munkatársainak a bevezetője rögzíti, hogy az állami támogatás ma már nem elegendő a különböző projektek lebonyolítására és a szükséges fejlesztésekre. Az adománygyűjtés eddig a dékán vagy a könyvtárigazgató feladata volt, azonban ma már a könyvtárosoknak és a levéltárosoknak is be kell kapcsolódniuk ebbe a munkába. Alig állnak használható jó módszerek vagy útmutatók a rendelkezésükre, és a képzésben is kevés teret kap a téma. A szerzők megosztják tapasztalataikat: a két esettanulmány jól illusztrálja az *adománygyűjtés* sikeréhez szükséges értékek, feladatok és stratégia hangsúlyozását, az adománygyűjtés céljait és annak hatását a könyvtárra és olvasóira.

Az első esetben a Menedzsment- és Gazdasági Könyvtár (2011-től már *Roland G. Parrish Library*) felújítása érdekében tett erőfeszíté-

Személyzet

123/2013

PANKL, Robert R.: Older library workers : the perspective of a near-retiree In: Public library quarterly. – 31. (2012) 2., p. 363-368.

Idősebb könyvtári munkatársak: a nyugdíjhoz közeledők perspektívája

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Munkakör; Munkakörülmények; Személyzet

Az idősebb munkatársakkal kapcsolatban számos sztereotípiát él: fizikailag kevésbé terhelhetőek, ellenállnak az új trendeknek és technikának – ha egyáltalán megértik őket. A kutatások ugyan nem igazolják az ilyen, érdemeiket csorbító előítéleteket, mégsem számítanak eléggé tapasztalataikra, tudásukra. A tervezésnél nem alapoznak munkájukra, hiszen számítanak hamarosan bekövetkező visszavonulásukra, így aztán a rivaldafény csak másokra irányul. A továbbtanulást, fejlődést biztosító források számukra elapadnak, ők pedig egy láthatatlan elkülönítőbe kerülnek, akkor is, ha az intézmény számára hasznos lenne továbbképzésük. Mellőzésükben közrejátszhat a rejtett versengés is: a fiataloknak muszáj rátermettségüket bizonyítani a vezetők előtt, és az idősebbeket gyakran útjukban álló akadálynak érzik – igazságtalanul, hiszen az anyagi megfontolások, egzisztenciális aggodalmak és egyéb szorongások egyformán érintik a fiatalabbakat, az idősebbeket és az intézményt magát is.

A vezetők általában úgy gondolják, a változásokat egyszerűbb fiatal emberekkel végrehajtani, mert az idősebbek már megcsontosodtak. Pedig sok esetben képességeikkel és elkötelezettségükkel éppen hogy előmozdíthatnák a folyamatokat. Ami viszont valóban nagy veszély az idősebbekre nézve, az az önelégültség, amely romboló hatású és pejoratív megítélést eredményez. A szakmai tapasztalatot ezért nem szabad fetisizálni, hanem jól kell kamatoztatni és hatékonyan „marketingelni”.

sekről, míg a másodikban az egyetemen egykor tanult, illetve az államban kiemelkedő tevékenységet folytató nők archívumának (*Susan Bulkeley Butler Women's Archive*) kialakításáról olvashatunk. A könyvtárosok és levéltárosok mindkét esetben együttműködtek az egyetem vezetésével.

Az esettanulmányokból levonható főbb tanulságok: a siker szempontjából alapvető fontosságú a könyvtáros és levéltáros munkatárs lelkesedése, víziója, de lényeges szerepet játszott a befektetett energia, a kommunikáció és az interperszonális készségek, továbbá az adománygyűjtés módszere; világosan el tudták mondani a kitűzött célt az adományozóknak – megjelenítve a várható eredményeket –, jól működtek együtt a dékánnal és a fejlesztési igazgatóval a projekt alatt és után. (A célokat célszerű jó előre megfogalmazni, hogy adandó alkalommal már a kész koncepcióval lehessen előállni.)

A cikk befejező részében a szerzők néhány fontos tudnivalót is rögzítenek, melyek közül érdemes néhányat felsorolni:

- Az adományozóval való bánásmód és az elismerés fontos része a vele fenntartott jó kapcsolatnak: ennek köszönhetően máskor is fog adakozni.
- Az adományozó szereti tudni, hogy jól használták fel a pénzüket és értékeli is azt; a pozitív visszajelzés nyomán a jövőbeli fejlesztési tervek is érdekelhetik őt.
- A projekt végén érdemes a nyilvánosság előtt az elismerésnek és a köszönetnek hangot adni; így azoknak is jólesik a munkatársak hálája vagy köszönő levele, akik névtelenek szeretnek maradni.
- A jelentősebb adományok esetében érdemes az adományozóról elnevezni a projektet.
- Fontos a médiával való kapcsolat és az erre való felkészülés, stb.

A cikket a téma fontosabb szakirodalmának jegyzéke zárja.

(*Murányi Lajos*)

Számos olyan terület és feladat van, ahol az idősebb kollégák pótolhatatlanoknak bizonyulhatnak. Például mentor szerepet tölthetnek be a szervezetbe újonnan érkezettek mellett, segítve integrálódásukat. De ők a letéteményesei a szervezet történetének, íratlan hagyományainak is, és ezzel a múlt és a jelen történéseinek potenciális krónikásai. Egy erős szervezet alapjait saját történelme és tradíciói adják, de ezek sokszor nincsenek leírva, dokumentálva, pláne olyan formában, hogy az újak számára is érthetők legyenek. Az idősebbek jól tudnak köztük tájékozódni, és így azt is észreveszik, ha az újak közül valaki az újítás lendületében épp a kereket szándékszik újra felfedezni.

A tapasztalt idősök azt is jelezhetik, ha a könyvtár a közjó szolgálata helyett az elefántcsonttoronyba zárkózás felé tendál. Ahogyan az idősebb könyvtárosnak el kell kerülnie az önelégültséget, abban is segíthet, hogy a szervezet, melynek része és segítője, szintén elkerülje ezt a csapdát. Ha ugyanis ez nem sikerül, a pénzügyi források elapadására is rövid időn belül bizton lehet számítani. Viszont ha a szervezet birtokában levő szellemi kincseket megismertetik a nyilvánossággal, ezzel megóvják a könyvtárat a közfigyelemből való kieséstől.

(Fazokas Eszter)

124/2013

THOMAS, Janelle R. – HOLLEY, Robert P.: Management versus repetitive tasks – avoiding “working for the weekend” : a crash course in motivating library staff faced with seemingly endless tasks. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 462-473.

Mit tegyen a vezető, hogy a beosztottak ne „égjenek ki” az egyhangú munkától?

Kommunikáció -személyzetén belül; Munkakör; Munkaszervezés; Személyzet

A futószalag megjelenése óta a vezetők azzal a dilemmával szembesülnek, hogyan tarthatják

fenn a termelékenységet egyhangú munka esetén. A munkavállalók kezdeti lelkesedése idővel lanyhul, motiváltságuk csökken, végül a kiégettség tüneteit produkálják, miközben teljesítményük egyre hanyatlak. Ez a probléma nemcsak az autópárhuzamban fordul elő: a mindennapi monoton tevékenység miatt a könyvtárakban is lehetnek csalódott, érdektelen munkavállalók – ha a vezető nem lép időben közbe.

A modern pszichológia jól feldolgozta ezt a kérdéskört, érdemes tehát a tapasztalatait megszívelni, például az ún. *kiégettség* okait (túlterhelés, tehetetlenség, rossz ösztönzési rendszer, igazságtalanság, a munkahelyi közösség zavarai és az ellentmondásos értékrend) felderíteni.

Hogyan tudja orvosolni a vezető a dolgozók elégedetlenségét? Érdemes a motiválást bevetni. Számítalan mód (vagy taktika) létezik mind a kollektíva egészének, mind az egyének motiválására, melyek közül négyet emelnek ki a szerzők:

- a dolgozók helyzetének a javítása (könyvtári nap tartásával, kisebb intellektuális feladatok kiosztásával, új technikai vívmányok betanításával stb.),
- a jó kommunikáció (őszinteség, folyamatos kapcsolat a beosztottak és a vezető között, annak érzékeltetése, hogy számítanak rájuk),
- az ösztönzés (nemcsak pénzzel, hanem dicsérrel is, igényeik megismerésével, véleményük kikérésével),
- az egyéni sajátosságok figyelembevétele (ki mennyire tűri a monotonitást, milyen az attitűdje a munkához, stb.).

Lényeges mozzanat a feladatok megosztása – ha már a fő probléma az egyhangúság. Ennek praktikus eredménye, hogy az illető kiesése esetén sem marad ellátatlan a feladat – és nem válik „nélkülözhetetlenné” egy-egy munkatárs. Olyan légkört kell teremteni, amelyben a segítségkérés természetes.

Ezután a kiégettség tapasztalható jeleit is felsorolják a szerzők: a testi tüneteket (kimerültség, testi fájdalmak, az immunvédelem csökkenése), a munkahelyi viselkedés (figyelmetlenség, türelmetlenség, az olvasók kérdései zavarják a mun-

kában) és a társas kapcsolatok megváltozását (a hétvége csak a pihenésről szól, ebédszünetben túlterheltségről panaszkodik, közömbösség és apátia a barátokkal és a kollégákkal).

Fontos szerepet játszanak a munkahely fizikai kialakítása, illetve a munkahelyi igénybevétel ergonómiai problémái. (A rosszul kialakított környezet sok betegség vagy balesetek okozója lehet.) Természetesen más alternatíva is szóba kerül, így az automatizálás lehetősége. Ennek hátulütője az elbocsátás, illetve az álláshely megszüntetése lehet.

A cikk zárásaként a szerzők még egyszer összefoglalják a legfontosabb teendőket: a dolgozókat motiválni kell, ugyanazokat a vezetői módszereket kell alkalmazni minden esetben, időben be kell avatkozni, ha csökken a teljesítmény, jó munkafeltételeket kell biztosítani, ki kell találni, mi motiválja a munkatársakat, megfelelő ösztönzőket kell találni.

A jegyzetek és az ajánlott irodalom jegyzéke mellett a munkához kapcsolható – és a cikk alcímeiben szereplő – népszerű dalok adatai is olvashatók, így a *She Works Hard for the Money* (Még dolgozik a fizetéséért) vagy a *Sixteen Tons* (Tizenhat tonna).

(Murányi Lajos)

Lásd még 106

Marketing, közönségkapcsolatok

125/2013

L'équipe@GallicaBnF: Une bibliothèque numérique sur les réseaux sociaux : l'exemple de Gallica In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 31-38.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Gallica digitális könyvtár a közösségi hálózaton

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Nemzeti könyvtár

A Francia Nemzeti Könyvtár egyike azoknak az intézményeknek, amelyek elkötelezték magukat a digitalizálás mellett. Ennek eredményeként már 1997-ben meg tudták nyitni virtuális *Gallica* könyvtáruk kapuját, amely mára majd kétmilliónyi különféle dokumentumot kínál olvasóinak. Szolgáltatásuk továbbfejlesztése érdekében az utóbbi két évben megjelentek három közösségi hálózaton is. A népszerű Facebook, a Twitter és az Amerikában a harmadik helyen álló Pinterest oldalain, mivel az internethasználók nagy része ezeket és a Google+ oldalait használják nyitólapként.

Nemcsak a népszerűség volt az oka, hogy a választás éppen e három hálózatra esett. A közönség típusának, aktivitásának, megosztási, posztolási szokásának a jellemzőit ugyancsak figyelembe vette a Gallica szerkesztői csapata, akik alaposan végiggondolták, milyen többleteredményeket, milyen pozitív változásokat érhetnek el a megjelenés e formájával. Egy kulturális intézmény jelenléte a közösségi hálózaton ugyanis többféle jogi, szakmai, kiadással kapcsolatos problémát vet fel. A Francia Nemzeti Könyvtár a digitalizált állomány kihasználását szeretné fokozni, ezért a hangsúlyt a különféle dokumentumok megismertetésére helyezi. A Facebookon keresztül 2012 júliusában például a felhasználók egy héten át egy keleti utazást leíró hajdani kéziratot, valamint egy fotóalbumot nézegethettek. Még ugyanezen a héten a Twitter reagált, felhívta a figyelmet e dokumentumokra, és további internethelyeket javasolt a témával kapcsolatban. Az események további aktivitást váltottak ki: blog született, blogolás kezdődött, amelynek témája az ugyancsak ezen a héten működésbe állított, teljes szövegű keresőmodul jellemzőit érintette.

A Gallica csapata megértette, hogy egy kulturális intézmény sikeres jelenlétét a hálózaton az is befolyásolja, hogy a látogatókkal mennyire foglalkozik. Ezért nagy gonddal igyekeznek minden levélre, kommentre, megkeresésre válaszolni.

A kapcsolatok között megjelentek a közösségi hálózatokon megtalálható egyéb kulturális társintézmények, elsősorban a levéltárak munkatársai és látogatói is. Ez újabb utat mutatott: a „gallikások” felvették a kapcsolatot a társintézményekkel és a múzeumokkal is, hogy minél szélesebb szakmai és látogatói közönséget tudjanak magukhoz vonzani. A Twitter és a Gallica továbblépett: létrehozta egy „Kincsvadászat” nevű speciális *hashtaget*, amely további lehetőségeket kínál a barangolóknak. Nagy előnye ennek, hogy az ezt használó, általában blogoló résztvevők még személyesebb kapcsolatot tudnak kialakítani a szakemberekkel. Az eddigi hálózati Gallica gyakorlat igazolja, hogy a siker három alapvető jelenségben gyökerezik: a résztvevők hitelességében, egymásban való megbízásában, a nem hierarchikus, hanem demokratikus működésben és a kollektív munkában.

Mіндеzen tapasztalatok alapján felmerül a kérdés, hogy a könyvtáros hivatás megint átalakul? A könyvtáros digitális mediátorrá válik? Ha megvizsgáljuk a szükséges kompetenciákat, megértjük, hogy a könyvtárosi készségek összessége nem áll messze, sőt részben lefedi az újfajta, a digitális könyvtárostól elvárt készségek nagy részét. A könyvtártani ismeretek és módszerek megfelelői realizálódnak a webes állományok létrehozásában és kezelésében, archiválásban, e-kiadásban, az olvasókkal való foglalkozás, a felhasználóképzés szociális, pszichológiai módszerei pedig itt is szükségesek, csak elektronikus környezetbe és nagy virtuális közösségekbe ágyazottak. Semmi kétség nem fér hozzá: a ma könyvtárosa is könyvtáros, csak megváltozott – ő is egy felhasználó a többi között.

(Pajor Enikő)

126/2013

HÄNSSLER, Boris: Keine Angst vor Zuckerberg : eine Facebook- oder Twitter-Allergie kann sich keiner mehr leisten. Bibliotheken haben Nachholbedarf
In: BuB. – 64. (2012) 4., p. 270-275.

Ne féljünk Zuckerbergtől. Az egyetemi könyvtárak

és a Facebook

Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárpropaganda; Marketing; Számítógép-hálózat

Ma már sok német egyetem felismerte a Facebook potenciális erejét. 2007-ben még csak három egyetem volt jelen a platformon, 2011-re számuk csaknem 200-ra nőtt. Nem meg lepő módon a legnagyobb intézményeknek, például a Kölni Egyetemnek van a legnagyobb rajongói tábora, de érdekes a rajongók és a beiratkozott hallgatók aránya is. A Kölni Egyetemnek 7 700 rajongója van, de a beiratkozott hallgatók száma 42 ezer. A legkisebb egyetemnek (Aalen) 4 200 hallgatója van, de aktívabb a Facebookon, amit a 2 400 rajongó bizonyít.

A Bambergi Egyetem Könyvtára felismerte, hogy az információk és a szórakoztató elemek megfelelő „keveréke” az, ami számít a Facebookon. A könyvtár igazgatója elégedett a posztokra adott reakciókkal figyelembe véve, hogy csak három munkatárs foglalkozik a Facebookkal, akik naponta 15 percnél kevesebbet töltenek el ezzel a munkával.

Sok könyvtár nem tudja, mit kezdjen a Facebookkal, és ez nemcsak Németországban van így. Egy görög kutató (Michalis Gerolimos) 2011 végén 20 egyesült államokbeli egyetem Facebook-tevékenységét vizsgálta, és azt találta, hogy a posztok 90%-ára nem érkezett visszajelzés (komment), 60%-uk pedig még csak „tetszik” (like) címkét sem kapott. Gyakran a kommentek az intézmény dolgozóitól érkeztek. A hallgatók szempontjából a Facebookon lévő könyvtári oldalak a legkevésbé vonzóak. Valószínűleg ez annak tudható be, hogy a könyvtárak a Facebookot nem tekintik marketingstratégiájuk részének. Sok német könyvtár ezt a munkát a diáksegítőkre bízta, nincs stratégiai célja vele, és nem követi nyomon a sikerességet.

(Autoref. alapján)

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

127/2013

BEARD, Colin – BAWDEN, David: University libraries and the postgraduate student : physical and virtual spaces. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 439-447.

Egyetemi könyvtárak és a posztgraduális diákok: fizikai és virtuális terek

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Szolgáltatások használata

A tanulmány azokat a könyvtári-információs kérdéseket taglalja, amelyek érintik a posztgraduális diákokat, a kurzusok hallgatóit és a kutatásban dolgozókat egyaránt. Főleg arra koncentrálnak, miként látják ők a fizikai és digitális források és terek értékét, és mennyire elégítik ki a szükségleteiket.

A vizsgálat során a diákok körében végzett online kérdőíves felmérést a könyvtárosokkal folytatott személyes interjúkkal egészítették ki.

A diákság ez a csoportja másnyilván, mint az alsóéveseké, akiknek az információs szokásait sokkal gyakrabban vizsgálták már: csendes térre van szükség a tanuláshoz, lelkes könyvkölcsönzők, és alig érdekli őket a közösségi média a könyvtár falai között. Digitális forrásokra és IT támogatásra viszont nagyon nagy szükségük van, de nem szeretnek a könyvtárosoktól segítséget kérni.

A vizsgálat csupán három angol egyetemre terjedt ki, bár ezek eléggé különböztek egymástól, hogy a kapott eredmények jobban használhatók legyenek. A felmérés tényeket közöl a már végzett diákokat kiszolgáló egyetemi és főiskolai könyvtárak munkatársai számára a lehető legjobb módszerekről, és persze a többi könyvtá-

ros számára is, akik a teret és az egyre inkább digitális forrásokat a lehető legjobban szeretnék kialakítani.

A tanulmány azon kevesek egyike, mely a már végzett egyetemi hallgatók információs szokásával és igényeivel foglalkozik, de hozzájárul ahhoz a vitához is, mely a jövő könyvtáráról mint a digitális korszak fontos helyéről zajlik.

(Autoref.)

128/2013

BEUCKE, Daniel – HAEBERLI, Justine – MIMKERS, Julika: Open-Access-Statistik – Vom Projekt zum Dienst In: Bibliothek. – 36. (2012) 3., p. 312-318. Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférés statisztikája: a projekttől a szolgáltatásig

Állomány használata; Elektronikus könyvtár; Használói szokások; Hozzáférhetőség; Statisztika

A Német Kutatási Alap által támogatott *A nyílt hozzáférés statisztikája* projekt célja, hogy növelje a nyílt hozzáférés elfogadottságát a tudományos publikációk szerzői és olvasói körében azáltal, hogy nemzetközileg összehasonlítható használati statisztikai adatokat szolgáltat, és tartós infrastruktúrát biztosít a használati adatok gyűjtéséhez és feldolgozásához. A hivatkozások számának mérésével szemben a használati statisztika az érdeklődés mértékét tükrözi az egyes cikkek tartalmához való hozzáférés során, így az adott dokumentum relevanciájának értékelésére megbízhatóan alkalmazható.

(Autoref.)

129/2013

CASSIDY, Erin Dorris – MARTINEZ, Michelle – SHEN, Liza: Not in love, or not in the know? Graduate student and faculty use (and non-use) of e-books. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 326-332.

E-könyv-használat (és nem használata) a mesterszakos hallgatók és az oktatók körében

Egyetemi hallgató; Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Felmérés; Szolgáltatások használata

A Sam Houston Állami Egyetemen (Huntsville, Texas) végzett online felmérés 2621 hallgatót és 1151 oktatót céltzott meg. A teljes kitöltési arány 8,5% volt. A válaszadók 63%-a hallgató, többségében nő volt. Hatvanöt százalékuk a humán tudományok területéről került ki. Harmincnégy százalék (hallgatók és oktatók nagyjából azonos arányban) használt már könyvtári e-könyvet. A nem használó hallgatók 68, az oktatók 47%-a jelölte meg, hogy valószínűleg vagy biztosan fog e-könyvet használni a jövőben. Azok aránya, akik a jövőben is elkerülnék az e-könyveket 11 és 22% volt.

A teljes válaszadói kör 31%-a idegenkedik az e-könyvektől, 69% nem látja szükségét használatuknak. Meglepő módon az idegenkedők nagyobb arányban kerültek ki a használók (70%), mint a nem használók (31%) köréből. Mindkét csoport a legfontosabb e-könyv jellemzőnek a teljes szöveges keresést és a nyomtathatóságot, ezen belül az egyes oldalak kinyomtatását tartotta. Ezt követte a szövegkiemelés lehetősége. Hetvenegy és 47% a nagyon vagy a valamilyenre fontos kategóriába sorolta az automatikus hivatkozási funkciót. A nem használók 77%-a és a használók 68%-a igen fontosnak tartotta az e-könyvek letöltését és offline olvasását, amit a felmérés időpontjában a könyvtár nem biztosított. Bár a válaszadók nagyjából felének volt e-könyv olvasására alkalmas eszköze, a nem olvasók 82%-a szívesebben használta volna a könyvtári e-könyveket, ha olvasókészülékhez is hozzáfért volna. Preferenciájuktól függetlenül az

oktatók többsége szeretné, ha a könyvtár vásárolna e-könyveket. Az e-könyvek a távoktatási hallgatók körében nem voltak népszerűbbek, mint a többi válaszadónál.

Az összes válaszadók csupán 11%-a használt könyvtári e-könyvet és használná azokat a nyomtatott könyvek helyett.

(Koltay Tibor)

130/2013

CHOW, Anthony S.[et al.]: The information needs of virtual users : a study of Second Life libraries. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 82. (2012) 4., p. 477-510.

Virtuális használók információigényei: a Second Life-ban jelen lévő könyvtárak vizsgálata

Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Számítógép-hálózat

A virtuális világ globális térnyerésével a könyvtárak azzal a kérdéssel szembesülnek, hogy kell-e információs szolgáltatásokat nyújtaniuk a virtuális használóknak. Az interjú, fókuszcsoport és felmérés módszerét vegyesen alkalmazó jelen cikk a virtuális könyvtárakkal foglalkozó tanulmányok közül az egyik legjelentősebbet képviseli. A szerzők holisztikus megközelítésben vizsgálták virtuális könyvtári szolgáltatások megtervezését és bevezetését, valamint 366 résztvevő – akik között hagyományos és virtuális könyvtárhasználók és könyvtárosok egyaránt voltak – információigényeit. Az eredmények azt mutatták, hogy a hagyományos és a virtuális használói igények jelentősen különböznek egymástól, és a nyújtott információ és a virtuális fiókok használóinak igényei általában kis mértékű egyezést mutattak. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a virtuális könyvtárhasználók az első alkalommal könyvtárat felkeresők különleges csoportját képezik, akiknek elsődleges tájékozódási céljuk felfedező jellegű; továbbá a sikeres virtuális könyvtárak nem hagyomá-

nyos információszolgáltatásokat nyújtanak, az egyedülálló virtuális környezetet felhasználva a szociális elkötelezettség és a kommunikáció hangsúlyozására.

(Autoref.)

131/2013

COLÓN-AGUIRRE, Mónica – FLEMING-MAY, Rachel A.: „You just type in what you are looking for”: undergraduates’ use of library resources vs. Wikipedia. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 391-399.

Hogyan használják az alapképzésben tanuló hallgatók a könyvtári információforrásokat és a Wikipédiát?

Egyetemi hallgató; Elektronikus dokumentum; Enciklopédia, lexikon; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Szolgáltatások használata

A Simmons College (Boston, Massachusetts) 21 alapképzéses hallgatójával készítették félig strukturált interjúkat. Három felhasználói kategóriát határoztak meg. A *buzgó* felhasználó a könyvtári forrásokhoz fordul először, ha órai feladatot kell megoldania. Az *alkalmi* felhasználó elfogadja, hogy a könyvtári források értékesek, de csak azután nyúl ezekhez, miután kimerítette a többi, kényelmesen használható lehetőséget. Az *elkerülők* ténylegesen tartózkodnak a könyvtárhasználatától, kivéve, ha azt megkövetelik tőlük.

Komfortérzetétől és könyvtárhasználati ismereteitől függetlenül minden hallgató használta a Wikipédiát. A *buzgó* felhasználók gyakran használták munkájuk elején háttér-információk gyűjtésére. Az *alkalmi* felhasználók és az *elkerülők* a könyvtári források helyett használták. A Wikipédiához többségük Google keresések eredményei alapján jutott el.

A kutatás legjelentősebb megállapítása az volt, hogy az oktatónak befolyása van a felhasznált anyagok kiválasztására, mivel a hallgatók őket (és nem a könyvtárosokat) tekintik elsődleges

információforrásnak. A könyvtár választékából a *buzgó* és az *alkalmi* felhasználók főként a kereskedelmi adatbázisokat és a monográfiákat használták. Mindhárom hallgatói kategória képviselői nehézkesnek találták az OPAC és az adatbázisok keresőfelületeit. Problémát okozott a megfelelő adatbázisok azonosítása a tematikus listákból. Egyetértettek abban, hogy a könyvtári források megbízhatóbbak, mint az ingyenes internetes anyagok, bár nehezebb őket megtalálni.

Azok az *alkalmi* felhasználók, akik idegenkedtek a könyvtárhasználatától, a kényelmetlenséget és az idővel való gazdálkodás problémáit említették, az *elkerülőknek* negatív érzelmei voltak a könyvtárakkal szemben. Szükséges volna, hogy a könyvtárosok és a szaktárgyakat tanító oktatók között legyen együttműködés. Az oktatásnak ezenkívül nem szabad arra korlátozódnia, hogy az információ megtalálását tanítjuk meg, hanem az egész kutatási folyamaton kell végigvezetnünk a hallgatókat. A partnerség azonban sokszor akadályokba ütközik. Az a tény viszont, hogy a hallgatók szeretnek a Google Scholar segítségével keresni, előnyös is lehet, ha felhívjuk a figyelmüket arra, hogy a rendszer beállításainak megváltoztatásával az megmutatja a könyvtárunk által előfizetett adatbázisokhoz való hozzáférést.

Két dolog pedig egyértelműen pozitívum. A válaszadók többsége – függetlenül attól, hogy mennyire szereti használni a könyvtárat – belátta, hogy a könyvtárban található információforrások felülmúlják az ingyenes keresőmotorok által nyújtott forrásokat. Emellett a felhasználóképzés pozitívan befolyásolta a hallgatók ismereteit és hozzáállását. A felhasználók aktivizálása érdekében a könyvtárat *alkalmi* jelleggel használó vagy az *elkerülő* hallgatókhoz közelebb (az osztálytermekbe, a kollégiumokba és a menzákra) kell vinnünk szolgáltatásainkat. Még fontosabb, hogy a távoli hozzáférés egyre gyakoribbá válásával a könyvtár és információszolgáltatásai barátságos arcát kell megmutatnunk.

(Koltay Tibor)

132/2013

LAWRENCE, Peg – WEBER, Lynne: Midnight-2.00 a.m.: what goes on at the library?. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 528-548.

Mi történik a könyvtárban éjféltől hajnali kettőig?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtárhasználat; Nyitvatartási idő

Az értékelés a könyvtár fontos előrevívője, és a szolgáltatásokat is folyamatosan értékeli. A tanulmány az egyetemi hallgatók könyvtárhasználatát vizsgálja az éjszakai órákban a szolgáltatás hatékonyságának felmérése végett.

A felmérés arra volt kíváncsi, hogy a könyvtárat késő éjjel felkereső diákok milyen gyakran és miért járnak oda; interjú formájában véleményezhették az éjféli és hajnali kettő közötti szolgáltatások értékét is. A vizsgálat során rögzítették az éjszakai látogatók számát, megfigyelték, és leírták, hogy a diákok mivel foglalkoztak, de megnézték más egyetemi könyvtárak honlapját is, hogy tájékozódjanak a többiek nyitvatartási idejéről.

Kiderült, hogy a látogatók a könyvtárat csendes, békés, tanulásra ösztönző helynek tartják, és nagyon értékeli, hogy éjjel is nyitva van. Ezt igazolta az is, hogy igényelték, még tovább tartsanak nyitva, és még több könyvtári tér legyen hozzáférhető ilyenkor is. A vizsgálat egyértelművé tette, hogy a könyvtár menedéket jelent a diákok egy bizonyos csoportja számára: nekik nagy szükségük van egy olyan helyre, ahol késő éjjel is dolgozhatnak.

A felmérés készítőinek szándékai szerint kibővítik majd ezt a felmérést, hogy kiderüljön, hová mennek a diákok 23 óra 30-kor, amikor a földszint kivételével minden szintet lezárnak. Emellett több kérdést fognak feltenni a diákok összetételével, szakjával, az éjszakai biztonság, étellel, korrallal, nemmel, közlekedéssel és lakással kapcsolatban. Javítani szeretnék a felmérésben részt vevők toborzását is, hogy minél többen vegyenek részt majd a vizsgálatban.

Az eredmények alapján változhat az éjféli utáni nyitva tartás és a nyújtott szolgáltatás, és befolyásolhatják más intézmények hasonló gyakorlatát. Alig esik szó a szakirodalomban a diákok éjféli utáni szokásairól. Nem ismertek olyan kutatók, akik a diákok viselkedését az éjszakai órákban szemmel követnék.

(Autoref.)

133/2013

SCHLEIHAGEN, Barbara: Ursachen und Gründe der Nichtnutzung von Bibliotheken : Eine Studie des Deutschen Bibliotheksverbandes und der Stiftung Lesen In: BuB. – 64. (2012) 7-8., p. 514-518.

Miért nem használják a könyvtárakat? A Német Könyvtári Szövetség (Deutscher Bibliotheksverband) és az Olvasás Alapítvány (Stiftung Lesen) vizsgálata

Felmérés; Könyvtárhasználat

A német közkönyvtárakat 24 millióan látogatják évente, és majd 8 millió a beiratkozott olvasók száma. A könyvtár tehát a leginkább használt kulturális intézmény Németországban. Erre akár büszkének is lehetnének: ugyanakkor tény az is, hogy a 14 és a 75 év közötti népességnek csupán a 29%-a valamilyen közkönyvtár tagja. (41% volt beiratkozott olvasó valamikor, de 28% saját bevallása szerint még sohasem járt könyvtárban.) A jó hír az, hogy digitális korszakunkban is állandó maradt a látogatók száma, a lakosság harmadát teszi ki. Ez az adat mégsem megnyugtató, hiszen a közkönyvtárak mindenkinek a rendelkezésére állnak.

A tizenöt éves fiatalok európai összehasonlító vizsgálata rávilágít arra, mi volna a teendő. A könyvtárlátogatók átlagos aránya 36%: az európai országok többségében tehát jóval magasabb, mint a német. (Az éllóvasok – Finnország, Svédország, Dánia – esetében az arány fordított: ott kétharmad a beiratkozott olvasó és egyharmad a könyvtárba nem járó.) Az összehasonlításban a németországi feltételek sem elégségesek: hi-

ányzik a könyvtári törvény és a megfelelő anyagi támogatás. A fő cél az, hogy visszacsalogassák őket a közkönyvtárba, de arról sincsenek információk, miért nem járnak egyes csoportok könyvtárba. Ezért a Német Könyvtári Szövetség (dbv) elhatározta, hogy egy tudományosan megalapozott, országos és reprezentatív telefonos felmérést végez. A kérdések a következők voltak: Kik a közkönyvtárakat elkerülők? Mi az oka? Hogyan lehet (újra) megnyerni őket a közkönyvtár számára?

A válaszok alapján megállapítható, hogy a tipikus egykori könyvtárhasználó 20-59 éves, felsőfokú végzettségű, interneten vesz könyvet, gyermektelen, és a szülei sohasem vitték el könyvtárba, míg a tipikus könyvtárba nem járó 60-75 éves, nincs felsőfokú végzettsége, nemigen érdeklik a könyvek, gyermektelen, és őt sem vitték el szülei a könyvtárba. Alig vagy egyáltalán nem játszik szerepet a könyvtárral kapcsolatos rossz tapasztalat; a róla alkotott kép rossz, de nem indokolja, hogy nem járnak könyvtárba. Ezzel szemben fontos a személyes vonzalom és a szokás, melyen a könyvtár nem tud változtatni. Csak másodikként említettek az egykori könyvtárhasználók olyan okot, melyben a könyvtár illetékes: gyorsabb (internetes) hozzáférést, felhasználóbarát nyitvatartási időt, életkorhoz igazított vonzóbb rendezvényeket, megnyerő környezetet, kávézót és vonzóbb médiakínálatot. Más tényezők is vannak, melyek valószínűvé vagy kevésbé valószínűvé teszik a könyvtárhasználatot: akik gyerekként szüleikkel vagy az iskolával voltak már könyvtárban, nagyobb valószínűséggel lesznek könyvtárhasználók, mint akik ebből kimaradtak. (A nem használók esetében nem találtak olyat, mely a könyvtárlátogatást motiválná.) A 14 és 19 évesek számára digitális ajánlatokkal lehetne vonzóvá tenni a könyvtárat.

A vizsgálat költségeit a dbv projekt támogatásból teremtette elő. A 2011 októberében és novemberében végzett reprezentatív felmérésbe a 14–75 éves korú népességet vonták be (a minta 1301 fős volt). Az értékelést az Olvasás Alapítvány Olvasás- és Médiakutatási Intézete

végezte, de az eredmények interpretálásába és ellenőrzésébe a dbv is bekapcsolódott, és ezek alapján ajánlásokat fogalmaztak meg a könyvtárak számára. Az eredmények összegzése után a szerző – aki 2006 óta a dbv ügyvezetője – a jövő feladatokra is kitér.

(Murányi Lajos)

Lásd még 135

Olvasás

134/2013

TINNESAND, Svein Arne: The Cultural Lunch Packet : reading on the agenda in the workplace In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 16-17.

Új program Norvégiában: a „kulturális uzsonnacsomag”. Napirenden az olvasás a munkahelyeken

Együttműködés -belföldi; Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Olvasásra nevelés

A kulturális uzsonnacsomag programot, amelynek helyszínei a munkahelyek, a kulturális tevékenységek fellendítésére indították Norvégiában.

2010 és 2014 között olvasásnépszerűsítő kampány zajlik az országban, ennek része ez a program, hasonlóan a 2010. évi olvasási évhez. A kampányban jelentős szerepet játszik egyéb szereplők mellett a nemzeti könyvtár is.

2011 decemberében a kormány új jelentést terjesztett be a parlament (Storting) elé a kultúráról, a befogadról és a részvételről. Ebben a jelentésben szerepelt először a kulturális uzsonnacsomag gondolata, amely hasonló a korábbi kulturális iskolatáska és az időseknek szóló kulturális sétabot programhoz.

A kulturális uzsonnatáska programban a *nemzeti könyvtár* és a *Concerts Norway* elnevezésű szervezet működik közre, utóbbi a zenei tartalomért felel. A nemzeti könyvtár mint koordinátor feladata az olvasás népszerűsítése. A projektből

származó támogatást a nemzeti könyvtár osztja el a pályázó közkönyvtárak között. A támogatásból – melynek összege az első két évben 257 ezer (24 projektre), illetve 515 ezer eurót tett ki – jut a könyvtári szolgáltatások fejlesztésére is. A program a könyvtárak és a munkáltatók helyi együttműködésére épül. A fő cél a kultúrához való hozzáférés bővítése a munkahelyeken. Pályázni lehet például olyan helyszínek fejlesztésére, ahol a kultúra és az irodalom terjesztése, az olvasás népszerűsítése zajlik, továbbá az együttműködési formák fejlesztésére, a könyvtári szolgáltatások újszerű, a használók számára vonzó bemutatására. A program keretében sokszínű tevékenységek zajlanak: például munkahelyi könyvtárakat alapítanak, irodalmi rendezvényeket és könyvvásárt szerveznek.

(Hegyközi Iлона)

Olvasáskutatás

135/2013

TVEIT, Åse Kristine: Reading habits and library use among young adults. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 18 (2012) 2., p. 85-104.

Fiatalok olvasási és könyvtárhasználati szokásai

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Olvasásvizsgálat

A tanulmány kvalitatív interjúk és felmérés segítségével vizsgálja a norvégiai Oslóban a tizenévesek olvasási és könyvtárhasználati szokásait. Négy lánnyal folytatott interjú során fény derült az interjúalanyok irodalmi ízlésének és az olvasás életükben játszott szerepének egyéni különbségeire. A felmérés áttekintést nyújt a tizenévesek könyvtárhasználati szokásairól és irodalmi ízléséről, valamint feltárja, hogy a lányok és a fiúk milyen preferenciákkal rendelkeznek a média olvasásában. Az irodalmi ízlések különbözősége nemek szerint is megnyilvánul.

A vizsgálat az olvasás gyakoriságában és az olvasmányokban is eltérő mintákat mutat olyan értelemben, hogy a közkönyvtárral közeli kapcsolatokat ápoló iskolába járók többet olvasnak, és szélesebb körből választják olvasmányukat, mint azok, akiknek iskolái nem rendelkeznek ilyen kapcsolatokkal.

(Autoref.)

Használók képzése

136/2013

BEHRMANN, Thomas: The digital future for dysfunctional readers In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 14-15.

Az olvasási nehézségekkel küzdők digitális jövője

Használók képzése; Hátrányos helyzetű olvasó; Információs társadalom; Közművelődési könyvtár

A becslések szerint több mint félmillió dán küzd valamilyen olvasási nehézséggel. Mi történik ezekkel az emberekkel, ha valami miatt digitális formában kell kommunikálniuk hivatalos ügyekben? A legújabb digitalizálási stratégiák már egy olyan társadalomban gondolkodnak, amelyekben a mobilitás és az online jelenlét egyaránt teljesen általános. A *Digitális út a jövő jólétéhez* projektet 2011-ben indították azzal a céllal, hogy a digitális eszközök használatával javítsák a közszolgáltatások elérésének feltételeit. 2015-re a közszolgáltatásokkal kapcsolatos kommunikáció döntő része digitális formában fog zajlani.

A lakosság egy jelentős részének nehéz lesz a fejlesztések által generált kihívásoknak eleget tenni. A Horsens könyvtári hálózat más jutlandi közkönyvtárakkal való együttműködésben programot indított azzal a céllal, hogy segítsék a fiatalokat és felnőtteket a szükséges készségek elsajátításában. A projekt a *Digitális út a jövő jólétéhez* projekt részeként 2012 márciusában indult, és egy éven keresztül tart.

A könyvtárosok – tanárokkal együttműködve – irányítják és végzik az oktatást, amely előadásokat és gyakorlatokat egyaránt tartalmaz. A program elejétől kezdve világos, hogy a személyes kapcsolat, a kihívásokkal való csoportos szembenézés segíti a közszolgáltatások használatának alaposabb megismerését.

A ma könyvtára már nem csak a könyvekről szól. Nem utolsósorban kulturális fórum, ahogy tudás- és tanulási központ is. A program segítette az olvasási nehézségekkel küzdőknek ráérezni, hogy mi a könyvtár, és milyen segítséget kaphatnak onnan. A célcsoportot ezzel is bátorítják a könyvtárhasználatra. A program utolsó részében meghívták a résztvevőket, hogy a következő kurzusok kialakításához osszák meg a tapasztalataikat és javasolataikat a szervezőkkel.

Egy új digitális kor határán állunk, amelyben fontos, hogy mindenki részt tudjon venni, így az elektronikus ügyintézés segítse, és ne nehezítse a mindennapi életünket.

(Tóth Máté)

137/2013

CLARKE, Janet H.: Partnering with IT to help disadvantaged students achieve academic success. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 8. (2012) 3., p. 208-226.

Hátrányos helyzetű hallgatók támogatása az információtechnológiai részleg bevonásával

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó

A New York állambeli *Stony Brook Egyetem* (16 ezer hallgató, az új belépők száma évente kb. 2500) könyvtára a felsőoktatásban bevett *Educational Opportunities Program* (EOP, az oktatás esélyeit növelni kívánó program) keretében azt a célt tűzte maga elé, hogy a hallgatók érezzék magukat otthon a könyvtárban. Ismerjék meg, hogy a könyvtár a fizikai és digitális források és szolgáltatások milyen széles körét kínálja számukra, és sikeresen végezzék el tanulmányaikat. Olyan pozitív és kellemes tanulási környe-

zetet igyekeztek biztosítani, amely oldja a felsőoktatási intézmény iránt érzett félelmet.

A könyvtár összefogott egy másik, a hallgatók számára szolgáltató részleggel, a számítóközponttal annak érdekében, hogy a rászoruló hallgatók elsajátítsák a szükséges információszerzési és számítógépes készségeket, és sikeresen helyt álljanak tanulmányaik során.

A könyvtár az információtechnológia hozzáférési pontja is egyben. Az egyetemen az információs műveltség oktatása nem része a tantervnek, és nincs pontosan meghatározva, mi a követelmény. A célcsoport (gazdaságilag hátrányos helyzetű, tehát szegény környezetből érkező hallgatók) közül sokan nincsenek megfelelően felkészülve a felsőoktatási tanulmányokra. Többségük nem rendelkezik számítógéppel, sem a szükséges szoftverek és alkalmazások ismeretével.

A könyvtári képzés céljai: kapcsolatépítés, a könyvtárépület bemutatása, a források megismertetése, az aktív tanulás népszerűsítése. A helyszín kettős: az osztályterem és maga a könyvtár. Az osztályteremben a források, a tan- könyvgyűjtemény, az adatbázisokban és a katalógusban való keresés, a hivatkozás technikájának elsajátítása játssza a főszerepet. A könyvtári helyszínen a hallgatók egyszerű, sikerélménnyel kecsegtető feladatokat kapnak: a katalógusból kikeresett művet igyekeznek megtalálni, amihez szükség szerint segítséget kapnak (hogyan keresünk, mi szerepel egy-egy katalógusrekordban, hol vannak a legfontosabb szolgáltatási pontok stb.). A tanulás technikájának a képzés során külön modul szentelnek.

A könyvtár mindezzel megalapozza, hogy az érintett csoport sikeresen végezze tanulmányait. A számítóközpont, az EOP és a könyvtár ennek a közös célnak az érdekében működött együtt. A tapasztalatok alapján célszerűnek mutatkozott, hogy a könyvtári és az IT-képzést integráltan végezzék. A közreműködők folyamatosan egyeztetnek, például a tananyag tekintetében, a képzést a tanév elejéig időzítik, továbbá kérdőíves felméréssel értékelik a kurzus hatékonyságát.

(Hegyközi Ilona)

CMOR, Dianne – LI, Xin: Beyond boolean, towards thinking : discovery systems and information literacy. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 8/9., p. 450-457.

A Boole-algebrai kifejezésektől a gondolkodásig: keresőrendszerek és információs műveltség

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság

A hálózati keresőrendszerekkel (discovery systems) a felhasználók egyetlen keresőablakban kereshetnek könyvtári tartalmakat. Éppen olyan intuitív velük az irodalomkeresés, mint a Google-lal, de az értékes könyvtári állományok minőségének és bőségének a többletével.

A Hongkongi Baptista Egyetem könyvtára (<http://library.hkbu.edu.hk/main/index.html>) elsőként alkalmazta az országban a *Serials Solutions* cég Summon nevű keresőrendszerét, illetve annak béta-verzióját, és 2012 tavaszán már a nyilvánosság elé léptek vele *OneSearch* elnevezéssel. A tanulmány azt írja le, miképpen fogja ez a rendszer megváltoztatni az egyetem információs műveltségi programjának pedagógiai módszereit és kimeneti eredményeit.

A felsőoktatási könyvtárak munkatársai mindig is azt szerették volna, hogy a diákok az információkeresés összes technikáját elsajátítsák, de az egy vagy több alkalommal tartott rövid könyvtári foglalkozások erre nem elegendők, arra meg végképp nem jut idő, hogy magasabb szinten a kritikai és kreatív gondolkodást is elsajátítsák. Az új keresőrendszer által biztosított könnyebb és gyorsabb információszerzés révén több idő jut majd arra, hogy a foglalkozásokat tartó könyvtárosok magával az információval és annak értékelésével ismertessék meg a diákokat. Ez természetesen átalakítja majd a kurzusok tartalmát is: a keresés helyett a talált információ lesz a hangsúly, az új keresőeszközök a tartalom megértésének magasabb szintjét eredményezik, és a foglalkozásokat vezető könyvtárosoknak

is több segítséget kell biztosítani a diákoknak a problémamegoldáshoz és a kritikai gondolkodás kialakításához.

Ezt követően a szerzők az egyetem jelenlegi információs műveltségi programját ismertetik (az alsóévesek és a posztgraduális tanulmányokat végzők számára), majd a jelenlegi és a jövőbeli, már módosított kimenetekkel foglalkoznak. Példaként három jelenlegi kurzust ismertetnek: a (1) *uLife Library Orientation*, az (2) *IMT-t (Information Management Technology)* és a (3) *ENG2240-t (Research Skills in English Language and Literature)*. (Az 1. táblázatban a mostani és a módosított képzési célokat vetik össze.)

A *OneSearch* tökéletesen megfelel arra, hogy a magyarázatok és folyamatok ismertetése helyett az információ megértésének és értékelésének az oktatásán legyen a hangsúly. A keresés során kapott vegyes információforrások pedig alkalmas nyújtanak természetük és használatuk eltérő voltának bemutatására. Pedagógiailag fejlesztő és építő megközelítést alkalmaznak. A keresőrendszerek révén a diákok megismerkednek az egyetemi témák interdiszciplináris jellegével és többretegűségével. (Kevesebb időt kell a hivatkozások szabályaival törődni, hiszen ezeket tartalmazza a rendszer.) Valószínűleg a *OneSearch* az irodalomkutatás tervezését és elvégzését is meg fogja könnyíteni a diákok számára.

Ezután a hallgatók és az oktatók várható reakcióival foglalkoznak a szerzők – a diákok egyértelműen pozitív válaszaival szemben az oktatók reakciói vegyesek. Azzal zárják mondandójukat, hogy törekvésük szerint a pusztán „akadémiai” (felsőoktatási-tudományos) információs műveltség elsajátításába a szakmai és személyes információs műveltség szempontjai is be fognak kerülni.

A dolgozatot a hivatkozott és az ajánlott irodalom jegyzéke zárja. (A cikk elolvasható a <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=iatul> címen is egy IATUL-konferencia előadásaként.)

(Murányi Lajos)

139/2013

HAN, Ning – HALL, Susan L.: Think globally : enhancing the international student experience with LibGuides. – Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship. – 24. (2012) 4., p. 288-297.

Külföldi hallgatók beilleszkedésének támogatása a LibGuide-ok segítségével

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Kézikönyv -könyvtárhasználati; Külföldi hallgató

Egyre növekvő számban iratkoznak be külföldi hallgatók az Egyesült Államok egyetemére és főiskoláira. A helyzetváltoztatás fáradságos folyamat számukra, mivel számos akadállyal szembesülnek az új környezetbe való beilleszkedés során. A felsőoktatási intézmények sikerének az egyik kulcsfontosságú tényezője a hallgatók megtartása, ezért a könyvtáraknak is mérlegelniük kell, milyen forrásokat és szolgáltatásokat nyújtsanak ezeknek a hallgatóknak az átmenet megkönnyítésére. A szakmai terminológia okozta zavar enyhítése és az intézményi szolgáltatások bemutatása lehet az egyik módja a külföldi hallgatóknak nyújtott segítségnek. A cikk szerzői megvizsgálják a hagyományos oktatási anyagokat (keresési segédletek, statikus webkalauzok), és felvázolják a LibGuide-ok által kínált közösségi eszközök és web 2.0-s technológiák alkalmazásának előnyeit.

(Autoref.)

140/2013

MASUCHIKA, Glenn Norio – BOLDT, Gail: One-shot library instruction and Cambourne's theory of learning. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 8. (2012) 4., p. 277-296.

Egyszeri könyvtárismereti foglalkozások és Cambourne tanulásmélete

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatási módszer

Azok könyvtárosok, akik csak egy-egy alkalommal tartanak könyvtárismereti órát – ezek egyszeri 1–3 órás foglalkozások olyan diákok számára, akik járatlanok az irodalomkutatásban –, gyakran két pedagógiai megközelítés között vívódnak: a „kritikus tömeg” pedagógiája, mely azt hangsúlyozza, hogy minimális számú adatbázist kell megismertetni a hallgatókkal, és kevés időt kell a keresésre fordítani, és a „használat-orientált” pedagógia között, mely csak egy-két adatbázist ismertet, de az oktató elegendő időt szán arra, hogy diákok csoportmunkában finomíthassák keresési készségeiket az oktatás alatt a könyvtárossal együttműködve. A tanulmány *Brian Cambourne* tanulásméletéből (Conditions of Learning) kiindulva hasonlítja össze ezt a két pedagógiai megközelítést, és azt állítja, hogy a használat-orientált megközelítés jobban megfelel Cambourne tanulási feltételeinek, és hogy bizonyos előkészületek és a diákok elvárásai nélkül a könyvtárosoknak nagyon meggyűlhet a baja mindkét megközelítési móddal ezeken az egyszeri könyvtárismereti foglalkozásokon.

(Autoref.)

Lásd még 75

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

Lásd 107

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

141/2013

MUMENTHALER, Rudolf: E-Books als Katalysator : Veränderungsprozesse in wissenschaftlichen Bibliotheken - E-Books können tiefgreifende Umwälzungen auslösen In: BuB. – 64. (2012) 9., p. 604-608.

Az e-könyvek katalizátor-szerepéről. Változások a tudományos könyvtárakban: jelentős fordulatot hozhatnak az e-könyvek

Állomány; Elektronikus könyv; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség

Az e-könyvek ma már a könyv- és médiapiac nélkülözhetetlen részei: félmillió cím van forgalomban; jelentőségük egyre nő, főleg a tudományos szakirodalom terén. Ennek következményeit vizsgálja a szerző, a Churi Műszaki és Gazdasági Főiskola professzora, amikor áttekinti az elektronikus formában publikált monográfiáknak a könyvtárakban játszott szerepét.

A legjelentősebb e-könyv állománnyal a müncheni Bajor Állami Könyvtár (BSB) rendelkezik: katalógusában 344 600 cím szerepel, és további 810 018 címre fizet elő (utóbbiak nem találhatóak meg a katalógusban). A Svájci Szövetségi Műszaki Főiskola (ETH Zürich) könyvtárának katalógusa 100 ezer címet tartalmaz, melyek a tudásportálon kereshetők (itt is van jó néhány mű, mely csak a kiadó platformján érhető el).

Ezek a példák is jelzik, hogy az e-könyvek nem úgy szerepelnek a katalógusokban, mint a nyomtatott monográfiák, feldolgozásuk is sokáig tarthat, mivel a licencelt művekkel együtt szállított metaadatokat is ellenőrizni, illetve javítani kell. A gyarapítás hagyományos munkafolyamatai is megváltoztak: új elemek vannak (pl. a virtuális kosár, a mű nem kerül a könyvtár birtokába).

A hagyományos tárgyszavazás szükségessége is megkérdőjeleződik, hiszen már a nyomtatott könyveknél is felmerült, miért kellene ezeket minden könyvtárban leírni, tárgyszavazni; ez az e-könyvek esetében még bizarrabbnak tűnik. A tudományos kiadványok területén egy formátum és egy használati modell dominál: a kiadók az e-könyveket ugyanúgy kínálják, mint az elektronikus folyóiratokat, a technikai platform is ugyanaz. A modell szintén ugyanaz: fejzetenként (PDF-formátumban) lehet letölteni a honlapról a könyvet. A fájlok ugyan nincsenek másolásvédelemmel ellátva, de csak az előfizető felsőoktatási intézmény hálózatában hozzáférhető. A DFG-nek köszönhetően Németországban sok e-könyv országosan hozzáférhető (kivéve a legújabbakat, mert magas lenne az országos licenc ára).

Ritka még a felsőoktatási könyvtárakban az EPUB formátum, mely a mobil felhasználásra (okostelefon, táblagép) ideális. Ezeket a műveket digitális szerzői jogi védelemmel (DRM) is ellátják. (Előnye még, hogy a könyv teljes egészében letölthető.) Ezt a formátumot még nem kölcsönzik a tudományos könyvtárak (de a közkönyvtárak igen!).

Feltételezhető, hogy az e-könyvek hamarosan olyan médiummá alakulnak, melyek jóval többet nyújtanak, mint egy monográfia digitális változatai multimedialís és interaktív tartalmaik révén. Az új eszközök, pl. az Apple *iBooks* *Authora* révén a szerzők maguk is készíthetnek

vonzó könyveket, és saját szerverükön publikálhatják. (Ebbe a tevékenységbe a felsőoktatási könyvtárak is bekapcsolódhatnak az intézmény oktatóinak munkáinak közreadásával.)

Egy másik fejlődési irány olyan hálózati platformok irányába mutat, melyek még a tudományos kommunikációhoz is csatlakoznak, vagyis az e-könyvek kevésbé lesznek digitális monográfiai, inkább szemantikus csatolásokon át és hiperlinkekkel összekapcsolt tudásplatformok elemei.

A szükséges infrastruktúra már kiépült az elektronikus folyóiratok számára, de míg a cikkeket számítógépeken tárolják és olvassák, az e-könyveket elsősorban olvasókészülékeken és táblagépeken olvassák. Felmerül a kérdés, hogy

utóbbiakat a könyvtáraknak kell-e biztosítaniuk. A szerző véleménye szerint nem. Még a fejlődés elején tartunk, és megfelelő adatok és tények hiányában még nem jósolható meg, hogyan hatnak majd az e-könyvek a könyvtárakra: ez a következő évek fontos témája lesz.

(Murányi Lajos)

Lásd még 101, 129

Információ- és kommunikációs technológia

Lásd 83, 112, 114, 116, 121, 125

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

142/2013

STASSELOVÁ, Silvia: V akých budovách a priestoroch sídli slovenské knižnice v 21. storočí? : Výsledky prieskumu priestorového vybavenia knižníc na Slovensku v roku 2012 In: Knižnica. – 13. (2012) 11-12., p. 23-31.

Res. angol nyelven

Milyen épületekben és terekben működnek a szlovák könyvtárak a 21. században? Egy 2012. évi felmérés eredményei

Felmérés; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület

A könyvtári épületek és terek szorosan összefüggnek a könyvtári-információs szolgáltatások minőségével, meghatározzák azokat. A modern épületek és terek nagy beruházásokat igényelnek, amelyek azonban többszörösen megtérül-

nek. A nyilvános könyvtárak építéséhez kapcsolódó tervek az elmúlt évszázadokban mindig presztízskérdésnek számítottak, amelyek reprezentálták a társadalmi és esztétikai elvárásokat, igényeket. A szlovák könyvtárak 2008-2013. közötti stratégiai fejlesztési feladatai között szerepel a könyvtárak építése és rekonstrukciója, a könyvtári gyűjtemény védelme. A Szlovák Könyvtárosok Egyesülete 2012-ben ezzel kapcsolatos kérdőíves felmérést végzett, amelybe valamennyi könyvtártípus bekapcsolódott.

A szlovák könyvtári épületek és terek típusait 519 könyvtárban vizsgálták, könyvtártípusonként. A típusok között 360 települési, 77 városi, 31 felsőoktatási, 29 regionális, 8 kerületi, 6 speciális tudományos, 5 általános tudományos, 2 szak- és 1 nemzeti könyvtár szerepelt. A kérdések a típussal együtt az épület önállóságát is érintették. A 472 válaszadó közül 358 könyvtár közös épületrészben található, amely a fenntartó tulajdonában van. 76 könyvtár önálló épületben, de a fenntartó tulajdonában, és csupán 9 könyvtár működik saját önálló épületben. 26 könyvtár bérlő a helyiségeit. A bérleti díjak 0-130 ezer

euró között mozognak. Vizsgálták a központi épületek és a fiókkönyvtárak számának és tulajdonosi viszonyainak az alakulását is.

Az épületek és terek állapotához kapcsolódó kérdésre 376 könyvtár válaszolt, ami azt mutatja, hogy a szlovák könyvtárak ellátottsága összességében nem ideális. A válaszadók közül összesen 46 könyvtár található olyan épületben, amely megfelel a 21. századi elvárásoknak, ebből 8 új, 38 felújított épületben működik. Könyvtári tereiről összesen 208 könyvtár nyilatkozott elégedetten, ebből 58 újabb épületben kap helyet, 150 pedig régi épületben.

122 könyvtár a terekkel való ellátottságot nem találta megfelelőnek, pedig ezekből 9 új épületet kapott, amely ennek ellenére nem felel meg az elvárásoknak. 107 könyvtár régi épületben található, amely nem alkalmas a szolgáltatásokra. A kérdőíves felmérésben nem szereplő könyvtárak feltehetően az ő számukat növelnék.

Léteznek Szlovákiában modern és szép könyvtárépületek (Pozsonyban, Nyitrán, Kassán), amelyeket a közelmúltban építettek (pl. a pozsonyi Tudományos-technikai Információs Központ – 2007, a kassai Műszaki Egyetem Könyvtára – 2009, a nyitrai Egyetemi Könyvtár – 2012, és a 2013-ban nyíló rózsahegy-i katolikus egyetemi könyvtár).

Az olyan modern épületben található könyvtárak száma, amelyek minden paraméterükben megfelelnek a 21. századi elvárásoknak, mindössze 8. Felújított, minden elvárásnak megfelelő épület összesen 38 létezik, újabb épület, amely túlnyomórészt megfelel a könyvtári szolgáltatásoknak 58. Újabb épület, amely nem felel meg az elvárásoknak 9 könyvtárra jellemző. A régi

épületekben működők közül 150 elfogadható, viszont 107 nem felel meg az elvárásoknak, 6 épület pedig lerobbant, rossz állapotú, alkalmatlan a szolgáltatásokra.

A bérelt épületek közül csupán 2 felel meg a legmodernebb elvárásoknak, 60 könyvtár túlnyomórészt megfelelő, 45 könyvtár különböző okok miatt nem alkalmas a szolgáltatásokra, ezek között azonban nincs romos állapotú egy sem.

Az épületek funkcióját tekintve a 427 könyvtárból csupán 31 épült könyvtár céljára, 82 hivatali épület, a többi speciális funkciójú épület: 85 kulturális, 6 kereskedelmi központ, 41 iskola vagy óvoda épületében található, 182 könyvtár más típusú épületben működik, amely a könyvtárak mostoha elhelyezését mutatja (történelmi épületek, katonai iskolák, lakóházak, irodaházak, kutatóhelyek, szolgáltatóházak stb.) – vagyis nem könyvtár számára készült, arra többnyire alkalmatlan épületek.

Összességében a szlovák könyvtárak épületeinek és tereinek a színvonala korántsem éri el azt a szintet, amely a fejlett európai országok könyvtárait jellemző.

(Prókai Margit)

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 115

Elektronikus könyvtár

Lásd 80, 105, 125



Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)	23. (2012) 1.
Bibliotekovedenie (RU)	(2012) 4., 5.
Bibliothek (DE)	36. (2012) 3.
The bottom line (US)	24. (2012) 4.
BuB (DE)	64. (2012) 4., 7-8., 9.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	57. (2012) 5.
Bulletin of the American Society for Information Science and Technology (US)	38. (2012) 5.
Collection building (US)	31. (2012) 4.
College & research libraries (US)	73. (2012) 6.
College & research libraries news (US)	72. (2012) 6.
Computers in libraries (US)	32. (2012) 9., 10.
Čtenář (CZ)	64. (2012) 10.
IFLA journal (I)	38. (2012) 4.
Information outlook (US)	16. (2012) 6.
Information Research (I)	17. (2012) 3.
Interlending & document supply (GB)	40. (2012) 4.
ITlib (SK)	15. (2012) 2.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2012) 6.
Journal of documentation (GB)	67. (2012) 6.
Journal of education for library and information science (US)	53. (2012) 4.
Journal of electronic resources librarianship (US)	24. (2012) 4.
Journal of information literacy (I)	6. (2012) 2.
Journal of librarianship and information science (GB)	44. (2012) 4.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	63. (2012) 9., 10.
Knižnica (SK)	13. (2012) 11-12.
LIBER quarterly (I)	22. (2012) 3.
Library management (GB)	33. (2012) 8/9.
The library quarterly (US)	82. (2012) 4.
Library trends (US)	61. (2012) 1.
Libri (I)	62. (2012) 3.
Naučnye i tehničeskije biblioteki (RU)	(2012) 10., 11.
New library world (GB)	113. (2012) 9/10., 11/12.
New review of children's literature and librarianship (GB)	18 (2012) 2.
New review of information networking (GB)	17. (2012) 1.
Public library quarterly (US)	31. (2012) 2., 3.
Public services quarterly (US)	8. (2012) 3., 4.
Scandinavian library quarterly (Sx)	45. (2012) 4.
The serials librarian (US)	63. (2012) 3-4.
Vestnik BAE (Fx)	(2012) 2.

Könyvtárak a társadalom megújulásáért: fejlesztés, fenntarthatóság, esély

A 2012. november 22–23-án rendezett Országos Könyvtári Konferencia téziseiből

A könyvtár az információs/tudástársadalom alapintézménye

- A könyvtárak hatalmas nemzeti kulturális értéket birtokolnak, melynek őrzése, széles körben hozzáférhetővé tétele alapvető nemzeti kötelezettség.
- A könyvtárak valós társadalmi igények mentén működnek, folyamatosan megújulnak, és a társadalmi megújulást, fejlődést támogatják.
- Az állampolgárok könyvtári ellátásának biztosítása állami és önkormányzati kötelezettség és felelősség.
- A könyvtár alapfeladata hogy a működtető, a fenntartó helyi közösséget szolgálja, az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést biztosítsa.
- A könyvtárak hálózata olyan rendszer, amelynek szolgáltatásai a legkisebb településtől a fővárosig hozzáférhetőek. Jelenleg a legkiterjedtebb közösségi hálózat Magyarországon.
- A könyvtárak „a gondolkodj globálisan – cselekedj lokálisan” elven működnek. A könyvtári hálózat egységes módszerekre, szabványos rendre, know-how-ra épül, a helyi gyakorlat pedig kész és képes a közvetlen igényekre rugalmasan reagálni.
- A könyvtárban az információs paradigmaváltás nemcsak az információs technikák alkalmazásában és fejlesztésében, hanem a könyvtárosi gondolkodásmódban és felkészültségben is megmutatkozik. Megváltozott a könyvtárosok társadalmi szerepe, szaktudásuk az információhoz való „hozzáadott érték” fontos, nélkülözhetetlen eleme.
- A különböző könyvtártípusok a jövőben is eltérő prioritások mentén meghatározott eltérő feladatokkal, összehangolt szolgáltatást nyújtanak a társadalomnak
- A könyvtárak a jövőben egyre inkább komplex, hagyományos és digitális tartalmakat egyaránt gyűjtő, feldolgozó és szolgáltató könyvtárként működnek.

A könyvtár az oktatás, a képzés, a kutatás és az innováció nélkülözhetetlen háttérintézménye, az élethosszig tartó tanulás színtere

- A könyvtárak fontos feladata az oktatás, képzés, kutatás támogatása, mellyel közvetlenül is képesek kapcsolódni a termelés, a gazdaság működőképességének folyamatába.
- A könyvtár egyik legfontosabb célja az olvasáskultúra fejlesztése, amelynek megvalósítása érdekében együttműködik a családokkal, a kulturális, oktatási, egészségügyi és szociális intézményekkel és civil szervezetekkel.
- A könyvtárban működő szakemberek számára is nélkülözhetetlen az élethosszig tartó tanulás követelménye, a szakmai ismeretek folyamatos korszerűsítésének megvalósítása.
- A könyvtárak az innovációs és kutatási tevékenységek támogatásában nemzetközi trendeket követnek, nemzetközi együttműködésekben vesznek részt.
- A könyvtár az elektronikus hálózatok, az internet világában különösen az oktatást és kutatást szolgáló tartalomszolgáltató tevékenysége révén versenyképes intézmény.

A könyvtár a kultúra, a közművelődés, a közösségi találkozások színtere, a kulturális sokszínűség támogatója

- A könyvtárnak kiemelt társadalmi szerepe van a helyi közösségek megerősítésében, a társadalmi esélyegyenlőség növelésében.
- A könyvtár olyan demokratikus közszolgáltató intézmény, amely mindenki számára nyitott, bárhol és bármikor elérhető, független, értékteremtő és értékőrző és értékközvetítő intézmény.
- A hazai nemzetiségek, kisebbségek könyvtári ellátása kiemelten fontos feladat.
- A könyvtárak a határokon kívüli magyarság információs, kulturális ellátásában is részt vesznek, ennek érdekében sokoldalú kapcsolatokat tartanak fenn és építenek ki a határokon kívül működő könyvtári szervezetekkel, magyar könyvtárosokkal.

(A Magyar Könyvtárosok Egyesületének honlapja nyomán: mke.info.hu – 2013. február 18.)